

ΕΡΜΗΝΕΙΑ
ΤΗΣ
ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ

ΔΙΗΡΗΜΕΝΗ ΕΙΣ Ε΄ ΟΜΙΛΙΑΣ

αίς προστέθονται ἐν παραρτήματι

ΚΑΙ ΤΡΕΙΣ ΕΤΕΡΟΙ ΛΟΓΟΙ

ΥΠΟ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΧΙΟΥ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ.

Δαπάνη

ΛΕΩΝΙΔΑ Ι. ΧΡΥΣΟΒΕΛΟΝΗ.

(Άδεια τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως)

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,

1876.

ΤΥΠΟΙΣ ΒΟΥΤΥΡΑ ΚΑΙ Σ/ΑΣ.

*Τριτων Βασιλικων Αρχειον
Λοβια*

5446

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΤΗΣ

ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ

ΔΙΗΡΗΜΕΝΗ ΕΙΣ Ε΄ ΟΜΙΛΙΑΣ

αις προστέθενται εν παραρτήματι

ΚΑΙ ΤΡΕΙΣ ΕΤΕΡΟΙ ΛΟΓΟΙ

ΥΠΟ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΧΙΟΥ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ.

Δαπάνη

ΛΕΩΝΙΑ Ι. ΧΡΥΣΟΒΕΛΩΝΗ.

(*Ἄδεια τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως.*)

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,

1876:

ΤΥΠΟΙΣ ΒΟΥΤΥΡΑ ΚΑΙ Σ/ΑΣ.

SISMANOGLIO
MILANO

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

Εὐσεβίστατε καὶ φιλογενέστατε Κύριε Α. Ι. Χρυσοβελόνη,

Ἡ ἐξ ἀκραιφνοῦς χριστιανικοῦ ζήλου προθυμία τῆς Σῆς ἐντιμότητος πρὸς δημοσιεῖσιν τῆς ἐκτεροῦς σειρᾶς τῶν ἐν δυοῖ περιόδοις δημοσίᾳ διδασχθέντων ὑπ' ἐμοῦ μαθημάτων, ὧν ἡ ἐπιγραφή, «Ἱστορικὴ, φιλοσοφικὴ καὶ θεολογικὴ διευκρίτησις τῶν ἐν τῷ ἀχράντῳ Συμβόλῳ συλλήθδην περιεχομένων θείων τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀληθειῶν» ἐνεθάφρυνέ με, διὰ τὸ οὐπω συντελεσθῆναι τὴν διεξοδικὴν ἐκείνην πραγματείαν, γὰρ ὑποβάλω Αὐτῇ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰς πρὸς ἐρμηνείαν τῆς Κυριακῆς προσευχῆς αὐτοσχεδίους Ὁμιλίαις μου.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ Σὴ εὐσεβεία προῦθυμήθη γὰρ δημοσιεύσῃ καὶ ταύτας, ἰδίᾳ δαπάνῃ, ὠφειλον, καίπερ μὴ συντάξας αὐτὰς ἀπ' ἀρχῆς πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν, ἀλλὰ πρὸς μερικὴν τῶν χριστιανῶν μου διδασκαλίαν, γὰρ παραδεχθῶ τὴν θεοφιλή Αὐτῆς πρόθεσιν.

Καὶ δὴ ἀποστέλλω τῇ Σῇ ἐντιμότητι τὰ ἀντίγραφα τῶν πέντε τούτων Ὁμιλιῶν, ἐπισυνάψας καὶ τρεῖς ἑτέρας προγενεστέρας, ὡς οὐκ ἀσχετοῦς, ἀλλὰ καὶ ταύτας συμβαλλομένας εἰς τὴν πρακτικωτέραν τοῦ χριστιανοῦ μόρφωσιν.

Ἐπειδὴ δὲ, ὡς προέφη, αἱ πρὸς ἐρμηνείαν τῆς Κυριακῆς προσευχῆς Ὁμιλίαι συντετάχθησαν ἐξ ὑπογυίου καὶ πρὸς μερικὴν τοῦ λογικοῦ Ποιμνίου μου πνευματικὴν ὠφέλειαν, ἐξαιτοῦμαι τὴν ἐνμετῆ Αὐτῆς καὶ τῶν φιλοχρί-

δ'.

στων ἀναγνωσῶν κρίσιν, εἴ τι περὶ τῆν τοῦ λόγου οἰκο-
νομίαν καὶ διασκευὴν ἀτελέστερον φανείη. Εἰ δέ τις ἐξ αὐ-
τῶν, καὶ οὕτως ἐχουσῶν, ὠφέλεια τοῖς ἐντενξομένῃς προ-
κύψει, τῇ Σῇ πάντως ἐντιμότητι ἢ χάρις ἀποκείσεται.

Τελευτῶν δ' εὐχομαι ὅπως ὁ μισθαποδότης Θεὸς παρέχη
Σοι παρεστῆν ὑγίαν διηγεκῆ καὶ ἀμετάπτωτον καὶ κατα-
πέμπη ἐπὶ Σὲ τῆν θείαν αὐτοῦ χάριν καὶ εὐλογίαν, εὐο-
δῶν πάντα τὰ ἔργα καὶ τὰς ἐπιχειρήσεις Σου, ἐπ' ἀγαθῶ
τῆς βαρυνενοῦς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ τοῦ πολυ-
παθοῦς Παριλλήριου Γένους.

Ἐν τῇ ἱερῇ Μητροπόλει τῆς Χίου, τῇ 1 Ὀκτωβρίου, 1876.

Σὺς ἐν Χριστῷ ἐν χεῖρσι,
καὶ φίλος ἀκραιφνῆς

† Ὁ Χίου ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΤΗΣ

ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ.

ΟΜΙΛΙΑ Α'.¹⁾

Εὐλογημένοι χριστιανοί μου,

Ἡ Κυριακὴ προσευχὴ ἐστὶν ὁ τέλειος τύπος τῆς προσευχῆς,
ἣν ὁ ἄνθρωπος ἀφείλει ν' ἀπευθύνῃ πρὸς τὸν Δημιουργὸν καὶ προ-
νοητὴν τοῦ παντός, τύπος, ὃν αὐτὸς ὁ ἐνανθρωπήσας Υἱὸς καὶ
Λόγος τοῦ Θεοῦ διατυπώσας παρέδωκεν εἰς τοὺς πιστεύοντας εἰς
αὐτὸν, ἀποτρέπων αὐτοὺς ἀπὸ πάσης ἐθνικῆς βαττολογίας (Ματ.
5'. 7). Προτιθέμενος δὲ νὰ ἐρμηνεύσω εἰς ὑμᾶς, τὰ πνευματικὰ
μου τέχνα, ἐν τε τῇ σημερινῇ ὁμιλίᾳ καὶ ταῖς ἐπομέναις τὴν
προσευχὴν ταύτην, ὡς μάθημα τοῦ χριστιανοῦ ἐκ τῶν κρατί-
στων καὶ ἀναγκαιοτάτων, νομίζω, ὅτι οὐδόλως ἀμαρτάνω πα-
ραβαίνων τὸ ἐπικρατοῦν παρὰ τοῖς ἱεροκήρυξιν ἔθος, τοῦ λαμβά-
νειν ὡς θέμα τοῦ λόγου βῆσιν τινα τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ἡμέρας
καὶ ἐκ ταύτης ἐστὶν ὅτε ἐκδιάζειν τὴν τοῦ λόγου ἐνότητα.

Δότε μοι λοιπὸν, παρακαλῶ, ἀτενῆ προσοχὴν, διότι ἡ Κυ-
ριακὴ προσευχὴ ἐν τῇ φαινομένῃ ἀφειλείᾳ καὶ ἀπλότῃ ἐγκλείει
πλεῖστα ὅσα ὑψηλὰ καὶ ψυχωφελέστατα νοήματα.

1) Αἱ τρεῖς πρώται Ὀμιλίαι ἐξεφωνήθησαν ἐν τῷ ναῷ τῆς Μητροπόλεως
κατὰ τὰς Κυριακὰς Β', Δ', καὶ Ε' τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς τοῦ 1876.

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς!

Ὡ πόσον παρήγορος, ἀλλὰ καὶ πόσον ἐνδοξὸς ἅμα ἡ ἐπικλήσις αὕτη! πόσον ὁ Χριστιανισμὸς διὰ τῆς ἐπικλήσεως ταύτης ὕψος τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀναδεικνύει αὐτὸν υἱὸν τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς καὶ τῶν ὅλων Θεοῦ! ὦ ἄκρας φιλανθρωπίας καὶ ἀπερινοήτου ἀγάπης! ὁ Θεὸς, ὁ δημιουργὸς τοῦ Παντός, ὃν φρίττουσι πᾶσαι αἱ νοεραὶ δυνάμεις, ὁ Θεὸς, οὐ καὶ τῷ νεύματι μόνῳ τρίμει πᾶσα ἡ κτίσις, ὁ αἰώνιος, ὁ ἄπειρος καὶ παντοδύναμος Θεὸς, συγκαταβαίνει ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ ὀνομάζεται ὑπὸ τοῦ μηδαμινοῦ ἀνθρώπου Πατὴρ αὐτοῦ· τί τούτου ἐν ταῖς δυστυχίαις παρηγορητικώτερον, ἀλλὰ καὶ τί τούτου ἅμα ἐνδοξότερον; Ποία φιλοσοφία ὕψωσεν ἐπὶ τοσοῦτον τὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀξίαν; Ποία φιλοσοφία ἠδυνήθη νὰ ἐξαγάγῃ αὐτὸν ἐκ τῆς παντελοῦς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς καταπτώσεως καὶ νὰ ἀναβιάσῃ αὐτὸν εἰς τοὺς οὐρανοὺς μέχρι τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς καὶ τῶν ὅλων Θεοῦ; Ἀληθῶς ὁ Πλάτων, ἐν τῷ Τιμαίῳ, ὀνομάζει τὸν Θεὸν Πατέρα, καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ Ὅμηρος καλεῖ τὸν Δία «πατέρα ἀνδρῶν τε θεῶν τε», ὁμοίως καὶ ὁ στωϊκὸς φιλόσοφος Κλεάνθης καὶ ἄλλοι τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ φιλοσόφων συχνοί· ἀλλὰ παρ' αὐτοῖς ἡ λέξις Πατήρ ἔχει ὅλως διάφορον σημασίαν· σημαίνει, δηλονότι, τὴν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν τῶν ὄντων, ἐν ᾧ ἐν τῇ Κυριακῇ προσευχῇ, καὶ γενικῶς ἐν ταῖς ἀγίαις Γραφαῖς, σημαίνει ἰδίᾳ καὶ τὴν πατρικὴν σχέσιν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, τῷ λόγῳ τῆς κατὰ χάριν υἰοθεσίας, τῆς ἐν τῷ αἵματι τοῦ Λυτρωτοῦ ἐπὶ τοῦ Γ' ἄλλοθ' αὐτοῦ τελειουργηθείσης, ἐξ ὑπερβαλλούσης καὶ ἀπερινοήτου θείας ἀγάπης· «Τοσοῦτον ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, λέγει ὁ ἠγαπημένος μαθητῆς τοῦ Κυρίου, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἀπέστειλεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον» (Ἰωάν. γ'. 16). Καὶ ποῖον κόσμον ἠγάπησε! κόσμον βέβηλον, σεσηπότα ὑπὸ τῆς διαφθορᾶς, κόσμον ἀσεβῆ, ἀθρησκον, ἄθιον! Ἀπερίγραπτος ἦν ἡ διαφθορὰ καὶ ἡ ἀσέβεια τοῦ κόσμου ἐπὶ τῶν

Ῥωμαίων, εὐλογημένοι χριστιανοὶ μου, κατὰ τὴν ἐποχὴν, δηλονότι, καθ' ἣν ἀπέστειλεν ὁ οὐράνιος Πατὴρ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν εἰς τὴν γῆν. Ἀκούσατε πῶς σκιαγραφεῖ τὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην θρησκευτικὴν, ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν ἐξαχρείωσιν τῆς ἀνθρωπότητος ὁ μέγας Ἀπόστολος, ὅπως ἐνθεν μὲν θαυμάσητε τὴν ἀπερινοήτον τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς ἀγάπην πρὸς τὸν εἰς τοσοῦτον διαφθορᾶς περιελθόντα ἄνθρωπον, ἐνθεν δὲ κατανυγῆτε τὴν καρδίαν ἀναμιμνησκόμενοι τὴν διὰ τῶν πονηρῶν ἡμῶν ἔργων καὶ τῆς καταπατήσεως τῶν ἀγίων αὐτοῦ ἐντολῶν ἄπειρον ἡμῶν ἀγνωμοσύνην πρὸς τὴν ἀπερινοήτον ἀγάπην, ἣν πρὸς ἡμᾶς ἐπεδείξατο, θυσίαν προσενεγκῶν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἡμῶν τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν, καθὼς καὶ πρὸς τὰς λοιπὰς αὐτοῦ δωρεὰς καὶ εὐεργεσίας, φανεράς τε καὶ ἀφανεῖς, ἃς καθ' ἑκάστην ἡμῖν ἐπιδαφιλεῖ· ἀκούσατε, λέγω, πῶς σκιαγραφεῖ ὁ μέγας τῶν ἐθνῶν Ἀπόστολος τὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ παντελεῖ τῆς ἀνθρωπότητος κατάπτωσιν· «Ἦλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνοιο φθαρτοῦ ἀνθρώπου καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδιων καὶ ἑρπετῶν. Διὸ καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν καρδιῶν αὐτῶν εἰς ἀκαθαρσίαν, ὥστε ἀτιμάζεσθαι τὰ σώματα αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς, οἵτινες μετέλλαξαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει καὶ ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τὴν κτίσιν παρά τὸν κτίσαντα διὰ τοῦτο παρέδωκεν αὐτοὺς Κύριος ὁ Θεὸς εἰς πάθη καὶ ἀτιμίας ἐξεκαύθησαν ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους τὴν ἀντιμισθίαν ἣν ἴδρι τῆς πλάνης αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς ἀπολαμβάνοντες. Καὶ καθὼς οὐκ ἔδοκίμασαν τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα, πεπληρωμένους πάσῃ ἀδικίᾳ, πορνείᾳ, πονηρίᾳ, πλεονεξίᾳ, κακίᾳ, μεστοῦς φθόνου, φόνου, ἔριδος, δόλου, κακοθείας, ψιθυριστᾶς, κατακτάλους, θεοστυγείας, ὑβριστᾶς, ὑπερηφάνους, ἀλαζόνας, ἐρευρετᾶς κακῶν, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀσυνέτους, ἀσυνθέτους, ἀστόργους, ἀσπόνδους, ἀνελεῖμνας, οἵτινες τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ ἐπιγνόντες (ἔτι οἱ τὰ τοιαῦτα

πράττοντες άξιοι θανάτου εΐσιν) ού μόνον αυτά ποιοϋσιν, αλλά και συνευδοκοϋσι τοΐς πράττουσι» (πρὸς Ῥωμ. κεφ. Α΄. 23—32).

Ίδοϋ, άδελφοί μου, ιδοϋ όποιος ήν ό κόσμος επί τής έποχής τής ενανθρωπήσεως τοϋ Ίησοϋ Χριστοϋ και τών Ἀποστόλων κόσμος, ώς προέφην, διεφθαρμένος, άσεβής, άθρησκος, άθιος! Και έμωσ ό ούράνιος Πατήρ τηλικοϋτον τήν κακίαν και τήν άσεβειαν όντα οϋτως ήγάπησεν, ώςτε «τόν Υιόν αυτόο τον μονογενή άπίστευεν, ίνα πᾶς ό πιστεύων εις αυτόν μή απόληται, άλλ' έχη ζωήν αιώνιον». «Ω βάθος πλούτου και σοφίας και γνώσεως Θεοϋ! (άναφωνεί ό Νύσσης Γρηγόριος εν τῷ περί Προσευχής), οϋχ άπλως άμνηστεΐαν τῷ κακούργῳ κόσμῳ παρέχει και άφισιν, αλλά προσέτι και ζωήν τήν αιώνιον». Φρίττει τις, άδελφοί μου, εις τά κακούργήματα τής ανθρωπότητος, αναγινώσκων τήν σύγχρονον τῷ Ίησοϋ Χριστῷ και τοΐς Ἀποστόλοις ρωμαϊκήν ιστορίαν! άλλ' «όπου έπλεόνασεν ή άμαρτία ήπερεπερίσσεισεν ή χάρις» κατά τον θεϊον Ἀπόστολον. Τούτων οϋτως έχόντων, τίς οϋ θαυμάζει, άδελφοί μου, τήν άπειρον τοϋ Θεοϋ άγάπην πρὸς τον οϋτως υπεύθυνον ανθρωπον; Τίς και γρανίτου καρδίαν έχων οϋ κατανύσσεται αναλογιζόμενος, ότι χάριν τής σωτηρίας και τής αιώνιου ζωής τοιαύτης κακούργου ανθρωπότητος ό ούράνιος Πατήρ παρέδωκε τον μονογενή αυτόο Υιόν εις τον μάλιστα επώδυνον και άτιμον θάνατον, τον θάνατον τοϋ Σταυροϋ, και μεταγγίσας τὸ ζωόρρητον αυτόο αίμα εις τά νενεκρωμένα μέλη τής αγωνιώσους ανθρωπότητος και ζωοποιήσας αυτήν ήγειρεν εκ τής άβύσσου τής παντέλους άπωλείας και άπογνώσεως; Τίς οϋ συντριβεται τήν καρδίαν ενθυμούμενος, ότι άμαρτωλῶν όντων ήμῶν και τηλικάυτην άγνωμοσύνην πρὸς αυτόν ενδεικνυμένων εν τῇ παραβάσει τών άγιων αυτόο εντολῶν και εν τῇ πράξει τών έργων τοϋ σκότους, και έμωσ ό βασιλεύς τών βασιλευόντων και Θεός τοϋ παντός καταδέχεται να όνομάζηται Πατήρ ήμῶν; «Πάτερ ήμῶν ό εν τοΐς ούρανοις!» Εί δε (εν' επί τὸ προκείμενον επανέλωμεν) ό Θεός πατήρ ήμῶν έστιν, ώσπερ και έστι, και οϋτως άξιοί δε' άπειρον αγαθότητα όνομάζεσθαι ύφ'

ήμῶν, έπεται, ότι και πάντες οι ανθρωποι ως τέκνα τοϋ αυτόο ούρανιου Πατρος όφείλομεν να θεωρῶμεν και να αγαπῶμεν άλλήλους ως άδελφούς.

Κάντεϋθεν, εκ τοϋ δόγματος δηλονότι τής ενότητος τοϋ Θεοϋ και τής πατρότητος αυτού, όπερ εκήρυξεν ό Σωτήρ, εκπηγάει ή ενότης και ή άδελφοποίησις παντός τοϋ ανθρωπίνου γένους. Εντεϋθεν προέρχεται ή αναίρεσις τής δουλείας και τής καταδυναστείας, ή κατάπτωσις τής τυραννίας και ή εν Χριστῷ ισότης και άδελφότης, πρὸς ά, υπό τήν ζωογόνον αυραν τοϋ Εϋαγγελίου, σπεϋδει όστημείραι ή ανθρωπότης.

Ἄπειρά εΐσιν, εύλογημένοι χριστιανοί μου, άπειρά εΐσι τά δωρήματα, άτινα δια τοϋ δόγματος τής ενότητος και τής πατρότητος τοϋ Θεοϋ ό Κύριος ήμῶν Ίησοϋς Χριστός επεδάψιλευσεν εις τὸ ανθρωπίνον γένος· διότι δια τής άποκαλύψεως τοϋ δόγματος τούτου καθιστᾶ τον ανθρωπον οϋ μόνον εν τοΐς ούρανοις μακάριον, αλλά και ενταϋθα επί τής γῆς εύδαίμονα!

Ἄλλ' ή πολιὰ αρχαιότης άγνοήσασα τήν ενότητα τοϋ Θεοϋ και τήν πατρικήν σχέσιν αυτού πρὸς τον ανθρωπον εις μυρίας άσεβείας, άνομίας και ώμότητας εξετράπη.

Ἐξηγοϋμαι.

Καθώς ή ενότης και ή πατρότις τοϋ Θεοϋ ή υπό τοϋ Εϋαγγελίου κηρυχθεΐσα παρήγαγε τὸ δόγμα τής ενότητος και τής άδελφότητος τών ανθρώπων καταργήσασα τήν δουλείαν, τήν καταδυναστεΐαν και τήν τυραννίαν, οϋτω και ή εν τῇ αρχαιότητι, ήτοι ή εν τῇ προεαγγελικῇ έποχῇ άγνοια τούτων παρήγαγε τήν δουλείαν, τήν καταδυναστεΐαν και πάντα τά συμπαρομαρτοϋντα κακά, ήτοι τήν παθολατρείαν, ή τήν γενικήν τών ήθῶν άκολασίαν και εξαχρείωσιν. Ο ανθρωπος, εύλογημένοι χριστιανοί μου, άποστερτηεις, μετα τήν παράβασιν τών πρωτοπλάστων, τοϋ φωτός τής θείας χάριτος έσκοτίσθη· εν δε τῷ σκοτισμῷ αυτόο επελάθετο τοϋ ενός αληθινοϋ Θεοϋ και «έλάτρευσε τήν κτίσιν» προσωποποιήσας και θεοποιήσας τās δυνάμεις τής φύσεως, πρὸς δε και τά ίδια έαυτοϋ πάθη άποθεώσας· εντεϋθεν

δὲ προήλθον, ὡς ἄμεσα καὶ φυσικὰ ἐπακόλουθα, δύο τινὰ ἢ ἀκολασία καὶ ἢ δουλεία· καὶ ἰδοὺ πῶς. Περὶ τοῦ πρώτου.

Εἶπεν ὁ Θεὸς «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν»· εἶπε καὶ ὁ ἀντάρτης ἄνθρωπος «ποιήσωμεν Θεοῦς κατ' εἰκόνα τῶν ἡμετέρων παθῶν καὶ ὁμοίωσιν»· οὕτω δὲ ἐπλήρωσε τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν καὶ τὰ ὑποχθόνια ἀνθρωποπαθῶν θεοτήτων· ὁ Διόνυσος λ. γ. ἦν ἡ προσωποποίησις τῆς μέθης, ὁ Ἄρης τῶν φόνων, ἡ Ἀφροδίτη τῆς λαγνείας, ὁ Ἔρμης τῆς κλοπῆς καὶ τῆς ἐμπορικῆς δολιότητος κ.τ.λ. κ.τ.λ. Ὁ δὲ ὑπέρτατος πάντων τῶν ἀθανάτων Ζεὺς ἦν ἡ ἐνσάρκωσις, οὕτως εἶπεν, πολλῶν καὶ δεινῶν ἀθεμιτουργιῶν. Τοιαύτης δὲ οὕτης τῆς θρησκείας, ἴδει κατ' ἀνάγκην ἀνάλογος νὰ ὑπάρχη καὶ ἡ λατρεία· διὰ τοι τοῦτο ἀπανταχοῦ ὑπῆρχον ἀνεγτηγερμένοι βωμοὶ καὶ θυσιαστήρια, ἐν οἷς ἐλατρεύοντο προσωποποιημένα τὰ κτηνωδέστερα καὶ στυγερώτερα πάθη· ἡ μέθη, ἡ λαγνεία, ἡ ὑπερηφανία, ἡ ἀρπαγή, ἡ κλοπή, ὁ δόλος καὶ τὰ λοιπά· ἀπανταχοῦ ἐλάμβανον θυμιάματα· καὶ ὅντως ἡ λατρεία ἴδει ὀλοσχερῶς νὰ ἀνταποκρίνηται πρὸς τὸν χαρακτήρα τῶν ἀνθρωποπαθῶν θεοτήτων, συνισταμένη εἰς τελετὰς τὰς μᾶλλον βδελυρὰς καὶ ἀποτροπαίους! Ὁ ναὸς τῆς ἐν Κορίνθῳ Ἀφροδίτης, ὅστις εἶχεν ὑπὲρ τὰς χιλιάς ἑταίρας ὡς ἱερείας, ἦν καταγωγίον πάσης διαφθορᾶς, ἐνθα τὰ φρικωδέστερα ὄργια ἐτελοῦντο· τὰς δὲ τελετὰς τοῦ Πριάπου καὶ τὰ μυστήρια τῆς Κυβέλης καὶ τοῦ Ἀδωνίδος κτλ. κτλ. σιγῇ παρέρχομαι. Ὅστε λοιπὸν ἡ θρησκεία ἀντὶ νὰ χαλιναγωγῆσῃ τὰ πάθη καὶ νὰ βυθμίσῃ τὸν ἀνθρώπινον βίον ἐπὶ τὸ ἀνθρωποπρεπέστερον, ἀπ' ἐναντίας ἀνεφρίπιζε τὴν φλόγα τῶν κτηνωδῶν ὀρέξεων, θραύουσα πάντα χαλινόν, καταπνίγουσα τὴν σωτηριώδη φωνὴν τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως καὶ καταλείπουσα τὴν εἰσοδὸν ἐλευθέραν εἰς πᾶν ἐν γένει ἀθεμιτούργημα· ἡ δὲ ἐξαχρείωσις τῶν ἠθῶν καὶ διαφθορά, ὡς ὑπ' αὐτῆς τῆς θρησκείας ὑποθαλαπομένη καὶ ἀπανταχοῦ κατὰ μικρὸν παρεισδύουσα εἰς τὸν οἰκιακὸν καὶ τὸν δημόσιον βίον, ὑπέσκαπτε λεληθότως τὰ θεμέλια καὶ τὰς βάσεις τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν. Καὶ ἀλτ-

θῶς, εἰς τοιαύτην ἠθικὴν φθίσιν καὶ ἀγωνίαν βλέπομεν, κατὰ τοὺς χρόνους μάλιστα τῆς ἐνσάρκου τοῦ Θεοῦ Λόγου οἰκονομίας, περιελθούσας καὶ αὐτὰς τὰς μᾶλλον πεπολιτισμένας τῆς ἀρχαιότητος κοινωνίας.

Εἰ δὲ τοιαύτη ἦν ἡ θρησκεία καὶ ἡ λατρεία καὶ ἐπομένως ἡ ἠθικὴ καὶ κοινωνικὴ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους κατάστασις τῶν μᾶλλον πεπολιτισμένων κοινωνιῶν τῆς ἀρχαιότητος, Ἑλλήνων τε καὶ Ῥωμαίων, κρίνατε ὅποια ἦν ἡ λατρεία καὶ ἡ ἠθικὴ καὶ κοινωνικὴ κατάστασις τῶν Σύρων, Βαβυλωνίων καὶ λοιπῶν ἀρχαίων εἰδωλολατρικῶν ἐθνῶν. Εἰκόνα δὲ τούτων ἀμυδρὰν παρέχει ἡμῖν ὁ Λουκιανὸς ἐν τῷ «περὶ Συρίας Θεοῦ», τοῦτο δὲ μόνον προστιθῆμι ἐνταῦθα, καὶ ἐκ τούτου συμπεραίνω περὶ τῶν λοιπῶν, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τῶν πρώτων Ῥωμαίων αὐτοκρατορῶν νόμιμος γάμος δὲν ὑπῆρχεν εἰμὴ ὡς σπανία ἐξαιρέσις· ἐπομένως πάντες οἱ οἰκογενειακοὶ καὶ κοινωνικοὶ δεσμοὶ ἦσαν ὀλοτελῶς παραλελυμένοι.

Ἀληθῶς πολλοὶ τῶν μεγάλων ἐκείνων καὶ περικλειῶν ἠθικολόγων καὶ φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητος ἠγωνίσθησαν νὰ ὑποστηρίξωσι δι' ὑψηλοτέρας καὶ ἠθικωτέρας διδασκαλίας τὴν ὑπὸ τὸ βάρος τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς ἀνομίας ὀστημέραι καταφρέουσαν ἀνθρωπότητα, ἀλλ' οἱ ἀγῶνες αὐτῶν καὶ αἱ προσπάθειαι οὐδὲν ἄλλο κατώρθωσαν, εἰμὴ νὰ καταδείξωσι τὸ ἀθεράπευτον τῆς νόσου, τὸ ἀνίσχυρον τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως καὶ τὴν ἀνάγκην θείας μεσολαβήσεως, ἀνευ τῆς ὁποίας ἡ ἀνθρωπότης ἤθελε καταντήσῃ εἰς τελείαν κοινωνικὴν ἀποσύνθεσιν, καταστροφὴν καὶ διάλυσιν. Καὶ ὅντως, ἂν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, «ὅτε ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία μὴ ὑπερεπερίσσειεν ἡ χάρις» (Ῥωμ. ε'. 20.), τουτέστι μὴ ἐπύρχετο ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἵνα μεταγγίσῃ νεαρὸν αἷμα εἰς τὰ νεκρωμένα μέλη τῆς γεγηρακυίας καὶ ψυχοφραγούσης ἀνθρωπότητος καὶ ἐμφυσήσῃ εἰς αὐτὴν πνεῦμα ζωῆς, ἐξ ἁπαντος πᾶσα ἡ ἀνθρώπινος κοινωνία (καθ' ὅσον μάλιστα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐπῆλθεν ἐκ Βορρᾶ ἡ μετανάστευσις τῶν πολυσπερῶν ἀγρίων καὶ

ἀθρήσκων ἐκείνων ἔθνῶν τῶν καταπλημμυρησάντων τὰ ἱερεῖα τοῦ διεφθαρμένου ῥωμαϊκοῦ κόσμου καὶ ἀποσβεσάντων πᾶν ἔχνος σχεδὸν τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ) ἐξ ἅπαντος, λέγω, ἡ ἀνθρώπινος κοινωνία ἤθελε καταντήσῃ εἰς τὴν ἀγρίαν κατάστασιν τῶν ἀνθρωποφάγων τῆς Πολυνησίας· καὶ οὔτε φιλολογία, οὔτε τέχνη, οὔτε ἐπιστήμη ἤθελεν ὑπάρχει ἐπὶ τῆς γῆς· οἱ δὲ ἄνθρωποι σήμερον, μετὰ παρέλευσιν, δηλονότι, δεκαοκτώ αἰώνων οὐχὶ πρόδου, ἀλλ' ὀπισθοδρομήσεως, ἤθελον ἐνδικαιτᾶσθαι εἰς δάσῃ καὶ σπήλαια, ἄθεοι, ἀθρησκοί, θηριώδεις, ἔρημοι τέχνης καὶ ἐπιστήμης, δίκην θηρίων ἀλληλοσφραγούντες, ἐξ οὗ ἤθελεν ἐπέλθαι ἐρήμωσις καὶ κατὰ μικρὸν ἐξάλειψις, θάνατος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους!!!

Τί λέγουσι πρὸς ταῦτα Βολταίρ, Ρενάν, Στράους καὶ συντροφία; Τί ἀπαντῶσι πρὸς ταῦτα οἱ λόγιοι ἐκεῖνοι, ὅσοι σπουδάζαντες μονομερῶς καὶ ἀφιλοσόφως μίαν τινὰ ἐπιστήμην, ἀλλ' ἀγνοοῦντες τὸν ἐσωτερικὸν συνειρημὸν αὐτῆς πρὸς τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας, τοῦθ' ὅπερ ἀνάγεται εἰς τὴν καθόλου φιλοσοφίαν, ἀρνοῦνται τὴν θεϊότητα τοῦ Χριστιανισμοῦ; Τί ἀπαντῶσι, λέγω, πρὸς τὰ μαθηματικώτατα καὶ πραγματικώτατα ταῦτα τῆς ἱστορίας πορίσματα, ἅτινα ἀσυγκρίτῳ λόγῳ εἰσὶ πρακτικώτερα τῶν θαυμάτων εἰς τοὺς νοῦν ἔχοντας; Ἄγγει, ἀδελφοί μου, ἄγγει τοὺς ἀρνησιχρίστους ἢ ἱστορικὴ ἀλήθεια· διότι ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια δὲν εἶνε λόγια! δὲν εἶνε κενὴ καὶ σχολαστικὴ θεωρία· ἀλλὰ πράγματα ὑφ' ἑστώτα καὶ ἀδιάσειστα. Πλὴν ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον.

Εἰπομεν ἀνωτέρω, ὅτι ἡ ἀγνοία τῆς ἐνότητος τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ τῆς πατρικῆς αὐτοῦ σχέσεως πρὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐπομένως ἡ ἀποθέωσις τῶν παθῶν καὶ ὁ κατακερματισμὸς καὶ ἡ προσωποποίησις τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως ἐγέννησε δύο τερατώδη κακὰ, τὴν ἀκολασίαν καὶ τὴν δουλείαν ἢ καταδυναστείαν· περὶ τοῦ πρώτου ὠμιλήσαμεν· εἰπώμεν ἤδη, ὀλίγα τινὰ καὶ περὶ τοῦ δευτέρου.

Τίτι τρόπον ἡ ἀγνοία τῆς ἐνότητος τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ προσω-

ποποίησις ἢ ἀποθέωσις τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως κ.τ.λ. παρήγαγον τὴν δουλείαν; Ἀκούσατε α΄.) ἐπειδὴ τὸ δόγμα τῆς ἐνότητος τοῦ Θεοῦ, ἧτις ἐστὶν ὁ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων σύνδεσμος, ἠγνοήθη ὑπὸ τοῦ ἀρχαίου κόσμου παντάπασιν, ἐπεταί, ὅτι καὶ ἡ ἐκ τοῦ δόγματος τούτου πηγάζουσα ἰσότης τῶν πάντων καὶ ἀδελφότης· καὶ β΄.) ἐπειδὴ ἡ ἐν τῷ φυσικῷ κόσμῳ σύγκρουσις τῶν στοιχείων καὶ ἡ κατίσχυσις ὅτι μὲν τοῦ ἐνός, ὅτι δὲ τοῦ ἑτέρου, μετηνέχθησαν κατὰ φυσικὸν λόγον καὶ εἰς τὸν Ὀλύμπου, τὴν κατοικίαν τῶν ἐκπροσωποῦντων αὐτὰ θεῶν, ἐπεταί, ὅτι μετενεχθέντα ἔδει νὰ παραγάγῃσι τὴν διαίρεσιν τῶν ψευδοθέων εἰς ἀνωτέρους καὶ ὑποδεστέρους, εἰς ἰσχυροτέρους καὶ ἀσθενεστέρους, καὶ, ἀπλῶς εἰπεῖν, νὰ δημιουργήσῃσι τάξεις δυναστῶν καὶ δυναστευομένων· ὁ Ζεὺς θυμωθείς ποτε, λέγει ὁ Ὅμηρος (Ἰλ. Α.), κατὰ τοῦ Ἡραίου, ἐπειδὴ ἐτόλμησε νὰ παρεμβῇ ὑπὲρ τῆς δερομένης παρ' αὐτοῦ Ἥρας, ὀργισθεὶς, λέγω, ἤρπασεν αὐτὸν καὶ ἐξηκόντισεν ἀπὸ τοῦ «θεσπεσίου βηλοῦ»· πίπτων δ' ὁ παλαίπυρος εἰς τὴν Ἀτμνον συνετρίβη τοὺς πόδας καὶ ἐγένετο ἡμιγυῖνης, ἦτοι χωλὸς ἀμφοτέραις ταῖς ἰγνύαις.

Τοιαύτης οὕσης τῆς κοινωνίας τῶν θεῶν, ἔδει κατ' ἀνάγκην καὶ ἡ ἀνθρώπινος κοινωνία νὰ μορφωθῇ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Ὀλύμπου· ἀσθενεῖς καὶ ἰσχυροὶ ἐν Ὀλύμπῳ; ἀσθενεῖς καὶ ἰσχυροὶ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ· δυνάσται καὶ δυναστευόμενοι ἐκεῖ; δυνάσται καὶ δυναστευόμενοι ἐδῶ. Καὶ ἰδοὺ ἐν τῷ μέσῳ προκύπτει τὸ εἰδεγθέστατον τέρας τῆς δουλείας· γέννημα ἐπάρατον τῆς πολυθείας.

Οὕτω λοιπὸν ἀπολέσας ὁ ἀρχαῖος κόσμος τὴν ἰδέαν ἐνός Θεοῦ καὶ παναγάθου Πατρὸς πάντων ἀνθρώπων καὶ λατρεύσας τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτίσαντα ἐπόμενον ἦν ν' ἀπολέσῃ καὶ τὴν ἰδέαν τῆς ἰσότητος καὶ ἀδελφότητος τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς κοινῆς πρὸς πάντας ἀγάπης· διότι ἡ ἐνότης τοῦ Θεοῦ, ὡς προείπον, ἐστὶν ὁ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων σύνδεσμος.

Δεδοξασμένον εἶη τὸ ὄνομά σου, Θεῖ ἀνθρώπε λυτρωτὰ τοῦ κόσμου, ὅτι ἐλυτρώσω ἡμᾶς τῆς πολυθεικῆς πλάνης τῶν εἰδώ-

λων και τῶν παρεπομένων αὐτῇ φοβερῶν και ἀμυθῆτων δεινῶν, διδάξας ἡμᾶς τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἐπικαλεῖσθαι μετὰ υλικῆς παρρησίας τὸν παντοδύναμον Θεὸν και οὐράνιον σου Πατέρα, Πατέρα ἡμῶν. « Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ».

Ἄν ἀνελιξωμεν τὰς δέλτους τῆς τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν ἱστορίας, φρίττομεν ἀναγινώσκοντες τὰ δεινὰ τῆς δουλείας, ἥτις, ὡς μὴ ὤφελεν, ἐπροστατεύετο και ὑπ' αὐτῶν τῶν ὑπάτων φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητος, Πλάτωνος και Ἀριστοτέλους! Ἐν τῇ Ἀττικῇ ὑπῆρχον τετρακόσθαι χιλιάδες δούλων, ἀπέναντι δέκα χιλιάδων ἐλευθέρων πολιτῶν· ἐν Αἰγίνῃ ἑκατὸν χιλιάδες δούλων ἐν Κορίνθῳ ἑξακόσθαι χιλιάδες κτλ. κτλ. ἐπὶ δὲ τῶν Ῥωμαίων ὅλος σχεδὸν ὁ ἀρχαῖος κόσμος ἐδούλευε μὴ πόλει, τῇ Ῥώμῃ.

Παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ὁ δούλος δὲν ἐθεωρεῖτο ἄνθρωπος ἢ πρόσωπον· και τί λέγω; ἀλλ' οὐδὲ κτήνος, ἀλλὰ πρῶγμα, ὃν ἀψυγον, και οἶονεῖ ἐπιπλον! Ὁ κύριος εἶχεν ἀπεριόριστον ἐξουσίαν ζωῆς και θανάτου ἐπὶ τῶν δούλων· ἐρόνευεν αὐτοὺς πολλάκις μεθύων, ὅπως διὰ τοῦ ἀναθρώσκοντος αὐτῶν αἵματος τέρψη τοὺς συνευωχουμένους φίλους! Τὰ δὲ σώματα αὐτῶν ἐβρίπτεν εἰς τὰ ἰχθυοτροφεῖα, ἵνα τραφῶσι και παχυνθῶσιν αἱ ἀγαπηταὶ αὐτῷ μύραιναι! Ἐν δὲ τοῖς φοβεροῖς ἐκείνοις ἀμφιθεάτροις χιλιάδες δούλων ἐβρίπτοντο εἰς τὰ θηρία· ἐκεῖ δὲ παλαιότεροι οἱ δειλαιοὶ μετὰ λεόντων, τίγρειων και τῶν ὁμοίων κατεσπαράσσοντο ὑπ' αὐτῶν, ἐπικροτοῦντος και ἀλαλάζοντος ὑπὸ ἀγρίας χαρᾶς τοῦ παρισταμένου και τῶν θηρίων θηριωδιστέρου Ῥωμαικοῦ δήμου, οὐδ' αὐτῶν τῶν γυναικῶν και τῶν ἀπαλῶν παιδῶν ἐξαιρουμένων (ὧν αἱ καρδίαι φύσει εἰσὶ συμπαθέστεραι πρὸς τοὺς πάσχοντας!). Οὐδενὸς ἀνδρὸς, οὐδεμιᾶς γυναικὸς τὰ δάκρυα προὐκάλουν τὰ φρικαλέα αὐτῶν παθήματα, ἀλλὰ τούναντιον τοὺς γέλωτας και τοὺς κρότους· πολλάκις τὰ δυστυχῆ ταῦτα πλάσματα βριπτόμενα μετὰ τῶν θηρίων ἐπικαλοῦντο τὴν χάριν ὑψηλῆς τινοῦ δεσποίνης πρὸς ἀπαλλαγὴν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ὀλέθρου (διότι αἱ δεσποῖναι εἶχον τὸ ἐξαιρετικὸν τοῦτο προνόμιον ἐν Ῥώμῃ), ἀλλ' ἐκείνη ἔμενεν ἀκαμπτος και ἀμείλικτος και διὰ

τῆς ὑψώσεως τοῦ δακτύλου ἐδήλου εἰς αὐτοὺς, ὅτι ἀρνείται τὴν αἰτουμένην χάριν, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ἰουβενάλιος (ἐν ταῖς Σατύραις)· ἐτέρπετο, δηλονότι, και αὐτὸ τὸ γυναικεῖον φύλον βλέπον τὰ λογικὰ ταῦτα πλάσματα ἀσπαίροντα, αἱματοφόρτα! ἐτέρπετο βλέπον κρανία και ὀστέα συντριβόμενα και σάρκας ἀνθρωπίνους ὑπὸ τῶν ἐδόντων και ὀνύχων τῶν ἀγρίων θηρίων οἰκτρῶς κατασπαρασσομένας! Τοσοῦτον ἢ ἀνθρώπινος καρδία ἀπεσκληρύνθη, ὥστε και τὸ ἔσχατον ἴχνος παντός φιλανθρώπου και εὐγενούς αἰσθήματος ἀπὸ πασῶν τῶν καρδιῶν ἀνδρῶν τε και γυναικῶν εἶχε τελείως ἀποσβεσθῆ. Τὸ δὲ δεινότατον πάντων, ὅτι οἱ δούλοι πορευόμενοι τὴν ἐπὶ θάνατον ἐζητοκραύγουν ὑπὲρ τῶν δημίων αὐτῶν αὐτοκρατόρων ἐπιρωνοῦντες « Χαῖρε, ἦ ζῆθι, Καίσαρ, οἱ τεθνηξόμενοι σὲ προσαγορεύουσι, σὲ προσκυνουσι »· δηλαδή και κατ' αὐτὰς τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς φοβερᾶς αὐτῶν ἀγωνίας ἐκολάκευον τοὺς δημίους αὐτῶν, καθ' ἃς στιγμὰς συνήθως τὸ ἀνθρώπινον φρόνημα ἐξαιρεται ἀναλαμβάνον πλήρη τὴν ἑαυτοῦ ἐλευθερίαν και ἀνεξαρτησίαν, ὧν ἐστερεῖτο ἐν τῇ ζωῇ! Οὕτως, ἀδελφοί μου, ἡ δουλεία ἐξευτελίζει και ἐκμηδενίζει τὸν ταλαίπωρον ἀνθρωπον! « Ἡμισυ γὰρ τ' ἀρετῆς ἀποαίνυται εὐρύσπα Ζεὺς ἀνέρος, εὐ τ' ἄν μιν κατὰ δούλιον ἡμᾶρ ἔλγῃσι » (ἵνα καθ' Ὀμηρον εἶπω).

Ἴδού ὅποια δεινὰ ἐπήνεγκεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἡ πολυθεία, τουτέστιν ἡ ἄγνοια ἐνός Θεοῦ και κοινοῦ πατρὸς πάντων ἀνθρώπων, ὡς και τούναντιον, ὅποια ἀνυπολόγιστα ἀγαθὰ τὸ ἱερὸν τοῦ Σωτῆρος Εὐαγγέλιον, κτρυξάντος τὴν ἐνότητά τοῦ Θεοῦ και τὴν πατρικὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν ἀνθρωπον σχέσιν και οἰκειότητα· οἶον τὴν ἀναίρεσιν τῆς δουλείας, τὴν κατάπτωσιν τῆς τυραννίας, τὴν ἀγάπην, τὴν εἰρήνην, τὴν ἰσότητά, τὴν ἀδελφότητα, τὴν ἐν Χριστῷ ἐλευθερίαν, τὴν ἡμερότητα και ἀγνότητα τῶν ἡθῶν, τὸν ἐξαγιασμόν τῆς καρδίας, τὴν εὐσπλαγχνίαν και τὸν ἐξευγενισμόν τῶν παθῶν, ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις τὴν ἐν πνεύματι και ἀληθείᾳ λατρείαν! Ἴδού, ἰδού ὅποιας ὑψηλᾶς και ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν κοσμοσωτήριους ἰδέας περικλείει ἐν

ἐαυτῇ ἢ ἐν τῇ Κυριακῇ προσευχῇ, τῇ ἀπλουστάτῃ δοκούσῃ, ἐπικλήσις τοῦ παναγάθου Θεοῦ ὡς Πατὴρ ἡμῶν. «Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς!»

Ἄλλὰ κατενύγη ποτὲ ὑπὸ εὐγνωμοσύνης ἡ καρδία ἡμῶν; ἐθερμάνθη ποτὲ ἐν τῷ ἀναγινώσκειν τὴν Κυριακὴν προσευχὴν; ἤσθάνθημεν ποτὲ τὴν οὐρανίαν αὐτῆς καλλονήν; ἐννοοῦμεν τί σημαίνει ἐκάστη λέξις καὶ φράσις αὐτῆς; Οὔτε ἐνενοήσαμεν ποτε ταῦτα, οὔτε κατενύγημεν, οὔτε ἐθερμάνθη ποτὲ ἡ καρδία ἡμῶν ὑπὸ ἀγίας πρὸς τὸν οὐράνιον ἡμῶν Πατέρα καὶ πλουσιόδωρον εὐεργέτην ἀγάπης! Ἄλλὰ προφέρομεν τὴν Κυριακὴν προσευχὴν, βαττολογοῦντες μετ' ἀναληθσίας καὶ ψυχρότητος κατακρίτου καὶ τὰ μὲν χεῖλη ἡμῶν κινουμένῃ μηχανικῶς, ἀλλ' ἡ καρδία ἡμῶν μένει ἀκίνητος, ψυχρὰ, παγετώδης, ὡς τοῦτο συμβαίνει καὶ εἰς πάσας τὰς λοιπὰς προσευχὰς, τελετὰς καὶ ἀκολουθίας! ἐν ᾧ τί γλυκύτερον, τί παραμυθητικώτερον (ἐν ταῖς δυστυχταῖς μάλιστα), τί ὑψηλότερον, τί ἐνδοξότερον ἢ τὸ ἀποσπᾶν τὴν διάνοιαν ἡμῶν ἀπὸ τῶν γήινων, ἀνατείνειν αὐτὴν εἰς τὰ οὐράνια, καὶ ἐπικαλεῖσθαι τὸν οὐράνιον ἡμῶν Πατέρα, πρὸς ἐπίτευξιν τῶν αἰτημάτων ἡμῶν; «Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς» (ὦ! τί ἡδύ καὶ πάντερον ὄνομα!), ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, γεννηθήτω τὸ θέλημα σου, τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δός ἡμῖν σήμερον, καὶ τὰ λοιπὰ θεϊότατα ῥήματα; Τί δὲ ἀνταποδίδομεν τῷ παναγάθῳ Θεῷ καὶ οὐρανίῳ ἡμῶν Πατρὶ ἀντὶ τῶν ἀνεκτιμήτων ἀγαθῶν, ἅτινα ἐδωρήσατο ἡμῖν διὰ τοῦ Μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, ὥστε καὶ Πατέρα αὐτὸν τολμᾶν ἐπικαλεῖσθαι, πρὸς δὲ καὶ ἀντὶ τῶν ἀπείρων εὐεργεσιῶν, ἃς καθ' ἐκάστην ἡμῖν ἐπιδάψιλεύει, φανερῶν τε καὶ ἀφανῶν; ἐσχάτην, ἐσχάτην, ἀδελφοί μου, ἀγνωμοσύνην διὰ τῆς καταπατήσεως τοῦ παναγίου αὐτοῦ θελήματος καὶ τῆς παραβάσεως τῶν θείων αὐτοῦ ἐντολῶν. Καὶ ἐνθεν μὲν ὀνομάζομεν αὐτὸν Πατέρα ἡμῶν καὶ παρακαλοῦμεν νὰ ἀγιασθῇ τὸ ὄνομά του διὰ τῶν ἀγίων ἡμῶν ἔργων, νὰ ἐλθῇ αὐτοῦ ἡ βασιλεία, ἵτοι νὰ βασιλεύσῃ ἡ εὐθύτης, ἡ ἀρετὴ, ἡ δικαιοσύνη, ἡ χριστιανικὴ

ἀγιότης ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν καὶ νὰ γίνηται τὸ θέλημα αὐτοῦ, ὡς ἐν οὐρανῷ ὑπὸ τῶν ἀγίων ἀγγέλων, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ὑφ' ἡμῶν τῶν γενητῶν. ἐνθεν δὲ ἀντὶ τοῦ ἀγιαζέειν τὸ πανάγιον αὐτοῦ ὄνομα διὰ τῶν ἀγαθῶν καὶ χριστιανικῶν ἡμῶν πράξεων, τούναντίον βλασφημοῦμεν αὐτὸ, ἀδικοῦντες, ψευδόμενοι, μισοῦντες, φθονοῦντες, ἀλαζονευόμενοι, ἐπιβουλεύοντες, ἐπιорκοῦντες, ἀρπάζοντες, καὶ ἐν γένει πάσας τὰς ἀγίας αὐτοῦ ἐντολὰς παραβαίνοντες καὶ ποδοπατοῦντες! Τί λοιπὸν ὠφελεῖ ἡμῖν ταῦτα πράττουσιν ἡ ἀπαγγελία τῆς Κυριακῆς προσευχῆς; Οὐδὲν, οὐδὲν ὠφελεῖ, τούναντίον δὲ καὶ εἰς μείζονα κατάκρισιν ἡμῶν ἀποβαίνει! Καὶ ἰδοὺ διατί ἡ φιλόστοργος μήτηρ ἡμῶν Ἐκκλησία πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τῆς Κυριακῆς προσευχῆς δέεται ἐν τῇ θείᾳ Μυσταγωγίᾳ διὰ τοῦ ἱερέως ὡς ἀκολουθῶς «Καταξίωσον ἡμᾶς, Δέσποτα, μετὰ παύσεως ἀκατακρίτως τολμᾶν ἐπικαλεῖσθαι Σὲ τὸν ἐπουράνιον Θεὸν Πατέρα καὶ λέγειν: «Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς κτλ.» Ναι, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, τὸ ἐπικαλεῖσθαι ἡμᾶς τοὺς οὐτιδανοὺς τὸν Διῶνιον, τὸν Ἄπειρον, τὸν Πάνσοφον, τὸν Παντοδύναμον Θεὸν καὶ Δημιουργὸν τοῦ παντός, τὸ ἐπικαλεῖσθαι, λέγω, καὶ ὀνομάζειν αὐτὸν Πατέρα ἡμῶν μέγαρα καθήκοντα ἡμῖν ἐπιβάλλει, ὧν ἡ μὴ στήρησις μεγίστης κατακρίσεως καὶ κολάσεως πρόξενος ἡμῖν γίνεται καὶ ἀκούσατε τί περὶ τούτου ἀποφαίνονται οἱ θεοὶ ἡμῶν Πατέρες φιλοσοφοῦντες: «ὦ πόσῃς φιλανθρωπίας ὑπερβολῇ! ὦ πόσῃς φιλοτιμίας ὑπεροχῇ! ποῖος ἀρκέσει λόγος πρὸς εὐχαριστίαν τοῦ ποσαῦτα πηγάζοντος ἡμῖν ἀγαθᾶ; σκόπησον, ἀγαπητέ, τῆς σῆς καὶ τῆς ἐμῆς φύσεως τὴν εὐτέλειαν. . . . ταύτην δὲ ἐννοήσας ἐκπλάγηθι τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον τῆς πολλῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος, ὅτι Πατέρα καλεῖν προσετάχθης αὐτὸν, ὁ γῆενος τὸν οὐράνιον, ὁ θνητὸς τὸν ἀθάνατον, ὁ φθαρτὸς τὸν ἀφθαρτον, ὁ πρόσκαιρος τὸν αἰώνιον, ὁ χθὲς καὶ πρῶτην πηλὸς τὸν προαιώνιον Θεόν» (Χρυσόστ. τομ. ε΄. σελ. 185). «Οὐκοῦν ὁ μοχθηρὸς τὴν συνειδήσιν (λέγει Γρηγόριος ὁ Νύσσης), εἰ πατέρα αὐτοῦ τὸν Θεὸν λέγει, οὐδὲν ἕτερον, ἢ τὸν ἰδίῳν κακῶν ἀρχηγόν τε καὶ

αίτιον αὐτὸν εἶναι κατηγορήσει» (βαβαί τῆς βλασφημίας!) (λόγ. β'. περί τῆς Κυριακῆς προσευχῆς)· καί πάλιν ὁ αὐτὸς θεὸς Γρηγόριος «ὅταν τοίνυν τὸν Θεὸν Πατέρα λέγειν ἡμᾶς ἐν τῇ προσευχῇ διδάσκη ὁ Κύριος, οὐδὲν ἕτερόν μοι δοκεῖ ποιεῖν, ἢ τὸν ὑψηλὸν τε καὶ ἐπηρμένον νομοθετεῖν βίον· οὐ γὰρ δὴ ψεύδασθαι διδάσκει ἡμᾶς ἡ ἀλήθεια, ὥστε λέγειν, ὃ μὴ ἐσμὲν καὶ ὀνομάζειν ὃ μὴ πεφύκαμεν· ἀλλὰ Πατέρα λέγοντες ἑαυτῶν, ἀφθαρτὸν τε καὶ δίκαιον καὶ ἀγαθὸν ἐπαληθεύειν τῷ βίῳ τὴν ἀγχιστεῖαν· ὁρᾶς ὅσῃς ἡμῶν παρασκευῆς ἐστὶ χρεία; οἴου βίου; ὥστε ποτὲ πρὸς τὸ μέτρον τοῦτο τῆς παρρησίας ὑψωθείσῃς ἡμῶν τῆς συνειδήσεως τολμήσει τις εἰπεῖν τῷ Θεῷ Πατέρ; (ὃ αὐτὸς αὐτόθι).

Ἐλθωμεν ἤδη εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν λέξεων «ὃ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Τί σημαίνει τὸ «ὃ ἐν τοῖς οὐρανοῖς»; πῶς, ὁ Τρισυπόστατος Θεὸς μόνον ἐν τοῖς οὐρανοῖς πάριστιν; Οὐχί, ἀδελφοί μου ὁ Θεὸς ἐστὶν ἀπειρος, ὡς δὲ τοιοῦτός ἐστι πανταχοῦ παρῶν, ἐν τῷ παντί καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν. Πῶς λοιπὸν λέγεται ἐν τῇ Κυριακῇ προσευχῇ, ὅτι οἰκεῖ ἐν τοῖς οὐρανοῖς; Λέγεται οὕτω, διότι ἐν τοῖς οὐρανοῖς πρὸ πάντων ἐκδηλοῦται ἡ Παντοδυναμία καὶ ἡ Δημιουργικὴ Σοφία αὐτοῦ· διότι ἐν τῷ ὑπεραριθμῷ ἀριθμῷ τῶν οὐρανίων σωμάτων, ἐν τῇ ὑπερθαυμαστῷ αὐτῶν καλλονῇ καὶ τῇ λαμπρότητι, τῷ καταπληκτικῷ μεγέθει καὶ ἐν τῇ ὑπεριξαισίῳ ἀρμονίᾳ μεθ' ἧς ἅπαντα κινεῦνται πρὸς ἓνα τινὰ σκοπὸν θαυμασίως κατευθυνόμενα ἐμφαίνεται ἰδίως ἡ τοῦ Δημιουργοῦ παντοδυναμία καὶ πανσοφία. Ἴδου διατί ὁ Θεὸς λέγεται εἰδικώτερον, ὅτι κατοικεῖ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ὅθεν καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ λέγει «οἱ οὐρανοὶ διηγούνται δόξαν Θεοῦ»· διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ἕτερος προφήτης λέγει (ψαλ. εἴ. 1. Ἠσ. ξς'. 1) ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ «ὁ οὐρανὸς μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου». Ἐστὶ δὲ εἰδικώτερον ὁ ἀπειρος καὶ πανταχοῦ παρῶν καὶ τὰ πάντα πληρῶν Θεός, ὁ ὑπὲρ πάντα χώρον καὶ χρόνον, ὁ ἀπερίγραπτος, ἐπι, φημί, εἰδικώτερον λέγεται, ὅτι ἔχει τὴν κατοικίαν καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ἰδρυμένον ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ποιούντων τὸ θέλημα οὐτοῦ. «Ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει

καὶ ὁ Πατὴρ μου ἀγαπήσει αὐτὸν καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν» (Ἰωάν. ιδ'. 23)· ὅθεν καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει «οὐκ οἴδατε, ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματος ἐστὶν;» (Α'. Κορ. ε'. 19). Ὡ! εἰς ποῖον ἀκαταμέτρητον ὕψος ἀναβιβάζει τὸν ἄνθρωπον ὁ Χριστιανισμός!! Ἡ μὲν πολυθεία διὰ τῆς δουλείας καταβιβάζει τὸν ἄνθρωπον πολὺ κατώτερον τοῦ κτήνους λογιζομένη αὐτὸν ὡς πρᾶγμα, ὡς ὃν ἄψυχον, ὡς ἀπλοῦν ἐπιπλόν· ὁ δὲ Χριστιανισμὸς ἀναβιβάζει αὐτὸν εἰς τοσοῦτον ἀκαταμέτρητον ὕψος (κἂν πλούσιος ἢ ἡ πτωχός, εὐγενής ἢ ἀγενής, δούλος ἢ ἐλεύθερος), ὥστε ἀναδεικνύει αὐτὸν κατοικητήριον τῆς ἁγίας Τριάδος, τοῦ ἐνός, τοῦ ἀπείρου, τοῦ αἰωνίου, τοῦ παντοδυναμοῦ Θεοῦ, τοῦ Βασιλέως τῶν βασιλευόντων καὶ Κυρίου τῶν κυριευόντων. Ἴδου ποῦ καταβιβάζει τὸν ἄνθρωπον ἡ πολυθεία καὶ ἰδου ποῦ ἀναβιβάζει αὐτὸν ὁ Χριστιανισμός! εἰς ποῖον ὕψος! ἰλιγγίᾳ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, ἂν θελήσῃ νὰ μετρήσῃ τὸ ἀκαταμέτρητον τοῦτο ὕψος!!!

Ἀλλὰ διατί λέγεται ἐν τῇ Κυριακῇ προσευχῇ «Πάτερ ἡμῶν ὃ ἐν τοῖς οὐρανοῖς» καὶ οὐχί Πάτερ ἡμῶν ὃ ἐν τῷ οὐρανῷ; διότι οἱ οὐρανοὶ, εὐλογημένοι χριστιανοί μου, θεωροῦνται τρεῖς, κατὰ τὴν θεῖαν ἐκείνην ὀπτασίαν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, οὕτως λέγοντος· «Εἶδον ἄνθρωπον ἐν Χριστῷ πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων ἀρπαγέντα τὸν τοιοῦτον ἕως τρίτου οὐρανοῦ καὶ εἶδον τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον, ὅτε ἤρπαγῃ εἰς τὸν Παράδεισον καὶ ἤκουσεν ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι». Πρῶτος δὲ οὐρανὸς λέγεται τὸ λεπτεπίλεπτον ἐκεῖνο κέλυφος ἢ ἀέριον περικάλυμμα τὸ στρογγυλοειδῶς περικαλύπτον τὴν γῆν· δηλονότι ἡ κοινῶς λεγομένη ἀτμοσφαῖρα, ἧς τὰ πέρατα, κατὰ μέσον ὄρον, ὀκτωκαίδεκα λεύγας ἀφίστανται ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς. Ὅτι δὲ ἡ ἀτμοσφαῖρα καλεῖται οὐρανὸς ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς δηλοῦται ἐκ τῶν ἐξῆς «Τὰ πετεινά, λέγει, τοῦ οὐρανοῦ, ὁ προφητὰναξ Δαυὶδ» (Ψαλ. η'. 9), τουτέστι, τὰ πετεινά τὰ πετόμενα ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ· καὶ περὶ τῶν μαινομένων κυμάτων ἐν τρικυμίᾳ ὁ αὐτὸς προφήτης λέγει «ἀναβαίνου-

σιν ἕως τοῦ οὐρανοῦ» τουτέστιν «εἰς μέγα ὕψος τῆς ἀτμοσφαιρας»· πρὸς δὲ τούτοις ἐν τῇ Γενέσει ἀναγινώσκουμεν ταῦτα «καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὸ στερέωμα», ἐν ᾧ ὑπῆρχον τὰ ἐπάνω ὕδατα (νεφέλαι), τουτέστι τὴν ἀτμοσφαῖραν, «οὐρανόν».

Δεύτερος οὐρανὸς ὑποτίθεται ὁ ἄπειρος ἐκεῖνος χώρος, ὁ ὑπὲρ τὴν ἀτμοσφαῖραν, ἐν ᾧ κινουῦνται ἐναρμονίως πάντα τὰ ὑπερμεγέθη καὶ ἀπειράριθμα οὐράνια σώματα, ἅτινα ὁμοῦ συγκροτοῦσι τὸν λεγόμενον δεύτερον ἢ ἐνάστερον ἢ φυσικὸν καὶ ἡ . . . κόσμον.

Τρίτος δὲ οὐρανὸς λέγεται ἡ διατριβὴ τῶν μακαρίων πνευμάτων ἢ τῶν ἀθλῶν καὶ λογικῶν οὐσιῶν, ἧτοι ὁ αἰὼλος κόσμος, ὁ ὑπὲρ αἰσθησιν, ἡ κοινωνία τῶν ἁγίων ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων καὶ τῶν λοιπῶν οὐρανίων δυνάμεων ἀσωμάτων. Ἐνταῦθα λέγεται εἰδικώτερον ὑπεριδρυμένος ὁ θρόνος τῆς τριστηλίου θεότητος· καὶ οὗτος ὁ χώρος ἐστὶν ὁ τροπικώτερον καλούμενος, διὰ τὴν ὑπέρκαλον αὐτοῦ καλλονὴν, Παραδείσος, εἰς ἣν ἀναβιβάσθεις ἐν θείᾳ ὀπτασίᾳ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἶπεν, ὅτι «ἤκουσεν ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι» (Β'. Κορ. ιβ'. 2). Περὶ δὲ τῶν ἀγαθῶν τούτου τοῦ Παραδείσου ὁμιλῶν ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος λέγει, ὅτι τὰ ἀγαθὰ «ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν» ἧτοι τοῖς ἐναρέτοις καὶ ἁγίοις, εἰσὶ τηλικαῦτα, ὥστε οὔτε ὀφθαλμὸς εἶδεν ποτε παρόμοια, οὔτε οὖς ποτε ἤκουσεν, οὔτε νοῦς ἀνθρώπου δύναται νὰ φαντασθῇ τὴν καλλονὴν αὐτῶν· «ἃ ὀφθαλμὸς, φησὶν, οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν». Ταῦτα καὶ περὶ τῆς ἐρμηνείας τῶν λέξεων «ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

Εἰς τὸ ἐπόμενον κήρυγμα θέλομεν ἐρμηνεύσῃ τὸ «γεννηθῆτω τὸ θέλημά σου» καὶ «ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου». Ἐνθα θέλομεν ἐξηγήσῃ τίνι τρόπῳ ἀγιάζεται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ ὅποια καὶ ποσαπλῆ ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. «Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς», ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορῶν, ἐπίβλεψον ἰλιθὺ τῷ ἔμμετι ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν ἡμῶν τῶν τῇ ἁμαρτίᾳ προσπεφυκότων· ἡμάρτομεν, Πάτερ ἅγιε, ἠνομήσαμεν, ἠδικήσαμεν ἐνώπιόν σου, οὐδὲ συνετηρήσαμεν, οὐδὲ ἐποιήσαμεν,

καθὰ ἐνετείλω ἡμῖν· ὁμολογοῦμεν τὴν χάριν, κηρύττομεν τὸν ἔλεον, οὐ κρύπτομεν τὴν εὐεργεσίαν, ὧν καθεκάστην ἀπολαύομεν· Σοὶ μόνῳ ἁμαρτάνομεν ἀλλὰ καὶ σοὶ μόνῳ λατρεύομεν· ἄπειρος ἡ δικαιοσύνη σου, ἀλλὰ ἄπειρος καὶ ἡ εὐσπλαγχνία σου· ἰλάσθητι ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν· «Ἐὰν γὰρ ἀνομίας παρατηρήσης, Κύριε, Κύριε, τίς ὑποστήσεται;» Ἰκάνωσον ἡμᾶς, Δέσποτα, ἀγιάζειν τὸ ὄνομά σου διὰ τῶν ἁγίων ἡμῶν ἔργων, ἐν τῇ τηρήσει τῶν ἐντολῶν σου, ἐν ἐσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ, ἐν εὐποιίαις, ἐν ἐλεημοσύναις, ἐν οἰκτιρμοῖς πενήτων, ἐν τῇ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπῃ· δὸς ἡμῖν, Κύριε, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρεύειν σοὶ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν· εὐδόκησον βασιλεῦσαι ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἀλήθειάν σου· γεννηθῆτω τὸ θέλημά σου, ὡς παρὰ τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις σου ἐν τῷ οὐρανῷ, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν, Κύριε, καὶ πάντα τὰ πρὸς ζωάρκειαν ἡμῶν, ἵνα πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες περισσεύωμεν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν· καὶ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, ἀπὸ τῆς ἐπιρρείας τοῦ Διαβόλου, ἀπὸ τῆς ματαιότητος τοῦ κόσμου, ἀπὸ τῆς ἀγάπης τῶν γηίνων καὶ ἀπὸ πάντων τῶν περικυκλούντων ἡμᾶς ὀρατῶν καὶ ἀοράτων ἐχθρῶν. «Ὅτι Σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν».

ΟΜΙΛΙΑ Β΄.

Εὐλογημένοι χριστιανοί μου,

Τὴν παρελθοῦσαν Κυριακὴν ἐναρξάμενοι τῆς ἐρμηνείας τῆς Κυριακῆς προσευχῆς ὠμιλήσαμεν περὶ τοῦ δόγματος τῆς ἐνότητος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς πατρικῆς αὐτοῦ σχέσεως καὶ οἰκειότητος πρὸς τὸν ἄνθρωπον· ἀποδείξαντες δὲ παρεκβατικώτερον ἐκ τῆς ἱστορίας ὅποια φρικώδη δεινὰ ἐπήνεγκεν ἡ ἄγνοια τοῦ δόγματος τούτου τὸ πάλαι εἰς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ὅποια τὸναντίον ἀγαθὰ ἢ ἀποκάλυψις καὶ διάδοσις τοῦ δόγματος τούτου διὰ τοῦ Εὐαγγελίου εἰς σύμπαντα τὸν κόσμον θρησκευτικῶς, ἠθικῶς καὶ κοινωνικῶς, κατελήξαμεν τὸν λόγον παραστήσαντες ὅποια ἱερὰ καθήκοντα ἡμῖν ἐπιβάλλει τὸ ἐπικαλεῖσθαι τὸν ἐπουράνιον Θεὸν καὶ Δημιουργὸν τοῦ παντός Πατέρα ἡμῶν « Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ». Ἦδη δὲ συνεχίζοντες τὸν λόγον ἐρχόμεθα εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἐπομένων λέξεων τῆς Κυριακῆς προσευχῆς « ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου »· περὶ τοῦ πρώτου

« ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου ».

Τί ἄρα γὰρ διδάσκει ὁ Θεάνθρωπος ἡμᾶς ἐν τῇ Κυριακῇ προσευχῇ διὰ τοῦ αἰτήματος τούτου; Ὁ Κύριος ἡμῶν ἐξελέγχων τοὺς Ἰουδαίους διὰ τὴν βαττολογίαν αὐτῶν, διότι δεόμενοι τοῦ Θεοῦ ἦσαν γῆνα καὶ μάταια πράγματα, διδάσκει τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ πῶς δεῖ προσεύχεσθαι, δίδων εἰς αὐτοὺς καὶ δι' αὐτῶν εἰς ἡμᾶς τύπον προσευχῆς ἀρμοδίου πρὸς τὴν λογικὴν καὶ ἠθικὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν καὶ τῷ Θεῷ εὐπροσδέκτου, περιχούσης

ἑπτὰ αἰτήματα, ἐπαρκούντα πρὸς πάσας τὰς ἀνάγκας τοῦ λογικοῦ καὶ ἠθικοῦ τούτου ὄντος.

Εἶπον, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι βαττολογοῦντες ἐζήτουν μάταια καὶ ἐπίκαιρα πράγματα, πλοῦτη, δόξαν, τιμὰς καὶ τὰ παραπλήσια· ἀλλὰ μήπως καὶ σήμερον οἱ πολλοὶ τῶν χριστιανῶν δὲν ζητοῦσι παρόμοια καθυβρίζοντες τὸν Θεόν; Πολλοὶ καὶ πολλαὶ τῶν χριστιανῶν δὲν παρακαλοῦσι πολλάκις τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἁγίους, προσφέροντες λαμπάδας καὶ θυμιάματα πρὸς ἀπόλαυσιν ἐγκοσμίων καὶ ματαιῶν ἀγαθῶν; Τὸ δὲ χεῖριστον, δὲν ἀκούομεν πολλάκις μωροὺς τινὰς νὰ λέγωσιν «ἅγιέ μου Γεώργιε βοήθησόν μοι νὰ ἐκδικηθῶ τὸν ἐχθρόν μου καὶ νὰ σοὶ προσφέρω μίαν λαμπάδα» κτλ.; Οἱ τοιοῦτοι δὲ δὲν καθιστῶσι τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἁγίους οἵονεὶ συνενόχους τῶν οἰκείων ἀνομιμάτων; οὐ τί ἂν γένοιτο ἀσεβέστερον; ἢ δὲν βλέπομεν πολλάκις χριστιανούς ἢ χριστιανὰς, μετὰ τινὰ ἀμαρτωλὴν προσευχὴν, νὰ προσκολλῶσιν ἐπὶ τῶν σεπτῶν εἰκόνων νομίσματα καὶ νὰ προμαντεύωσι δι' αὐτῶν τὴν μέλλουσαν αὐτῶν τύχην, ποιοῦντες συνάμα εὐχὰς (ταξίματα) εἰς τοὺς ἁγίους, ὅπως προσελκύσωσι δῖθεν αὐτοὺς εἰς τὸ ἴδιον γεγρόν καὶ ἀνόσιον θέλημα ἀπαραλλάκτως, ὅπως ἐλκύωσι τὰ μικρὰ παιδία μὲ τὰ τρωγάλια; Παραλείπω ἄλλας δεισιδαίμονας πράξεις πολὺ χείρονας τούτων διὰ συντομίαν. Ἄλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν σειράν τῆς ἐρμηνείας τῆς Κυριακῆς προσευχῆς.

«Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου». Τί σημαίνουσι ταῦτα τὰ θεῖα βήματα; Διὰ τοῦ πρώτου τούτου αἰτήματος διδάσκει ἡμᾶς ὁ Κύριος, ὅτι ὀφείλομεν κατὰ πρῶτον νὰ παρακαλῶμεν αὐτὸν νὰ παράσχη εἰς ἡμᾶς τὴν ἁγίαν αὐτοῦ χάριν καὶ βοήθειαν, ὥστε διὰ τε τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς πράξεως τῶν ἀγαθῶν ἔργων νὰ ἀγιαζώμεν ἡτοὶ νὰ δοξάζωμεν τὸ πανάγιον αὐτοῦ ὄνομα, «ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου». Διότι τότε ὁ Θεὸς δοξάζεται ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν ὁ ἄνθρωπος οὐ μόνον πιστεύῃ ἔρῳ, ἀλλὰ καὶ πράττῃ τὰς ἀγίας αὐτοῦ ἐντολάς. «Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν, λέγει, ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ἡμῶν, τὸν ἐν τοῖς οὐρα-

νοῖς»· καὶ ἀπλῶς εἶπεν ὁ Θεὸς δοξάζεται διὰ τῆς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρείας· καὶ πνεῦμα μὲν ἐστὶν ἡ ὀρθὴ πίστις, ἀλήθεια δὲ, κατὰ τὸν Προφητάνακτα, αἱ ἐντολαὶ τοῦ Θεοῦ· «πᾶσα ἡ ἐντολή σου ἀλήθεια» καὶ «ὁ νόμος σου ἀλήθειά ἐστι» (Ψαλ. ριη'). Ἴδωμεν ἤδη ἂν ἀγιαζῆ ὁ πολὺς ὄχλος τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ πῶς ἐννοεῖ τὸν ἁγιασμόν καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν λατρείαν.

Ὅλος ὁ ἁγιασμός συνίσταται εἰς ἐξωτερικοὺς νεκροὺς καὶ ἀγόνους τύπους, εἰς μηχανικὴν τινὰ καὶ ὄλως ἐξωτερικὴν λατρείαν· ἢ δὲ ἀληθῆς εὐσέβεια, ἢ ἀγάπη, ἢ φιλανθρωπία, ἢ δικαιοσύνη, ἢ ἀλήθεια καὶ ἀπλῶς εἶπεν πᾶν ὅ,τι συνιστᾷ τὴν οὐσίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τε θεωρίαν καὶ πράξιν, τὴν ἐν πνεύματι, λέγω, καὶ ἀληθείᾳ λατρείαν, δι' ὧν ἀναγεννᾶται πνευματικῶς ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀγιαζεται καὶ δοξάζεται ὁ Θεός, ἀπεισιν, ἀπεισιν ἀφ' ἡμῶν· π. χ. ἁγιασμός παρὰ τοῖς πολλοῖς θεωρεῖται, ὅταν τις ὑπάγῃ ἐνθα τελεῖται πανηγυρὶς ἀγίου τινός, καὶ μάλιστα ἀνυπόδυτος πορεύεται ἐκεῖ, εἰσέρχεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀνάπτει κηρὸν εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ ἑορταζομένου ἀγίου, ἔπειτα (καὶ συνήθως ἐν ᾧ ἐτι ψάλλεται ἡ θεία λειτουργία) ἐξέρχεται τοῦ ἱεροῦ ναοῦ, μεθύει, ᾄδει ἄσεμνα ᾄσματα, ὀρχεῖται ὡς μαινόμενος, λοιδορεῖ, ἀσχημονεῖ, διαπληκτίζεται· ἐν δὲ τῷ διαπληκτίζεσθαι βλασφημεῖ πολλάκις καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἑορταζομένου ἀγίου, ὅν ἤλθε νὰ τιμήσῃ· διότι «τὸ εἶχε, λέγει, τάξιμον» ὁ χριστιανός! καὶ ποῖον ἀθεμιτούργημα ἀφίνει ἀνεπιτέλεστον; Ἄλλὰ ταῦτα πάντα θεωρεῖ ἄθῶα καὶ ἀδιάφορα πράγματα· οὕτω καταλήγουσι συνήθως, ἀδελφοί μου, οὕτω καταλήγουσιν αἱ πανηγύρεις παρ' ἡμῖν! Διὰ τῶν τοιούτων λοιπὸν ἑορτῶν καὶ πανηγύρεων λατρεύεται ὁ Θεός καὶ τιμῶνται οἱ ἅγιοι; Ὅχι, μυριάκις ἔχι! ἀλλὰ τοῦναντίον βλασφημεῖται, ἐμπαίζεται ὁ Θεός, βεβηλοῦται τὸ πανάγιον αὐτοῦ ὄνομα, καθυβρίζονται οἱ ἅγιοι, καταπατεῖται ὁ θεῖος νόμος ὁ λέγων, «μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν Σαββάτων ἀγιαζεῖν αὐτήν», ἡτοὶ πρόσεχε τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας, τὰς εἰς τὴν θεῖαν λατρείαν ἀφιερωμένας νὰ τιμῆς

δι' αγίων έργων· τουτέστι δι' αναγνώσεως τῶν αγίων Γραφῶν ἢ ἄλλων ψυχωφελῶν βιβλίων, δι' ἐλεημοσυνῶν, δι' ἐπισκέψεως ἀπόρων ἀσθενῶν, διὰ λόγων παραμυθητικῶν πρὸς τοὺς θλιβομένους, διὰ προσευχῶν καὶ τῶν παραπλησίων χριστιανικῶν έργων. Ἁγιασμός προσέτι θεωρεῖται παρὰ τοῖς πολλοῖς τὸ φοιτᾶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὰς κυριακάς καὶ ἑορτασίμους ἡμέρας, οὐχὶ ἐκ συναισθήσεως ἱεροῦ καθήκοντος, ἀλλὰ κατὰ συνήθειαν ἢ ἀνθρωπαρίσκειαν· καὶ διὰ τοῦτο πλεῖστα ἔσα συμβαίνουσιν ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς παρατρέφωδα· ὁ μὲν ἴσταται χασμῶμενος καὶ βεμβάζων ἀνευλαβῶς, ὁ δὲ ὑποψιθυρίζει εἰς τὸ οὖς τοῦ πλησίον, οὐδ' αὐτὸς ἀκροῶμενος τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν καὶ τοὺς εὐλαβεστέρους σκανδαλωδῶς ἐμποδίζων τῆς ἀκροάσεως· ὑποψιθυρίζει δὲ εἴτε καταλαλῶν καὶ κατατροῶγων διὰ τῆς γλώσσης τὸν πλησίον, εἴτε περὶ δοσοληψίας διαλεγόμενος, εἴτε περὶ ἐμπορίου, εἴτε περὶ ὑφώσεως ἢ ἐκπτώσεως χρεωγράφων, εἴτε, ἂν τύχη γυνή, περὶ συρμοῦ καὶ ἄλλων ματαιοτήτων· τὸ δὲ παραδοξότερον, ὅτι ἐν ᾧ φλυαρεῖ, συγχρόνως κινεῖ καὶ τὴν χεῖρα μηχανικῶς καταστημινόμενος δῆθεν τῷ τύπῳ τοῦ τιμίου σταυροῦ· μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν, ἢ καὶ πολλάκις πρὸ τῆς ἀπολύσεως τῆς θείας μυσταγωγίας, ἀναχωρῶν ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἐπιδίδοται ἀμέσως εἰς τὴν συνήθη ἐργασίαν, ἵνα ἐξαπατήσῃ, ὡς φαίνεται, τὸν Θεὸν καὶ δεῖξῃ ὅτι τάχα σέβεται τὴν Κυριακὴν, ἀνοίγει μίαν μόνον θυρίδα τοῦ ἐργαστηρίου του (ἓνα κεπέγκι). Εἶναι ἀληθῆς, χριστιανὸς μου, ὅτι ἂν συνερισθῇ τις τὴν πληθὺν τῶν ὑπαρχουσῶν ἑορτῶν καὶ μάλιστα τῶν ἐν Χίῳ κινδυνεύει νὰ ἀποθάνῃ τῆς πείνης. Ὡστε λοιπὸν, ταῦτα λέγων, μέμφομαι μόνον τοὺς μὴ τηροῦντας τὰς δεσποτικὰς καὶ θεομητορικὰς ἑορτάς, καὶ ἰδίως τὴν Κυριακὴν, ἧς ἡ τήρησις ἐστὶν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ. Ὑπέδειξα δὲ ἀνωτέρω, πῶς δεῖ τηρεῖν καὶ τιμᾶν τὴν ἡμέραν ταύτην τοῦ Κυρίου. Ἁγιασμός προσέτι τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ νομίζεται ἡ νηστεία, ἧς ἔμως παντελῶς ἀγνοεῖται ὁ χαρακτήρ καὶ ὁ σκοπός! Τὸ μέσον ἐθεωρήθη σκοπός· οἱ ἄνθρωποι ἀντεστράφησαν! νηστεία ἀληθὴς ἐστίν, ἀδελφοί μου, ἡ ἀποχή οὐ μόνον βρωμάτων τινῶν, ἀλλὰ σῶμα

καὶ ἡ ἀποχή ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, ὅθεν ψάλλει ἡ Ἐκκλησία «νηστεύσωμεν ἀδελφοί σωματικῶς, νηστεύσωμεν καὶ πνευματικῶς» ἀπὸ πάσης δηλονότι κακίας.

Καὶ ὅμως ὅποια τίς ἐστὶν ἡ σημερινὴ νηστεία; Ἡ σημερινὴ νηστεία οὐκ ἐστὶ λιτὴ τις τροφή μετὰ μετριότητος καὶ ἐγκρατείας καὶ αὕτη λαμβανομένη, ὠφέλιμος οὕσα καὶ αὐτῇ τῇ ὑγείᾳ, ὅπως ἐννοῆ αὐτὴν ἡ ἀγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ἀλλ' εἶνε ἀπλῶς σοφιστικὴ βρωμάτων μεταβολή· δὲν πρῶγει λέγει κρέας ὁ Χριστιανὸς καὶ ὅμως κατατρύφῃ ἀκορέστως εἰς τὰ λεγόμενα θαλασσινὰ καὶ ἄλλα ἐδώδιμα, νοστιμώτατα μὲν τὴν γεῦσιν, ἀλλὰ σῶμα κακοχυμώτατα, καταστρέφοντα καὶ αὐτὴν τὴν ὑγείαν, παρὰ τὴν διάταξιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοὺς κανόνας τῆς ὑγιεινῆς· ἀπέχεται μάλιστα καὶ τοῦ ἐλαίου, ἂν θέλῃς, ὁ ἄνθρωπος· ἀλλ' ὅμως ἀπεχόμενος τοῦ ἐλαίου, πίνει κατακόρως, μεθύει μέχρις ἀποβλακώσεως, αἰσχρολογεῖ, ἀσχημονεῖ, προσκρούει εἰς τοὺς τοίχους καὶ δίκην χοίρου εἰς τὸν βόρβορον κυλιέται· καὶ ὅμως τοιαύτην νηστεύων νηστείαν ὁ ἄθλιος, νομίζει, ὅτι ἐξεπλήρωσε πάντα τὰ χριστιανικὰ αὐτοῦ καθήκοντα καὶ ὅτι ἐξώφλησε πάντα λογαριασμὸν αὐτοῦ μετὰ τοῦ Θεοῦ! Ἄλλος δὲ πάλιν ἐγκρατεύεται μὲν καὶ νηστεύει, κατὰ τὴν ἀληθῆ τῆς λέξεως σημασίαν, ἀλλὰ νηστεύει νηστείαν μόνον σωματικὴν, ἢ τοι φαρισαϊκὴν, οὐχὶ δὲ καὶ πνευματικὴν, κατὰ τὴν ἱερὰν τῆς Ἐκκλησίας διάταξιν. Νηστεύει, ναί! ἀλλὰ κλέπτει, ἀλλὰ ψεύδεται, ἀλλ' ἐπιορκεῖ, ἀλλὰ ψευδομαρτυρεῖ, ἀλλ' ἀδικεῖ, ἀλλὰ πᾶσαν ἀθεμιτοῦργίαν διαπράττει! Νηστεύει, ἀλλ' ὅμως ἐκμυζᾷ τὸ αἷμα τῶν πτωχῶν ὡς βδέλλα, τοκίζων 18 ἢ καὶ 22 ἢ καὶ 30 τοῖς 1/10 κατὰ τὴν περίστασιν ὁ τρισάθλιος! Ταῦτα δὲ πράσσειν οὐδεμίαν αἰσθάνεται συνειδήσεως τύψιν ὁ ἄνθρωπος, λέγων καθ' ἑαυτὸν ἢ καὶ πρὸς ἄλλους, ὅτι «τὸ ἐπάγγελμα τοῦ τοῦ ἀπαιτεῖ». Νηστεύει, μάλιστα! ἀλλ' ὅμως, ἂν ἦνε σιτοπώλης, ἀναμιγνύει τὸν σίτον μετ' ἀχύρων καὶ ἄλλων ἀχρήστων ὑλῶν, καὶ ἀφανίζει τοὺς πτωχοὺς χωρικούς. Νηστεύει, ἀλλ' ὅμως, ἂν ἦνε πωλητὴς ἐδωδίων (ραγωσίμων), οὐδὲως λογίζεται ἁμάρτημα, ἂν π. χ.

ἐν τῷ ζυγίζειν κινήσῃ ἐπιτηδείως διὰ τοῦ δακτύλου τὴν ζυγανὴν καὶ κλέψῃ 50 ἢ καὶ περισσότερα δράμια, ὅσον βαστᾷ ἡ ψυχὴ του· τὸ κάμνει δὲ μὲ πολὺ ἐλαφρὰν καρδίαν ὁ χριστιανός, διότι λέγει καὶ αὐτός «ἡ τέχνη του τὸ καλεῖ». Νηστεύει, ἀλλ' ὁμως, ἂν τυχὸν ἦνε ὑφαντοπώλης, δύναται νὰ σοὶ μετρήσῃ διὰ δακτυλουργικῆς οὕτως εἶπειν δεξιότητος δέκα πήγεις ὑφάσματος διὰ δώδεκα! Παρατρέχω τοὺς ἐμπόρους, παρατρέχω τοὺς οἰνοπώλας, τοὺς παντοπώλας, τοὺς βράπτας, τοὺς ὑποδηματοποιούς καὶ τοὺς ἄλλους βιομηχάνους.

Ἄλλὰ τί πρὸς ταῦτα; «τὸ ἐπάγγελμά μας τὸ ἀπαιτεῖ» μᾶς λέγουσιν οἱ καλοὶ οὗτοι Χριστιανοί, «ἡ τέχνη μας τὸ καλεῖ» τί νὰ κάμωμεν; πῶς θὰ ζήσωμεν; πληρόνομεν βαρεῖα ἐνοίκια, ἔχομεν ἔξοδα πολλὰ, ἔχομεν πολυμελῆ οἰκογένειαν! ἄς μᾶς συγχωρήσῃ ὁ Θεός! «Ὁχι, ὄχι, χριστιανοί μου, ἀπατάσθε· ὁ Θεὸς οὐδέποτε συγχωρεῖ τὴν ἀδικίαν, ὁ ἀδικῶν ἐστὶν ἐπικατάρατος· δὲν τὸ λέγω ἐγὼ· ὁ Θεὸς τὸ λέγει «τὸ ἀδικὸν οὐκ εὐλογεῖται»· ὁ Θεὸς ναὶ συγχωρεῖ κλέπτοντα ἢ τοκογλυφοῦντα ἢ ὀπισσῶντα ἀδικοῦντα, ἀλλὰ τότε μόνον, ὅταν ὁ κλέπτης ἢ ὁ τοκογλύφος ἢ ὁ ἀδικῶν ἐπιστρέψῃ τὸ ἀδικῶν ληρθὲν, ἢ ὀπισσῶντα ἄλλως ἱκανοποιήσῃ τὸν ἀδικηθέντα· «ἀδικίαν ἐμίσησα καὶ ἐβδελυξάμην» (Ψαλ. ριη') κράζει διὰ τοῦ προφήτου τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ σὺ ἐλπίζεις, ἄνθρωπε, ἐκ τῆς κλοπῆς, τῆς ἀρπαγῆς, τοῦ δόλου, ἢ ἐν γένει ἐκ τῆς ἀδικίας νὰ ἴδῃς προκοπὴν; Γνώρισαι, ὅτι τὰ τέλη σου ἐσονται ἄθλια, ὅτι τῆς ἐλεημοσύνης θὰ καταντήσης· νομίζεις κέρδος τὸ ἐκ τῆς κλοπῆς, τοῦ δόλου καὶ τῆς ἀδικίας προερχόμενον; σεαυτὸν φρεναπατάς, ἄνθρωπε! Ὁχι, ὄχι δὲν εἶνε κέρδος, εἶνε ζημία, εἶνε ὀλεθρος, καταστροφή! δὲν εἶνε κέρδος, ἀλλ' ἄνθρακες πυρὸς τοὺς ὁποίους ἀφρόνως ἐπισωρεύεις ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σου καὶ ἐπὶ τῶν τέκνων σου. Καὶ δὲν ἔχομεν ἄπειρα παραδείγματα καταστροφῆς τοιούτων ἀνθρώπων ἐξ ἀρπαγῆς καὶ ἀδικίας, ἢ καὶ δι' ἄλλων ὁμοίων ἀθιμίτων μέσων πλουτησάντων; Ὀλόκληροι, ὀλόκληροι πολυτάλαντοι οἰκογένειαι κατήντησαν τῆς ἐλεημοσύνης, ἐπὶ τέλους ἐσβυσαν, ἐσβυσαν κατὰ κράτος!

Εἶδομεν ἀνωτέρω ὁποῖός τις θεωρεῖται παρὰ τοῖς πολλοῖς ὁ ἁγιασμός, τίνι τρόπῳ δηλονότι ἐννοοῦσιν οἱ πολλοὶ τῶν χριστιανῶν τὸ ἁγιάζειν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ· εἶδομεν προσέτι, ὅτι ὅλον τὸν ἁγιασμόν, ὅλον τὸν Χριστιανισμόν, περιορίζουσιν εἰς τὰς ἐορτὰς καὶ τὰς πανηγύρεις, εἰς τὰς τελετὰς καὶ εἰς τὰς νηστείας, κακῶς δηλονότι καὶ φαρισαϊκῶς ταύτης ἐννοουμένης, ἐν παντελεῖ ἀγνοίᾳ διατελοῦντες τοῦ ἀληθοῦς καὶ ζωογόνου πνεύματος τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅπερ ἐστὶ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, «ἀγάπη, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια» (Γαλ. ε'. 22)· ὅλον, λέγω, τὸν Χριστιανισμόν περιορίζουσιν οἱ πολλοὶ τῶν χριστιανῶν εἰς τὰ τοιαῦτα καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τοῦ ἐλαίου· κατ' αὐτοὺς ὅλη ἡ οὐσία τῆς ὀρθοδοξίας περὶ τὸ ἔλαιον κυρίως περιστρέφεται· διὰ τῆς ἀποχῆς πρὸ πάντων ἀπὸ τοῦ ἐλαίου νομίζουσιν, ὅτι ἁγιάζεται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, οἱ δειλαιοὶ! Ἴδου ποῦ κατήντησε σήμερον ἡ θρησκεία· ἴδου πῶς ἐννοοῦσι τὴν ὀρθοδοξίαν!

Καὶ ὁμως καίπερ ἀγνοοῦντες οἱ πολλοὶ τὸ ἀληθὲς καὶ ζωογόνον πνεῦμα τῆς ὀρθοδοξίας, τολμῶσι νὰ καταφρονῶσι τῶν ἑτεροδόξων χριστιανῶν, ὡς ὅπως ἀπεγνωσμένων· καίτοι τίς σύγκρισις μεταξὺ αὐτῶν, τῶν Ἑλβετῶν λ. χ., καὶ ἡμῶν ἐν τῇ τηρήσει τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν τῇ ἠθικότητι; Ταῦτα δὲ λέγων, μὴ νομίση τις, ὅτι ἀποδοκιμάζω τὴν διάταξιν τῶν ἱερῶν νηστειῶν (παρακαλῶ μὴ με παρεξηγήσητε)· οὐδαμῶς· τούναντίον μάλιστα συνιστῶ αὐτὰς θερμῶς εἰς ὑμᾶς τὰ πνευματικὰ μου τέκνα, καθόσον αἱ ἱερὰ νηστεία τηρούμεναι, οὐχὶ ὅπως σήμερον ἐννοοῦσιν οἱ πολλοὶ, ἀλλ' ὅπως ἡ ἀγία ἡμῶν Ἐκκλησία, συντελοῦσι καὶ εἰς τὴν ὑγίαν τῆς ψυχῆς καὶ εἰς τὴν ὑγίαν τοῦ σώματος· ἀλλὰ λέγων ταῦτα, ἀποδοκιμάζω καὶ κατακρίνω τὸν φαρισαϊκὸν τρόπον, καθ' ὃν ἡ νηστεία σήμερον ἐννοεῖται καὶ ἐνεργεῖται ὑπὸ τῶν πολλῶν· προσέτι μὴ τις μὲ ὑπολάβῃ, ταῦτα λέγοντα, ὡς ἀθετοῦντα τὰς ἐορτὰς καὶ τὰς ἱερὰς ἐκκλησιαστικὰς τελετὰς (τοῦθ' ὅπερ πράττουσιν οἱ ἀκέφαλοι προτεστάνται καὶ τινες τῶν παρ' ἡμῖν κούφων δοκισησῶρων)· οὐδαμῶς· καθότι ὁ ἄνθρωπος, ἐπειδὴ δὲν εἶνε μόνον πνεῦμα, ἀλλὰ τὸ συναμφοτέρον,

ὄλη καὶ πνεῦμα, σῶμα καὶ ψυχὴ, ἔχει ἀνάγκη καὶ αἰσθητῶν ἀντικειμένων πρὸς διέγερσιν τῆς διανοίας διὰ τῶν αἰσθητῶν πρὸς τὰ ὑπὲρ αἰσθησίν, καὶ ἐπομένως ἔχει ἀνάγκη ἐξωτερικῆς λατρείας. Ἄλλ' ἀποδοκιμάζω καὶ κατακρίνω καὶ ἐνταῦθα τὸν φαρισαϊκὸν τρόπον, καθ' ἃν μόνη ἡ ἐξωτερικὴ λατρεία θεωρεῖται τὸ πᾶν· περὶ δὲ τῆς ἐσωτερικῆς, ἥτοι τῆς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρείας, τῆς ἀγάπης, τῆς εὐσεβείας, τῆς πραότητος, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἐλεημοσύνης, τῆς εὐθύτητος, τῆς ἐγκρατείας, τῆς εὐσπλαγχνίας, τῆς ταπεινοφροσύνης, τῆς μακροθυμίας καὶ τῶν λοιπῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν, δι' ὧν ἀγιάζεται ὡς ἀληθῶς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, οὐδεὶς, οὐδεὶς σχεδὸν παρὰ τοῖς πολλοῖς λόγος.

Ὅθεν ὁ,τι ἔλεγε τὸ πάλαι ὁ Θεὸς διὰ τοῦ μεγαλοφρονοτάτου τῶν προφητῶν Ἰσαίου, ἐξελέγχων καὶ ἀποδοκιμάζων τὰς ἐορτάς, τὰς προσευχάς, τὰς νηστείας, τὰς προσφοράς, τὰς θυσίας, τὰς τελετάς καὶ ἐν γένει πᾶσαν τὴν ἐξωτερικὴν τῶν Ἰουδαίων λατρείαν πολὺ δικαιότερον εἶνε νὰ εἴπῃ σήμερον καὶ πρὸς ἡμᾶς «Τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν; πλήρης εἰμί ὀλοκαυτωμάτων κριῶν· στέαρ ἀρνῶν καὶ αἷμα ταύρων καὶ τράγων οὐ βούλομαι πατεῖν τὴν αὐλὴν μου οὐ προσθήσεσθε (ἐξω)· ἐὰν φέρητέ μοι σιμιθάλιν, μάταιον θυμίαμα, βδέλυγμα μοι ἐστί· τὰς νομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα καὶ ἡμέραν μεγάλην οὐκ ἀνέχομαι· νηστείαν καὶ ἀργίαν καὶ τὰς ἐορτάς ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχὴ μου· ἐγεννήθητέ μοι εἰς πληθυσμόν· οὐκ ἔτι ἀνοίσω τὰς ἀμαρτίας ὑμῶν· ὅταν τὰς χεῖρας ὑμῶν ἐκτείνητε πρὸς με, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀπ' ὑμῶν, καὶ ἐὰν πληθύνητε τὴν δέξιν οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν» (Ἠσ. α'. 11). Ἄλλ' ἔρει τις· καὶ πῶς; μισεῖ λοιπὸν, βδελύσσεται ὁ Θεὸς τὰς νηστείας, τὰς προσευχάς, τὰς ἐορτάς, καὶ πᾶσας τὰς θρησκευτικὰς τελετάς ἡμῶν τῶν χριστιανῶν; Μάλιστα, μισεῖ καὶ ἀποστρέφεται καὶ βδελύσσεται αὐτάς· τὸ λέγει ὁ ἴδιος, ὡς εἶδομεν, ὁ Θεὸς τὸ πάλαι μὲν διὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ προφητῶν, ἐπ' ἐσχάτων δὲ, ὡς αὐτίκα ἐροῦμεν, διὰ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος ἀγαπητοῦ αὐτοῦ Υἱοῦ· ὅταν δηλ. ταῦτα, ἥτοι αἱ νηστείαι, αἱ ἐορταὶ καὶ τὰ παραπλήσια δὲν

παρακολουθῶνται ὑπὸ ἀγαθῶν καὶ ἐναρέτων πράξεων· τουτέστιν ὅταν ἡ ἐξωτερικὴ λατρεία δὲν ἦνε συνηνωμένη πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν, τουτέστι τὴν ἀληθινὴν πίστιν καὶ τὴν καθαρότητα τῆς καρδίας, καὶ ἀπλῶς εἴπειν πρὸς τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρείαν. Ὅ,τι δὲ ἔλεγε τὸ πάλαι ὁ Κύριος ἡμῶν πρὸς τοὺς Γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους, δὲν εἶνε πολὺ εὐλογώτερον νὰ ῥηθῆ σήμερον πρὸς ἡμᾶς; «Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι ἀποδεκατοῦτε τὸ ἀνηθον καὶ τὸ κύμινον καὶ ἀφήκατε τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεον καὶ τὴν πίστιν· καὶ ταῦτα ἔδει ποιῆσαι κάκεινα μὴ ἀφιέναι, ὁδηγοὶ τυφλοὶ, οἱ διυλίζοντες τὸν κώνωπα τὴν δὲ κάμηλον καταπίνοντες» (Ματ. κγ'. 23). Ταῦτα πάντα δὲν ἐφαρμόζονται, ἀδελφοί μου, καὶ εἰς ἡμᾶς, οἵτινες «διυλίζομεν τὸν κώνωπα», περιορίζοντες ὄλον τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τὸ ἐλαιον καὶ εἰς νεκροὺς τινὰς καὶ ἀγόνους τύπους, «τὴν δὲ κάμηλον καταπίνομεν» παρορῶντες «τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεον καὶ τὴν πίστιν» καὶ πᾶσας ἐν γένει τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου ποδοπατοῦντες;

Οὕτω δὲ πράττοντες ἀγιάζομεν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ὡς δεόμεθα ἐν τῇ Κυριακῇ προσευχῇ λέγοντες «ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου», ἡ τούναντίον βλασφημοῦμεν, ἀτιμάζομεν, βεβηλοῦμεν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ «τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα» διὰ τῶν ἀντιχριστιανικῶν ἡμῶν πράξεων; Ἐκ πάντων οὖν τῶν εἰρημένων κατάδηλον γίνεται, ὅτι μόνον διὰ τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας καὶ τῆς πληρώσεως τῶν θείων ἐντολῶν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἀγιάζεται, τουτέστι διὰ τῆς πίστεως, τῆς ἐν ἀγάπῃ ἐνεργουμένης, καὶ ἄλλως εἴπειν, διὰ τῆς «ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρείας».

Μεταβῶμεν ἤδη εἰς τὴν ἐρμηνεῖαν τῶν ἀμέσως ἐπομένων λέξεων τῆς Κυριακῆς προσευχῆς «Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου». Τί δὲ σημαίνει ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ;

Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐν ταῖς ἁγίαις Γραφαῖς τριχῶς ἐκλαμβάνεται:

α'.) σημαίνει τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀγιότητος ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν κατὰ τὸ Κυριακὸν ἐκεῖνο λόγιον «Ἄ-

μήν ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστίν » (Λουκ. ιζ'. 21).

β'.) σημαίνει τὴν ἐπιλαμψιν τοῦ φωτός τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας εἰς πάντα τὰ ἔθνη καὶ τὴν ἐπέκτασιν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ περάτων ἕως περάτων τῆς οἰκουμένης, ὡς λ.χ. ἐν τῇ περὶ τοῦ κόκκου σινάπεως παραβολῇ τοῦ Σωτῆρος (Ματθ. ιγ'. 31).

γ'.) δὲ καὶ τελευταῖον σημαίνει τὴν μέλλουσαν ἀτελεύτητον ζωὴν καὶ μακαριότητα ἐν τοῖς οὐρανοῖς κατὰ τὸ « μνήσθητί μου Κύριε ἐν τῇ βασιλείᾳ σου ». (Λουκ. κγ'. 42).

Ὅστε λοιπὸν ὅταν προσευχόμενοι λέγωμεν « ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου » ζητοῦμεν σύναμα παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ τρία ταῦτα· τουτέστι νὰ βασιλεύσῃ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἡ πίστις καὶ ἡ ἀγιότης, συνεπιχυούσης τῆς θείας χάριτος· νὰ ἐξαπλωθῇ ἡ ἀγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἀπ' ἀκρων ἕως ἀκρων τῆς οἰκουμένης, ὅπως ἂν οὕτω « γένηται μία ποιμνὴ, εἰς ποιμὴν » καὶ ἐπὶ τέλους νὰ καταξιωθῶμεν τῆς ἀτελευτήτου τοῦ Θεοῦ βασιλείας καὶ δόξης ἐν τοῖς οὐρανοῖς!

Ἐπειδὴ δὲ οἱ πολλοὶ τῶν χριστιανῶν σφαλερὰς ἔχουσι δόξας περὶ τῆς μελλούσης βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, διὰ τοῦτο ἀναγκαῖον ἡγοῦμαι νὰ δώσω εἰς ὑμᾶς ἀμυδρὰν τινα εἰκόνα τῶν ἀρρήτων καὶ ἀκηράτων ἐκείνων ἀγαθῶν, ἐφ' ἔσον τοῦτό ἐστιν ἐρικτὸν εἰς ἡμᾶς, ζῶντας ἐν τῇ κοιλάδι ταύτῃ τοῦ κλαυθμῶνος, νὰ ἐννοήσωμεν.

Ὅκ ἐστίν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀδελφοί μου, βρῶσις καὶ πόσις, ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ ἐν πνεύματι ἀγίῳ, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον (πρὸς Ῥωμ. 14, ἐδ. 17) ἢ ὡς ψάλλει ἡ Ἐκκλησία « δικαιοσύνη καὶ αἰνεσις σὺν ἀγιασμῶ » (Τριψδ. Κυρ. ε'. τῶν Νηστεϊῶν εἰς τοὺς αἰνους)· ἄλλως εἰπεῖν, βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐστίν « ἡ στενοτέρα οἰκείωσις καὶ ἔνωσις τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ » κατὰ τὸν Νύσσης θεῖον Γρηγόριον (ἐνθα ἄνωτ.). Ἐπειδὴ δὲ ἡ σχέση τοῦ δικαίου ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ μέλλοντι βίῳ ἐστὶ ἀσυγκρίτως λόγῳ οἰκειότερα καὶ στενοτέρα,

ἄρα καὶ ὁ θεὸς φωτισμὸς τῆς Τρισηλίου Θεότητος ἐπὶ τῶν δικαίων ἐστὶ πολλῶ δραστηκώτερος καὶ πληρέστερος· ἐπομένως ὁ ἄνθρωπος θέλει λάβει ἀσυγκρίτως τελειότεραν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν θείων αὐτοῦ ιδιοτήτων.

Καὶ ἐν μὲν τῇ παρούσῃ ζωῇ ἡ οἰκειότης καὶ ἡ ἔνωσις τῶν δικαίων, ἡ τῶν ἀληθινῶν χριστιανῶν μετὰ τοῦ Θεοῦ, τελεσιουργεῖται διὰ τῆς πίστεως εἰς τὸν Λυτρωτὴν, ὅστις ἐστὶν ἡ αὐτοαλήθεια, διὰ τῆς πληρώσεως τῶν ἀγίων αὐτοῦ ἐντολῶν καὶ διὰ τῶν μυστηρίων, μάλιστα δὲ διὰ τῆς κοινωνίας τοῦ παναγίου Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Σωτῆρος, περὶ οὗ ὁ ἴδιος Σωτὴρ ἀποφαίνεται « ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ » (Ἰωαν. ε'. 54). Ἄλλ' ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ἡ ἔνωσις τῶν δικαίων μετὰ τοῦ Θεοῦ γενήσεται κατὰ τρόπον ἀσυγκρίτως στενοτέρου· καὶ τοῦτο αὐτὸς πάλιν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐβεβαίωσεν εἰπὼν εἰς τοὺς ἀγίους αὐτοῦ μαθητὰς ἐν τῷ μυστικῷ ἐκείνῳ Δείπνῳ τὰ ἐφεξῆς παραμυθητικώτατα καὶ θεῖα ῥήματα· « λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι οὐ μὴ πῖω ἀπ' ἄρτι ἐκ τούτου τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου, ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὅταν αὐτὸ πῖνω μεθ' ὑμῶν καὶ νῦν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς μου » (Ματθ. κεφ. κς'. 29)· καὶ πάλιν « ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν· λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οὐκέτι οὐ μὴ φάγω ἐξ αὐτοῦ ἕως ὅτου πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ » (Λουκ. κβ'. 15, 16). Ὅθεν καὶ ἡμεῖς μετὰ τὴν μετάληψιν τῶν ἀχράντων μυστηρίων εὐχόμεθα ταῦτα « ὦ πάσχα τὸ μέγα καὶ ἱερώτατον Χριστὲ, ὦ σοφία καὶ λόγε τοῦ Θεοῦ καὶ δύναμις· δίδου ἡμῖν ἐκ τυπώτερον Σοῦ μετασχεῖν ἐν τῇ ἀνεσπέρῳ ἡμέρᾳ τῆς βασιλείας σου »· τουτέστιν ἀξίωσον ἡμᾶς νὰ σὲ ἀπολαύσωμεν κατὰ τρόπον στενοτέρου, καινότερου, οἰκειότερου καὶ πληρέστερου παρ' ἔσον νῦν ὑπὸ τὰ εἶδη τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. (Τὴν δὲ στενοτέραν καὶ πληρεστέραν καὶ κατὰ τρόπον οἰκειότερον ἔνωσιν ἡμῶν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ ὑποδηλοῦσι καὶ αἱ λέξεις ἐκεῖναι « καινὸν » « πληρωθῇ » καὶ εἶτι ἕτερον παραπλήσιον). Ὅσῃν δὲ διαφορὰν

ἔχει τὸ ἐν τῷ κατόπτρῳ ἰνδαλμα, ἢ ἡ εἰκὼν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν πραγματικὸν ἄνθρωπον, τοσαύτην ἔχει τὴν διαφορὰν ἢ τοῦ Θεοῦ γνῶσις, ἣν ἐν τῷ παρόντι βίῳ ἔχει ὁ χριστιανός, πρὸς τὴν ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ κατ' ἀσύγκριτον λόγον ἐπομένῃν ἐναργεστέραν καὶ τελειοτέραν « ἄρτι βλέπω ὡς ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐν αἰνίγματι τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην » (Α'. Κορ. ιγ'. 12)· τὴν πληρεστέραν δὲ ἔλλαμψιν τῶν δικαίων καὶ τὴν ἐντεῦθεν τελειοτέραν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν περὶ τὸ θεῖον παριστῶν τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον λέγει τροπικώτερον, ὅτι « τὸ πρόσωπον τῶν δικαίων λάμπει ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ὡς ὁ ἥλιος » (Ματθ. ιγ'., στιχ. 43). Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος θέλει ἐλλάμπεισθαι παμφαῶς ὑπὸ τῆς Τρισηλίου Θεότητος καὶ ἐπειδὴ ὁ Θεός ἐστιν ἡ πηγὴ τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, ἦτοι τῆς σοφίας, τῆς καλλονῆς καὶ τῆς ἀγιότητος, διὰ τοῦτο ὁ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ γῆ πληρώσας ἐνάρετος ἄνθρωπος οὐ μόνον θέλει προάγεσθαι τότε διηνεκῶς εἰς τὴν σοφίαν καὶ εἰς τὸν ἀγιασμόν, ἢ τὴν ἠθικὴν τελειότητα, ἀλλὰ σύναμα προσκτῆσεται ἀσυγκρίτως πληρεστέραν γνῶσιν τῆς παγκάλου δημιουργίας· καὶ πάντως, ἐπειδὴ θέλει γνωρίσῃ τελειότερον τὸν κτίστην, ἀκόλουθον εἶνε νὰ γνωρίσῃ καὶ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ ἦτοι τὴν κτίσιν πολὺ τελειότερον ἐπειδὴ θέλει ἐννοήσῃ (κατὰ τὸ ἐφικτὸν) τελειότερον, οὕτως εἰπεῖν, τὸ ἄπειρον, ἄρα πολὺ τελειότερον τὸ πεπερασμένον. Τότε λοιπὸν θέλει κατοπτεῦει ὁ δίκαιος μετ' ἀφάτου τέρψεως καὶ ἡδονῆς τὸ ἀνακαινισθὲν ἤδη πάγκαλον καὶ ὑπερθαύμαστον σύμπαν, ἐξελισσόμενον ἐνώπιον αὐτοῦ ὡς πανόραμα· τότε θέλει θεωρεῖ ἐξεστηκῶς τὰς θαυμασιωτάτας τῆς φύσεως ποικιλίας, τοὺς ἀπειραρίθμους, παμμιγέθεις, ποικιλόχρους καὶ αὐτοφώτους λαμπτήρας, εἴτε ἡλίους, περικυλινδουμένους εἰς τὰς αἰθερίους ἀβύσσους, καθὼς ἐπίσης καὶ τοὺς περὶ αὐτοὺς παναρμονίως ὀδεύοντας πλανήτας καὶ τὰς περὶ τοὺς πλανήτας πάλιν περιστρεφομένας παμπληθεῖς καὶ παγκάλους σελήνας· τότε θέλει παρατρεῖ τὸ πλῆθος αὐτῶν, τὸ μέγεθος, τὰς κινήσεις, τὰς συστάσεις, τὰς ποικιλίας, τὰς ὁμοιότητας, τὰς διαφορὰς, τὰς ἀνεκφράστους αὐτῶν

ὠραιότητας καὶ ἁρμονίας· τότε ἐπιγνώσεται τοὺς μυστηριώδεις λόγους τῶν ὄντων καὶ τοὺς νόμους τοῦ σύμπαντος, οὓς παντάπασιν νῦν ἀγνοεῖ, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἐν ᾧ τῶρα οὐδὲν σχεδὸν γινώσκει, τότε πάντα τὰ ἐν τῇ κτίσει σαφῶς καὶ εὐκρινῶς, κατὰ τὸ ἐφικτὸν, γινώσεται. Τότε συγχρόνως θέλει θεωρεῖ μετ' ἀνεκκλήτου χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως τὰς πολλῶν ὑπερτέρας τοῦ πνευματικοῦ κόσμου καλλονὰς καὶ λαμπρότητας καὶ ἀναστρέφεισθαι μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ λογικῶν οὐσιῶν ἦτοι τῶν ἀγίων ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων καὶ τῶν λοιπῶν μακαρίων πνευμάτων, προδιβαζόμενος, μουούμενος καὶ τελειούμενος εἰς τὴν σοφίαν, τὸν ἀγιασμόν καὶ τὴν τελειοτέραν πρὸς τὸν Θεὸν ἐξομοίωσιν καὶ θέλει θαυμάζει μετ' αὐτῶν καὶ ἀγαπᾷ καὶ λατρεύει καὶ δοξολογεῖ εἰς αἰῶνας αἰῶνων τὸν τῆς ὁρατῆς καὶ ἀοράτου κτίσεως πανάγαθον αἴτιον καὶ δημιουργόν, ἐντρυφῶν ἐν τῇ κατόψει καὶ ἐπαπολαύσει τῆς Τρισηλίου Θεότητος, τῆς αὐτοαληθείας, τῆς αὐτοκαλλονῆς, τῆς αὐτοζωῆς. « Εἰ τὰ πρόσκαιρα τοιαῦτα (φησὶν ὁ φιλόσοφος τῆς Ἐκκλησίας πατὴρ ὁ Μ. Βασίλειος), ποταπὰ τὰ αἰώνια; εἰ τὰ ἐρώμενα οὕτω καλὰ, ποταπὰ τὰ ἀόρατα; . . . εἰ ὁ τῆ φθορᾶ ὑποκείμενος ἥλιος οὕτω καλός, οὕτω μέγας; . . . εἰ ἀκόρεστος τοῦτου ἡ θεὰ, ποταπὸς τῷ κάλλει ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος; » (Ἐξαημ. Ὀμ. 5).

Τότε δὲ ἐν τῷ παμφώτῳ ἐκείνῳ χώρῳ τῆς ἀλήκειου χαρᾶς καὶ μακαριότητος, ἢ κατ' Ἀριστοτέλη πρὸς τὸ εἰδέναι φυσικὴ τοῦ ἀνθρώπου τάσις καὶ ὄρεξις πληρωθήσεται, καθὰ καὶ Δαυὶδ ἐν πνεύματι ἀγίῳ προαναφωνεῖ « Χορτασθήσομαι ἐν τῷ ὄρθηναι μοι τὴν δόξαν σου » (Ψαλ. ις'. 15).

Ἀνακεφαλαιοῦντες λοιπὸν λέγομεν, ὅτι ἡ μέλλουσα μακαριότης τῶν δικαίων ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅσον δυνάμεθα ἐν τῇ πεπερασμένῃ ἡμῶν διανοίᾳ, τῇ βοήθειᾳ τῆς ἀγίας Γραφῆς καὶ τῇ χειραγωγίᾳ τῶν ἀγίων ἡμῶν Πατέρων, νὰ κρίνωμεν, συνίσταται εἰς τὸν θαυμάσιον καὶ πληρέστατον φωτισμὸν τῆς διανοίας, εἰς τὴν κάτοψιν καὶ γνῶσιν πάσης ἀληθείας, εἰς τὴν πληρεστάτην θεωρίαν τῆς παγκάλου καὶ ὑπερξαισίου τῶν ὄντων δημιουργίας,

εἰς τὸν προβιβασμὸν ἐν τῇ ἀγιωσύνῃ καὶ τῇ ἠθικῇ τελειότητι, εἰς τὴν ἀναστροφὴν μετὰ τῶν ἀγίων ἀγγέλων καὶ τῶν λοιπῶν μακαρίων πνευμάτων· τὸ δὲ πάντων κράτιστον, εἰς τὴν τελειότεραν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν στενοτέραν οἰκειότητα καὶ ἔνωσιν μετ' αὐτοῦ, ἄλλως εἶπεν, εἰς τὴν ἐκτυπωτέραν καὶ πληρεστέραν κάτοψιν, ἀπόλαυσιν καὶ ἐντρύφησιν τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ, ἐξ ἧς χαρὰ, εἰρήνη, εὐφροσύνη, ἀγαλλίασις, αἰδῖος μακαριότης· τὴν δὲ στενοτέραν καὶ τελειότεραν ἔνωσιν τοῦ δικαίου ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ μέλλοντι βίω· ὑπαινιξάμενος ἐν τῷ μυστικῷ αὐτοῦ Δείπνῳ ὁ Κύριος ἡμῶν, ὡς προέφη, εἶπε πρὸς τοὺς μαθητὰς καὶ ἀποστόλους « λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι οὐ μὴ πῖω ἀπ' ἄρτι ἐκ τούτου τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου, ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὅταν αὐτὸ πῖνω μεθ' ὑμῶν καιρὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς μου » κτλ. (Ματθ. ἐνθα ἄνωτέρω).

Διὰ πάντων δὲ τῶν εἰρημένων προσεπάθησα, εὐλογημένοι χριστιανοί μου, νὰ δώσω πρὸς ὑμᾶς ἀμυδρὰν, ἀμυδροτάτην τινὰ εἰκόνα τῶν ἀκτράτων καὶ περικαλλιστάτων ἀγαθῶν τῆς αἰωνίου βασιλείας τῶν οὐρανῶν· ὅποια δὲ εἰσι ταῦτα ἐν τῇ καθόλου αὐτῶν πραγματικότητι ἀδύνατον, ἀδύνατον καὶ νοῆσαι καὶ φαντασθῆναι καὶ ἐξείπειν καὶ περιγράψαι, καθὰ μαρτυρεῖ ὁ εἰς τὸν Παράδεισον ἐν θεῖᾳ ὀπτασίᾳ ἀρπαγὴς μέγας Ἀπόστολος Παῦλος, « Ὁφθαλμὸς, λέγων, οὐκ εἶδε καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν » (Α'. Κορ. 6. 9), ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Γ'.

Εὐλογημένοι χριστιανοί μου,

Ἐν τῇ Β'. Ὀμιλίᾳ τῆς προπαρελθούσης Κυριακῆς ἐξηκολούθησαμεν τὴν ἐρμηνείαν τῆς Κυριακῆς προσευχῆς, ἐξηγήσαντες εἰς ὑμᾶς τὰ θεῖα ἐκεῖνα ῥήματα « ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου »· ἤδη δὲ συνεχίζοντες τὸν περὶ τῆς προσευχῆς ταύτης λόγον ἐρχόμεθα εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἀκολουθῶν φράσεων « γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον ».

Περὶ τοῦ α'. « γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ».

Τί σημαίνουσι τὰ ῥήματα ταῦτα;

Τὰ ῥήματα ταῦτα σημαίνουσι τὴν συγγένειαν τῶν ἀσωμάτων λογικῶν οὐσιῶν πρὸς τὸν ἐνσώματον λογικὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐπομένως ὅτι, καθὼ λογικὰ ὄντα, ὀφείλομεν νὰ παρακαλῶμεν τὸν οὐράνιον Πατέρα νὰ ἐνισχύσῃ ἡμᾶς, ὥστε νὰ πράττωμεν ἐπὶ τῆς γῆς οὐχὶ τὸ θέλημα ἡμῶν, τὸ γερὸν καὶ χαμαιπετὲς θέλημα τῆς σαρκὸς, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ οὐρανίου Πατρὸς· νὰ πράττωμεν δὲ αὐτὸ ἐπὶ τῆς γῆς μετὰ τῆς σπουδῆς καὶ προθυμίας, μεθ' ὅσης ἐκτελοῦσιν αὐτὸ οἱ συγγενεῖς ἡμῖν Ἄγγελοι ἐν τῷ οὐρανῷ· ἐν ἄλλαις λέξεσι νὰ παρακαλῶμεν τὸν οὐράνιον ἡμῶν Πατέρα, ὥστε οἱ ἄνθρωποι νὰ κατασταθῶσιν ἰσάγγελοι κατὰ τὴν ἀρετὴν καὶ ἀγιότητα· ὥστε ἡ γερὰ ἀνθρώπινος κοινωνία νὰ μεταβληθῇ εἰς οὐράνιον, εἰς ἀγγελικὴν πολιτείαν, ἕσον ἐφικτὸν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει. Τίνι δὲ τρόπῳ δύναται νὰ κατορθωθῇ ἡ μεταβολὴ αὕτη; Διὰ τῆς πληρώσεως τοῦ παναγίου θελήματος τοῦ

οὐρανούου ἡμῶν Πατρός, τουτέστι διὰ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀδόλου, εἰλικρινοῦς, ἀφιλοκερδοῦς, ἀγγελικῆς ἀγάπης· ἐν δὲ τῇ διπλῇ ταύτῃ ἀγάπῃ, κατὰ τὴν Γραφήν, «ὄλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται» (Ματ. κβ'. 40)· τουτέστιν ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐγκείται πᾶσα ἀρετὴ καὶ ἀγαθωσύνη· καθότι, ὡς λέγει ἀλλαχοῦ ἡ ἀγία Γραφή, «πλήρωμα νόμου ἡ ἀγάπη» (Ῥωμ. ιγ'. 10)· καὶ ὄντως ὅπου ἡ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀκραιφνῆς ἀγάπη ἐπικρατεῖ, ἐκεῖ οὔτε φθόνος, οὔτε δόλος, οὔτε ἰδιοτέλεια, οὔτε ἐπιβουλή, οὔτε ἀλαζονεία, οὔτε ἀσπλαγχνία, οὔτε πλεονεξία, οὔτε αἰσχροκερδεῖα, οὔτε καταθλιψίς, οὔτε καταδυναστεία, ἀπλῶς εἰπεῖν, οὐδεμία κακία ἐπικρατεῖ, ἀλλὰ τούναντίον χαρὰ, εἰρήνη, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, εὐποιία, εὐσπλαγχνία, αὐταπάρνησις, ἀγνότης ἡθῶν, ταπεινοφροσύνη, ἐκεῖ ἰσότης καὶ ἀδελφότης, ἐκεῖ ἐπομένως τὰ πάντα διάκεινται ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ καὶ εὐταξίᾳ, ἐκεῖ εὐνομία, πρόοδος, χαρὰ, εἰρήνη, ἀληθινὴ ζωὴ, ἐκεῖ ἀληθῆς εὐδαιμονία, ἰσάγγελος τέλος πολιτεία.

Ἴδου ὅποιαν κοινωνίαν ἡ ἀνθρωπότης προώρισται νὰ σχηματίσῃ ἐπὶ τῆς γῆς· οὐχὶ πλατωνικὴν τινα καὶ φανταστικὴν πολιτείαν, ἀλλὰ πολιτείαν ἰσάγγελον, ἐν ἣ ἡ οἱ ἄνθρωποι νὰ διάγωσιν, ἐν τῇ ἐπιγνώσει τῆς ἀληθείας καὶ τῇ ἐκπληρώσει τῶν θείων ἐντολῶν, οὕτως ὡσανεὶ ἦσαν ἄγγελοι, ὡσανεὶ μὴ διῆγον ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' ἐν τῷ οὐρανῷ, προαγόμενοι διηγεκῶς εἰς τὸν διὰ τῆς γνησίας καὶ ἀκιδόηλου εὐαγγελικῆς ἀληθείας φωτισμὸν τῆς διανοίας καὶ εἰς τὸν διὰ τῆς πληρώσεως τῶν θείων ἐντολῶν θελήματος ἁγιασμὸν τῆς καρδίας, εἰς ἃ κυρίως συνίσταται ἡ πνευματικὴ ἀνάπλασις ἢ ἡ παλιγγενεσία τοῦ ἀνθρώπου, ἣν προέθετο ἡ ἔνσαρκος τοῦ Θεοῦ Λόγου οἰκονομία, ὅπως ἂν, δηλονότι, ὁ ἄνθρωπος πνευματικῶς καὶ ἠθικῶς τελειωθείς ἐν Χριστῷ καὶ εἰκὼν καὶ ὁμοίωμα Θεοῦ ἀναδειχθείς κατὰ τὸ ἐρικτὸν ἐπὶ γῆς, γένοιτο ἄξιός κρείττονος βίου ἐν τῷ μέλλοντι καὶ κληρονόμος τῆς αἰωνίου μακαριότητος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

Εἶπομεν δὲ ἐν τῇ Β'. Ὁμιλίᾳ εἰς τί συνίσταται ἡ μέλλουσα τοῦ ἀνθρώπου μακαριότης, ἢ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ὅσον ἐνε-

στι τῇ πεπερασμένῃ ἡμῶν διανοίᾳ εἰκάσαι. Παράβαλε κοινωνίαν τινὰ πεπολιτισμένην, λ. χ. τὴν τῶν Παρισίων, ἐνθα πρὸς τῷ κάλλει τῆς πόλεως ἐπικρατεῖ εὐνομία, ἡμερότης ἡθῶν, φιλοφροσύνη, δικαιοσύνη καὶ τὰ παρεπόμενα τούτοις ἀγαθὰ, οἷον εὐπορία, εὐζωία καὶ τὰ παραπλήσια· παράβαλε, λέγω, τὴν παρισινήν κοινωνίαν πρὸς κοινωνίαν τινὰ τῆς κεντρικῆς Ἀσίας, ἐνθα βασιλεύει ἡ βαρβαρότης, ἡ ἀπανθρωπία, ἡ δουλεία, ἡ καταπίεσις, ἡ αὐθαιρεσία, ἡ ληστεία καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν ἡ ἀνομία καὶ τὰ τούτοις παρεπόμενα κακὰ πτωχεία, ρυπαρότης, ἔνδεια· κατὰ σύγκρισιν δὲν σοι φαίνονται οἱ Παρίσιοι παράδεισος; Καὶ ὅμως ἡ παρισινὴ αὕτη κοινωνία, ἣτις πρὸς τῇ εὐνομίᾳ καὶ τοῖς ἀγαθοῖς τοῦ πολιτισμοῦ περιέχει καὶ πλείστα ὄσα κακὰ φρίκην ἐμποιοῦντα, ἔστιν αὐτόχρημα κόλασις παραβαλλομένη πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν καὶ ἰσάγγελον πολιτείαν (ὑπὲρ ἧς εὐχόμεθα ἐν τῇ Κυριακῇ προσευχῇ), ἐν ἣ ἐκτελεῖται πιστῶς καὶ ἐπακριβῶς τὸ θελημα τοῦ Θεοῦ, ἦτοι πᾶσα ἀρετὴ, ἀγιωσύνη καὶ εὐποιία καὶ ἐξ ἧς πᾶσα ἐν γένει κακία ἀπεστίν.

Ὡ, πόσον τῇ ἀληθείᾳ μακάριοι ἔσονται οἱ πολῖται τῆς παγκοσμίου ταύτης καὶ ἰσαγγέλου πολιτείας, καθ' ἣν ἔσται «χείλος ἐν καὶ φωνὴ μία πᾶσι», καθ' ἣν, δηλονότι, πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης ἔσται μία ποιμνὴ ὑπὸ ἑνα Ποιμένα, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν!

Εἶδομεν ἀνωτέρω ὅποιος ἐπίγειος παράδεισός ἐστιν ἡ κοινωνία, ἐν ἣ τὸ θελημα τοῦ Θεοῦ ἐκτελεῖται. Ἐντέθεν δὲ καταλαμβάνομεν ὅποια Βαβὴλ, ὅποιον πανδαιμόνιον, ὅποια κόλασις ἐστίν ἐπὶ τῆς γῆς ἡ κοινωνία, ἐν ἣ τὸ γερὸν καὶ ἀνόστιον ἀνθρώπινον θελημα ἐκτελεῖται, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν τὸ θελημα τοῦ διαβόλου!

Μεμφιμοιροῦμεν πολλάκις, ὅτι τὰ ἐθνικὰ ἡμῶν πράγματα ἐν γένει δὲν βαδίζουσι καλῶς, ὅτι τὰ πάντα ὀπισθοδρομοῦσι καὶ εἰς ἀποσύνησιν καὶ διάλυσιν χωροῦσι! Δύο, εὐλογημένοι χριστιανοί μου, εἰσὶν αἱ βάσεις τῆς προόδου πάσης ἐν γένει χριστιανικῆς κοινωνίας· ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἠθικὴ, ὀρθῶς ἐννοούμεναι καὶ αὐστηρῶς ἐφαρμοζόμεναι, ἄλλως εἰπεῖν ἡ πραγμάτωσις τοῦ θελή-

ματος τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ γῆ. Ἄλλ' ἀφ' οὗ αἱ βάσεις αὐταὶ διεσαλεύθησαν, εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ καταρρεύσῃ ἐπὶ τέλους, ἂν μὴ ἐγκαίρως προλάβωμεν, ὅλον τὸ κοινωνικὸν καὶ ἐθνικὸν ἡμῶν οἰκοδόμημα; Καὶ ἀληθῶς ὅπουδῆποτε τοῦ ἡμετέρου ἔθνους καὶ ἂν βρέψωμεν βλέμμα τί παρατηροῦμεν; ποῦ μὲν ἀντὶ θρησκείας, ἣν ἀπεκάλυψεν ἡμῖν ὁ ἐνσαρκωθείς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἣν οἱ Ἀπόστολοι ἐκήρυξαν καὶ οἱ θεῖοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐκράτουναν, νεκροὺς καὶ ἀγόνους τύπους, ἐξωτερικὴν καὶ ἀζῶν λατρείαν, θρησκευτικὸν τινα μηχανισμόν, ἄλλως εἶπειν ὑποκριτικὸν καὶ δεισιδαίμονα φαρισαισμόν! Τὸ ζωογόνον πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἡ οὐσία τῆς ὀρθοδοξίας, ἅτινα ἀναπλάττουσι καὶ ἐξαγιαζοῦσι τὴν καρδίαν, ἀπιστιν, ἀπιστιν ἀφ' ἡμῶν ποῦ δὲ πάλιν παρατηροῦμεν τὸ ἀντίθετον παχυλὸν καὶ ὑλόφρονα σαδδουκαϊσμόν, τουτέστιν ἄκραν ἀδιαφορίαν καὶ περιφρόνησιν πρὸς πᾶν ὅ,τι ἱερὸν καὶ θρησκευτικόν· πολλάκις λ. χ. βλέπει τις νέους μόλις ψελλίζοντας ὀλίγα γαλλικὰ, ἐρήμους πάσης ἐμβριθοῦς καὶ ἐπιστημονικῆς παιδείσεως, συζητοῦντας παντόλμως περὶ θρησκευτικῶν καὶ μεταφυσικῶν ζητημάτων, ἅτινα παντάπασιν ἀγνοοῦσι, κρίνοντάς καὶ ἐπικρίνοντάς μωρῶς καὶ ἀμαθῶς πᾶν ὅ,τι ὁ Χριστιανισμὸς ὡς θεῖον καὶ ἱερὸν γεραίνει, καὶ ἀποθαυμάζοντας ἀγυρτικώτερον τὸν Βολταίρον ἢ τὸν Ρενάν ἢ τὸν ἄθλιον ἐκείνον ἀπόγονον τοῦ πιθήκου Δάρβιν, τοὺς ὁποίους οὐδὲ ἀνέγνων οἱ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, ἀλλ' ἢ ἐξ ἀκοῆς μόνον γνωρίζουσιν, ἢ ἐξ ἀναγνωσμάτων τυχόν ἐν ταῖς ἐφημερίσι σποραδικῶν, τὸ δὲ χεῖριστον, ὅτι μεγαλαυχοῦσιν, ὅτι αὐτοὶ εἰσὶ τάχα ἰσχυρὰ πνεύματα, ὅτι εἰσὶ σοφοὶ ἐπιστήμονες καὶ ὑπέρτεροι τῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν τοῦ λαοῦ, ἃς ἀποκαλοῦσιν ἀπρηχαιώμενας καὶ ἐώλους προλήψεις, συμφύροντες καὶ συγγέοντες οἰκτρῶς καὶ ἀμαθῶς τὰς προλήψεις τοῦ ὄχλου πρὸς τὴν θεῖαν καὶ ἀγνήν ἀλήθειαν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς ὀρθοδοξίας.

Ὡσαύτως ἀλλαχού βλέπει τις νεάνιδας, αἵτινες ἀπιστημέναι οὐσαι καὶ αὐταὶ πάσης θρησκευτικῆς μορφώσεως καὶ βασιμίου παιδείσεως εἰς μόνην τὴν ἀνάγνωσιν σκανδαλωδῶν μυθι-

στορημάτων ἐγκύπτουσαι, αἵτινες, λέγω, ἀποθαυμάζουσι τὰ ὀθνεῖα καὶ ἐκφυλα καὶ καταφρονοῦσι τῶν πατρῶν ἐθῶν καὶ νομίμων π. χ. ἂν σὲ ἴδωσι ποιοῦντα τὸ σημεῖον τοῦ τιμίου Σταυροῦ ἐν καιρῷ τοῦ γεύματος πρὸς δόξαν καὶ εὐχαριστίαν τῆς θείας Προνοίας, τῆς παναγάθως ἐπιδαψιλευούσης ἡμῖν πάντα τὰ πρὸς ζωάρκειαν καὶ τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ, ὑπομειδιῶσι σαρκαστικῶς καὶ σοὶ λέγουσι «τί ἐσκωριασμένοι ἰδεαί! αὐτὰ δὲν εἶναι πλέον τοῦ συρμοῦ, δὲν εἶναι τῆς ἐποχῆς πράγματα» καὶ ἄλλας ὁμοίας ἀνοησίας! Ὅποιαν λοιπὸν θρησκευτικὴν ἀνατροπὴν περιμένετε νὰ παράσχωσιν αὐταὶ εἰς τὰ τέκνα των, ὅταν κατασταθῶσι μητέρες ἢ ὁποῖαν ἠθικὴν μόρφωσιν;

Ἴδου πῶς κατὰ μικρὸν ἀποσβέννυται ἐκ τοῦ ἔθνους ἡμῶν τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα, ὅπερ ἐζωογόνει τὸ πάλαι τοὺς πατέρας ἡμῶν, καὶ δι' οὗ κατώρθωσαν μετ' εὐαγγελικῆς ὄντως αὐταπαρνήσεως οἱ αἰμίμηστοι, τῇ θεῷ συνάρσει, νὰ διασώσωσι τὴν κιβωτὸν τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τὸ ἔθνος ἡμῶν ἀπὸ τοῦ παγκοίνου κατακλυσμοῦ ἀμυθήτων δεινῶν καὶ συμφορῶν, ἅτινα βραχδαίως ἐνέσκηψαν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, τῇ κοιτίδι ταύτῃ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Αἰωνία ἡ μνήμη ὑμῶν, μακάριοι πατέρες, ἥρωες τῆς ὀρθοδοξίας ἀκατάβλητοι, μάρτυρες τῆς εὐσεβείας γενναϊότατοι, ἀληθεῖς πατέρες καὶ σωτῆρες τοῦ ἔθνους, αἰωνία ἡ μνήμη ὑμῶν!

Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἀγνὸν ἐκεῖνο θρησκευτικὸν αἶσθημα ὀσμύραι ἐλαττοῦται καὶ φθίνει, ἐκ δὲ τοῦ ἀγνοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος ὁμολογουμένως ἀπορρέει πᾶν εὐγενὲς ὄρημα τῆς καρδίας καὶ πᾶσα γενναία πράξις, διὰ τοῦτο οὐδεμίαν σχεδὸν ἐκ τῶν ἀρετῶν, αἷς οἱ πατέρες ἡμῶν ἐκοσμοῦντο, κεκτῆμεθα, ἐπομένως ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν παραβαλλόμενοι πρὸς ἐκείνους ἀποδεικνύμεθα νάνοι, ὡς μικρῶς πρὸς τὰ τῶν ξένων πτυρόμενοι καὶ ἐν πᾶσι σχεδὸν γελοιωδῶς πιθηκίζοντες, τὰ μὲν καλὰ καὶ μιμήσεως ἀξία ἔργα τῶν Εὐρωπαίων ἀπορραπίζοντες, μόνον δὲ τὰ κακὰ ἐκείνων ἀπομιμούμενοι. Ἐντεῦθεν δὲ προήλθεν, ἀδελφοί μου, ἡ σπάνις γενναίων καὶ ἐθνωφελῶν πράξεων ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις· ποῦ

ἡ ἀγάπη ἡ ἐνοῦσα καὶ συνδέουσα ἄλλοτε τοὺς πατέρας ἡμῶν, ποῦ ἡ εἰς τὴν ἀμώμητον ἡμῶν πίστιν ἀφοσίωσις; ποῦ ἡ φλογερὰ ἐκείνων φιλοπατρία; ποῦ ἡ μέχρις αἵματος εὐαγγελικὴ αὐταπάρνησις; Τὰ πάντα, τὰ πάντα οἰχονται, ἀδελφοί! οἰχονται! δὲν εἶναι ταῦτα ὑπερβολαί! ὄχι, εἶναι πράγματα, εἶναι γεγονότα, ὧν γέμει ἡ νεωτέρα τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἱστορία· τί δὲ ἀντὶ τῆς ἀγνῆς ἐκείνων ἀγάπης ὑπεισήληθεν εἰς τὸ ἡμέτερον ἔθνος; ὁ δόλος, ἡ ὑπουλόγη, ἡ λεγομένη ψευδοπολιτικὴ! Ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι, ὧν τὰ χεῖλη ἀποσταῖζουσι μέλιτος, σὲ διαβεβαιούσι περὶ τῆς εἰλικρινοῦς φιλίας αὐτῶν καὶ ὅμως ἡ καρδία αὐτῶν ἐστὶ πλήρης φθόνου, δόλου, ἐπιβουλῆς «ἠπαλύνθησαν οἱ λόγοι αὐτῶν ὑπὲρ ἔλαιον καὶ αὐτοὶ εἰσὶ βολίδες» (Ψαλ. νδ'. 22) κατὰ τὸν προφήτην, καὶ ἐν ὅσῳ μὲν προσδοκῶσιν ὠφέλειάν τινα παρὰ σοῦ σὲ κολακεύουσιν αἰσχυρῶς, ἐρπουσιν ἐνώπιόν σου· ἀφ' οὗ δὲ ἐπιτύχῳσι τοῦ σκοποῦ στρέφουσιν ἀγνωμόνως τὰ νῶτα· ἀποτυχόντες δὲ κηρύττονται ἐχθροὶ σου θανάσιμοι.

Ἴδού ὁ ἐπικρατῶν σήμερον χαρακτήρ τῶν πλειόνων χριστιανῶν κίβδηλος! Ἐκλιπούσης δὲ τέλειον τῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης, ἐξ ἧς ἀπορρέει πᾶσα ἀρετὴ, καὶ ἀντεισαχθεισῶν τῆς ἀπάτης, τῆς πανουργίας, τῆς κολακείας, τῆς βραδουργίας, τῆς δολιότητος, τῆς αἰσχυρᾶς ιδιοτελείας, φιλοπατρίαν πλέον ζητεῖς; φιλογένειαν, αὐταπάρνησιν ζητεῖς; ὦ, ἀδελφέ μου! αἱ λέξεις φιλογένεια, αὐταπάρνησις καὶ αἱ παραπλήσιοι ἀρεταί, καρποὶ τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, ἐξέλιπον, ἐξέλιπον ἐκ τοῦ λεξικοῦ τῶν ἡμετέρων χρόνων! Οὕτω λοιπόν, εὐλογημένοι χριστιανοί μου, αἱ δύο βάσεις, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ πρόοδος καὶ ἡ εὐθυμερία πάσης ἐν γένει κοινωνίας, θρησκεία, λέγω, καὶ ἠθική, ὡς προέφην, δεινῶς διεσαλεύθησαν διὰ τῆς ἀντεισαγωγῆς ἀντιθρησκευτικῶν δοξασιῶν καὶ ἀνθελληνικῶν ἐθίμων καὶ φρονημάτων ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γενεᾷ· κατὰ δὲ τὴν ἀντεισαγωγὴν ταύτην καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν κακιῶν ἀντεστράφησαν· καὶ ἡ μὲν εὐσέβεια (συγχεομένων ἀμαθῶς τῶν θρησκευτικῶν προλήψεων τοῦ ὄχλου πρὸς τὴν ἀγνήν ἀλήθειαν τοῦ Χριστιανισμοῦ)

ἐπικαλεῖται δεισιδαιμονία· ἡ τῆς καρδίας εὐθύτης, εὐήθεια· ἡ ἀφιλοκέρδεια, μωρία· ἡ αὐταπάρνησις, τρέλλα· ἡ χρηματολογία καὶ αἰσχυροκέρδεια, φρόνησις· ἡ βραδουργία, περίνοια· ἡ ἀλαζονεία, ἀξιοπρέπεια· τὸ δὲ κεφάλαιον πάσης διαφθορᾶς, πάσης κακίας ἐπεκλήθη ἐξευγενισμὸς, πολιτισμὸς!!!

Καὶ ἔπειτα, χριστιανοί μου, τοιούτων ἐπιπολαζουσῶν ἀντιθρησκευτικῶν καὶ ἀνηθικῶν δοξασιῶν, ἀπορεῖτε πλέον διατί τά τε ἰδιωτικὰ καὶ τὰ ἐθνικὰ ἡμῶν πράγματα ὀπισθοδρομοῦσιν; ἀπορεῖτε διατί χωροῦσι κατὰ μικρὸν εἰς ἀποσύνθεσιν καὶ διάλυσιν; ἀπορεῖτε διατί κινδυνεύει νὰ καταρβέυσῃ τὸ διὰ τηλικούτων θουσιῶν ἄχρι τοῦδε στηριχθὲν ἐθνικὸν ἡμῶν οἰκοδόμημα;

Τίτι δὲ τρόπῳ δύναται νὰ ἀνασταλῇ ἡ κατὰ κρημνῶν αὕτη ἀκατάσχετος φορὰ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων καὶ νὰ ἐπέλθῃ ἡ ποθητὴ βελτίωσις καὶ ἡ τῶν κακῶς κειμένων διόρθωσις; ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ μόνῳ, χριστιανοί μου, εἰμὴ ἐν τῷ «ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ», κατὰ μίμησιν τῶν ἁγίων ἀγγέλων, οὐ μόνον διὰ τοῦ στόματος εὐχομένους πρὸς τὸν οὐράνιον ἡμῶν Πατέρα καὶ κατὰ συνήθειαν ἀπλῆν λέγοντας «Γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς» ἀλλὰ μετὰ ζεούσης καὶ εἰλικρινοῦς καρδίας προσπαθοῦντας ἐπιτελεῖν αὐτὸ ὅση ἡμῖν δύναμις!

Εἶδομεν δὲ ἀνωτέρω, ὅτι τότε ἐκπληροῦμεν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τότε συνεξομοιοῦμεθα πρὸς τοὺς ἐν τῷ οὐρανῷ ἁγίους ἀγγέλους ἡμεῖς οἱ γεηροὶ ἄνθρωποι, ὅταν ἀγαπῶμεν ἐξ ὅλης ψυχῆς, καρδίας καὶ διανοίας τὸν Θεόν, καὶ σὺνάμα ἀγαπῶμεν ἀλλήλους ὡς ἀδελφοὺς, ὡς τέκνα τοῦ αὐτοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς, εἶδομεν προσέτι, ὅτι ἐκ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ὁμοίους ἡμῶν ἀνυποκρίτου καὶ ἀδόλου ἀγάπης ἀπορρέει πᾶσα ἐν γένει ἀρετὴ καὶ ὅτι διὰ τῆς διπλῆς ταύτης ἀγάπης, ἄλλως εἰπεῖν, διὰ τῆς πρὸς τὸ θέλημα τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς ὀλοσχεροῦς ἀφοσιώσεως κατορθοῦται ἡ ἀληθῆς θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ ἡμῶν μόρφωσις, τουτέστιν ὁ φωτισμὸς τῆς διανοίας καὶ ὁ ἐξαγιασμὸς τῆς καρδίας· διὰ δὲ τῆς ἀνακαίνισεως ταύτης ὁ ἄνθρωπος καθίσταται ὄντως ναὸς καὶ οἰκητήριον τῆς παναγίας Τριάδος «Ἐάν τις ἀγαπᾷ με (φῆσιν ὁ

Σωτήρ) τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ ὁ Πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτὸν καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν» (Ἰω. κεφ. ιδ'. 23).

Θέλουμεν λοιπὸν νὰ ἀνασταλῆ ἡ πρόδος τοῦ κακοῦ καὶ νὰ βελτιωθῶσι τὰ καθ' ἡμᾶς πράγματα, τὰ τε μερικὰ καὶ τὰ γενικά; Θέλουμεν νὰ ἰδῶμεν τὸ ἔθνος ἡμῶν ἀληθῶς προσδεθὸν καὶ εὐημεροῦν, καὶ καταλαμβάνον θέσιν ἐντιμον μεταξὺ τῶν τῆς ὑψηλοῦ ἐθνῶν; Ποιῶμεν τὸ θέλημα τοῦ παναγάθου ἡμῶν Πατρὸς, τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καθότι ἡ θεία καὶ πάνσοφος πρόνοια τοῦ Ὑψίστου οὕτω τὰ κατὰ τὸν ἄνθρωπον συνήρμισεν, εὐλογημένοι χριστιανοί μου, ὥστε ἡ πλήρωσις τοῦ παναγίου αὐτοῦ θελήματος νὰ ἐπιφέρῃ οὐ μόνον τὴν μέλλουσαν καὶ ἀτελεύτητον μακαριότητα τοῦ ἀνθρώπου ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀλλὰ σύναμα καὶ τὴν ἐπὶ γῆς βιωτικὴν τε καὶ κοινωνικὴν αὐτοῦ εὐημερίαν καὶ πρόδον. Οἱ αὐτοὶ ἠθικοὶ νόμοι, οἵτινες ἐν ἄκρα ἀρμονίᾳ μετὰ τῶν φυσικῶν συμβαδίζουσιν, οἱ αὐτοὶ, λέγω, ἠθικοὶ νόμοι διέπουσι τὰς τε παρούσας καὶ τὰς ἐν τῷ μέλλοντι βίῳ τύχας τῆς ἀνθρωπότητος. Μακάριοι εἰσιν οἱ ἅγιοι ἄγγελοι ὡς ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ. Μακάριοι καθίστανται καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ τῆς γῆς, ὅταν ποιῶσιν οὐχὶ τὸ ἴδιον χαμαιπετὲς καὶ χαμαιζηλον θέλημα, ἀλλ' ὡσπερ ἐκεῖνοι τὸ πανάγιον θέλημα τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς. « Πάτερ ἡμῶν . . . γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ! »

Μεταβῶμεν ἔδῃ, ἀδελφοί μου, εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ δ'. αἰτήματος τῆς Κυριακῆς προσευχῆς,

« τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον ».

Τί ἀρά γε διὰ τῶν θείων τούτων ῥημάτων διδάσκει ἡμᾶς ὁ Κύριος; Ὁ Κύριος διδάσκει ἡμᾶς διὰ τούτων α'.) ὅτι ὁ οὐράνιος Πατήρ περὶ πάντων μὲν τῶν ἑαυτοῦ δημιουργημάτων διτηνεκῶς προνοεῖ, μάλιστα δὲ καὶ ἰδιαίτατα περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς τοῦ τελειοτέρου ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ καὶ τοῦ καλλίστου δημιουργήματος· περὶ δὲ τούτου σαφῶς ἐν Εὐαγγελίοις ἠμῶν ὁ Θεάνθρωπος « ἐμβλέφατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπεύρου-

σιν οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας καὶ ὁ Πατήρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτὰ, οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν; » (Ματθ. κεφ. ζ'. κτλ.) καὶ β'.) διδάσκει διὰ τῶν ῥημάτων τούτων « τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον κτλ. » ὅτι δὲν πρέπει νὰ ζητῶμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ περιττὰ καὶ μάταια πράγματα, ἀλλὰ μόνον ἐφήμερον εἴτε ἡμερήσιον ἄρτον, τουτέστι μόνον τὰ εἰς συντήρησιν τῆς σωματικῆς οὐσίας ἐπαρκούντα, τὰ ἐν δικαιοσύνῃ καὶ « ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου προσποριζόμενα ». Διὰ δὲ τῆς συντήρησεως τῆς σωματικῆς ἡμῶν ὑπάρξεως δυνατὴ ἀποβαίνει ἡ ἐκπλήρωσις πάντων τῶν καθηκόντων (καὶ διὰ τοῦτον τὸν λόγον ὁ πάνσοφος καὶ πανάγαθος Κύριος παρένειρε μεταξὺ τῶν πνευματικῶν αἰτημάτων τῆς Κυριακῆς προσευχῆς καὶ τὸ πρὸς ζωᾶρκειαν σωματικὸν τοῦτο αἶτημα)· ἐντεῦθεν δὲ πρόδηλον, ὅτι τὸν τοιοῦτον ἐκ δικαίων πόνων καὶ εὐλογημένον ἄρτον, ἐν ἡ ἀγαθῇ συνείδησις ἡδίστον ἀποδείκνυσι, δίδωσιν, ἀληθῶς, αὐτὸς ὁ Θεὸς « ὁ δίδους τροφὴν πάσῃ σαρκί » καὶ « ἐμπιπλῶν πᾶν ζῶον εὐδοκίας »· διότι, εἴ γε ὁ Θεὸς ἡ δικαιοσύνη ἐστίν, ὡσπερ καὶ ἐστίν, ἐπιταί ὅτι ὁ ἐκ πλεονεξίας καὶ ἀδικίας τὴν τροφὴν ἔχων, οὐκ ἔχει παρὰ Θεοῦ τὸν ἄρτον· « ὁ σπουδαζῶν τὴν δικαιοσύνην (φρσίν ὁ Νύσσης Γρηγόριος) θεόθεν τὸν ἄρτον δέχεται, ὁ δὲ τὴν ἀδικίαν γεωργῶν παρὰ τοῦ εὐρέτου τῆς ἀδικίας σιτίζεται ». Ἀλλὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καίπερ διδάσκοντος, διὰ τῶν θείων ἐκείνων ῥημάτων, ὅτι ὀφείλομεν νὰ ζητῶμεν μόνον τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα καὶ ἐπομένως ἀποτρέποντος ἡμᾶς ἀπὸ τῆς αἰσχροκερδείας, τῆς πλεονεξίας, τῆς ἀδικίας καὶ τῆς πρὸς τὰ γήινα προσηλώσεως, καὶ ὅμως ἡ πλουσιόδωρος καὶ πανάγαθος πρόνοια τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς δὲν ἀρκεῖται πολλάκις εἰς τὴν χορηγίαν τῶν ἀναγκαίων, ἀλλ' ἐπιδαφιλεῖ ἡμῖν ἄφθονα ἀγαθὰ· τάχα πρὸς ἡμετέραν τρυφὴν καὶ εὐπάθειαν; οὐδαμῶς· ἀλλὰ πρὸς διατροφὴν καὶ περίθαλψιν « τῶν ἐλαχίστων αὐτοῦ ἀδελφῶν » ἦτοι πτωχῶν, ἀναπήρων, χηρῶν, ὀρφανῶν· πρὸς ἰδρῶσιν καὶ συντήρησιν φιλανθρωπικῶν καὶ ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων καὶ πρὸς τέλεσιν ἄλλων παραπλησίων κοινωνικῶν ἔργων· ἐν ἄλλαις

λέξει τοῦ πλεονάσματος τῶν ἀγαθῶν, ἅτινα χορηγεῖ ἡμῖν δαψιλῶς ἢ δεξιὰ τοῦ Ὑψίστου, καθίστησιν ἡμᾶς οὐχὶ κυρίους ἀλλ' ἀπλοῦς οἰκονόμους. Ἀλλὰ δυστυχῶς πόσον ὀλίγοι εἰσὶν οἱ φρόνιμοι οἰκονόμοι, οἱ συμφώνως πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ οἰκονομοῦντες τὸν πλοῦτον, ὡφελίμοι οὕτως ἑαυτοῖς τε καὶ τῷ πλησίον καὶ τῇ ὅλῃ κοινωνίᾳ ἀναδεικνύμενοι! Τί δὲ πράττουσιν οἱ πολλοὶ τῶν πλουσίων συνήθως; Οἱ μὲν κατασπαταλῶσι καὶ κατασωτεύουσι τὸν πλοῦτον διαφοροτρόπως εἴτε εἰς εὐωχίας, κώμους, χοροὺς καὶ λοιπὰς φιληδόνους ἀπολαύσεις, εἴτε εἰς ματαίαν πολυτελείας ἐπίδειξιν, εἴτε εἰς σκοποὺς φιλοδόξους, εἴτε πρὸς διαφθορὰν τῆς συνειδήσεως καὶ καταδυναστείαν τοῦ πλησίον, εἴτε πρὸς ἄλλους ἐγωιστικοὺς καὶ ἀνοσίους σκοποὺς, ὀλέθριοι οὕτω ἑαυτοῖς καὶ τῇ ὅλῃ κοινωνίᾳ καθιστάμενοι καὶ ἐν ᾧ τσαυτα κατασπαταλῶσι καὶ κατασωτεύουσιν ἀφρόνως, καὶ ὅμως οὐδὲ βλέμμα οἴκτου καταδέχονται νὰ βίψωσιν ἐπὶ τὸν πεινῶντα καὶ γυμνητεύοντα ἀδελφόν τοῦ Κυρίου, τὸν ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ τὴν βοήθειαν αὐτοῦ ἐπικαλούμενον. Ἄλλοι δὲ πάλιν ἐκ τῶν πλουσίων, ἐπίσης τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς παρὰ Θεοῦ ἐντολὴν παραγνωρίζοντες, τὴν ἐναντίαν ὅλως ἐτρέπησαν ὁδὸν οὗτοι δὲ εἰσὶν οἱ φιλάργυροι. Καὶ οἱ μὲν φιλάργυροι ὡς ἐκ τῆς ἐκουσίου στέρσεως καὶ ταλαιπωρίας, οἱ δὲ πάλιν ἄσωτοι ὡς ἐκ τῆς ἄκρας ἡδυπαθείας καὶ κατακόρου τῶν ἡδονῶν ἀπολαύσεως ἐπίσης εἰσὶ κακοδαίμονες, αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἀνάλογον τὴν τιμωρίαν ἀφρόνως ἐπιβάλλοντες· οἱ μὲν ἄσωτοι καὶ φιλήδονοι εἰσὶ κακοδαίμονες, ὡς εἰς διαφόρους ἀσθενείας παραλυούσας καὶ μαραινούσας καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν ὑποπίπτοντες· οἱ δὲ φιλάργυροι ὁμοίως εἰσὶ κακοδαίμονες, τὸ μὲν, ὡς ἐκ τῆς διηνεκοῦς φροντίδος, ἀνησυχίας, φόβου μὴ τυχόν ζημιωθῶσι· τὸ δὲ, ὡς ἐκ τῆς στέρσεως τῶν ἀναγκαίων καὶ τῆς ἐπακολουθούσης σωματικῆς ταλαιπωρίας, εἰς τὴν ἐκουσίως ἑαυτοῦς ὑποβάλλουσι· πρόσθε δὲ εἰς τὰς βηθείσας βασάνους καὶ ἑτέραν βάσανον, τὴν ἐκάτεροι ὑφίστανται, φιλάργυροί τε καὶ ἄσωτοι, τὴν ἠθικὴν, λέγω, τῆς συνειδήσεως βάσανον καὶ θέλεις ὁμολογήσῃ, ὅτι οἱ πλούσιοι οὗτοι εἰσὶν οἱ δυστυχέστατοι

ἀπάντων ἀνθρώπων· καθότι ὁ πλοῦτος οὐδὲν αὐτοῖς ὠφελεῖ, ἀλλὰ τοῦναντίον πρὸς τιμωρίαν αὐτῶν καὶ διηνεκῆ συμβάλλεται βάσανον· καὶ δικαιοτάτα· διότι ἐκάτεροι ἐπίσης παρεγνώρισαν τὴν ἐντολὴν, τὴν παρὰ τοῦ παναγαθοῦ Θεοῦ ἔλαβον, πρὸς οἰκονομίαν καὶ χρῆσιν τοῦ πλοῦτου κοινωφελῆ καὶ φιλάνθρωπον.

Οὕτως, ἀγαπητὰ ἐν Κυρίῳ τέκνα, οὕτως ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἀπειρῷ αὐτοῦ δικαιοσύνῃ καὶ παντοκράτειᾳ (συνηρημολόγησε τοὺς νόμους τῆς φύσεως, ὡς προέφην, πρὸς τοὺς νόμους τῆς ἠθικῆς τάξεως, ὥστε ἡ ἀμαρτία, ἢτοι ἡ παράβασις τοῦ θείου νόμου, νὰ φέρῃ ἐν ἑαυτῇ τὴν τιμωρίαν, οὐ μόνον δὲ τὴν ἠθικὴν τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν φυσικὴν τὴν τοῦ σώματος καὶ τὰνάπαλιν. Αἱ δὲ σωματικαὶ καὶ ἠθικαὶ αὗται βάσανοι, ἅς ἐν τῷ δε τῷ βίῳ ὑφίστανται φιλάργυροί τε καὶ ἄσωτοι, ὡς καὶ πάντες οἱ λοιποὶ ἀμαρτωλοὶ καὶ παραβάται τοῦ θείου νόμου, αὗται, φημί, αἱ παροῦσαι φυσικαὶ τε καὶ ἠθικαὶ ποιναὶ εἰσὶ τὰ πρωτόλεια, οὕτως εἶπεν, ἡ ὀφθαλμῶν τῆς ἐν τῷ μέλλοντι βίῳ αἰωνίου καὶ ἀτελευτήτου κολάσεως, ἣτις αὐτοὺς ἀναμένει «Φείσασθε ἡμῶν Κύριε!»

Εἰπόντες ἀνωτέρω ἐν συντόμῳ περὶ τε τῶν ἀσώτων καὶ φιλαργύρων ἀναγκαῖον νομίζω προσθεῖναι τινα περὶ τῶν φιλαργύρων, ὧν οὐ σπανίζει ἀτυχῶς ἢ καθ' ἡμᾶς κοινωνία. Καθὼς οἱ ἄσωτοι καὶ φιλήδονοι σφετερίζονται ἱεροσύλως τὰ ἀγαθὰ, τὰ προωρισμένα ὑπὸ τῆς θείας Προνοίας διὰ τὴν πάσχουσαν ἀνθρωπότητα, κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτὰ διατιθέμενοι οὐ πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ πλησίον καὶ τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ τῶν ἰδίων παθῶν, παρομοίως καὶ οὗτοι (οἱ φιλάργυροι) εἴτε κατορύσσοντες τὸν πλοῦτον αὐτῶν εἰς τὴν γῆν, εἴτε ἀποθησαυρίζοντες εἰς κιβώτιον ἀποστεροῦσι τοὺς πράγματι ἐνδεεῖς καὶ ἀναπήρους πάσης βοήθειας καὶ ἀντιλήψεως· ἐκάτεροι δὲ καὶ ἄσωτοι καὶ φιλάργυροι ἐπίσης λησμονοῦσιν, ὅτι οὐκ εἰσὶν αὐτοὶ κύριοι τοῦ πλοῦτου, ἀλλ' ὅτι ἀπλοὶ διαχειρισταὶ καὶ οἰκονόμοι παρὰ τῆς θείας Προνοίας ἐτάχθησαν· ὅπερ ὅμως καθιστᾷ τὸν φιλάργυρον χεῖρονα τοῦ ἀσώτου ἐστὶ τὸ ἐξῆς, ὅτι ὁ φιλάργυρος οὐ μόνον δὲν ἔλειψεν τοῦ χρεῖαν ἔχοντα, ἀλλὰ καὶ προσπαθεῖ νὰ ὠφελῆθῃ ἐκ τῶν ἀναγ-

κῶν καὶ τῶν δυστυχημάτων αὐτῶν· π. χ. πτωχὸς τις οἰκογενειάρχης κατιστράφη οἰκονομικῶς ὡς ἐκ τῶν καιρικῶν περιστάσεων, ἢ οἰκογένειά του λιμοκτονεῖται, ἔχει μόνην περιουσίαν ἡμολογίαν χιλιόδραχμον, ζητεῖ νὰ τὴν ἐξαργυρώσῃ ἀλλ' ἀπαντᾷ παρά τοῦ ἑφειλέτου πολλὰς δυσκολίας· τὸ μανθάνει ὁ φιλάργυρος καὶ ἰδοὺ πάριστιν αὐτῷ ἀγγελος παρήγορος καὶ σωτὴρ! ἀγοράζει τὴν χιλιόδραχμον ἡμολογίαν ἀντὶ μόνων πεντακοσίων δραχμῶν, καθότι ὁ πτωχὸς οἰκογενειάρχης ὑπὸ παντοίων συμφορῶν ἀγγχόμενος ἀναγκάζεται νὰ παραδεχθῇ τὰς προτάσεις τοῦ ἀσυνειδήτου φιλαργύρου· οὗτος δὲ τὸν κλέπτῃ παρ' ἀνόμοις κριταῖς ἀγγχῶν ἀκολούθως κατορθοῖ νὰ λάβῃ παρ' αὐτοῦ σώας καὶ ἀνελλιπεῖς τὰς χιλίας δραχμὰς σὺν τῷ τόκῳ αὐτῶν· ἄλλος δὲ πάλιν πτωχὸς οἰκογενειάρχης ἡμοίως ὑπὸ ἄκρας ἐνδείας κατατρυχόμενος ἀναγκάζεται νὰ προσέλθῃ εἰς τὸν φιλάργυρον ὅπως δανεισθῇ παρ' αὐτοῦ· ὁ φιλάργυρος ἐμπορευόμενος αἰσχροῦς τὴν ἀνάγκην αὐτοῦ τῷ λέγει μετὰ σατανικῆς ὑποκρίσεως· «σὲ λυποῦμαι, ἀδελφέ, θέλω νὰ σοὶ βοηθήσω, ἀλλὰ δὲν ἔχω πρὸς τὸ παρὸν δύναμαι νὰ δανεισθῶ πρὸς χάριν σου ἀπὸ ἑνα φίλου μου, ἀλλ' ὁ εὐλογημένος θὰ ζητήσῃ τόκον βαρύν· ἀνάγκη νὰ μοὶ δώσης, ἀδελφέ, 25 τοὶς %· τί νὰ γίνῃ ὁ καιρὸς εἶνε δύστυχος, χρήματα δὲν ὑπάρχουν· τὸ ἡμολογὸν θὰ γίνῃ ἐπάνω μου καὶ ἐγὼ κάμνω μαζί του»· ὁ ταλαιπώρος πτωχὸς μετὰ πολλοὺς δισταγμοὺς παραδέχεται τὰς προτάσεις τοῦ ἀσυνειδήτου τοκογλύφου ἢ μάλλον ληστοῦ· ἐν δὲ τῇ συντάξει τῆς ἡμολογίας σημειοῖ ὁ ἑφειλέτης τόκον 12 τοὶς % καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ φιλαργύρου, ὅστις ἔχει τὴν πρόνοιαν νὰ παρεκίβῃ τὸ λοιπὸν τοῦ τόκου εἰς τὸ κεφάλαιον οὐχὶ πάντως ἐξ ἐντροπῆς εἰς τοῦτο παρακινούμενος (καὶ ὑπάρχει ἐντροπὴ εἰς τοιοῦτους βυπαροῖς τοκογλύφους;), ἀλλὰ διὰ τὸν νόμον, ὅστις δὲν ἀναγνωρίζει τόκον ἀνώτερον τῶν 12 τοὶς %! Γνωστὸν δ' ἔστιν ἡμῖν, χριστιανοὶ μου, ὅτι ὑπάρχουσι τρία εἴδη φιλαργύρων, ἢ ἡλαδὴ ὑπάρχουσι φιλάργυροι, οἵτινες ἐξοδεύουσιν ἀφειδῶς δι' ἑαυτοὺς καὶ τὴν ἑαυτῶν οἰκογενεῖαν ἀλλ' εἰς ἄλλον τινά, ἢ ἕσον ἐνδείης κἂν ἢ, οὐδ' ἑσολὸν διδοῦ-

σιν· ἂν δ' ἐνίοτε εἰσφέρωσι τι ὑπὲρ ἐλείους καὶ βοηθείας πράττουσι τοῦτο ἢ ἐκ φιλοτιμίας καὶ κατ' ἀνθρωπαρέσκειαν ἢ ἐξ ἰδιοτελοῦς ὑπεροβουλίας, οὐδαμῶς δ' ἐκ συναισθήσεως τοῦ καθήκοντος. Ὑπάρχουσι προσέτι φιλάργυροι, οἵτινες οὔτε εἰς ἄλλον διδοῦσιν ἑσολὸν καὶ αὐτοὶ ἐν ἄκρῃ κακουχίᾳ καὶ ταλαιπωρίᾳ διαγούσιν, ἀποστιροῦντες ἑαυτοὺς καὶ αὐτῶν τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων ὑσάκεις δ' ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οἱ τοιοῦτοι παριστάμενοι ἰδῶσι δίσκον περιφερόμενον κλείουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ κινουσι μηχανικῶς τὰ χεῖλη, ὡς δῆθεν προσευχόμενοι καὶ τὴν διάνοικον προσηλωμένην εἰς τὰ οὐράνια ἔχοντες· ἢ προσποιῶνται, ὅτι ἀνασκαλεύουσι τὸν κόλπον αὐτῶν ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι ἴσως ἴσως ὡς ἐκ τῆς βραδύτητος προχωρήσῃ ὁ δυσκορῆρος· ἂν ἡμῶς ἰδῶσιν, ὅτι ὁ δυσκορῆρος δὲν προχωρεῖ, ἀναγκάζονται τότε νὰ βρῶσι μίαν πεντάραν καὶ ταύτην μὲθ' ὑποτριμύσεως χειρός! Ὑπάρχει δὲ καὶ τρίτον εἶδος φιλαργύρων, οἵτινες οὔτε εἰς ἄλλον διδοῦσι καὶ αὐτοὶ ἐν ἄκρῃ στερήσει καὶ ταλαιπωρίᾳ διαγούσιν, τὸ δὲ παραδοξότερον, ὅτι καὶ ἂν ἴτι ἰδῶσιν ἄλλον ἐξοδεύοντα ἐκ τῶν οἰκείων αὐτοὶ δυστροπέουσιν ἂν π. χ. ἰδῶσι τινα ἀγοράζοντά τι ἐκλεκτὸν ἐδώδιμον στενωχωροῦνται, διαμαρτύρονται, λέγοντες ἐν ἑαυτοῖς· τί λαίμαργία, τί σπατάλη, τί ἀσώτια! ἢ ἂν τυχόν ἰδῶσι τινα μετροῦντα χρήματα καὶ πίπτον κατὰ γῆς νόμισμά τι ταράττονται, ἀγανακτοῦσι, κραυγάζουσι, «δὲν προσέχεις, ἀδελφέ; κῦταξε καλὰ τί σοὺ ἔπαισε;» Ὑπάρχουσι δὲ καὶ μερικώτερά τινες διακλαδῶσις φιλαργύρων, ἃς διὰ συντομίαν παρατρέχομεν.

Ἴδοὺ ἡ εἰκὼν τῶν τε ἀσώτων καὶ τῶν φιλαργύρων, εὐλογημένοι χριστιανοὶ μου· φεύγωμεν, φεύγωμεν λοιπὸν τὰ δύο ἀντίθετα ἄκρα, τὴν μέστην καὶ βασιλικὴν ὁδὸν βαδίζοντες, ἣτις ἐστὶν ἡ φρόνιμος οἰκονομία, ἀναλογιζόμενοι, ἕσοι δηλονότι εἰσὶν εὐποροὶ, ὅτι οὐκ εἰσὶν αὐτοὶ κύριοι τοῦ πλοῦτου, ἀλλ' ὅτι οἰκονόμοι ἐπάχθησαν παρὰ τῆς παναγαθοῦ Προνοίας, πρὸς περιθαλψίν οὐχὶ πάντως τῶν κηρήνων καὶ φυγοπόνων καὶ ὀκνηρῶν, ἀλλὰ τῶν ἡμολογουμένως ἐνδεῶν καὶ ἀπόρων ἀδελφῶν καὶ πρὸς βοήθειαν φιλανθρωπικῶν ἰδρυμάτων οὕτω δὲ καλῶς χρωόμενοι τῷ πλούτῳ

ὡς πιστοὶ οἰκονόμοι δύνασθε, ὡς φιλαδέλφοι, προσευχόμενοι εὐπροσώπως νὰ λέγητε πρὸς τὸν οὐράνιον ἡμῶν Πατέρα ἀληθεύοντες καὶ οὐ ψευδόμενοι, «Πατήρ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς» ἄλλως δὲ εἴτε καταστωτεύοντες τὸν πλοῦτον εἰς τρυφὰς καὶ ἡδυπαθείας, ἀντὶ τοῦ δαπανᾶν αὐτὸν εἰς ἔργα θεοφιλεῖ καὶ φιλάνθρωπα, ὡς προσετάχθημεν, εἴτε ὑπὸ βυπαρᾶς φιλαργυρίας νικώμενοι δεικνύμεθα ἀσπλαγχοὶ καὶ ἀνοικτίρμονες πρὸς τὰς οἰμωγὰς καὶ τοὺς θρήνους τῶν πασχόντων ἀδελφῶν τοῦ Κυρίου καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν, καθυβρίζομεν τὸν Θεὸν ἀποκαλοῦντες αὐτὸν Πατέρα ἡμῶν ὡς μισαδέλφοι, πρὸς δὲ καὶ καταψευδόμεθα ζητοῦντες παρ' αὐτοῦ «τὸν ἐπιούσιον ἄρτον» τούτεστι μόνον τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα.

Ἀναλογισθητε δὲ, ἀδελφοί, ὅποια φοβερὰ κόλασις ἀναμένει ἡμᾶς διὰ ταῦτα ἐν τῷ μέλλοντι βίῳ! Καὶ τὴν μὲν κόλασιν τῶν ἀσώτων καὶ τρυφηλῶν προαγγέλλει ὁ Κύριος ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ (κεφ. ιε'. 19) λέγων παραβολικώτερον, ὅτι ὑπῆρχέ τις πλούσιος, ὅστις ἐνεδύετο ἱμάτια πολυτελέστατα «πορφύραν καὶ βύσσον ἐπιδιδόμενος καθ' ἑκάστην εἰς διαφόρους τρυφὰς καὶ ἡδυπαθείας, εἰς εὐωχίας πολυτελεῖς δηλονότι καὶ πολυδαπάνους, εὐφραίνόμενος καθ' ἡμέραν λαμπρῶς καὶ ὅστις ἀποθανῶν κατεδικάσθη εἰς τὸν τόπον τῶν βασάνων διὰ τε τὰς ἀσωτίας αὐτοῦ καὶ διὰ τὴν πρὸς τὸν Λάζαρον, ἐπιθυμοῦντα νὰ χορτασθῆ ἐκ τῶν ψυχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης αὐτοῦ, ὀλιγωρίαν, ἦτοι διὰ τὴν πρὸς τοὺς πένητας ἀσπλαγχνίαν αὐτοῦ».

Τὴν δὲ καταδίκην πάλιν τῶν ἀσπλαγχνῶν φιλαργύρων προιστορῶν εἰς τὰ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας ὁ Κύριος, τῆς ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ (Ματ. κε'. 31) ἀναγινωσκόμενης, λέγει, ὅτι ἀφ' οὗ ἀποχωρήσῃ τὰ πρῶτα ἀπὸ τῶν ἐρίφων, τοὺς δικαίους ἀπὸ τῶν ἀμαρτωλῶν καὶ ἀφ' οὗ μακαρίσῃ τοὺς δικαίους, δι' ἣν ἐπεδειξάντο εὐσπλαγχνίαν, φιλάνθρωπίαν καὶ ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον, θέλει στραφῆ πρὸς τοὺς αἰσχροκερδεῖς καὶ ἀνελετήμονας καὶ φιλαργύρους ἐκείρων κατ' αὐτῶν μετ' ἐργῆς τὴν φοβερὰν τῆς καταδίκης ἀπόρασιν «πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον τὸ ἠτοιμασμένον τῷ δια-

βόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· ἐπείνασα γὰρ καὶ οὐκ εἰδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα καὶ οὐκ ἐποτίσατέ με, ξένος ἤμην καὶ οὐ συνηγάγετέ με, γυμνὸς καὶ οὐ περιβάλετέ με, ἀσθενὴς καὶ οὐκ ἐπισκέψασθέ με, ἐν φυλακῇ καὶ οὐκ ἤλθετε πρὸς με».

Ἄλλ' ἀρά γε μόνον τοὺς φιλαργύρους καὶ ἀνελετήμονας θῶλαι καταδίκαση ὁ Κύριος ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως; Οὐχί, ἀδελφοί, ἀλλὰ πάντας ἀνεξαίρετως τοὺς ἀμαρτωλοὺς· ἀλλὰ διατί ἐν τῇ ἀνωτέρῳ περικοπῇ τοῦ Εὐαγγελίου ἐπάγει ἰδίως τὴν καταδίκην εἰς μόνους τοὺς φιλαργύρους; οὐχί δι' ἄλλον λόγον, χριστιανοί μου, παρά ἵνα δηλώσῃ εἰς ἡμᾶς, ὅτι παρά πάντας τοὺς ἀμαρτωλοὺς μᾶλλον ἀξιοκατάκριτοι εἶναι οἱ φιλαργυροὶ, οἱ ἀσπλαγχοὶ, οἱ ἀνελετήμονες, οἱ φιλαδικοὶ καὶ διατί; διότι ἐκλείπει ἀπ' αὐτῶν εἰς μείζονα βαθμὴν ἢ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη.

Ἐκ πάντων λοιπὸν τῶν εἰρηγμένων γίνεται φανερὸν, ἀδελφοί, ὅτι προσευχόμενοι ὀφείλομεν νὰ ζητῶμεν παρά τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς οὐχί περιττὰ καὶ μάταια πράγματα, ἀλλὰ μόνον τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, ἦτοι τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα καὶ ὅτι ἂν ἡ πανάγαθος αὐτοῦ Πρόνοια εὐδοκῆσῃ νὰ ἐπιδαφιεύσῃ ἡμῖν πλείονα ἀγαθὰ, πρέπει νὰ ἐνθυμώμεθα, ὅτι οὐκ ἐσμὲν κύριοι αὐτῶν, ἀλλ' ἀπλοὶ οἰκονόμοι, ὀφείλοντες νὰ μεταδίδωμεν ἐξ αὐτῶν εἰς τοὺς χρεῖαν ἔχοντας, τρέφοντας πεινῶντας, ποτιζοντας διψῶντας, ἐνδύοντες γυμνητεύοντας, φιλοξενούντες καὶ περιθαλπόντες ξένους, ἐπισκεπτόμενοι, βοηθοῦντες καὶ παραμυθοῦντες ἀσθενεῖς λόγῳ τε καὶ ἔργῳ καὶ ἐν γενεῖ πᾶν ἔργον θεοφιλὲς καὶ φιλάνθρωπον διαπράττοντες, ἀποφεύγοντες ἐπίσης τὰ δύο ἀντίθετα ἄκρα καὶ τὴν ἀσωτείαν καὶ ἡδυπάθειαν καὶ τὴν φιλαργυρίαν καὶ γλισχρότητα. Οὕτω δὲ πράττοντες θέλομεν πάντως καταξιωθῆ νὰ ἀκούσωμεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως τὴν ἱλαρὰν καὶ γλυκερὰν ἐκείνην τοῦ οὐρανοῦ δικαστοῦ φωνήν «Εὐ δοθῆ ἀγαθὴ καὶ πιστὴ ἐπὶ ὀλίγα ἢς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σὲ καταστήσω· εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου». Γένοιτο!

ΟΜΙΛΙΑ Δ'.

«Καὶ ἄρες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν ὡς καὶ ἡμεῖς ἀ-
γόμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν».

Ὡ εἰς ποτον θεῖον καὶ ὑπερύψηλον ὕψος ἀναβιβάζει τὸν ἄν-
θρωπον ὁ Θεάνθρωπος διὰ τῶν θεῶν τούτων βήματων! Τὸ ἀφί-
ναι ἀμαρτίας ἰδιόν ἐστι τοῦ Θεοῦ καὶ ἐξαίρετον· «οὐδεὶς δύναται
ἀφίνααι ἀμαρτίας εἰμὴ μόνος ὁ Θεός» φησὶν ἡ ἀγία Γραφή (Μαρ.
6. 7)· καὶ ἡμῶς ὁ γενρὸς ἄνθρωπος τὸ θεῖον τοῦτο γνωρίσμα διὰ
τῆς ἀφίσεως τῶν πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ πλησίον ἡμαρτημένων
προσκτώμενος καθίσταται θεοεικίλος, καὶ εἰς τὸ τέλειον τῆς
ἀρετῆς διὰ τῆς ἀμνηστικῆς καὶ ἀγαπητικῆς προκρίσεως ἀρι-
κνεῖται, τοῦθ' ὅπερ σαφέστερον παραδηλῶν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν φησὶ
πάλιν «ἀγαπάτε τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν» (Ματθ. κη. ε'. ἰδαφ. 44)
μεθ' ὃ ἀμείσως ἐπάγει «ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ
ἐν οὐρανοῖς» καὶ, «... ἴσασθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι ὡσπερ ὁ Πατὴρ
ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστιν» (αὐτ. ἰδ. 45 καὶ 48).
Βλέπεις, χριστιανέ, εἰς ὅσον μέγεθος ὕψος τὸν ἄνθρωπον διὰ τῶν
τῆς Κυριακῆς προσευχῆς καὶ τῶν λοιπῶν ταύτοσημάντων βή-
μάτων ὁ Κύριος, μεταβάλλων τρόπον τινὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν
πρὸς τὸ θεϊότερον, καὶ θεοὺς γίνεσθαι τοὺς τῷ Θεῷ διὰ τῆς προσ-
ευχῆς προσιόντας νομοθετῶν; Καὶ τοῦτο δὲ θαυμασμοῦ ἄξιον,
ἐστὶ τὴν παρὰ Θεοῦ ἀφίσεσιν τῶν ἀμαρτημάτων ἡμῶν ἕκαστῃ ὁ
Θεάνθρωπος ἐκ τῆς ἀφίσεως τῶν πρὸς ἡμᾶς ἑξαμαρτησάντων
«καὶ ἄρες ἡμῖν (διδάσκει ἡμᾶς λέγειν) τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν,
ὡς καὶ ἡμεῖς ἀγόμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν» καὶ (ἐν εἰδει ἐν-
τολῆς) «ἀρετὰ καὶ ἀρεθθήσεται ὑμῖν» (Μαρ. ια'. 25) καὶ πάλιν,

« ἐὰν ἀφήτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν ἀφήσει καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τὰ παραπτώματα ὑμῶν, ἐὰν δὲ μὴ ἀφήτε . . . » κτλ. (Ματ. ς'. 14. 15). Ὁ ἀνεκφράστου φιλανθρωπίας καὶ ἀγαθότητος! Περὶ τῆς πρὸς ἑαυτὸν προσγιγνομένης παρ' ἡμῶν ὕβριδος καθ' ἑκάστην, διὰ τῆς παραβάσεως τῶν ἀγίων αὐτοῦ ἐντολῶν, οὐδεμίαν ζητεῖ αὐτὸς ἱκανοποίησιν τῆς περιυβριζομένης θείας αὐτοῦ μεγαλειότητος, ὡς ὑπεράρκη δὲ ἱκανοποίησιν λογίζεται ἀπλῶς τὴν πρὸς τοὺς ἔχθρους ἡμῶν ἐπιεικείαν καὶ ἀγάπην « ἀρετὴ καὶ ἀρεθίζεται ὑμῖν » (Μαρκ. ια'. 25).

Εἰς ποῖον παράδεισον, ἀληθῶς, ἤθελε μεταβληθῆ ἡ ἀνθρώπινος κοινωνία, ἂν οἱ πάντες ἐξεπλήρουν τὴν ἐντολὴν ταύτην τοῦ Κυρίου, συγχωροῦντες δηλονότι τὰ ἀμοιβαῖα ἀδικήματα ἐν ἐπιεικείᾳ, μακροθυμίᾳ καὶ ἐν χριστιανικῇ γενναιοφροσύνῃ, ἀπεχόμενοι τοῦ ἀγρίου μίσους καὶ τῆς φιλεκδικίας, δι' ἃ πλήρης τραγωδιῶν ἐστὶν ἡ ἀνθρώπινος ἱστορία! Καὶ ἐστὶ τάχα δυσκατόρθωτος ἡ πλήρωσις τῆς Κυριακῆς ταύτης ἐντολῆς; Οὐδαμῶς, ἀδελφοί μου, ἀλλὰ καὶ λίαν εὐχερῆς καὶ εὐκατόρθωτος. Τί ζητεῖ παρ' ὑμῶν ὁ Κύριος ὡς ἀπαραίτητον ἔρον τῆς παρ' αὐτοῦ ἀφίσεως τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν καὶ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας; πρᾶγμα εὐκολώτατον καὶ ἀπλούστατον, τὴν ἀμοιβαίαν τῶν παραπτωμάτων συγχώρησιν. Θέλεις, λέγει, χριστιανί, νὰ σοὶ παράσχω τὴν ἀφῆσιν τῶν ἀμαρτιῶν σου; θέλεις νὰ ἀμνηστῆσω ὅσα ἐξήμαρτες πρὸς ἐμὲ τὸν παντοδύναμον δημιουργὸν καὶ πανάγαθον εὐεργέτην σου; θέλεις νὰ φθάσῃς εἰς τὸ ἔπακρον τῆς κατ' ἀρετὴν τελειότητος, νὰ κατασταθῇς εἰς θεοῦ καὶ τῆς οὐρανοῦ βασιλείας μου κληρονόμος; βέβαιος ὁ τρόπος συγχώρησιν τῶ ὅπως δὴποτε ἀδικήσαντί σε· πάριδε τὰ ἀμαρτήματα τοῦ ἀδελφοῦ σου, γενοῦ πρὸς αὐτὸν ἐπιεικῆς, μακρόθυμος, ἀμνηστῆκακος, ἀπάλειψον ἀπὸ τῆς ψυχῆς σου πᾶν ἔχθος ἔργης, μίσους, ἔχθρας, φιλεκδικίας « ἀρετὴ καὶ ἀρεθίζεται ὑμῖν » οὐ τί ἂν γένοιτο, ἀδελφοί μου, εὐκοπώτερον καὶ ἀπονώτερον; Δὲν ἐπιβάλλει ἡμῖν ὁ Σωτὴρ, ἀδελφοί μου, ὡς ἀπαραίτητον ἔρον τῆς ἡμῶν σωτηρίας καὶ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἐπιτυχίας χαμινηίας, παννυχίου προ-

ευχᾶς, ἢ ὅποιοςδήποτε ἄλλας παραπλησίαις σκληραγωγίας, αἰτινες εἰ καὶ συμβαλλονται πρὸς τὴν καταστέρεσιν τῶν παθῶν καὶ ὀφείων, ὅταν σκοπίμως, μετὰ λόγου καὶ εὐσεβοφρόνως γίνωνται, ἀλλ' ὅμως πολὺν ἐμποιοῦσι πόνον, καὶ δυσκατόρθωτοι παρὰ τοῖς πολλοῖς εἰσιν, ἀλλ' ἀπλῶς ζητεῖ τὴν ἀμοιβαίαν τῶν παραπτωμάτων συγχώρησιν (ἦτοι τὴν τήρησιν τῆς ἐντολῆς τῆς καθολικῆς ἀγάπης, ἐξ ἧς πᾶσα ἀρετὴ ἐκπορεύεται), πρᾶγμα ἀπόνως καὶ ἀνωδύνως κατορθούμενον· πρὸς δὲ καὶ ἀπαλλάττον ἡμᾶς τῶν τρομερῶν ψυχικῶν ἀλγηδόνων καὶ ταραχῶν, αἰτινες συμπαραομαρτοῦσι τῇ ἔχθρᾳ, τῇ μνηστῆκακίᾳ καὶ τῇ φιλεκδικίᾳ, καὶ διακρατοῦσι τὴν ψυχὴν ἡμῶν ἐν διηνεκῇ γαλήνῃ καὶ ἀναπαύσει. Ὅρα ἀνθρώπον φιλεκδικὸν καὶ μνηστῆκακον, πόσον ἐστὶν ἐμφροντις καὶ ἀνήσυχος· οὔτε τροφῆς ἡδονὴν αἰσθάνεται, οὔτε κατακλινόμενος καθυπόδει ἡδέως, ἀλλ' ἀκαταπαύστως καταβρωσκόμενος ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς ἔργης καὶ τῆς φιλεκδικίας οὐδὲν ἄλλο διαλογίζεται, εἰμὴ πῶς νὰ καταστρέψῃ τὸν ἔχθρον αὐτοῦ· οὕτω δὲ δεινῶς ταρασσόμενος ὑπὸ τῆς φοβερᾶς ἐριννύος τῆς φιλεκδικίας οὐ μόνον οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἡσυχίαν καὶ ἀνάπαυσιν εὐρίσκει ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ, ἀλλὰ πολλάκις ἀπόλλυσιν οἰκτρῶς τὴν υἰείαν, ἢ καὶ τὴν ζωὴν αὐτοῦ· ὁ τοιοῦτος ἄρα οὐ μόνον καθίσταται μέτοχος τῆς αἰωνίου κολάσεως ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα, ὅσον πλούσιος καὶ ἐνδοξος κἂν ἢ κατὰ κόσμον, δυστυχίστατος καὶ πανάθλιος ἀποδείκνυται· τούναντιον δὲ ὁ ἐπιεικῆς, ὁ πρᾶος, ὁ ἀνιξίκακος, ὁ γενναιοφρόνως συγχωρῶν τῶ ἀδελφῷ αὐτοῦ, καὶ τῆς μελλούσης βασιλείας γίνεται κληρονόμος, καὶ ἐνταῦθα ἐν διηνεκῇ ψυχικῇ γαλήνῃ καὶ ἀναπαύσει διατελεῖ.

Ἴδού τίνος ἕνεκεν ὁ Κύριος ἡμῶν ὀνομαζέει τὸν ζυγὸν αὐτοῦ χρηστὸν, δηλονότι πάσης χρησιμότητος καὶ φιλανθρωπίας μεστόν καὶ τὸ φορτίον τῶν ἀγίων αὐτοῦ ἐντολῶν ἐλαφρόν. « Δεῦτε πρὸς με, λέγει, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι (ὑπὸ τῶν ἀμαρτιῶν καὶ τῶν ἐμπαθῶν τοῦ βίου μεριμνῶν) καὶ ἐγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς· ἀρετὴ τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ,

ὅτι πρῶτος εἰμι καὶ ταπεινός τῆ καρδία καὶ ἐβρήσατε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστός καὶ τὸ φορτίον μου ἕλαφρόν ἐστιν» (Ματ. ια'. 28, 29, 30). ὅποια θεῖα ἐν τῶς καὶ παραμυθητικώτατα πρὸς τοὺς ἐν ἀπογνώσει ἀμαρτωλοὺς ῥήματα! ὀνομάζει δὲ τὸ φορτίον αὐτοῦ ὁ Θεάνθρωπος ἕλαφρόν, ἐν ἀντιπαράθεσι πρὸς τὸ βαρὺ καὶ δυσβάστακτον φορτίον τῶν ἀνθρωπίνων καὶ δεσποτακτικῶν διδασκαλιῶν καὶ ἐπαχθῶν ἐνταλμάτων, ὅπου οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι ἐπιτίθεν ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ τυρλοῦ καὶ παχυλοῦ Ἰουδαίου ὄχλου, τυρλότερον πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ νόμου καὶ παχυλότερον αὐτὸν καθιστώντες, ἐφ' ᾧ καὶ ἐξελέγχων αὐτοὺς πρὸς τοὺς ἄλλοις ἐν Εὐαγγελίῳ ὁ Κύριος ἀποκαλεῖ αὐτοὺς ὀδηγοὺς τυρλοῦς· «δεσμεύουσι γὰρ, φησι, φορτία βαρῖα καὶ δυσβάστακτα καὶ ἐπιτίθεισιν ἐπὶ τοὺς ὤμους τῶν ἀνθρώπων» (Ματθ. κβ'. 4) καὶ τοιοῦτον μὲν τὸ φορτίον τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων τὸ δὲ φορτίον τοῦ διαβόλου ὅποιον; Τοῦτό ἐστιν ἀσυγκρίτως βαρύτερον καὶ δυσβάστακτώτερον! Διότι πλήρες ἐστὶ φόβου, ἀντρυχιῶν, μόχθων, κινδύνων, π. χ. ὁ Χριστὸς σοὶ ἐντέλλεται· «συγχώρησον τῷ ἀδελφῷ σου»· ὁ δὲ διάβολος· «ἐκδικήθητι, κατὰστρέφον αὐτόν». Τί τοῦ πρώτου ἐντάλματος ἀπονώτερον καὶ ἀκινδυνώτερον; ἢ τί τοῦ δευτέρου ἐπιπονώτερον καὶ κινδυνωδέστερον; διότι, ὅπως ἐκδικούμενός τις καταστρέψῃ τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ, πόσους φόβους ὄρισταται ὁ ἀθλιός, μὴ ἦθελε τυχόν ἀποκαλυφθῆ, πόσας ἀντρυχίας καὶ πόσους πολλάκις διατρέχει κινδύνους ἕως οὗ κατορθώσῃ (ἂν δυναθῆ νὰ κατορθώσῃ) τὸν μοχθηρὸν αὐτοῦ σκοπὸν! Ἄρ' οὐ δὲ κορέσῃ αὐτὸν τὸ πάθος τῆς ἐκδικήσεως τί ἀκολουθεῖ; αἰσθάνεται μὲν ἐπιχειρηκακίαν καὶ ἀγρίαν τινὰ ἀγαλλίασιν, ἀλλὰ στιγμιαίως καθότι παρευθὺς ἀρχεται ἕτερος πόλεμος· τὴν ἐριννὺν τῆς ἐκδικήσεως διαδέχεται ἢ ἐτι φοβερώτερα ἐριννὺς τῆς συνειδήσεως, ἥτις ἀδιαλείπτως αὐτὸν καταβασανίζει, οὐδὲ στιγμὴν ἀναπαύσεως καὶ ἡσυχίας αὐτῷ καταλείπουσα· παραλείπω τοὺς φόβους τῆς παρὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἢ τῶν οἰκτιρῶν αὐτῷ ἀνταποδόσεως· οὕτω δὲ αἱ ἐν τῷ παρόντι βίῳ ταλαιπωρίαι καὶ βάσανοι τοῦ τὸν

νόμον τοῦ Θεοῦ ἀθετοῦντός εἰσι τὰ πρωτόλεια, ἢ ὁ ἀρραβὼν τῆς ἐν τῷ μέλλοντι βίῳ ἀτελευτήτου κακοδαμονίας αὐτοῦ, ὡς καὶ ἐν ταῖς ἱμπροσθεν ὁμιλίαις ἐσημειώσαμεν. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀμαρτημάτων, τῶν ἀντιστρατευομένων εἰς τὸ ἕλαφρόν φορτίον τῶν θείων ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ, ἐν μόνῃ τῇ πληρώσει τῶν ὁποίων εὕρισκει ὁ ἄνθρωπος γαλήνην, ἡσυχίαν, παραμυθίαν, ἀγαλλίασιν, ἀληθῆ ἀνάπαυσιν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ· «μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶτος εἰμι καὶ ταπεινός τῆ καρδία καὶ εὐρήσατε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν» (Ματ. ια'. 29).

Οὕτως, ἀδελφοί μου, ἡ παντοφία τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ ἄλλοτε εἶπον ὑμῖν, οὕτω συντηροῦται τὰ κατὰ τὸν ἄνθρωπον, ὥστε ἡ πληρωσις τοῦ θείου νόμου νὰ ἐπιφέρῃ οὐ μόνον τὴν μέλλουσαν τοῦ ἀνθρώπου μακαριότητα ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν τῷ παρόντι βίῳ ψυχικὴν ἀνάπαυσιν, ἐν ἣ ἔγκνεται ἡ ἀληθὴς εὐδαιμονία αὐτοῦ ἐπὶ γῆς, καὶ τὰνάπαλιν ἀνεξαρτήτως τῶν ἐγκοσμίων ἀγαθῶν τῶν ἀμαρτωλῶν, ἢ τῆς ἐνδοξίας καὶ τῆς ἄλλως βιωτικῆς ταλαιπωρίας τῶν δικαίων. Ναι, ἀδελφοί μου, ἡ ἀληθὴς τοῦ ἀνθρώπου εὐδαιμονία, πάλιν λέγω, κείται οὐχὶ ἐν τοῖς βιωτικοῖς ἀγαθοῖς ἀλλ' ἐν τῇ εἰς Θεὸν γλυκυτάτῃ ἐλπίδι, ἐν τῇ συναισθήσει τῆς πληρώσεως τοῦ παναγίου αὐτοῦ θελήματος, ἐν τῇ εὐκρινεῖ ἀροσιώσει εἰς τὴν πανάγαθον αὐτοῦ πρόνοιαν, ἐν τῷ ἀκατασχέτῳ πόθῳ τῆς μελλούσης ζωῆς καὶ μακαριότητος, καὶ ἐπομένως ἐν τῇ ἐνδομύχῳ γαλήνῃ καὶ ἀναπαύσει τῆς ἡθικῆς συνειδήσεως· καὶ παράδειγμα φέρω σοὶ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, ὅστις καίπερ «κακοπαθὼν μέχρι δεσμῶν ὡς κακοῦργος» (Τιμ. Β'. 6. 9) διὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἔμως ὡς ἔχων συμμαρτυροῦσαν τὴν ἑαυτοῦ συνείδησιν, ὅτι ἐκπληροῖ τὴν θεῖαν αὐτοῦ ἀποστολήν καὶ ὅτι «ἀπόκειται αὐτῷ ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος» (Τιμ. Β'. 6. 8) ἠσθάνετο ἐπὶ τοῖς παθήμασιν αὐτοῦ μεγίστην χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν· «Χαίρω, ἔγραφε πρὸς Κολασσαίς (α'. 24) ἐπὶ τοῖς παθήμασί μου» οὐδόλιος δ' ἐπαισχυνόμενος ἀλλὰ, τούναντίον, ἐγκαυχώμενος ἐπὶ τοῖς δεσμοῖς αὐτοῦ ἔγραφε πρὸς τοὺς Ἐφεσίους (γ'. 1, δ'. 1)· «ἐγὼ ὁ δεσμιός ἐν Κυ-

ρίου· πάντα δὲ τὰ ἐγκόσμια ἀγαθὰ, καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν ζωὴν, σκύδαλα ἡγούμενος, ἤρθετο ὡς τάχιστα ἀπαλλαγῆναι τῆς ἐφ' ἑκτῆς τοῦ σώματος καὶ ἐνωθῆναι μετὰ τοῦ Χριστοῦ «θέλω ἀναλυσθαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι» (Φιλιπ. α'. 23)· ταῦτα ἤρθετο πρὸ αὐτοῦ καὶ ὁ ἱερός Προφητάναξ, εἰς οὐδὲν λογιζόμενος καὶ αὐτὸς πάντα τὰ ἐγκόσμια ἀγαθὰ καὶ αὐτὸν τὸν βασιλεῖον αὐτοῦ θρόνον· «ὅν τρόπον ἐπιποθεὶ ἡ Ἐλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὕτως ἐπιποθεὶ ἡ ψυχὴ μου πρὸς Σὺ ὁ Θεός· ἐδόξησεν ἡ ψυχὴ μου πρὸς τὸν Θεόν, τὸν ἰσχυρόν, τὸν ζῶντα· πότε ἤξω καὶ ὀφθῆσομαι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ μου;» (Ψαλ. μα'. 1, 2).

Ἰδοὺ ποῦ συνίσταται, ἀδελφοί μου, ἡ ἐπὶ γῆς ἀληθινὴ τοῦ ἀνθρώπου εὐδαιμονία, μηδὲν ἑπηρεαζομένη ὑπὸ τῶν ποικίλων δεινῶν καὶ περιπετειῶν τῆς παρούσης ζωῆς, καὶ τὰνάπαλιν πλὴν ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον.

Εἶπομεν ἀνωτέρω, εὐλογημένοι χριστιανοί μου, ὅτι διὰ τῶν θείων ἐκείνων βήματων «καὶ ἄρισ ἡμῖν τὰ ὀφειλόμενα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀρίμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν» εἰς θεῖον καὶ ὑπερύψηλον ὕψος ἀναβιβάζει τὸν ἀνθρώπον ὁ Θεάνθρωπος, νομοθετῶν τοὺς τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ διὰ τῆς προσευχῆς προσιόντας προσίεναι πρῶτος, ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, ἐπεικὴς, ἀνεξικακούς, οἰκτιρμόνας, πλήρεις, καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἐχθίστως αὐτοῖς διακειμένους, ἀγάπης· εἶπομεν προσέτι, ὅτι ὁ ἀνθρώπος οὕτω προσίμενος τῷ οὐρανίῳ Πατρὶ ἐπιτυγχάνει τῆς αἰωνίου αὐτοῦ σωτηρίας καὶ εἰς τὸ τέλειον καὶ ἀκρότατον τῆς ἀρετῆς διὰ τῆς ἀμνησικακίου προαιρέσεως ἀφικνούμενος ἕμοιος καθίσταται τῷ Θεῷ, καὶ ὅτι οὐδὲν τούτων εὐκοπώτερον καὶ ἀπονιώτερον.

Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων πῶς τολμήσει προσίεναι τῷ Θεῷ διὰ τῆς προσευχῆς καὶ λέγειν «καὶ ἄρισ ἡμῖν τὰ ὀφειλόμενα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀρίμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν» ὁ ἀφιλόνητος, ὁ πλήρης ὀργῆς καὶ μίσους, ὁ ἀνοικτιρμῶν καὶ ὁ φιλέκδικος, ὁ διὰ τῆς μοχθηρίας αὐτοῦ πρὸς τὸν πλησίον διαθέσει ἡμῶς τῷ διαβόλῳ ἀναδεικνύμενος καὶ εἰς τὸ ἀκρότατον τῆς ἀσεβείας ἐλαύνων; Καὶ ὅπως δύναται νὰ ὑπάρξῃ χείρων ἀσέβεια, ἢ ἐρ-

γον σατανικώτερον, παρά τὸ οὕτως πρὸς τὸν Θεὸν καὶ δημιουργὸν τοῦ παντός καταφεύδασθαι καὶ ἐκμυκτηρίζειν αὐτόν; Τῶν τοιούτων ἡ προσευχὴ, εὐλογημένοι χριστιανοί μου, «γίνεται, κατὰ τὸν προφήτην, εἰς ἀμαρτίαν» πρόξενος καθισταμένη μεγίστης κατακρίσεως καὶ κολάσεως. Σὺ ἄγγεις τὸν ἀδελφόν σου καὶ παντοιοτρόπως ἐπιζητεῖς τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ· ἡ καρδία σου ἐστὶ πλήρης δόλου, ἐπιβουλῆς, ὀργῆς, μίσους, φιλέκδικίας, καὶ τολμῆς οὕτως ἀσεβῶς νὰ καταφεύδῃσαι πρὸς τὸν οὐράνιον Πατέρα καὶ Πλάστην σου ἀπαγγέλλων τὰ θεία ἐκεῖνα βήματα «καὶ ἄρισ ἡμῖν τὰ ὀφειλόμενα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀρίμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν»; καὶ δὲν τρίμεις, ἀνθρώπε, μὴ ἐν αὐτῇ τῇ ἀπαγγελίᾳ τῆς Κυριακῆς προσευχῆς ἐπιβρίψῃ κατὰ τῆς κεφαλῆς σου ὁ παντοδύναμος τοὺς κεραινοὺς τῆς θείας αὐτοῦ ὀργῆς; Ἄλλ' ἐπίεις· πῶς δύναμαι νὰ καταστειλῶ τὴν ὀργὴν μου, πῶς νὰ συγχωρήσω τῷ ἐχθρῷ μου, ὅστις τοσαύτας μοὶ προὔξεν ἡσυχίας καὶ δυστυχήματα! τοῦτό ἐστιν ὑπέρτερον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Οὐδαμῶς, ἀδελφέ μου! ἐγὼ δεῖξω σοὶ τρόπον θεραπείας τοῦ κατακυριεύοντός σε πάθους τῆς ὀργῆς καὶ τῆς μνησικακίας ἀπλούστατον· ἀκουσον ὁσάκις αἰσθανθῆς ἐξεγερόμενον ἐν τῇ καρδίᾳ σου τὸ πάθος τῆς μνησικακίας καὶ ἐκδικήσεως μετάρρη παρευθὺς τὴν διάνοιάν σου εἰς τὸν φρικτὸν Γολγοθᾶν, ἀνάβλεψον, ὡς τὸ πάλαι οἱ Ἰουδαῖοι οἱ ὑπὸ ὄρεων δακνόμενοι ἐν ἐρήμῳ πρὸς τὸν ὑψωμένον χαλκοῦν ὄρειν, ἀνάβλεψον, λέγω, πρὸς τὸν ἐπὶ τοῦ ξύλου ἀγωνιῶντα Θεάνθρωπον, ἐνατένισον εἰς τὸ καθμαγμένον καὶ ἀσπαῖρον πανάγιον αὐτοῦ σῶμα, ἴδε τοὺς μώλωπας, τὰ κολαφίσματα, τοὺς ἐμπτυσμούς, τὴν λόγχην, τὸν ἀκάνθινον στέφανον καὶ τὰ λοιπὰ φρικτὰ πάθη, ἐνταῖνον τὰ ὠτα τῆς διανοίας σου καὶ ἀκουσον αὐτὸν ἐπὶ πᾶσι τούτοις εὐχόμενον ὑπὲρ τῶν σταυρωτῶν ἐν τῇ φρικτῇ ἐπιθανατίῳ αὐτοῦ ἀγωνίᾳ καὶ ἐκρέοντα ἐκ τῶν ὑποτρόμων αὐτοῦ χειλέων τὰ θεοπρεπῆστατα ἐκεῖνα βήματα «Πάτερ ἄρισ αὐτοῖς» καὶ παρευθὺς θέλεις βαθύως κατανοῆ (ἂν μὴ ὀλοσιλῶς ἡ καρδία σου ἐπιωρώθῃ) καὶ θεραπευθῇ ἀπὸ τοῦ φοβεροῦ δῆγματος τῆς ὀργῆς, τοῦ μίσους, τῆς

ἐκδικήσεως, δι' οὗ ἐδηλητηρίασε τὴν ψυχὴν σου ὁ νοητὸς ἕρως, ὁ ἀρχέκακος δράκων.

Ὅπως δὲ εἶδῃς, ὅτι τὸ συγχωρεῖν τοὺς ἐχθροὺς οὐκ ἔστιν ὑπέρτερον τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων, ὡς σὺ λέγεις, ὑποβάλλω σοι δύο παραδείγματα, τὸ μὲν ἐκ τῆς ἱεράς, τὸ δὲ ἐκ τῆς κοσμικῆς ἱστορίας, ὡς ἐρεῖς:

Σαοὺλ ὁ μανιωδῆς βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ, ὑπὸ φθόνου οἰστρηλατούμενος, ἐπιζητεῖ παντοιοτρόπως ν' ἀποκτείνῃ τὸν ἀθῶον Δαβὶδ· πορευθῆτι, λέγει ὁ Σαοὺλ πρὸς τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ, ἐξιγνιάσατε τὰ ἰχνη τῶν ποδῶν αὐτοῦ, προσέξατε μήπως ἐξαπατήσῃ ὑμᾶς ὁ πανούργος· « πορευθῆτε δὴ καὶ γινώτε καὶ ἴδτε τὸν τόπον, οὗ ἔστη ὁ ποὺς αὐτοῦ, μήποτε πανουργεύσῃται » (Βασιλ. Α'. κεφ. κγ'. στ. 22)· καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἐσχατίας τῆς γῆς ἂν κρυβῆ, κάκει θέλω ἀναζητήσῃ αὐτόν· « καὶ ἔσται, εἰ ἔστιν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐξερευνήσω αὐτόν » (αὐτόθι, στιχ. 24). Ἄλλὰ πόσον, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί μου, πόσον ἡ ὀργὴ τῶν ἰσχυρῶν τοῦ κόσμου τούτου ἔστιν ἀνίσχυρος κατ' ἐκείνων, οὓς προστατεύει ὁ παντοδύναμος! Ὁ Δαβὶδ φυγὰς ἀσθενῆς διώκεται λυσσωδῶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως Σαοὺλ, ἄγοντος τρισχιλίους ἐκλεκτοὺς στρατιώτας· καὶ ἡμῶς αὐτὸς ὁ Σαοὺλ τρίς ἐπανειληθμένως ἐμπίπτει εἰς χεῖρας τοῦ ἀσθενοῦς ἐκείνου φυγάδος! Εὕρισκει αὐτόν ποτε ὁ Δαβὶδ ἐντὸς σπηλαίου καθεύδοντα, ἄλλοτε πάλιν δις εἰσέρχεται εἰς τὴν βασιλικὴν σκηνὴν ἐν ᾗ καὶ αὐτὸς καὶ οἱ δορυφόροι αὐτοῦ ἐκοιμῶντο βαθύως· ἰδοὺ, λέγουσι πρὸς τὸν Δαβὶδ οἱ ὄπαδοί αὐτοῦ, « ἰδοὺ ἡ ἡμέρα αὕτη, ἣν εἶπε Κύριος πρὸς σὲ παραδοῦναι τὸν ἐχθρόν σου εἰς χεῖράς σου » (κεφ. κδ'. 5) τί δισταζεις λοιπόν; θανάτωσον τὸν παράρρονα τοῦτον τύραννον μὴ γένοιτο, ἀποκρίνεται ὁ Δαβὶδ, νὰ πράξω τοιοῦτον ἀνοσιούργημα· « μηδαμῶς μοι παρά Κυρίου εἰ ποιήσω τὸ βῆμα τοῦτο . . . ἐπινεγκεῖν τὴν χεῖρά μου ἐπ' αὐτόν » (αὐτόθι 7)· λέγετε, ὅτι ὁ Θεὸς παρέδωκεν αὐτόν εἰς χεῖράς μου καὶ καλῶς λέγετε, ἀλλὰ διὰ τοῦτο μάλιστα ὀφείλω νὰ διαφυλάξω αὐτόν ἀπὸ παντὸς κακοῦ· ὅτεν παραδίδει ὁ Κύριος τοὺς ἐχθροὺς εἰς ἡμᾶς, ἵνα θυσιαζώμεν αὐτούς, πρὸς κορεσμὸν

τοῦ ἀγρίου πάθους τῆς φιλεκδικίας, ἀλλ' ἵνα προστατεύωμεν αὐτούς· θέλω λοιπὸν νὰ προσφέρω εἰς τὸν ἐλεήσαντά με πανάγαθον καὶ φιλάνθρωπον Κύριον οὐχὶ ἀνθρώπινον αἷμα, ἀλλὰ θυσίαν ἐλέους, οἰκτιρμῶν καὶ φιλανθρωπίας· καὶ οὐ μόνον ὅτεν συγκατατίθεται νὰ φονεύσῃ αὐτὸς τὸν Σαοὺλ, ἀλλὰ καὶ ἐμποδίζει τοὺς ἑαυτοῦ ὄπαδούς τοῦ θανατώσαι αὐτόν· « Καὶ ἐπεισε Δαβὶδ τοὺς ἄνδρας αὐτοῦ ἐν λόγοις καὶ οὐκ ἔδωκεν αὐτούς ἀναστάντας θανατώσαι τὸν Σαοὺλ » (αὐτόθι 8) . . . ἡμοίως εἰς ἄλλην περίστασιν ἐμπιστόντος τοῦ Σαοὺλ πάλιν εἰς χεῖρας τοῦ Δαβὶδ ἐπιμόνος ζητοῦσιν οἱ ὄπαδοί αὐτοῦ τὸν θάνατον τοῦ μανιωδούς βασιλέως· « Καὶ εἶπεν Ἀβισαί πρὸς Δαβὶδ . . . καὶ νῦν πατάξω αὐτόν τῷ δόρατι εἰς τὴν γῆν ἀπαξ καὶ οὐ δευτερώσω αὐτῷ » (αὐτόθι κεφ. κγ'. στ. 8)· ἄπειγε, ἄπειγε, ἀποκρίνεται ὁ Δαβὶδ, ὁ Θεὸς ἔστι κύριος τῆς ζωῆς αὐτοῦ, αὐτὸς ἄς πράξῃ ὡς βούλεται· « Ζῆ Κύριος, ὅτι ἐὰν μὴ Κύριος παίσῃ αὐτόν . . . μηδαμῶς μοι παρά Κυρίου ἐπινεγκεῖν χεῖρά μου ἐπὶ Χριστὸν Κυρίου » (αὐτ. 10). Τὸ δὲ θαυμαστότερον, ὅτι ὅτεν ἀρκεῖται εἰς ταῦτα ὁ χριστομίμητος, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἐλέγχει τοὺς δορυφόρους καὶ σωματοφύλακας τοῦ Σαοὺλ καὶ ἀξίους θανάτου κρίνει, ὡς μηδὲ μὴ μεριμνῶντας περὶ τῆς προσωπικῆς ἀσφαλείας αὐτοῦ· « Ζῆ Κύριος ὅτι υἱοὶ θανατώσεως πάντες ὑμεῖς, οἱ φυλάσσοντες τὸν κύριον καὶ βασιλέα ὑμῶν » (αὐτ. στιχ. 16).

Ἰδοὺ, ἀδελφοί μου, ἰδοὺ ἀληθῆς υἱὸς τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης· ἰδοὺ ἀκραίονης καὶ γνήσιος τύπος τοῦ Θεοανθρώπου.

Ἐπιρον φιλανθρωπίας καὶ ἀνεξικακίας παράδειγμα. — Ὁ λαὸς τῆς Ἀντιοχείας ἐπαναστατεῖ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου· ἀνατρέπει, συντριβεί καὶ καθυβρίζει τοὺς αὐτοκρατορικοὺς ἀνδριάντας. Τί ἄλλο δὲ δικαιοτέρων παρά τὴν αὐστηρὰν τιμοφιλίαν τοιούτων ἀνταρτῶν; ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἀξιοπρέπεια τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου, αὐτὸ τὸ πολιτικὸν συμφέρον τοῦ κράτους καθίσταν αὐτὴν ἀπαραίτητον. Προστάσει λοιπὸν ὁ Θεοδόσιος τοὺς στρατοὺς αὐτοῦ νὰ παρευθῶσι παρευθῶς κατὰ τῆς ἀνάρτητος μεγαλοπόλεως· ὅπως δὲ καταστήσῃ τὴν τιμοφιλίαν ἐπιστημοτέ-

ραν άπορασίζει νά αναλάβη αύτός τήν άρχιστρατηγίαν αύλή, σύγκλητος, μεγιστάνες, λαός, πάσα ή αυτοκρατορία έπικροτούσιν εις τήν δικαίαν ταύτην άπόρασιν· στρατηγοί, άξιωματικοί, στρατιώται, οί πάντες βαρέως όπλισμένοι, σπεύδουσιν υπό τάς σημαίας τών οικείων ταγματών. Άλλ' ιδού αίφνης έν μέσφ τής φοβερής ταύτης παρασκευής τοσ πολέμου και τής δυστήχου τών όπλων κλαγγής, ιδού σεβάσμιός τις γέρων διασχίζει μετά μόχθου τό πλήθος και κατευθύνεται εις τήν σκηνήν τοσ αυτοκράτορος· ήν ό γεραρός έπίσκοπος Άντιοχείας Φλαβιανός έρχόμενος μετά σπουδής ίνα εξαιτήτηται τό αυτοκρατορικόν έλεος ύπέρ τοσ επαναστάντος αύτοσ ποιμνίου. Οί πάντες επί τή θέσ ταύτη συνταράσσονται και δεινώς παροξύνονται κατά τοσ σεβασμίου ιεράρχου· Τι; (λέγουσιν) έρχεται τό γερόντιον τοστο νά εκζητήση τό βασιλικόν έλεος ύπέρ πόλειος κακούργου και άντάρτιδος; Όποία τόλμη! (κραυγάζουσιν οί αύλόδουλοι)· περικυκλώσει μετ' όργής τόν σεβάσμιον γέροντα, και παντοιοτρόπως πειρώνται νά διακωλύσωσιν αύτφ τήν εις τόν αυτοκράτορα είσοδον· άλλ' ούτος σταθερός και άτρέμητος έμφανίζεται τέλος ένώπιον τοσ Θεοδοσίου· «Όμολογώ, λέγει, ώ βασιλεσ, άπαντίς έσμεν ύπεύθυνοι, ούδεμία δέ τιμωρία έστιν άνταξία τοσ ήμετέρου έγκλήματος· αληθώς εξυβρίσαμεν σέ τόν κύριον ήμών και βασιλέα, φοβερόν έγκλημα καθοσιώσιως διαπραξαμεν· άλλ' ιδού, μέγιστε αυτοκράτορ, ιδού στιγμή πρόσφορος εις τό κτήσασθαί σε μεζονα δόξαν και εύκλειαν διά τής έπικειάς και φιλανθρωπίας, όποιαν δέν ήδυνήθης ν' άποκτήσης διά τών λαμπροτέρων πολεμικών σου θριάμβων ήτήμασαν, άνέτρεψαν, συνέτρεψαν τοσ βασιλικούς άνδριάντας σου· άλλ' εάν συγχωρήσης τό έγκλημα τοστο τών υπηκόων σου, θέλει σοι άνεγείρη ή ιστορία έτέρους άνδριάντας, ούχι χαλκίνους, ή μαρμαρίνους, οσ καταστρέφει ό τά πάντα θαμάζιον γρόνος, άλλ' άκαταλύτους και αίωνίους έν ταίς καρδίαις πασών τών έπερχομένων γενεών· αι νίκαι και τά ένδοξα κατά τών πολεμίων τής βασιλείας σου τρόπαιά είσι κοινόν κατόρθωμα και άλλων πολλών βασιλείων προγενεστέρων σου, άλλ' ή εύσπλαγγχία, ή

φιλανθρωπία και ή συγχώρησις πρός υπηκόους ύβριστάς και άντάρτας είσι δόξα άνήκουσα εις μόνον τόν Θεοδοσίον». Ένταύθα έστη μικρόν ό γέρων· ιδών δέ τόν εύσεβή αυτοκράτορα συγκεκινημένον βαθίως αναλαμβάνει μετά πλείονος θάρρους τόν λόγον· «Είμι, λέγει, έντεταλμένος παρά τοσ βασιλέως τών βασιλευόντων και ούρανίου κριτοσ, βασιλεσ, νά σοι άναγγείλω, ότι άν σήμερον μή συγχωρήσης τό έγκλημα τοστο τών υπηκόων σου ούδέ έκείνος συγχωρήσει τά σά παραπτώματα έν τή ήμέρα τής κρίσεως· άφerte, λέγει τό ιερόν Εύαγγέλιον τοσ Χριστοσ, και άφεθήσεται ήμιν· ύπόθεις δέ, βασιλεσ, ότι ή παρούσα ήμέρα έστιν αύτή έκείνη ή ήμέρα, καθ' ήν παραστησόμεθα πάντες ένώπιον τοσ ούρανίου νομοθέτου και δικαστοσ, όπως δώμεν λόγον τών ήμετέρων πράξεων· οί μέν άλλοι πρόσβεις, ώ βασιλεσ, έμφανίζόμενοι ένώπιον ήγεμόνων προσφέρουσιν αύτοίς, κατά συνθήειαν επικρατούσαν, δώρα μεγαλοπρεπή και βαρύτιμα· άλλ' έγώ ως ταπεινός πρόσβος πόλειος καταδίκου ούδέν άλλο έχω νά σοι προσφέρω, παρά μόνην ταύτην τήν μικράν και ταπεινήν βίβλον»· και ταύτα λέγων έγχειρίζει αύτφ τό ιερόν Εύαγγέλιον. Πρός ταύτα ό Θεοδόσιος συνταράσσεται, και μή ίσχύων νά κρατήση τοσ λυγμού; και τά δάκρυα και νά συγκρούψη τήν συγκίνησιν τής ψυχής αύτοσ λέγει μετά φωνής ταπεινής και ύποτριμούσης πρός τόν ιερόν έπίσκοπον ταύτα· «Πορεύου, πάτερ μου, επάνελθε άγγελε τής ειρήνης εις τό λογικόν ποιμνίόν σου, και φέρε εις τόν έν Άντιοχεία λαόν μου τήν βασιλικήν μου συγχώρησιν· άν ό Κύριος και Θεός μου έσυγχωρήσει τοσ δημίους αύτοσ τοσ παραδόντας αύτόν εις τόν έπονείδιστον και φρικώδη σταυρικόν θάνατον, πρέπει έγώ ό ούτιδανός νά φανώ σκληρός και άδυσώπητος πρός τοσ θυμίουσ μου;»

Η πράξις αύτη τοσ Μεγάλου Θεοδοσίου όντως έστιν άίμνηστος και χριστιανικωτάτη, γνήσιον προίον τοσ Εύαγγελίου, άνώτερον αύτόν άναδεικνύουσα έν τή ιστορία πολλών μεγάλων βασιλείων και ήγεμόνων (δοκεί δέ, ότι κατά τήν ύποτιθεμένην έκείνην βάρβαρον εποχήν δέν έλαμβάνετο ύπ' έψιν μόνον τό πολιτι-

κόν συμφέρον!)· μνημειον ἀληθῶς ἀκατάλυτον τῆς ἀληθοῦς μεγαλειότητος καὶ τῆς εὐγενοῦς καὶ χριστιανικῆς ψυχῆς τοῦ μεγάλου ἐκείνου καὶ θεοχρίστου αὐτοκράτορος, προσεπιμαρτυροῦν καὶ τὴν θαυμασίαν ἐπιφρόνην καὶ δραστηριότητα τοῦ Εὐαγγελίου ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας. Τὰ παραδείγματα ταῦτα τῆς ἀμνησικακίας ἔχει πάντοτε, ἀδελφε, πρὸ ὀφθαλμῶν ἐν ταῖς πρὸς τοὺς ὁμοίους σου σχέσεσι, πρὸ δὲ πάντων τὸ ὑπερμέγιστον καὶ ὑπερθαύμαστον τοῦ Θεανθρώπου Σωτῆρος παράδειγμα, καὶ βεβαίως θέλεις καταστέλλει τὰς ὁρμὰς τῶν ἀγρίων παθῶν τῆς ἔργης, τῆς μνησικακίας, τῆς φιλεκδικίας, καὶ εἰ τινος ἑτέρου παραπλησίου.

Ἄλλὰ τέλος πάντων, θέλεις νὰ ἐκδικηθῆς, ἀδελφε, ἀπαραιτήτως τὸν ἐχθρὸν σου; Ἐγὼ διδάξω σε τρόπον ἐκδικήσεως ἀπλούστατον, δι' οὗ νὰ ταπεινώσῃς καὶ κατασχύνῃς αὐτὸν, καταστρέφῃς τὴν ἐν αὐτῷ μοχθηρίαν καὶ ἀπαλλάττῃς ἅμα τὴν κοινωνίαν ἀπὸ τοιοῦτου κακοποιοῦ· ἴδου ὁ τρόπος· εἶδες τὸν ἐχθρὸν σου πεινῶντα; ψώμισον αὐτόν· εἶδες αὐτὸν διψῶντα; πότισον οὕτω δὲ πράττειν ἀρώπλισας, ἐταπεινώσας, κατήσχυνας αὐτόν, ἀνθρακας ἐπισφύρευσας ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· πρὸς δὲ καὶ διὰ τῆς ἰσχυρᾶς ἐπ' αὐτοῦ ἐπιδράσεως τοῦ εὐεργετικοῦ καὶ ἀμνησικακίου σου παραδείγματος κατέστρεψας τὴν ἐν αὐτῷ πονηρὰν ἔξιν καὶ προαίρεσιν εἰς τὸ βλάπτειν καὶ ἐπομένως κατέστρεψας αὐτὸν ἀκίνδυνον εἰς τὴν κοινωνίαν διὰ τῶν ἀντιθέτων τὴν μοχθηρίαν αὐτοῦ καταπολεμήσας. Ἴδου ἐκδικησις λογικὴ, εὐγενὴς, ἐκδικησις, ὅς εἰπὲν, χριστιανικὴ. Τοιαύτην ἐκδικησιν ἐντέλλεται ἡμῖν, ἀδελφοί μου, ὁ μέγας τῶν ἔθνων Ἀπόστολος· «ἐάν, φησι, πεινᾷ ὁ ἐχθρὸς σου ψώμιζε αὐτόν, ἐάν διψᾷ πότιζε· τοῦτο γὰρ ποιῶν ἀνθρακας πυρὸς σφουρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ» (Ῥωμ. ιβ'. 20) οἱ δὲ λόγοι οὗτοι τοῦ Ἀποστόλου τί ἄλλο εἰσὶν ἢ παράφρασις τῶν λόγων τοῦ οὐρανοῦ αὐτοῦ τε καὶ ἡμῶν διδασκάλου, διδάσκοντος, «ἀγαπάτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοὺς μισοῦντας ὑμᾶς καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς καὶ διώκοντας ὑ-

μᾶς;» (Ματθ. κεφ. ε'. εἰδ. 44), καὶ ταύτην δὲ τὴν προτάκουστον, τὴν καιρὴν ἐντολήν (Ἰω. κεφ. ιγ'. 34) οὐ μόνον ἐδίδαξεν ὁ Θεάνθρωπος ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ παναγράντου αὐτοῦ αἵματος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἐθεβαίωσεν, ὑψώσας τοὺς σθεννυμένους αὐτοῦ ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα καὶ εἰπὼν «Πάτερ ἄφες αὐτοῖς» (Λουκ. κγ'. 34).

Νῦν δ' ἐρωτῶ· ἀρίκετό ποτε ἡ φιλοσοφία τῶν ἠθολόγων τῆς προεαγγελικῆς ἐποχῆς εἰς τηλικούτον ὕψος τελειότητος; Οὐδόλως, χριστιανοί μου, οὐδαμῶς· π. χ. τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς ἠθικῆς εἰς ὃ ἀρίκετο ἡ τοῦ ὑπάτου τῶν ἠθικῶν φιλοσόφων Σωκράτους διδασκαλία ἐστὶ τὸ «προτιμῶ νὰ ἀδικηθῶ παρά νὰ ἀδικήσω»· «βουλομένη μὲν ἂν ἐγωγε οὐδέτερα· εἰ δ' ἀναγκαῖον εἴη ἀδικεῖν ἢ ἀδικεῖσθαι, ἐλομένη ἂν μᾶλλον ἀδικεῖσθαι ἢ ἀδικεῖν» (Πλατ. Γοργ.). Πέραν τοῦ σημείου τούτου δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑψωθῇ ὁ φιλόσοφος· τὸ, «ἀγαπάτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καλῶς ποιεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς καὶ εὐχισθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς καὶ διώκόντων ὑμᾶς» ἦν ἔλωκ αὐτῷ ἀγνωστον· ἡ δὲ ἀγνοία τοῦ Θεοῦ τούτου ἐντάλλματος ἐκδηλοῦται ἐν τισὶ κηλίσι τοῦ πρακτικοῦ βίου τοῦ ἄλλως ἠθικωτάτου τούτου ἀνδρός· εἴεν τι λέγω· τὸ καθυβρίσαι τὸν λακτίσαντα καὶ παραβαλεῖν αὐτὸν πρὸς ὄνον, τί ἄλλο ἀποκαλύπτει, εἰ μὴ ὑπολανθάνουσιν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ μνησικακίας καὶ φιλεκδικίας ἐμπάθειαν; Ἄλλὰ τοιοῦτόν τι εὐρίσκει τις ἐν τῷ παναγίῳ βίῳ τοῦ Θεανθρώπου; Ὁ μὲν υἱὸς τοῦ Σωκρονίσκου μνησικακῶν ἀποκαλεῖ ὄνον τὸν λακτίσαντα «εἰ δὲ με ὄνος ἐλάκτισεν, Ἰση, δίκην ἂν αὐτῷ ἐλάγγανον;» (Διογ. Λαιερτ. βίῳ Σωκράτους βιβλ. γ'. κεφ. ε'.) καὶ ἀπλούστερον εἰπεῖν, τοιοθετον γάδαρον θὰ συνερισθῶ; Ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τὰ ἀντίθετα διδάσκων ἀπαγορεύει καὶ πάντα λόγον τείνοντα πρὸς ὕβριν καὶ περιφρόνησιν τοῦ πλησίον «ὅς ἂν εἴποι, φησί, τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ῥακὰ ἔνοχος ἐστὶ τῷ Συνεδρίῳ· ὅς δ' ἂν εἴποι μωρὸ ἔνοχος ἐστὶ εἰς τὴν γέννηαν τοῦ πυρὸς» (Ματθ. κεφ. ε'. 22)· καὶ τί λέγω; τελειῶν τὸν νόμον ἀπαγορεύει πάντα ἐν γένει λόγον ἀργόν· λέγω

δὲ ὑμῖν, ἐτι πᾶν ῥῆμα ἀργόν, ὃ εἰάν λαλήσωσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀποδώσουσι περὶ αὐτοῦ λόγον ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως» (αὐτ. κερ. ιβ'. 36). Ἐπικυρών δὲ τὴν διδασκαλίαν ταύτην καὶ πρακτικῶς διὰ τοῦ οἰκείου παραδείγματος ὁ Θεάνθρωπος δὲν ὑβρίζει τὸν βαπίσαντα αὐτὸν δοῦλον τοῦ ἀρχιερέως, ἀλλὰ λέγει πρὸς αὐτὸν μετὰ πολλῆς πραότητος ἅμα δὲ καὶ μετ' εὐγενούς ὄντως παύρησίας καὶ θαυμαστῆς ἀξιοπρεπείας τὰ διδακτικώτατα ἐκείνα ῥήματα «εἰ μὲν κακῶς ἐλάλησα μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ, εἰ δὲ καλῶς τί με ἔδραϊς;» (Ἰω. ιη'. 23)· καὶ τί λέγω; καίπερ πολλὰ καὶ φρικώδη παθήματα ὑποστάς ὁ τῆς δόξης Κύριος καὶ εἰς λίαν ὀδυνηρὸν καὶ ἐπονειδιστὸν θάνατον καταδικασθεὶς καὶ ὁμοῦς οὐ μόνον οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον γογγυσμὸν ἐξήνεγκε κατὰ τῶν ἀχαρίστων αὐτοῦ δημίων καὶ σταυρωτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐδειγθή ὁ ἀνεξίκακος πρὸς τὸν οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα ὑπὲρ αὐτῶν «Πάτερ ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσι» (Λουκ. κγ'. 34) διὸ καὶ ὁ πολέμιος τοῦ Χριστιανισμοῦ Ρουσσώ συγκρίνων τὸν υἱὸν τῆς Φαιναρέτης πρὸς τὸν υἱὸν τῆς Παρθένου, λίαν ὀρθῶς ἀπορρίπνεται, δεινῶς ὑπὸ τῆς ἀληθείας στραγγαλιζόμενος· «εἴπερ ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος τοῦ Σωκράτους ἀποδεικνύουσιν αὐτὸν φιλόσοφον, ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος τοῦ Ἰησοῦ ἀποδεικνύουσιν αὐτὸν Θεόν» (Emil. T. I. L. 4. p. 232). Πλὴν δὲ τοῦ Σωκράτους καὶ ὁ φιλόσοφος Κράτης εἰς τὸ αὐτὸ παρέπεσε καὶ ἐν πολλῷ μείζονι μέτρῳ μνησικακίας καὶ φιλεκδικίας ἀμαρτήμα· διότι τυφθεὶς εἰς τὸ πρόσωπον ἐπέγραψεν ἐπὶ πιττακίου προσκολληθέντος ἐπὶ τοῦ ἐξυπαναστάντος οἰδῆματος τὸ ὄνομα τοῦ τύφαντος, ὅπως ἐκδικούμενος καταστήσῃ αὐτὸν τοῖς πᾶσι μισητόν· «Κράτης Νικόδρομον ἐξερεθίσας τὸν κιθαρωδὸν ὑπωπιάσθη· πρὸςθεὶς οὖν πιττάκιον τῷ μετώπῳ ἐπέγραψε Νικόδρομος ἐποίη» (Διογ. Λαερτ.). Πιττακὸς ὁ Μυτιληναῖος φαίνεται πέραν τοῦ προμνημονευθέντος σημείου τῆς ἠθικῆς τοῦ Σωκράτους φιλοσοφίας χωρήσας, διότι, καθ' ἃ ἀναφέρει Διογένης ὁ Λαέρτιος, οὗτος «Ἄλκατον τὸν ρομῆα τοῦ υἱοῦ ὑποχείριον λαβὼν καὶ ἔχων ἐξουσίαν τοῦ κολάσαι ἀφῆκεν εἰπὼν, συγγνώμη τιμορίας ἄμεινον· τὸ μὲν γὰρ θη-

ριώδους, τὸ δὲ ἡμέρου φησὶ ἔστι σημεῖον». Καὶ ὁμοῦς ὁ οὕτω δοκῶν ἀμνηστικακὸς Πιττακὸς οὐκ ἦν τὸν βίον ἀκηλίδωτος· ἀκαταλόγιστος δὲ ἡ διαφορά τοῦ βίου τοῦ εἰρημένου φιλοσόφου πρὸς τὸν βίον τοῦ Θεανθρώπου, ὅστις παύρησιᾳ ἔλεγε πρὸς τοὺς ἀντιπάλους αὐτοῦ· «τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἀμαρτίας;» (Ἰω. η'. 46).

Ἄλλ' ἔνταῦθα τοῦ λόγου γινόμενος ἀναγκαῖον ἡγοῦμαι προσεπιστημιῶσαι κατὰ τῶν ἀπιστούντων τῇ θεῷ Ἀποκαλύψει, πρὸς στριγμὸν ὑμῶν ἐν τῇ πίστει, ὅτι εἰ καὶ ὁ ἀνθρώπινος λόγος κατεζοφώθη, διὰ τὴν ἀμαρτίαν τῶν πρωτοπλάστων, εἰς μυρίας πλάνας περιπεσὼν, ἐξ ὧν ἀδύνατον ἦν ἡ ἀνακύψῃ διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων, ἀνευ θείας χειραγωγίας καὶ ἀντιλήψεως, ἀλλ' ὁμοῦς δὲν ἀπιστίσθη παντάπασι· διὰ τοῦτο οὐδὲν παράδοξον ἂν ἐνίστοι καὶ ἐν τῷ παχυλῷ ἐκείνῳ ζόφῳ τῆς εἰδωλολατρίας καὶ τῆς ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπινου γένους καταπτώσεως ὁρώμεν ἔστιν ὅτι ἀκτινάς τινας ἢ ἀναλαμπάς ἀμαυρὰς ἀληθείας ἐκπορευομένας ἐκ τοῦ ἀνθρώπινου λογικοῦ ἐξόχων τινῶν φιλοσόφων, κατὰ διαφόρους καιροὺς ἀναφανέντων παρὰ πᾶσι σχεδὸν τοῖς ἔθνεσι, μάλιστα δὲ παρ' Ἑλλησιν, οὐδὲν, λέγω, τὸ παράδοξον ἂν ἐν ἐκείνῳ τῷ ζόφῳ τῆς εἰδωλολατρίας καὶ τῆς ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπου καταπτώσεως ὁρώμεν ἐνίστοι ἀκτινάς τινας ἢ μαρμαρυγὰς ἀμαυρὰς ἀληθειῶν, εἴτε εἰς τὰ περὶ τὸ θεῖον, εἴτε εἰς τὴν ἠθικὴν ἀναφερομένων, ἐκ τοῦ ἐζοφωμένου καὶ κατεσπιλωμένου ὑπὸ τῆς προπατορικῆς ἀμαρτίας ἀνθρώπινου λόγου ἐκπορευομένας, φωτιζούσας ἀμυδρῶς τὴν ἐν σκότει διαπορευομένην ἀνθρωπότητα, καὶ ἀναφαινομένας μὲν κατὰ χρονικά τινα διαλείμματα, ἀλλ' ἢ ὑφ' ἑτέρων πλανῶν συσκιαζόμενας, ἢ καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ σκότους τέλειον καταλαμβανομένας, ὡς μετέωρά τινα φωτεινά, ἢ ἀστραπὰς ἐν νυκτὶ ἀσελήνῳ, χειμερινῇ καὶ ζοφερᾷ διαυλακίζούσας τὸ στερῶμα καὶ καθιστώσας εἰς τὸν περιπλανώμενον καὶ παραπαίοντα ὀδοιπὸρον ὄρατὰ τὰ τε περίξ ἀντικείμενα, εἰ καὶ ἀμυδρῶς, καὶ τὸ πρὸ τῶν ποδῶν αὐτοῦ χαίνον βάραθρον, καὶ ὀδηγούσας μὲν αὐτὸν ἀσθενῶς ἐκ διαλειμμάτων καὶ μέχρι τινὸς δια-

στάσειως, ἀλλ' ἐπὶ τέλος ἐγκαταλιμπανούσας αὐτὸν ἐν τῷ σκότει· διὰ τοι τοῦτο καὶ τὰ διάφορα συστήματα τῶν φιλοσόφων, ὡς διαπληκτιζόμενα πρὸς ἀλλήλα καὶ ὑπ' ἀλλήλων ἀνταναιρούμενα οὐκ ἠδύνατο ἐπιβαλεῖν τὸ ἑαυτῶν κύρος εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, ἀλλὰ περιοριζόμενα ἕκαστα εἰς μικρὸν τινα κύκλον εὐαριθμῶν ὁπαδῶν ἐβίουν βίον ἐφήμερον, ἢ καὶ συναπέθνησκον ἐνίοτε μετὰ τῶν ἑαυτῶν ἡγετῶν ἢ αἰρεσιωτῶν. Τὸ μόνον δὲ πρακτικὸν ἀποτέλεσμα τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν καὶ ἠθολογικῶν συστημάτων τῆς ἀρχαιότητος ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας ἦν ἡ διάσεισις καὶ ἡ καταστροφή τῆς πολυθείας. Ἄλλ' εἰ καὶ κατέστρεφον, τὸ καθ' ἑαυτὰ, τὴν τῆς πολυθείας ψευδοθρησκείαν, δὲν εἶχον ὁμῶς καὶ τὴν δύναμιν τοῦ οἰκοδομεῖν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἐκείνης· ἀλλ' ὅπως δὴποτε ἐν τῇ καταστροφῇ ταύτῃ προελέξαντο ὅπως οὖν τὸ ἔδαφος καὶ προεξομαλύναν τὴν ὁδὸν εἰς τὸ ἐκ θείας ἀποκαλύψεως κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου. Ὅπως δὲ ἐξετέλουν τὸ πάλαι οἱ παρὰ Θεοῦ ἀμείσως ἀπεσταλμένοι θεοὶ προφήται καὶ διδάσκαλοι τοῦ Ἰσραὴλ, οἱ ἀληθεῖς οὗτοι σκαπανεῖς τοῦ Χριστιανισμοῦ, οἱ ποδηγετοῦντες τὸν Ἰσραὴλ βαθμιαίως εἰς τὴν ἀλήθειαν (ἐφ' ὅσον, δηλονότι, ἦν τοῦτο ἐρικτὸν παρὰ λαφὶ παχυλῇ καὶ σκληροτραχήλῃ), τοῦτο κατὰ τρόπον ἀτελέστερον διέπραττον οἱ φιλόσοφοι, καὶ ἰδίως οἱ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καὶ μάλιστα ἐπὶ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, ὅτε ἡ ἑλληνικὴ σοφία καὶ γλῶσσα διεδόθησαν ἄχρι τοῦ Ἰνδοῦ, καὶ ὅποτε, κατὰ θεῖαν πάντως εὐδοκίαν πρὸς τελειότεραν συμπλήρωσιν τῆς προοδοποιήσεως καὶ προπαρασκευῆς τῶν ἔθνῶν εἰς τὰς ὑψίστας θρησκευτικὰς τε καὶ ἠθικὰς ἀληθείας τοῦ Εὐαγγελίου ἐπῆλθε καὶ ἡ μετάφρασις τῆς Π. Διαθήκης εἰς τὴν τότε ἤδη καταστᾶσαν παγκόσμιον γλῶσσαν, τὴν ἑλληνίδα.

Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων πόσον θρασυτεῖς καὶ ἐπιπόλαιοι ἀποδείκνυνται ἀρχαῖοι τινες καὶ νεώτεροι σοφοί, ἐπίσης πολέμιοι τοῦ Χριστιανισμοῦ, οἵτινες ἀφορμώμενοι ἐκ τῶν παροδικῶν τούτων ἐκλάμψεων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, τῶν ἐμφαινομένων ἐν τοῖς ἠθικοῖς διδάγμασι τῆς παρ' Ἑλλήσιν ἰδίως φιλοσοφίας,

ἀλόγως πάνυ δυσχυρίσθησαν, ὅτι ὁ ἀνθρώπος διὰ μόνων τῶν δυνάμεων τοῦ ἰδίου λόγου ἠδύνατο νὰ ὑψωθῆ βαθμηδὸν εἰς τὸ κατὰ κέρυρον σημεῖον τῆς ἠθικῆς τελειότητος, καὶ ἐπομένως, ὅτι ἡ Ἀποκάλυψις, ὡς περιττή, ἐστὶ μῦθος! Πρὸς ἐνίσχυσιν δὲ τῆς γνώμης αὐτῶν φέρουσι λ. χ. πρὸς τοὺς διδάγμασι τῶν ἀρχαίων σοφῶν τὰς τε ἠθικὰς διδασκαλίας τοῦ ἑθνικοῦ στωϊκοῦ φιλοσόφου Ἐπικτήτου, πρὸς δὲ καὶ τὸ πλήρες ἀνεξικακίας παράδειγμα αὐτοῦ· διότι οὗτος ποτε τυπτόμενος ἀνηλεῶς τὸ σκέλος ὑπὸ τοῦ κυρίου αὐτοῦ Ἐπαφροδίτου (ἀπελευθέρου τοῦ Νέρωνος) ἔλεγεν αὐτῷ ἐν ἀταραξίᾳ ψυχῆς «πρόσεχε μὴ μου συντρέψῃς τὸ σκέλος»· ὡς δὲ ἐκεῖνος σφοδρότερον τύψας συνέτριψεν αὐτὸ «βλέπεις, εἶπεν ὁ Ἐπικτήτος ἀγογγύστως καὶ μετὰ θαυμαστῆς ἀνεξικακίας, δὲν σοι τὸ ἔλεγον; ἰδοὺ τὸ συνέτριψας» (Ὡριγ. κατὰ Κέλσου βιβλ. VII καὶ Εὐγ. Βουλγαρ. περὶ Εὐθανασίας σελ. 4)· ὡσαύτως πρὸς ἐπιβῶσιν τῆς ἀσεβοῦς αὐτῶν δόξης προβάλλουσιν ἡμῖν οἱ τοῦ Χριστιανισμοῦ πολέμιοι καὶ τὰς ἠθικὰς διδασκαλίας τοῦ ἐπίσης στωϊκοῦ φιλοσόφου Μάρκου τοῦ Λύρηλιου· καὶ ἀληθῶς ὁ ἀναγινώσκων «τὰ εἰς ἑαυτὸν» τοῦ αὐτοκράτορος τούτου ἀνευρίσκει ἐν αὐτοῖς ἐκπληκτικὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ· πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν προβάλλουσιν ἡμῖν καὶ τοὺς Νεοπλατωνικοὺς φιλοσόφους, πρὸς δὲ καὶ πολλοὺς τῶν ἀρχαίων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ὡς πλατωνίζοντας, ταυτέστιν ὡς μεταγγίσαντας δέθεν ἐἰς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν τὰς θεολογικὰς καὶ τὰς ἠθικὰς δοξασίας τοῦ Πλάτωνος! Ἄλλ' ὄφειλον νὰ ἐνθυμηθῶσιν οἱ σοφοὶ οὗτοι χριστομάχοι, ὅτι οἱ προειρημένοι στωϊκοὶ ἀνέπνεον ἐν χριστιανικῇ ἀτμοσφαιρᾷ, καθ' ὃν δηλονότι χρόνον αἱ χριστιανικαὶ ἰδέαι ἦσαν ἀπανταχοῦ διαδομένα, ἐφ' ἧ καὶ ἡ διδασκαλία αὐτῶν ἦν πολλῶν τελειότερα τῆς τῶν ἀρχαίων στωϊκῶν Ζήνωνος, Ζηναίου, Κλεάνθους, Χρυσίππου, καὶ τῶν λοιπῶν τὸ αὐτὸ βητίον καὶ περὶ τῶν Νεοπλατωνικῶν τὸ δὲ λέγειν, ὅτι πολλοὶ τῶν ἀρχαίων Πατέρων ἦσαν πλατωνίζοντες καὶ ἐντεῦθεν συμπεραίνειν, ὅτι ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία οὐκ ἐστὶν ἐκ θείας ἀποκαλύψεως, ἀλλ' ἀνάπτυξις τῶν

πλατωνικῶν δοξασιῶν ὁμοίως ἐστὶ μωρὸν καὶ ἀμαθές· διότι ἂν οἱ Πατέρες περιέβαλον τῇ ἀλουργίδι τῆς πλατωνικῆς Μούσης τὰς χριστιανικὰς ἰδέας, μεθαρμόσαντες δηλονότι θεοσέφως τὴν λαμπρὰν φρασεολογίαν τοῦ Πλάτωνος εἰς τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας, *αἰχμαλωτίζοντες οὕτω πᾶν νόημα τοῦ δαιμονίου ἐκείνου ἀνδρός εἰς ὑπακοήν τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸ παράγγελμα τοῦ μεγάλου τῶν ἔθνων Ἀποστόλου* (Κορ. Β'. ε'. 5), τοῦτο τάχα ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἐστὶν ἀνάπτυξις φιλοσοφικῆ τῶν πλατωνικῶν ἰδεῶν; Πολλοὺ γε καὶ δεῖ! Οἱ ταῦτα δυσχυριζόμενοι ἀγνοοῦσιν ἐπίσης καὶ τὸν Χριστὸν καὶ τὸν Πλάτωνα· καθότι τὸσαύτη διαφορὰ ἐστὶ μεταξὺ τῆς θεολογίας τοῦ Πλάτωνος, τοῦ τὴν ζωροαστρικὴν διαρχίαν δοξάζοντος, πρὸς τὴν χριστιανικὴν θεολογίαν, ἣσαν οὐρανὸς ἐστ' ἀπὸ γαίης· τὴν δὲ ἀκαταλόγιστον πάλιν διαφορὰν τῆς πλατωνικῆς ἠθικῆς πρὸς τὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἐδειξαμεν ἐν συντομίᾳ ἀνωτέρω, ἐνθα ὁ λόγος ἦν περὶ τῆς ἠθικῆς τοῦ Σωκράτους.

Σύγγνωτέ μοι, ἀδελφοί, ἂν παρέτινα τὸν περὶ τῆς διαφορᾶς τῆς ἠθικῆς τοῦ Εὐαγγελίου πρὸς τὴν τῶν ἔθνικῶν φιλοσόφων λόγον ἔπραξα τοῦτο, διότι δυστυχῶς ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι βλέπει τις καὶ ἐν λόγοις καὶ ἐν συγγράμμασι τὰ τοιαῦτα ἀσεβῆ ἀναμασθήματα καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις ἀναφανδὸν κηρυσσόμενα, δι' ὧν πειρῶνται οἱ δειλαιοὶ αὐτῶν γεννήτορες ν' ἀνατρέψωσι τὴν ἐξ ἀποκαλύψεως θεῖαν ἀλήθειαν καὶ νὰ παραστήσωσι τὸν Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς ἓνα τῶν κοινῶν φιλοσόφων! Ἀλλὰ βύετε, ἀγαπητὰ ἐν Κυρίῳ τέκνα, τὰ ὦτα ὑμῶν κτηρῶ πρὸς τὰ ἀσεβῆ, ταῦτα καὶ κοινωνιοφθόρα ληρῆματα, κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς παραλάβετε παρὰ τῶν θεωρωτίστων Ἀποστόλων καὶ τῶν ἁγίων τῆς θεοδμήτου Ἐκκλησίας Πατέρων, στήκατε ἀκράδαντοι ἐπὶ τὴν πέτραν τῆς πίστεως, καθ' ἣς προσεβήξαντες συνέθλασαν ἑλαυνῶς τὰς ἑαυτῶν κεφαλὰς πάντες οἱ τε ἀσεβεῖς καὶ οἱ αἰρετικοί, ἀρχαῖοί τε καὶ νεώτεροι, οὓς ὁ ἄδης κατὰ καιροῦς ἐκ τοῦ σπασμωδούς καὶ ξηροῦ αὐτοῦ φάρυγγος κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐξέβρασε. « Πᾶς γὰρ ὁ πιστὸν ἐπὶ τὸν λίθον

τοῦτον συνέθλασθήσεται· ἐφ' ὃν δ' ἂν πίση λικμήσει αὐτὸν » (Ματθ. κα'. 44), εἶπεν ἡ αὐτοαλήθεια, ὁ Χριστὸς, καὶ ἡ ἱστορία ἐπιμαρτύρησεν.

Ἐπανιρχόμενοι δὲ ἔθεν παρεξέβημεν λέγομεν ἀνακεφαλαιοῦντες, ὅτι ἐν τῷ ε'. αἰτήματι τῆς Κυριακῆς προσευχῆς « καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν » ἔγκειται ἡ ὑψίστη ἠθικὴ, πρὸς ἣν ὡχρῖθ' ἀτενίζουσα ἡ ἠθικὴ τῶν ἔθνικῶν φιλοσόφων, ὅτι ἐν τῇ ἀληθινῇ καὶ ἀνυποκρίτῳ ἀπαγγελίᾳ τῶν θεῶν τούτων ῥημάτων ἀναδεικνύμεθα τέλειοι καὶ συνεξομοιούμεθα τῷ Θεῷ, καὶ ὅτι προσιέμενοι αὐτῷ διὰ τῆς προσευχῆς, ὡς προσήκει μαθηταῖς τοῦ πρῶου καὶ ταπεινοῦ τῆ καρδίᾳ οὐρανοῦ διδασκάλου καὶ νομοθέτου, ἦτοι ἀνεξίκακοι, ἀμνηστικάκοι, μακρόθυμοι, κεκαθαρμένοι τὴν καρδίαν ἀπὸ παντὸς ἠθικοῦ βύπου καὶ πλήρεις ἀγάπης πρὸς πάντας, καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἐχθίστους ἡμῖν διακειμένους, ἐπισπῶμεν ἐφ' ἡμᾶς αὐτοὺς τὰς οὐρανίους εὐλογίας, λαμβάνομεν παρὰ Θεοῦ τὴν ἀφροσιν τῶν παραπτώματων ἡμῶν, καὶ κληρονόμοι καθιστάμεθα τῆς αἰωνίου ζωῆς καὶ βασιλείας αὐτοῦ· οὐ μόνον δὲ τούτων ἐπιτυχάνομεν, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς γῆς ἀναδεικνύμεθα, κατὰ τὸ ἐνὸν, εὐτυχεῖς καὶ μακάριοι, ἀνεξαρτήτως τῶν τοῦ βίου δεινῶν περιπετειῶν, ὡς ὄντες ἀπηλλαγμένοι τοῦ τρομεροῦ σάρκακος τῆς μνησικακίας, τοῦ διηνεκῶς κατατρώγοντος τὴν καρδίαν τοῦ *MH* ταπεινοῦ τὴν καρδίαν, ἦτοι τοῦ φιλαύτου, τοῦ ἀλαζόνος καὶ φιλεκδικοῦ ἀνθρώπου καὶ μηδὲ στιγμῆν ἡσυχίας καὶ ἀναπαύσεως αὐτῷ παρέχοντος, πρὸς δὲ καὶ ὡς μηδένα ἐχθρὸν κεκτημένοι καὶ παρ' οὐδενός ἐπιβουλεύμενοι, ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ὡς ἀπολαύοντες τῆς γλυκειᾶς ἐκείνης γαλήνης τῆς συνειδήσεως, ἐν ἣ κυρίως κεῖται ἡ ἀνάπαυσις καὶ ἡ ἀληθὴς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ παρόντι βίῳ εὐδαιμονία. « Μαθεῖτε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶός εἰμι καὶ ταπεινός τῆ καρδίᾳ », κρᾶζει ὁ Κύριος, μιμήθητι δηλονότι ἐμὲ τὸν πρῶον, ἀνεξίκακον καὶ ταπεινὸν τῆ καρδίᾳ· ἐπόμενοι δὲ τῷ ἐμῷ παραδείγματι « εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ».

Καὶ πάντοτε μὲν ὀφείλομεν, ἀδελφοί, νὰ διψτελωμένον πρῶοι

καί ταπεινοί τῇ καρδίᾳ, διαλλακτικοί καί εἰρηνικοί, ὅπως προσέμενοι καί κοινωνοῦντες τῷ Θεῷ διὰ τῆς προσευχῆς, ὡς προσήκει χριστιανοῖς ὀρθοδόξοις καί ἐπαληθεύοντας τοὺς λόγους πρὸς τὰ ἔργα ἀποδεικνύοντας, ἐπισπῶμεν ἐφ' ἡμᾶς αὐτοὺς τὴν θείαν χάριν καί εὐλογίαν, καί πάντοτε μὲν, λέγω, ὀφείλομεν νὰ διατελῶμεν τοιοῦτοι, μάλιστα δὲ κατὰ τὰς παρούσας ἀγίας ἡμέρας, καθ' ἃς παρασκευάζομεθα νὰ ἐπικοινωνήσωμεν καί ἐνωθῶμεν τῷ Θεῷ κατ' ἀσυγκρίτως οἰκειότερον τρόπον, λέγω δὴ διὰ τῆς μεταλήψεως αὐτοῦ τοῦ Θεανδρικοῦ Σώματος καί Αἵματος Ἐκείνου, ὅστις ἐστὶν ἡ Ἀντοιαγία (Ἰωάν. Α'. δ'. 10) καί καλεῖται «ἀρχὸν εἰρήνης» (Ἠσ. θ'. 6). Ἄν τὸ δῶρον, ὅπερ προσφέρομεν εἰς τὸ θυσιαστήριον, βδέλυγμα ἴσθι παρά τῷ Θεῷ, ὅταν μὴ εἰρηνεύομεν καί μὴ διατελῶμεν ἐν ἀγάπῃ πρὸς τὸν πλησίον, καί ἂν ὅπως ἐγγίσωμεν τῷ Θεῷ διὰ τῆς προσευχῆς ἀπροκρηματίστως, ὀφείλομεν προηγουμένως νὰ διαλλαγῶμεν πρὸς τὸν πλησίον, ὅλη ψυχῇ καί καρδίᾳ συγχωροῦντες τὰ πρὸς ἡμᾶς παραπτώματα αὐτοῦ (ἄλλως «ἡ προσευχὴ ἡμῶν γίνεται εἰς ἁμαρτίαν» πρόξενος δηλονότι μεγίστης κατακρίσεως καί κολάσεως), πολλῶν πλέον ὀφείλομεν μέλλοντες προσελθεῖν εἰς τὸ θυσιαστήριον τῆς χάριτος, οὐχὶ ὅπως προσφέρωμεν δῶρον, ἢ ἐγγίσωμεν τῷ Θεῷ ἀπλῶς διὰ προσευχῆς, ἀλλ' ὅπως μετασχωμεν τῶν ἀπειροτήμων δῶρων τοῦ Σώματος καί τοῦ Αἵματος τοῦ Σωτῆρος καί ἐνωθῶμεν αὐτῷ, πολλῶν πλέον, λέγω, ὀφείλομεν νὰ προκαθάρομεν τὴν ψυχὴν ἡμῶν ἀπὸ παντὸς βύπου μίσους, ἐργῆς, φθόνου, φιλαυτίας, ἀλαζονείας καί πάσης ἐν γένει κακίας, καί νὰ καταλλαγῶμεν ἀληθῶς καί εἰλικρινῶς τοῖς λυπήσασιν ἡμᾶς ἀδελφοῖς· διότι ἄλλως ἡ θεία εὐχαριστία ποῦ γίνεται καταναλίσκον καί ἀββάδιον οὐχὶ ζωῆς αἰωνίου, ἀλλὰ κολάσεως τοῖς ἀναξίως εἰς τὴν θείαν τράπεζαν προσιοῦσιν «ὁ τρώγων γάρ, φρσι, τὴν Σάρκα τοῦ Κυρίου καί πίνων τὸ Αἷμα αὐτοῦ ἀναξίως, κρίμα ἑαυτῷ ἴσθι καί πίνει μὴ διακρίνων τὸ Σῶμα καί τὸ Αἷμα τοῦ Κυρίου» (Κορ. Α'. ια'. 29).

Τὸ θυσιαστήριον τοῦτο, τὸ τῆς χάριτος, εὐλογημένοι χρι-

στιανοί, ἴσθι θυσιαστήριον τῆς παγκοσμίου ἀγάπης· ἡ ἀνάμακτος θυσία ἢ ἐν αὐτῷ τελουμένη ἐστὶν αὐτὴ ἐκείνη ἢ φοβερὰ θυσία ἢ ἐράπαξ τελεσθεῖσα ἐπὶ τοῦ Γολγοθα. Τὸ ἀπειρότιμον αἷμα τοῦ Θεανθρώπου, ὅπερ ἔρρευεν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, καί οὐτινος ἀνάμνησιν ποιούμεθα ἐν τῇ θείᾳ μυσταγωγίᾳ, ἔρρευσε τὸ μὲν, ὅπως καταλλάξῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος τῷ Θεῷ καί Πατρί, τὸ δὲ ὅπως διαλλάξῃ καί εἰρηνεύσῃ τοὺς ἀνθρώπους πρὸς ἀλλήλους· διὰ ταῦτα ἐκείνου μόνου τοῦ χριστιανοῦ τὸ δῶρον γίνεται ἐν τούτῳ τῷ θυσιαστηρίῳ δεκτὸν καί ἐκείνου μόνου ἢ προσευχὴ κατευθύνεται ὡς θυμίαμα εὐώδες εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου τούτου ἱσταγμένον ἄρνιον, ὅστις ὑπάρχει ἀληθῆς υἱὸς εἰρήνης καί ἀγάπης.

Γενώμεθα λοιπὸν, ἀδελφοί, πρῶτοι, ταπεινοί τῇ καρδίᾳ, εἰρηνικοί, ἀνεξίκακοι, μακρόθυμοι, οἰκτίρμονες· ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους ὡς ἀδελφοὺς, πᾶσιν ἀπαξάπλως τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν τὰ ὀφειλήματα ἀρίντες. Οὕτω δὲ πᾶσα προσφορὰ καί πᾶν ἱερὸν ἀνάθημα ἴσθαι εὐπρόσδεκτον παρά τῷ Θεῷ τῆς εἰρήνης καί τῆς ἀγάπης, καί ἡ προσευχὴ ἡμῶν ὡς θυμίαμα εὐώδες κατευθυνθήσεται εἰς τὸν θρόνον τῆς θείας αὐτοῦ μεγαλειότητος, καί ἡ μετάληψις τῶν ἀχράντων Μυστηρίων ἴσθαι ἡμῖν πρόξενος αἰωνίου ζωῆς καί σωτηρίας· ὧν γένοιτο πάντα ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, οὗ ἡ δόξα, τὸ κράτος, ἡ τιμὴ καί ἡ προσκύνησις σὺν τῷ Πατρὶ καί τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καί ἀεὶ καί εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

της ἀμαρτίας, πρὸς ἰασιν καὶ καθαρσιν ψυχῆς, καὶ πρὸς μείζονα ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ δόξαν, πρὸς ἣν « οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι », κατὰ τὸν μέγαν Ἀπόστολον (Ῥωμ. η'. 18) κτλ. οἱ δὲ δεῦτεροι πρὸς δαλεασμὸν, ὑποσκελισμὸν καὶ ἀπώλειαν τοῦ ἀνθρώπου.

Περὶ τῶν κατὰ θεῖαν εὐδοκίαν καὶ ἐνέργειαν, ἢ κατὰ θεῖαν συγχώρησιν, πειρασμῶν παρατιθέμεθα τὰ ἐπόμενα χωρία. « Καὶ γὰρ ἐν ὕψει ἀνθρώπων, φησὶν ὁ σοφὸς, ἐὰν κολασθῶσιν (οἱ δίκαιοι), ἡ ἐλπίς αὐτῶν ἀθανασίας πλήρης· καὶ ὀλίγα παιδευθέντες μεγάλα εὐεργετηθήσονται, ὅτι ὁ Θεὸς ἐπείρασεν αὐτούς καὶ εὖρεν αὐτούς ἄξιους ἑαυτοῦ· ὡς χρυσὸν ἐν χωνευτηρίῳ ἰδοκίμασεν αὐτούς καὶ ὡς ὀλοκάρπωμα θυσίας προσεδέξατο αὐτούς, καὶ ἐν καιρῷ ἐπισκοπῆς αὐτῶν ἀναλαμβάνουσι . . . καὶ βασιλεύσουσιν αὐτῶν Κύριος εἰς τοὺς αἰῶνας » (Σοφ. Σοφ. Γ'. 1—9). Γράφει δὲ καὶ Ὀριγένης. « Κακοὶ δὲ ὁ Θεὸς καὶ πειράζει ἵνα διαγνῶ τὰ ἐν ἐκάστου καρδίᾳ, ὡς ὄντα μὲν, ἐναποκείμενα δὲ τῷ βᾶθει, καὶ εἰς φανερόν διὰ τῶν κακώσεων ἐρχόμενα » (ἐν Φιλοκαλ. κερ. κζ.). « οἱ πειρασμοὶ, διδάσκει καὶ ὁ ἱερός Χρυσόστομος, καὶ οἱ κίνδυνοὶ τοὺς μετ' εὐχαριστίας αὐτοῦς φέρουσι καθάρσιον ψυχῆς ἐστὶ μέγιστον » (Ὁμ. Δ'. εἰς τὴν Β'. πρὸς Κορινθ.). καὶ ὁ αὐτός. « Νυτταζόντας ἡμᾶς καὶ καταπίπτοντας ἀφρυπνίζουσιν εἴθε τῶν πειρασμῶν ἡ φύσις καὶ διεγείρειν καὶ εὐλαβεστέροισιν ποιῆν » (Ὁμ. ΙΔ'. πρὸς Ἀντιοχείς). « Σημειώσαι δέ, φησὶν ὁ ἱερός Θεοφύλακτος, ὅτι τοσοῦτον ὠφέλιμοι οἱ πειρασμοὶ, ὥστε οὐ μόνον παρ' ἄλλων συγχωρεῖ ὁ Θεὸς ἐπάγεισθαι τούτους τοὺς πιστοῖς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς πειράζει ἵνα δοκιμητέροις δεῖξῃ » (Ἑρμην. εἰς τὸ Θ'. κερ. τῆς πρὸς Ἑβρ. ἐπιστ.). « Ὁ Θεὸς, διδάσκει ὁ θεῖος Δαμασκηνός, εὐδοκεῖ ἡμᾶς πειράζεσθαι πρὸς ἀπόθεσιν ἀμαρτιῶν, ἢ παραχωρεῖ (= συγχωρεῖ) πρὸς δοκιμασίαν καὶ στεγάνουσι πλείους » (κατὰ Μανιχ.) φησὶ δὲ καὶ Οἰκουμένιος. « Τοὺς γενναίως φέρουσι τοὺς πειρασμοὺς πολλὰ κομίζει τὰ βραβεῖα καὶ λαμπροὺς τοὺς στεγάνους » (Ἑρμ. εἰς Ἰακ. ἐπιστ.) καὶ πάλιν, ὁ ἱερός Δαμασκηνός. « Ἐνταῦθα οὐ κολάζουσιν ἐπιρί-

ρει τοὺς πειρασμοὺς ὁ Θεὸς, ἀλλὰ παιδεύων καὶ ἰώμενος τὴν κακίαν, ἵνα ἐπιγνώμεν αὐτὸν καὶ ἐπιστρέψωμεν καὶ τύχωμεν τῆς ἀγιότητος αὐτοῦ » (αὐτόθ.). « Ἐν πᾶσι τοῖς οὔσι, διδάσκει καὶ ὁ Μέγας Διονύσιος ὁ Ἀριστοπαγίτης, οὐδὲν τῶν ὄντων ἀπρονόητον, ἀλλὰ καὶ τότε γιγνομένοις κακοῖς ἀγαθοπρεπῶς ἡ Πρόνοια κέχρηται, πρὸς τὴν αὐτῶν, ἢ ἀλλῶν, ἢ ἰδικήν, ἢ κοινήν ὠφέλιαν, καὶ οἰκείως ἐκάστου τῶν ὄντων προνοεῖ » (ἐν τῷ περὶ θεῶν ὄνομ. κερ. Δ.). « Χρὴ πάντα θαυμάζειν, φησὶ πάλιν ὁ ἐκ Λαμασκοῦ ἱερός Πατήρ, χρὴ πάντα ἐπαινεῖν, πάντα ἀνεξιτάστως ἀπικδέχισθαι τὰ τῆς Προνοίας ἔργα, κἂν πολλοὶ φαίνονται ἄδικοι, διὰ τὸ ἀγνωστον εἶναι καὶ ἀκκατήρητον τὴν τοῦ Θεοῦ Πρόνοιαν » (ἐν τῷ περὶ Ὁρθοδ. Πίστ. βιβλ. Β'. κερ. ιθ').

Ἀλλὰ δικτὶ ἀρὰ γὰρ ὁ Θεὸς ἐπάγει τοῖς πιστοῖς παντοίας δοκιμασίας, συμφορὰς, κακώσεις καὶ θλίψεις; τάχα ἵνα μάθῃ αὐτοῦς ὅ,τι ὄφθην ἀγνοεῖ; ἀπαγε! Ἴδού τί ἀπαντῶσιν εἰς τοῦτο οἱ θεόσοφοι Πατέρες. « Ἐπείραζειν ὁ Θεὸς τὸν Ἀβραάμ, φησὶν ὁ ἱερός Χρυσόφρητος, οὐκ ἀγνοῶν, ἀλλὰ προσήγειν αὐτῷ τὴν πείραν, ἵνα καὶ οἱ τότε παρόντες καὶ οἱ ἐξ ἐκείνου μέχρι τοῦ παρόντος παιδεύωνται, τὸν αὐτὸν πόθον τῷ Πατριάρχῃ καὶ ὑπακοὴν ἐπιδείκνυσθαι περὶ τὰ τοῦ Δεσπότου προστάγματα ». « Λέγεται, φησὶν ὁ ἱερός Θεοφύλακτος, πειράζεσθαι Ἀβραάμ, οὐ τοῦ Θεοῦ δεομένου μάθειν τὴν αὐτοῦ ἀρετὴν, ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς τῇ πείρᾳ αὐτῇ καὶ τοῖς ἔργοις μάθωμεν τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ » (Ἑρμην. εἰς τὸ Θ'. κερ. τῆς πρὸς Ἑβρ.). Ὡσαύτως καὶ Θεοδώρητος. « ὁ Θεὸς ἐπείρασε τὸν Ἀβραάμ, οὐχ ἵνα αὐτὸς, ἄσπερ ἠπίστατο, μάθῃ, ἀλλ' ἵνα τοὺς ἀγνοοῦντας διδάξῃ, ὡς μάλα δικαίως τὸν Πατριάρχην ἠγάπησεν » (Ζητ. ΕΓ', εἰς τὴν Γέν.). Συγχωρεῖ πολλάκις, γράφει καὶ Δαμασκηνός, καὶ τὸν δίκαιον περιπεσεῖν συμφορὰς, ἵνα τὴν ἐν αὐτῷ λαθάνουσαν ἀρετὴν δεῖξῃ τοῖς ἀλλοῖς, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰωδ. (ἐνθ. ἀνωτ.). Τὰ αὐτὰ διδάσκει καὶ ὁ Σαλευκίης Βασιλεὺς. « Τί γάρ; ἠγνοεῖ τὴν ἀρετὴν ἵνα πειράσῃ τὸν ἀθλητὴν; Θεὸς ἀνέμεινε τὴν πείραν, ἵνα μάθῃ τὴν πρόθεσιν; πειράζει τούτους οὐκ αὐτὸς

ἀγνοῶν, ἀλλ' ἵνα δημοσιεύσῃ τὸν δίκαιον, ἵνα πολλοὺς τοῦ θεράποντος ἐπιστήσῃ τοὺς μάρτυρας· σιγήσει τῷ πειρασμῷ τὸν τῆς ὑπομονῆς ἀνδριάντα, ἵνα δείξας τὸ ἔργον λαμπρότερον, πρὸς θαῦμα καλέσῃ τοὺς βλέποντας. Δοτεῖ τὸ σκόφος τοῖς πνεύμασι, ἵνα τοῦ κυβερνήτου τὴν τέχνην θαυμάσῃ· ἐπιείρη τῶν κυμάτων τὴν προσβολὴν, ἵνα ἐκπλαγῆς τὸ τῆς πείρας ἀκίνητον· προσάγει τὰ μηχανήματα, τὴν τοῦ τείχους ἐλέγχων στεφρότητα. Ἐπανίστησι τῷ δικαίῳ τὰ τῆς φύσεως κύματα, ἵνα τῆς φιλοθείας θαυμάσῃ τὸν ἔμπορον· (Ὁμ. Ζ'. εἰς Ἄβραάμ).

Ἐκ πάντων δὲ τῶν ἀνωτέρω ἑρμηνευτικῶν χωρίων τῶν ἀγίων ἡμῶν Πατέρων κατάδηλον γίνεται, ὅτι οἱ πειρασμοί, τουτέστιν αἱ δοκιμασίαι, αἱ θλίψεις, αἱ συμφοραὶ καὶ αἱ κακώσεις ἐπάγονται παρὰ Θεοῦ, εἴτε, δηλονότι, κατὰ θεϊαν εὐδοκίαν αὐτοῦ καὶ ἐνέργειαν, εἴτε κατὰ θεϊαν συγχώρησιν («οὐδὲν γὰρ τῶν πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν δεδομένων ἔξω τῆς αὐτοῦ ὑπάρχει Προνοίας», κατὰ τὸν Μέγαν ἐν Θεολογίᾳ Γρηγόριον), πρὸς ἀνάυψιν ἡμῶν ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας, πρὸς διέγερσιν εὐλαθείας καὶ ἀγάπης πρὸς τὸν Θεόν, πρὸς γυμνασίαν τῆς ἀρετῆς, πρὸς ἀποτροπὴν ἀπὸ τῆς κακίας, πρὸς ἰασίν καὶ καθάρσιν ψυχῆς, πρὸς παροχὴν λαμπροτέρων στεφάνων, καὶ πρὸς διαπαιδαγωγίαν ἡμῶν καὶ μίμησιν τῶν μεθ' ὑπομονῆς, καρτερίας καὶ εὐχαριστίας ὑφισταμένων τὰ ἐκ τοῦ βίου δεινά.

Προσεπισημειούσθω δὲ ὅτι εὐδοκεῖ ὁ Θεὸς τὴν κατὰ τῶν πιστῶν ἐπαγωγὴν τῶν πειρασμῶν (τὴν σωτηρίαν ἡμῶν δι' αὐτῶν παραγάθως οἰκονομῶν καὶ παρσόφως προνοοῦμενος), καὶ διὰ τοὺς προλεχθέντας μὲν λόγους, προσέτι δὲ καὶ «ἵνα μὴ τῷ μεγέθει τῶν δωρεῶν καὶ χαρίτων αὐτοῦ ἐπαρθῶμεν». Τοιοῦτόν τινα πειρασμὸν συνεχώρησεν ὁ Θεὸς ὑπομῆναι τὸν Μ. Ἀπόστολον Παῦλον, ὡς ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος μαρτυρεῖ· «Ἐδόθη μοι, λέγων, σκόλοψ τῆ σαρκί, ἄγγελος σατάν (ἐννοῶν, κατὰ τοὺς ἱεροὺς ἑρμηνευτάς, τὸν ἀσιδῆ Ἀλέξανδρον τὸν Χαλκίαι, τὸν πολεμοῦντα καὶ παντοιοτρόπως πειρῶμενον ματαιῶσαι τὸ κήρυγμα αὐ-

τοῦ), ἵνα με κολαφίζῃ, ἵνα μὴ ἐπιραίρωμαι (διὰ τὸ μέγεθος, δηλονότι, τῶν ὑπερφυῶν δωρεῶν καὶ χαρίτων, ὧν ἠξίωμαι παρὰ Θεοῦ)· περὶ τούτου (τοῦ δεινοῦ πειρασμοῦ) τρίς τὸν Κύριον παρεκάλεσα ἵνα ἀποστῆ ἀπ' ἐμοῦ, καὶ εἰρηγέ μοι ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου» (πρὸς Κορινθ. Β'. κεφ. ια'. 7—9). ἔθεν καὶ ὁ θεὸς Χρυσόστομος λέγει· «Ὁ Θεὸς οὐ κωλύει ἐπιόντας τοὺς πειρασμοὺς, ἵνα μάθῃς ὅτι πολλῷ γέγονας ἰσχυρότερος . . . καὶ ἵνα μένης μετριάζων καὶ μηδὲ τῷ μεγέθει τῶν δωρεῶν ἐπαρθῆς, τῶν πειρασμῶν συστήλλειν σε δυναμένων» (Ὁμιλ. ΙΓ'. εἰς Ματθ.)· ὁμοίως καὶ ὁ ἐκ Δαμασκοῦ Ἰωάννης· «Κατ' ἄλλον τρόπον συγχωρεῖ ὁ Θεὸς τὸν ὄσιον πάσχειν κακῶς, ἵνα μὴ ἐκ τοῦ ὄρθου συνειδότος ἐκπίσῃ, ἢ καὶ ἐκ τῆς δοθείσης αὐτῷ δυνάμειος τε καὶ χάριτος εἰς ἀλαζονείαν ἐκτραπῆ, ὡς ἐπὶ Παύλου» (ἐνθ. ἀνωτ.). Μετὰ δὲ τὰ ἀνωτέρω ἐπάγει εὐθύς ὁ Ἀπόστολος, ὡς παρὰ Θεοῦ αὐτῷ εἰρημένα, καὶ τὰ ἐξῆς· «Ἡ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται» (αὐτόθι). Καὶ ὁντως, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ἡ ἀνθρώπινος ἀδυναμία οὐ δύναται, καθ' ἑαυτὴν, κατισχύσται τῶν ἐπιρχομένων ποικίλων πειρασμῶν· ἐπικρατυομένη ὁμοῦς διὰ τῆς πανισχύρου τοῦ Παντοδυναμοῦ χάριτος καὶ ἀντιλήψεως κατισχύει καὶ καταβάλλει εὐμαρῶς καὶ τοὺς δοκοῦντας ἀηττήτους τῶν πολεμίων. Οὕτω δὲ ἡ ἀκαταγώνιστος δύναμις τοῦ Θεοῦ ἐκδηλοῦται θαυμασίως ἐν τῇ ἀσθενείᾳ τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων καὶ τὰς ἐλπίδας αὐτῶν εἰς αὐτὸν εὐσταθῶς ἀνατιθεμένων· «ἡ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται».

Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις προσεπισημειούσθω καὶ τόδε· ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐ μόνον διὰ θλίψεων καὶ κακώσεων δοκιμάζεται, ἀλλὰ πολλαῖς καὶ διὰ τῶν ἐναντίων τούτοις· «Διπλοῦν τὸ εἶδος τῶν πειρασμῶν, φησὶν ὁ Μ. Βασίλειος· ἡ γὰρ αἱ θλίψεις βασανίζουσι τὰς καρδίας, ὡσπερ χρυσὸν ἐν καμίνῳ διὰ τῆς ὑπομονῆς τὸ δοκιμον αὐτῶν ἀπελέγχουσαι, ἢ καὶ πολλαῖς αὐταὶ αἱ εὐθυναὶ τοῦ βίου ἀντὶ πειρατηρίου γίνονται τοῖς πολλοῖς» (περὶ Προσ.).

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν κατὰ θεϊαν εὐδοκίαν καὶ ἐνέργειαν, εἴτε καὶ κατὰ συγχώρησιν ψυχοσωτηρίων πειρασμῶν.

Πλὴν δὲ τούτων, ὑπάρχουσιν, ὡς προείρη, καὶ ἕτεροι πειρασμοί, ἐπαγόμενοι ἐκ τοῦ διαβόλου (Ματθ. Δ'. 1—11· πρὸς Κορινθ. Β'. κεφ. 6. 11), τῆς σαρκὸς (Ἰακώβ. Α'. 14) καὶ τοῦ κόσμου (Παροιμ. Α'. 20· Ἰωαν. Α'. 6. 16) πρὸς ἀπάτην, δειλασμὸν καὶ ἀπώλειαν τοῦ ἀνθρώπου. Τούτων δραστήριον φάρμακόν ἐστίν ἡ ἐγρηγόρσις, ἢτοι ἡ εἰς ἑαυτὸν σύντοκος τοῦ ἀνθρώπου προσυχὴ καὶ συγκέντρωσις, καὶ ἡ θερμὴ εἰς Θεὸν προσευχή. Διὸ πρὸς ἀποτροπὴν τῶν τοιούτων πειρασμῶν ἔλεγεν ὁ Σωτὴρ τοῖς ἑαυτοῦ Μαθηταῖς, ἀσθενέει καὶ εὐαλώτοις τηλικαῦτα οὖσιν, ἐρχόμενος ἐπὶ τὸ ἐκούσιον πάθος καὶ προσρῶν τοὺς ἐπινηχθησομένους αὐτοῖς ἐκ τοῦ διαβόλου δεινῶς πειρασμούς· «Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμὸν» (Ματθ. κς'. 41). Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐγρηγόρσιν προὔτρειπεν αὐτοῖς ὁ Θεάνθρωπος καὶ διὰ τῆς ἐξῆς προφῆσειως· «πάντες ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἡμέρῃ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ» (Ματθ. κς'. 31), τουτίστι θέλει ἀναφῆαι παρ' ὑμῖν σκανδαλωδέστατος πειρασμός, δεινῶς διασεισῶν τὴν εἰς τὴν ἐμὴν Θεότητα πίστιν ὑμῶν, ὁρῶντων ἡμεῖς, τὸν τοῦ Παντός Δημιουργόν, ὡσπερ κακοεργὸν ἀπαγόμενον δέσμιον ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ εἰς Ἄνναν καὶ Καϊάφραν, ἐμπαιζόμενον, ἐμπτυόμενον, κολαριζόμενον, μαστιγούμενον, βλασφημούμενον καὶ πολυαιδῶς πάσχοντα· «Γρηγορεῖτε οὖν καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμὸν», τουτίστιν, ἀπίστω ἀφ' ὑμῶν ἡ ἀκηδία· προσέχετε ἑαυτοῖς καὶ διήθητε τοῦ Θεοῦ ἵνα συναντιλάβηται τῆς ἀσθενείας ὑμῶν διὰ τῆς πανισχύρου αὐτοῦ χάριτος, ὅπως μὴ ἠττηθῆτε ὑπὸ τοῦ δεινοῦ τούτου τῆς ἀπιστίας πειρασμοῦ· ὅτι «τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής» (Ματθ. κς'. 41)· τουτίστι τὸ μὲν πνεῦμα ταίνει φύσει εἰς τὸ ἐπιγινῶναι τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ἡμῶς συσκοτιζόμενον ὑπὸ τῶν τοῦ διαβόλου ἐπιρριῶν, ἢ τῆς ὕλης τῆς σαρκὸς, τὴν περιβέβληται, συμπαρασύρεται συνήθως εἰς διαφόρους κινδυνώδεις καὶ ψυχωλέθρους ἀποπλανήσεις· «Τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής»· ἔθεν, ὅπως δυναθῆ τὸ πνεῦμα κατασχεῖται τῶν τοῦ διαβόλου ἐπιρριῶν, τῶν δειλασμάτων τῆς εὐαλώτου σαρκὸς ἢ καὶ

τῶν ἐκ τῆς ματαιότητος τοῦ κόσμου ἀποπλανήσεων, χρίζει ἀπαραιτήτως τῆς θείας βοήθειας καὶ χάριτος, θαυσιλῶς τῷ ἐγρηγόρῳ πεισθῆναι καὶ θερμῶς αὐτὴν ἐπικαλουμένῳ παρεχομένης παρὰ τῆς ἀπίρου τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος, «τοῦ θέλοντος πάντα σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν» (Τιμ. Α'. 6. 4)· τὰ δεσποτικὰ ταῦτα λόγια «Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε» ἐρημνύων καὶ Ἰσιδώρος ὁ Πηλουσιώτης φησὶ· «Προσεύχεσθε, ἔρη, ἵνα μὴ ἠττηθῆτε τῷ πειρασμῷ· οὐ γὰρ εἶπε μὴ ἐμπεισεῖν, ἀλλὰ μὴ εἰσελθεῖν, τουτίστι μὴ καταποθῆναι ὑπ' αὐτοῦ· μὴ ἐμπεισεῖν γὰρ οὐχ οἶόν τε ἐμπεισόντα δι' ἑστρανωθῆναι οἶόν τε» (Ἐπισ. 226).

Ταῦτα καὶ περὶ τοῦ εἶδους τῶν ψυχοκτόνων πειρασμῶν, τῶν ἐκ τοῦ διαβόλου, δηλονότι, τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ κόσμου ἐπαγομένων πρὸς ἀπάτην, ὑποσκελισμὸν καὶ ἀπώλειαν τοῦ ἀνθρώπου, ἀφ' ὧν βύσταιτο ἡμᾶς ὁ πανάγαθος Κύριος!

Τὸ εἶδος τοῦτο τῶν ψυχωλέθρων πειρασμῶν ἐννοῶν ὁ θεὸς Ἰακώβος λέγει· «Μηδεὶς πειραζόμενος λεγέτω, ὅτι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ πειράζομαι· ὁ γὰρ Θεὸς ἀπειραστός ἐστὶ κακῶν, πειράζει δὲ αὐτὸς οὐδένα· ἕκαστος δὲ πειράζεται ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας ἐξελεχόμενος καὶ δειλαζόμενος· εἴτα ἡ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα τίκει ἁμαρτίαν, ἡ δὲ ἁμαρτία ἀποτελεισθεῖσα ἀποκτείνει θάνατον» (Ἰακώβ. α'. 13—15). Ὁ φρονῶν ἄρα ὅτι οἱ τοιοῦτοι ψυχωλέθροι πειρασμοὶ εἰσὶν ἐκ Θεοῦ, ἄλλως εἰπεῖν, ὅτι ὁ πανάγαθος Θεός, «ὁ θέλων πάντα ἀνθρώπους σωθῆναι» ἐστὶν αἴτιος τοῦ ἠθικοῦ κακοῦ, καὶ ἐπομένως τῆς τοῦ ἀνθρώπου ψυχικῆς ἀπωλείας, ἐστὶν ἄφρων, ἀσεβής, ἄθεος· «ἄφρων, κράζει ὁ Μ. Βασίλειος, ἀληθῶς ἐστηρημένος νεῦ καὶ φρονήσεως, ὁ λέγων ὅτι οὐκ ἐστὶ Θεός· παραπλήσιος δὲ τούτῳ καὶ οὐδὲν κατὰ τὴν ἀφροσύνην ἀπολειπόμενος καὶ ὁ λέγων κακῶν αἰτίον εἶναι τὸν Θεόν· βλάτιμον γὰρ αὐτῶν εἶναι τίθειαι τὴν ἁμαρτίαν, διότι ἕκαστοι ὁμοίως ἀρνούνται τὸ ἀγαθόν· ὁ μὲν οὐκ εἶναι τὸ παράπαν λέγων Θεόν, ὁ δὲ οὐκ ἀγαθόν αὐτὸν εἶναι διορίζομενος. Εἰ γὰρ κακῶν αἴτιος, οὐκ ἀγαθὸς δηλονότι· εἰ δὲ οὐκ ἀγαθός, οὔτε Θεός· ὥστε ἀμφοτέρωθεν ἐστὶν ἄρησις τοῦ Θεοῦ» (Ἐνθ. ἀνωτ.).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω δὲ ἐρμηνευτικῶν χωρίων τῶν ἁγίων ἡμῶν Πατέρων ὁδηγούμενοι λέγομεν, ὅτι διὰ μὲν τῶν λέξεων τῆς Κυριακῆς προσευχῆς «Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν» ἐννοητέον τοὺς κατὰ θεῖαν εὐδοκίαν ἢ συγχώρησιν προερχομένους σωτηρίου πειρασμούς, τουτέστι τὰς δοκιμασίας, τὰς θλίψεις καὶ τὰς τοῦ βίου κακώσεις, ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ ἀνθρώπου· διὰ δὲ τῶν λέξεων «ἀλλὰ ῥύσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ» τοὺς ἐκ τοῦ διαβόλου, τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ κόσμου ἐπαγομένους τριπλοῦς πειρασμούς, πρὸς ἀπάτην, ὑποσκελισμὸν καὶ ψυχικὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀπώλειαν.

Ἐλθωμεν ἤδη εἰς τὴν μερικωτέραν ἐξήγησιν τῆς λέξεως *πονηρός*, ἢ *πονηρόν*.

Τί σημαίνει ἡ λέξις *πονηρός*; *Πονηρός* παρὰ τὸ πονεῖν εἴρηται, φησὶν ὁ ἱερός Χρυσόστομος, διὸ καὶ ἡ ἁγία Γραφή *πόνον* αἶτι τὴν πονηρίαν καλεῖ, ὡς ὅταν λέγῃ «ὑπὸ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ (τοῦ ἁμαρτωλοῦ) κόπος καὶ πόνος» (Ὁμιλ. Ζ'. εἰς τὰς Πράξ.)· καὶ πάλιν, ὁ αὐτός· «*πονηρία* εἴρηται ἐκ τοῦ ἐπάγειν *πόνον* καὶ *μόχθον* αὐτῷ τῷ κεκτημένῳ» (Ἐρμην. εἰς Ψαλμ. ρμ'). Καὶ ἀληθῶς, ἡ πράξις τοῦ κακοῦ, ὡς ἐν τῇ Δ'. Ὁμιλίᾳ ἀπεδείξαμεν, δεῖται πόνων καὶ κινδύνων, ἐξ οὗ προήχθημεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ζυγὸς τοῦ διαβόλου ἐστὶ βαρὺς καὶ τὸ φορτίον αὐτοῦ δυσβάστακτον, καὶ τουναντίον, ὅτι ὁ ζυγὸς τοῦ Χριστοῦ ἐστὶ χρηστός, πλήρης, δηλονότι, ἐπιεικείας καὶ χάριτος, καὶ τὸ φορτίον τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἐντολῶν ἐλαφρὸν (Ματθ. ια'. 30).

Πονηρός δὲ, κατὰ τὸν αὐτὸν Χρυσόφρημονα, λέγεται κατ' ἐξοχὴν ὁ διάβολος· «πολλῶν ἀνθρώπων πονηρῶν ἔντων, φησὶ, μόνος ὁ Σατανᾶς πονηρός κατ' ἐξοχὴν λέγεται» (Ὁμιλ. ΙΕ'. πρὸς τὸν λαὸν τῆς Ἀντιοχείας)· καὶ πάλιν, ὁ αὐτός· «*πονηρόν* ἐνταῦθα (ἐν τῷ κατὰ Ματθ. κεφ. ε'. εἰδ. 13) τὸν διάβολον καλεῖ (ὁ Χριστός)· κατ' ἐξοχὴν δὲ οὕτως ἐκεῖνος καλεῖται διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς κακίας, καὶ ἐπειδὴ, μηδὲν παρ' ἡμῶν ἀδικηθεὶς, ἀσπονδὸν πρὸς ἡμᾶς ἔχει τὸν πόλεμον» (Ὁμ. ΙΘ'. ἐν τῷ ἀνωτ. σημειωθέντι εὐαγγελ. χωρίῳ)· ὡσαύτως καὶ ὁ ἱερός Γρηγόριος ὁ

Νύσσης· «Δοκεῖ μοι πολυτρόπως καὶ διαφόρως ὁ Κύριος τὸν κακὸν ὀνομάζειν, κατὰ τὰς τῶν πονηρῶν ἐνεργειῶν διαφορὰς πολυωνύμως αὐτὸν ἀποκαλῶν, διάβολον, Βεελζεβούλ, Μαιμμωνᾶν, ἀρχοντα τοῦ κόσμου, ἀνθρωποκτόνον, πονηρόν, πατέρα ψεύδους, καὶ ἄλλα τοιαῦτα» (εἰς τὴν Κυρ. Προσ.)· τὰ αὐτὰ γράφει καὶ Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων· «*Πονηρός* ὁ ἀντικείμενος δαίμων, ἀφ' οὗ ῥυσθῆναι εὐχόμεθα» (ἐν Κατηχ. Ε'). ὁμοίως ἀναγινώσκομεν καὶ ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ λειτουργίᾳ τῇ εἰς τὸν θεῖον Ἰάκωβον ἐπιγεγραμμένῃ· «*Ῥύσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ, καὶ πάσης ἐπηρείας καὶ μεθοδείας αὐτοῦ*».

Κατὰ τὰς ἐρμηνείας λοιπὸν τῶν ἁγίων Πατέρων *πονηρός* ἐν τῇ Κυριακῇ προσευχῇ ἐννοεῖται πρωτίστως ὁ διάβολος (κεφ. ε'. εἰδ. 13 τοῦ κατὰ Ματθ.), ὡς καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις χωρίοις τῆς Κ. Διαθήκης (Ματθ. ΙΓ'. εἰδ. 19, 38 καὶ 39· πρὸς Ἐφεσ. ε'. 16. Θεσσαλ. Β'. γ'. 3. Ἰω. ἐπιστ. Α'. ε'. 13, 14 καὶ Ἰω. Εὐαγγ. ΙΖ'. 15). Κατ' οὐδέτερον δὲ γένος λαμβανομένη ἡ λέξις σημαίνει πᾶν κακὸν ἔργον, ἢ τὴν ἁμαρτίαν ἐν γένει, τὴν ἐκ τῆς τρικρούνου λοιμῶδους πηγῆς ἀναβλύζουσαν, ἐξ ἐπηρείας τοῦ διαβόλου, ἐκ τῆς ἐμπαθοῦς ὕλης τῆς σαρκὸς, ἐκ τῆς ματαιότητος τοῦ κόσμου οὕτω λ. χ. παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ· «*ῥύσεται με ὁ Κύριος ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ καὶ σώσει εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιον*» (πρὸς Τιμόθ. Β'. κεφ. δ'. εἰδ. 18)· ὁμοίως καὶ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ· «*Ὁ κόσμος ὅλος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται*» ἦτοι ἐν τῷ ψεύδει, τῇ ματαιότητι, τῇ ἁμαρτίᾳ (Ἐπιστ. Α'. ε'. 19), πρὸς ὃ ἀντιτίθεται τὸ ἐξῆς χωρίον τοῦ αὐτοῦ· «*Ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐκ τῆς ἀληθείας ἐσμὲν*» (αὐτ. γ'. 19).

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν, ἀγαπητά μοι ἐν Κυρίῳ τέκνα, ἡ ἐρμηνεία τοῦ ἔκτου αἰτήματος τῆς Κυριακῆς προσευχῆς· «Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥύσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ» ἔχει ὡς ἐφεξῆς· «*Μὴ ἐάσῃς ἡμᾶς, πανάγαθε Κύριε, πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δυνάμεθα*», τουτέστιν ὑποπίσειν εἰς βαρυτάτας κακώσεις καὶ συμφορὰς, ὥστε καταποθῆναι ἡμᾶς ὑπ' αὐτῶν εἰ δὲ καὶ εὐδοκήσεις ἐμπέσειν εἰς πειρασμούς, ἐπὶ σωτηρίᾳ ἡμῶν,

στήριξον ἡμᾶς, Παντοδύναμε, τῇ σῇ ἀκαταγωνίστῳ δυνάμει, ὥστε μὴ ἠττηθῆναι καὶ καταβληθῆναι ὑπὸ αὐτῶν, ἀλλ' ὑπομείναι αὐτοὺς μετ' ἀδαμάστου καρτερίας καὶ εὐχαριστίας μέχρι τέλους καὶ κρείττους αὐτῶν ἀναδειχθῆναι. Ῥύσαι δὲ ἡμᾶς, πολυεύσπλαγγνε Κύριε, καὶ ἀπὸ πάσης ἐπηρείας καὶ μεθοδείας τοῦ διαβόλου, ἀπὸ πατρὸς ἔργου ποτηροῦ, ἀπὸ πάσης ἀμαρτίας τῆς ἐκ δελεασμάτων τῆς σαρκὸς καὶ τῶν ματαίων καὶ ἀπατηλῶν θεληγῆτρων τοῦ κόσμου ἡμῖν προσγιγνομένης, « καὶ σῶσον ἡμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν σου τὴν ἐπουράνιον ».

Ἐνταῦθα δὲ τοῦ λόγου γενόμενοι ἀναγκαῖον ἡγοῦμεθα ὑπομνήσαι ὑμᾶς, εὐλογημένοι χριστιανοί, ἕπερ καταρχόμενοι τῆς ἐρμηγείας τῆς Κυριακῆς προσευχῆς εἶπομεν, καὶ περὶ οὐ βεβαίως ἤδη ἐπίσθητε, τουτέστιν, ὅτι ἀμύθητος πλοῦτος θεῶν καὶ ὑψηλῶν ἐννοιῶν ἐγκλειεῖται θαυμασίως ἐν τῇ τηλικαύτῃ συντομίᾳ καὶ ἀπλότῃ τῆς Θεοδιδάκτου ταύτης προσευχῆς· ὕψος καὶ ἅμα ἀπλότης, ποικιλία καὶ ἐνταύτῳ συντομία, ὅποιον θαῦμα! Οὐδὲν, οὐδὲν βιβλίον τῆς ἀνθρωπίνου σοφίας συνάπτει ἐν ἁρμονίᾳ τοιούτους ἀντιθέτους χαρακτῆρας! Ἐν μόνῃ τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ, καὶ ἰδίως ἐν τῷ παναχράντῳ Εὐαγγελίῳ, εὐρίσκεται ἡ τοιαύτη ὑπερθαύμαστος καὶ ἐναρμόνιος καὶ ἀσύγχυτος τῶν ἀντιθέτων τούτων χαρακτῆρων ἔνωσις· ἔνωσις, προδήλως φέρουσα τὴν θεότευκτον σφραγίδα τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμειος καὶ σοφίας· ὅσῳ δὲ πλέον ἐμβαθύνει τις, ἀδελφοί μου, εἰς τὴν μελέτην τοῦ γραπτοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, ὑπὸ φωτὶ τῆς ἐν τῇ θεωρωτίστῳ, ἀλανθάστῳ καὶ ἄειζῶν Ἐκκλησίᾳ τεθησαυρισμένης ἱερᾶς ἐρμηγνευτικῆς καὶ ζωσῆς παραδόσεως, ἣτις ἐστὶν ὁ ἄγραφος λόγος τοῦ Θεοῦ (ἀναγκαῖον τοῦ γραπτοῦ λόγου συμπλήρωμα, τὴν ἐν τῇ πίστει ἐνότητα συγκρατοῦν καὶ τὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διηρικῇ τοῦ παναγίου καὶ ζωοποιοῦ Πνεύματος παρουσίαν ἀποκαλύπτει), τόσῳ πλέον ἐκπλήττεται ἐπὶ τῷ ἀνεξαντλήτῳ θησαυρῷ τῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς λογίοις ἐγκλεισμένων θεῶν ἀληθειῶν.

Ἦδη δὲ ἀνακεφαλαιοῦντες τὰ ἐν τῷ βᾶθει τῆς Κυριακῆς προσευχῆς ἐγκλειόμενα συλλήβδην θεῖα νοήματα λέγομεν, ὅτι ἐκ

τῆς θεοπαραδότου ταύτης προσευχῆς διδασκόμεθα τὰ ἐπόμενα·

Ὅτι ὁ Θεὸς ἐστὶ Πατὴρ πάντων ἡμῶν· ὅτι, ἐπομένως, ἡμεῖς, καθὼς τέκνα τοῦ αὐτοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς ὀφείλομεν λογίζεσθαι καὶ ἀγαπᾶν ἀλλήλους ὡς ἀδελφούς ἰσοτίμους, « ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζοντες » ἢτοι βοηθοῦντες ἀλλήλοις καὶ ἀποφεύγοντες πάση σπουδῇ τὴν βλάβην, τὴν καταδυναστίαν καὶ τὴν καταδουλώσιν τοῦ πλησίον, ὡς ὅλως ἀντικείμενα εἰς τὸ κοσμοσωτήριον χριστιανικὸν δόγμα τῆς ἐνότητος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς πατρικῆς αὐτοῦ οἰκειότητος πρὸς τὸν ἄνθρωπον· ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἡμῶν λέγεται οἰκῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς (καθότι ἐν τῷ πλήθει, τῷ μεγέθει, τῇ λαμπρότητι, τῇ καλλονῇ καὶ τῇ παναρμονίῳ τῶν οὐρανίων σωματίων τάξει ἐκδηλοῦται πρὸ πάντων ἡ θεῖα αὐτοῦ μεγαλειότης, παντοδυναμία καὶ πανσοφία), ὀφείλομεν καὶ ἡμεῖς, ὡς τέκνα τοῦ οὐρανοῦ τούτου Πατρὸς, ἀποσπᾶν τὴν διάνοιαν ἡμῶν ἀπὸ τῆς ὕλης, περὶ μηδενὸς ποιούμενοι τὰ γῆνα καὶ χαμαίζηλα, τὰ « ἄνω διὰ πάντος φρονεῖν » καὶ πρὸς τὴν « μένουσαν » καὶ ἀληθινὴν ἡμῶν πατρίδα ἄει ἀτενίζειν, ἐπομένως λατρεύειν αὐτῷ, ὡς παναγαθῷ ἡμῶν Πατρὶ, δημιουργῷ καὶ προνοητῇ, « ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ » ἀγιαζέειν, τὸ ἐφ' ἡμῖν, τὸ πανάγιον αὐτοῦ ὄνομα « τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα » δι' ἔργων ἁγίων, διὰ τῆς πληρώσεως τῶν θεῶν αὐτοῦ ἐντολῶν, οὐδὲν ὀλίγον εὐχεσθαι καὶ ποθεῖν, εἰμὴ τὴν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν βασιλείαν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης, τὴν ἐπέκτασιν τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας εἰς πάντα τὰ ἴθνη, τὰ μήπω τὴν εὐαγγελικὴν ἀλήθειαν ἐπιγνόντα, καὶ τὴν ἐπίτευξιν τῶν ὑπερκοσμίων, ἀκτιράτων καὶ παγκάλων ἀγαθῶν τῆς μελλούσης ἀτελευτήτου αὐτοῦ βασιλείας, ἣτις πρὸ πάντων συνίσταται εἰς τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἔσον οἶον τε στενοτέραν καὶ οἰκειότεραν ἡμῶν ἔνωσιν, ἐξ ἧς ὁ πλήρης φωτισμὸς, ἡ τελεία γνῶσις καὶ κάτοψις πάσης ἀληθείας, ὁ ἐντελής ἀγιασμὸς (ἐφ' ὅσον ταῦτά εἰσιν ἐρικτὰ τῇ πεπρασμένη τοῦ ἀνθρώπου φύσει), ἡ ἀνέκφραστος χαρὰ καὶ εὐφροσύνη, ἡ ὄντως ἀθανασία, ἡ ἀτελευτήτος μακαριότης.

Προσέτι διδασκόμεθα ἐκ τῆς Κυριακῆς προσευχῆς ὅτι ἐν τῇ

πληρώσει τοῦ παναγίου θελήματος τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς ἐπὶ τῆς γῆς γιγνόμεθα ἰσάγγελοι, ἡ δὲ κοιλὰς αὐτῆ τοῦ κλαυθμῶνος, ἐν ἣ παροικούμεν, μεταβάλλεται ἐπομένως, κατὰ τὸ ἐνὸν, εἰς ἄλλον ἐν Ἐδέμ Παράδεισον πάντερον καὶ εὐφρόσυνον· ὅτι ὁ οὐράνιος ἡμῶν Πατὴρ περὶ πάντων μὲν τῶν ὄντων προνοεῖ παναγάθως, ἰδίως δὲ καὶ ἐξαιρέτως περὶ ἡμῶν τῶν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν αὐτοῦ διεδημιουργημένων, ἐπομένως δὲ ὅτι οὐ χρὴ πεποιθέναί, ἀλλ' ἡ ἐπὶ τὴν θεῖαν αὐτοῦ πρόνοιαν, « τὴν ἐμπιπλῶσαν πᾶν ζῶον εὐδοκίας » (Ψαλ. ρμδ'. 16), ἐκζητεῖν δὲ παρ' αὐτοῦ οὐχὶ περιττὰ καὶ μάταια πράγματα, ἀλλὰ μόνον τὸν ἐκ δικαίων πόνων ἐπιούσιον ἄρτον, ἤτοι τὰ πρὸς τὸ ζῆν χρειώδη, δι' ὧν συντηροῦντες τὴν σωματικὴν ἡμῶν οὐσίαν καὶ ὑπαρξιν δυνάμεθα ἐκπληροῦν τὰ ὑπὸ τὴν τριπλῆν ἡμῶν σχέσιν πρὸς τὸν Θεόν, τὸν πλησίον καὶ ἑαυτοῦς ἱερά ἡμῶν καθήκοντα, καὶ οὕτω προάγεισθαι εἰς τὸν ἁγιασμὸν καὶ ἠθικῶς τελειοῦσθαι, συνωδᾶ τῷ θεῷ ἡμῶν προορισμῷ· ἐν δὲ τῷ βάθει τοῦ δ'· τούτου αἰτήματος, δι' οὗ διδασκόμεθα ἐκζητεῖν τὸν ἐκ δικαίων πόνων ἐπιούσιον ἡμῶν ἄρτον, καὶ οὐδὲν πλέον τούτου αἰτεῖν, ἐγκλείονται δύο ἕτεραι ψυχοσωτήριοι διδασκαλ(αι)· τούτεστι α'.) ὅτι ὀφείλομεν ἀπέχεσθαι ἀπὸ ἄλλοτρίων πόνων, ἀπὸ πάσης, δηλονότι πλεονεξίας καὶ ἀδικίας· καὶ β'.) ὅτι ἂν ἡ πανάγαθος τοῦ Ὑψίστου Πρόνοια εὐδοκῆσθαι νὰ ἐπιδαφιλεύσθαι ἡμῖν πλείονα τῶν ἀναγκαίων ἀγαθῶν, ὀφείλομεν γρῆσθαι τοῖς ἀγαθοῖς τούτοις θεοφιλῶς καὶ θεαρίστως, καλῶς ἐκείνο ἐνθυμούμενοι, ὅτι ὁ πλοῦτος οὐκ ἐδόθη ἡμῖν εἰς τὸ κατασπυτεῖν αὐτὸν καὶ θεραπεῖν τὰ πάθη καὶ τὰς ἐρίξεις ἡμῶν, ἢ κατακλείειν αὐτὸν ἐν κίβωτοις, ἢ κατορύσσειν καὶ ἐνθάπτειν ἐν τῇ γῆ, ἀλλ' ὅτι ἅπλοι διαχειρισταὶ καὶ οἰκονόμοι τῆς ἀφιλίας τοῦ πλοῦτος παρὰ τῆς θείας Προνοίας ἐτάχθημεν, ὅπως φρονίμως ἀνακουρίζωμεν καὶ περιθάλπωμεν δι' αὐτοῦ τὴν πάσχουσαν ἀνθρωπότητα, καὶ πᾶν δ' ἕτερον κοινωφελὲς κατεργαζώμεθα, καὶ ὅτι καθὼ οἰκονόμοι τῶν ἐπιδαφιλευθέντων ἡμῖν ἀγαθῶν, ὀφείλομεν δοῦναι λόγον τῆς διαχειρίσεως εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεόν ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ, καθ' ἣν ἡ

ἀκουσόμεθα τὸ, « Εὐ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστῆ, ἐπὶ ὀλίγα ἡς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω, εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου » (Ματθ. κα'. 21) ἢ, τούναντίον, « τὸν ἀχρεῖον δοῦλον ἐκβάλλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον » (αὐτόθι). Προτίτι διδασκόμεθα ἐκ τῆς Κυριακῆς προσευχῆς ὅτι ὀφείλομεν εἶναι οὐχὶ ὑψηλοκαρδιοὶ, ὀργίλοι, φιλέκδοκοι καὶ μνησικακοὶ, ἀλλὰ πρᾶοι, ταπεινοὶ τῆ καρδία, μακρόθυμοι, ἀνεξίκακοι, ἀοργοί, εἰρηνεύειν πρὸς πάντας, συγχωρεῖν τοῖς ἀδικουσιν ἡμᾶς, εὐ ποιεῖν τοῖς διώκουσιν ἡμᾶς καὶ ἅπλως εἰπεῖν ἀγαπᾶν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐχθίστως ἡμῖν διακειμένους· ὅτι διὰ τῆς ἀμνησικακου προκίρσεως γιγνόμεθα θεοεἰκελοὶ, προαγόμενοι οὕτως εἰς τὸν ἁγιασμὸν καὶ τὴν ἠθικὴν τελειότητα· καὶ ὅτι διὰ ταύτης τῆς πρὸς τὸ θεῖον συνεξομοιώσεως ἡμῶν καθιστάμεθα οὐ μόνον κληρονόμοι τῆς ἐν οὐρανοῖς αἰωνίου ζωῆς καὶ μακαριότητος, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς γῆς ἀναδεικνύμεθα, κατὰ τὸ ἐνὸν, εὐτυχεῖς, ὡς πρὸς πάντας εἰρηνεύοντες, ὡς μηδένα μισοῦντες, ὡς πάντας ἀγαπῶντες καὶ ὑπὸ πάντων ἀγαπώμενοι, ὡς ἀνεπιβούλευτοι, ἀνεπίφοβοι καὶ μηδένα ἐχθρὸν κεκτημένοι καὶ ἐπομένως ὡς ἔχοντες τὴν συνειδήσιν ἡμῶν ἡρεμον καὶ ἀτάραχον, εἰς ὃ κυρίως εὐρίσκει ὁ ἄνθρωπος τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ ἀνάπαυσιν καὶ εὐδαμονίαν (Ματθ. ια'. 30), ἀνεξαρτήτως τῶν τοῦ βίου δεινῶν περιπετειῶν.

Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις διδασκόμεθα ὅτι οὐδὲν δυνάμεθα νὰ πράξωμεν ἀγαθὸν ἄνευ τῆς πανσθενοῦς θείας χάριτος καὶ ἀντιλήψεως, ἐπομένως ὅτι ὀφείλομεν νὰ δεῶμεθα ταπεινῶς τοῦ οὐρανοῦ ἡμῶν Πατρὸς, ἵνα μὴ ἐγκαταλείπη ἡμᾶς ἀβοηθήτους ἐν ταῖς δοκιμασίαις καὶ τοῖς πειρασμοῖς, εἰς οὓς ἤθελεν εὐδοκῆσαι νὰ καθυποβάλλῃ ἡμᾶς ἐν τῷ προκαίρῳ τούτῳ βίῳ, πρὸς δοκιμὴν τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς πίστεως ἡμῶν, ἀλλ' ἐνισχύσει ἡμᾶς ὅπως μὴ ἴττηθῶμεν καὶ καταποθῶμεν ὑπ' αὐτῶν, συνάμα δὲ καὶ ῥύσεται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἐπιβουλῆς καὶ μεθοδείας τοῦ διαβόλου, ἀπὸ τῶν δαλεασμάτων τῆς σαρκὸς καὶ ἀπὸ τῶν ἀπατηλῶν θεληγῆτρων καὶ τῆς ματαιότητος τοῦ κόσμου.

Ἐνταῦθα καταλήγοντες, σὺν θεῷ, τὴν ἱερηνίαν τῆς Κυ-

ριακῆς προσευχῆς προτρεπόμεθα πάντας ὑμᾶς, εὐλογημένοι χριστιανοί μου, ὅπως μετ' εὐλαβείας καὶ κατανύξεως ἀπαγγέλλητε τὴν θεοπαράδοτον ταύτην προσευχὴν, τηροῦντες ἅμα ὅσον οἶόν τε ἀκριβῶς τὰς θείας ἐντολάς, βέβαιοι ὄντες ὅτι ὁ οὐράνιος Πατήρ «ὁ τὸ θέλημα τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιῶν καὶ τῆς δεήσεως αὐτῶν εἰσακούων» (Ψαλ. ρμδ'. 19) προσδέχεται εὐμενῶς τὰ αἰτήματα ὑμῶν, καὶ ἐπιδαφιλεύσει ὑμῖν τὴν θεῖαν αὐτοῦ χάριν καὶ εὐλογίαν καὶ καταξιώσει ὑμᾶς τῶν ὑπερκοσμίων καὶ ἀκηράτων ἀγαθῶν τῆς οὐρανόθεν αὐτοῦ βασιλείας, ἧς γένοιτο πάντας ὑμᾶς ἐπιτυχεῖν, εὐδοκίᾳ καὶ χάριτι τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ παναγίου καὶ ὁμοουσίου καὶ ζωοποιοῦ αὐτοῦ Πνεύματος, Ἀμήν.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

SISMANGIIO

ΛΟΓΟΣ

ΠΕΡΙ ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑΣ ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ ΧΙΟΥ

ἐκφωνηθείς τὴν 23 Ἀπριλίον τοῦ 1871 ἐν τῷ κατὰ τὴν Ἀπ.λοταρίαν ἱερῷ ναῷ τοῦ Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου.

« Ἐπίνασα καὶ ἐδόξατέ μοι φαγεῖν, εἰρήνη καὶ ἐποιήσατέ με, ξίνοι ἔπιον καὶ συνηγάγετέ με, γομῶς καὶ περιβάλατέ με, ἀσθενῶς καὶ ἐπισκέψασθέ με, ἐν φυλακῇ καὶ ἔλθετε πρὸς με ».
(Ματθ. 23')

Ἐν πάσῃ μὲν σελίδι τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, εὐλογημένοι χριστιανοὶ μου, διαλάμπει ἡ ἀπείρος θεῖα ἀγάπη πρὸς τὴν δεινοπαθοῦσαν ἀνθρωπότητα, ἰδίως ἡμῶς ἐν τοῖς συμπαθητικωτάτοις καὶ γλυκυτάτοις τούτοις λόγοις τοῦ Θεανθρώπου· καὶ ὁ δυστυχέστερος τῶν ἀνθρώπων αἰσθάνεται γλυκίαν ἀνακούρσιν ἐν ταῖς θλίψεσιν αὐτοῦ, ἀκούων τοῦ παραμυθητικῶς τούτους λόγους, οἷον ὁ Κύριος ἀναγράφει εἰς ἑαυτὸν πᾶσαν περιθάλψιν πρὸς τοὺς δυστυχεῖς καὶ πάσχοντας γιγνομένην, οὗς καὶ ἀδελφοὺς ἰδίους καταδέχεται νὰ ὀνομάσῃ ὁ ἀπεράγαθος· « Ἐρ' ἔσεν γάρ, φησὶν, ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἱλαχίτων ἐμοὶ ἐπιήσατε· ὁ τοὺς πεινῶντας ἄρα διατρέφω αὐτὸν τὸν Κύριον διατρέφει, ὁ τοὺς γυμνοὺς ἐνδύει αὐτὸν τὸν Κύριον ἐνδύει, ὁ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἀναπήρους περιθάλπει αὐτὸν τὸν Κύριον περιθάλπει κτλ. Ὡ ἀρατοὺ φιλανθρωπίαι! ὦ ἀπείρου ἀγάπαι! ὁ τοῦ

παντός δημιουργός, ὁ ἀπειρος καὶ ἀνειδέης Θεός, οὐ ἢ πανάγαθος χεὶρ «τὰ σύμπαντα πληροὶ χρηστότητος» πᾶν τὸ ὑπὲρ τῶν ἐνδεῶν, ξένων, γυμνῶν, ἀσθενῶν καὶ ἀναπήρων γιγνόμενον λογιζέται ὡς εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον ἀναπερόμενον καὶ ὀφειλέτην ἑαυτὸν ἀνομολογεῖ καὶ ἀνακηρύττει, καθυποσχόμενος τοῖς τὰς τοιαύτας ἀγαθοεργίας πρᾶσσουσιν ἀντιμισθίαν τὴν ἀτελεύτητον μακαριότητα, τὴν αἰώνιον ζωὴν, τὴν οὐράνιον αὐτοῦ βασιλείαν· «Λεύτε, φησὶν, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ἐπένασα γὰρ καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα καὶ ἐποτίσατέ με, ξένος ἤμην καὶ συνηγάγετέ με, γυμνός καὶ περιβάλετέ με, ἀσθενής καὶ ἐπισκέψασθέ με, ἐν φυλακῇ καὶ ἤλθετε πρὸς με» (Ματθ. 25').

Ἄν μὴ ὑπῆρχεν ἄλλη ἀπόδειξις, ἀγαπητὰ ἐν Κυρίῳ τέκνα, τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ, μόνῃ αὐτῇ ἢ σελίς τοῦ κατὰ Ματθαίον ἱεροῦ Εὐαγγελίου ἠδύνατο νὰ πείσῃ περὶ τούτου πᾶσαν εὐγενῆ καὶ εὐαίσθητον ψυχὴν, μελετῶσαν μετ' ἐμβριθείας τὴν ἠθικὴν καὶ λογικὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν καὶ ἀληθῶς, ποῖα ποτὲ φιλοσοφία ἠδυνήθη νὰ ὑψωθῇ εἰς τοιοῦτον ὕψος ἠθικῆς τελειότητος; ποῖα ποτὲ φιλοσοφία ἠδυνήθη νὰ ἐγγέῃ τοιοῦτον παραμυθίας βάλσαμον εἰς τὰς πληγὰς τῆς ταλαίνης καὶ δεινοπαθούσης ἀνθρωπότητος; ποῖα ποτὲ φιλοσοφία ἐραντάσθη ν' ἀποκαλέσῃ τὸν γυμνόν, τὸν ξένον, τὸν ἀσθενῆ, τὸν ἐγκαταλειμμένον, τὸν ἀπεγνωσμένον, τὸν ὑπὸ παντός τοῦ κόσμου ἐξουθενημένον ἀδελφόν τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ διδάξῃ ὅτι πᾶσα πρὸς τοὺς δυστυχεῖς παρεχόμενη περιθαλψὶς εἰς αὐτὸν τὸν Θεὸν ἀναφέρεται, καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν ὑπόχρεον ὀφειλέτην καθίστησιν;— Ἄλλ' ὦ ἀπειράγαθε καὶ πολυεύσπλαγχνε Κύριε! καὶ Σὺ μὲν ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καταδέχῃ νὰ ὀνομάσῃς τὸν δυστυχῆ ἀνθρώπον ἀδελφόν σου· ἡμεῖς δὲ «ἡ γῆ καὶ ἡ σποδός» ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ δυστυχούς καθεκάστην περιεβριζόμεν Σε τὸν παμβασιλία καὶ τῶν ἀπάντων δημιουργόν· ὁ μὲν, δι' ὑπερηφανίαν καὶ σκληροκαρδίαν, οὐδόλως συγκινεῖται εἰς τὰ δεινοπαθήματα αὐτοῦ, καὶ τί λέγω; οὐδὲ νὰ προσβλέψῃ εἰς αὐτὸν καταδέχεται· ὁ δὲ πάλιν,

διὰ φιλαργυρίαν καὶ ἀπληστίαν, οὐ μόνον οὐδεμίαν παρέχει αὐτῷ βοήθειαν, ἀλλὰ ζητεῖ, εἰ δυνατόν, νὰ καταβροχθίσῃ ἐξ ὀλοκλήρου τοὺς ἰδρώτας αὐτοῦ!

Εἶπον ἀνωτέρω, εὐλογημένοι χριστιανοὶ μου, ὅτι οὐδεμία φιλοσοφία ἔρθη εἰς τοιοῦτον ὕψος ἠθικῆς καὶ φιλανθρώπου διδασκαλίας, ὅσον ὁ Χριστιανισμός. Καὶ ἀληθῶς· οἱ πάντες ὁμολογοῦσιν ὅτι τὸ φιλανθρωπότερον, τὸ μᾶλλον πεπολιτισμένον, καὶ ἐμφιλόσοπον ἔθνος τῆς ἀρχαιότητος ἦν τὸ ἐλληνικόν καὶ ὁμοίως, τοιοῦτον ὄν, πόρρω ἀπέχει τῆς τοιαύτης τοῦ Εὐαγγελίου φιλοσοφίας! ποῦ παρ' αὐτῷ ξενῶνις, ποῦ νοσοκομεία, ποῦ λωβοκομεία, ποῦ ὄφρανοτροφεία, ποῦ βρεφοκομεία, ποῦ γυροκομεία; Οὐδαμοῦ· καὶ αὐτὰ δ' εἶτι τὰ ὀνόματα ἠγνόουν οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι! Γνωστὸν δὲ ὅτι οἱ Σπαρτιάται (ἵνα τὰλλα παραλείπωμεν) ἐβρίπτον ἀπανθρώπως τὰ ἴδια τέκνα εἰς βάραθρον, παρὰ τὸν Ταύγετον, τὸ λεγόμενον *Κεάδαν*, καὶ ὅτι παρ' Ἑλλήσιν ἡ λέξις ξένος ἦν ἰσοδύναμος τῇ λέξει ἐχθρός· διὰ τοι τοῦτο οἱ τῆς Ἑλλάδος νομοθέται φιλανθρωπεύομενοι, ὅπως διαφυλάξωσι τοὺς ξένους ἀπὸ τῶν ἐπηρεῶν τοῦ ὄχλου, ἔθεντο αὐτοὺς ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ξενίου Διὸς. Πρῶτος καὶ μόνος ὁ Χριστιανισμός ἐκέρυξε τὴν οὕτω φιλανθρώπον ὑπὲρ τῶν ξένων, τῶν γυμνῶν, τῶν ἀσθενῶν, τῶν ἀναπήρων διδασκαλίαν, καὶ ἐπομένως εἰς μόνον τὸν Χριστιανισμὸν ὀφείλεται ἡ ἰδρυσις ξενῶνων, νοσοκομείων, βρεφοκομείων, ὄφρανοκομείων, γυροκομείων, λωβοκομείων καὶ ἄλλων φιλανθρωπικῶν καταστημάτων· τοσοῦτ' ὁ μᾶλλον τοῦτο ἀληθεύει, καθ' ὅσον ὁ Χριστιανισμός καὶ εἰς τὰξιν ἁγίων ἀνύψωσε πάντας τοὺς μετὰ χριστιανικῆς ἀγάπης καθιδρύσαντας ἢ καὶ μετὰ ζήλου καὶ ἀροσιώσεως ἐπιστατήσαντας εἰς τοιαῦτα φιλανθρωπικά καθιδρύματα· παράδειγμα δὲ τοῦ λόγου ἴστωσαν Ἰωάννης ὁ Ἑλεήμων, Σαμφίων ὁ ἐπικαλούμενος Ξεροδόχος, ὁ ὄντως ὑπὸ ζωῆς κατὰ Χριστὸν ἀγάπης ἐμπεφορημένος Ζωτικὸς καὶ ἄλλοι συχνοί. Ἄν δὲ ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία τοσοῦτον ὑπερύψωσε τὸν ἐν ἁγίοις Βασίλειον καὶ τῇ ἐπωνομίᾳ τοῦ Μεγάλου τετίμηκεν, ἔπραξε τοῦτο εὐχὴ τοσοῦτον, ὡς ἐγὼ νομίζω, διὰ τοὺς

ὑπὲρ πίστεως καὶ κατὰ τῶν αἰρετικῶν ἀγῶνας, ὅσω διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἀρετὴν καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ζωηροτάτην ἀγάπην, ἐξ ἧς πάντως κινούμενος ὁ οὐρανοφάντωρ πατὴρ ἠκοδόμησεν ἐκ βάρων νοσοκομεῖον ἐν Καισαρείᾳ, ἐν ᾧ ὑπηρετεῖ ἰδίαις χερσὶ τοὺς πάσχοντας ὁ μακάριος· διὰ ταῦτα κατὰ τὴν ἱεράν αὐτοῦ ἐκφωρὰν οὐ μόνον ὀρθόδοξοι χριστιανοί, ἀλλὰ καὶ αἰρετικοὶ καὶ εἰδωλολάτραι καὶ Ἰουδαῖοι ἐθρῆνον γοερῶς καὶ ἐκόπτοντο διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἀνεξιθρήσκου καὶ κοινου αὐτῶν εὐεργέτου· τοσοῦτον δὲ πλῆθος παρῆν κατὰ τὴν κηδεῖαν αὐτοῦ, ὥστε πολλοὶ ὡς ἐκ τοῦ μεγάλου περὶ τὸ ἱερώτατον αὐτοῦ λείψανον συνωθισμοῦ οἰκτρῶς ἀπεπνίγησαν, καθὰ μαρτυρεῖ ὁ τὸν ἐπιτάφιον αὐτοῦ ἐκφωνήσας ὁμότροπος καὶ ὁμόζηλος θεῖος Γρηγόριος, ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος.

Εἶπον ὅτι ἡ Ἐκκλησία ὑπερύψωσε τὸν ἐν ἀγίοις Βασίλειον καὶ τῇ ἐπωνυμίᾳ τοῦ Μεγάλου τετίμηκεν ἰδίως διὰ τὰς πρὸς τοὺς πάσχοντας καὶ δυστυχεῖς μεγάλας αὐτοῦ ἀγαθοεργίας καὶ τὴν ἀγνήν χριστιανικὴν ἀγάπην, ὑφ' ἧς διεπλέγετο ἡ ἀγία καὶ ἀγγελικὴ ἐκείνη ψυχὴ· τοῦτο δὲ μὴ φανῆ εἰς ὑμᾶς παράδοξον· διότι ὁ Χριστιανισμὸς (ἐπιτραπήτω δέ μοι ποιῆσαι μικρὰν τινα παρέκβασιν οὐκ ἀσχετον πρὸς τὸ τοῦ λόγου σκοπούμενον) ὁ Χριστιανισμὸς δὲν εἶναι ἀπλὴ ἰδέα, ὡσπερ αἱ φιλοσοφικαί· δὲν εἶναι, δηλονότι, ἀπλὴ λογικὴ γνῶσις· οὔτε δὲ πάλιν ἀπλοῦν αἰσθημα, ἀλλὰ τὸ συναμφοτέρον· ὁ Χριστιανισμὸς ἑναρμονίως συνάπτει ἰδέαν καὶ αἰσθημα, διάνοιαν καὶ καρδίαν, τὸν μὲν λόγον διαφωτίζων πρὸς τὰ ἀληθῆ, τὴν δὲ βούλησιν εἰς τὴν πράξιν καὶ ὀντωσιν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τὴν εἰς τὸν θεῖον νόμον ὑπακοήν διαθερραίνων· ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ὁ Χριστιανισμὸς, κατὰ τὸν ὅρισμόν τοῦ μεγάλου τῶν ἐθνῶν Ἀποστόλου, ἐστὶ «πίστις δὲ ἀγάπης ἐνεργουμένη». Τὸν θεῖον δὲ καὶ παναρμόνιον τοῦτον χαρακτῆρα τοῦ Χριστιανισμοῦ βουλόμενος παραδηλώσαι ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς ἔλεγε πρὸς τὴν Σαμαρείτιδα· «γύναι, ἔρχεται ὧρα ἐν ἣ ὁ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ· ὅτι ὁ Πατὴρ τοιοῦτους ζητεῖ τοὺς προσκυνούντας

αὐτόν. Πνεῦμα ὁ θεὸς καὶ τοὺς προσκυνούντας αὐτόν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν» (Ἰω. 16.), ἤτοι ἐν ἐπιγνώσει μὲν τῶν θεῶν ἀληθειῶν, ἅμα δὲ καὶ ἐν τῇ πράξει τῆς ἀρετῆς, ἢ τῇ πληρώσει τοῦ θεοῦ νόμου· διότι ἀληθῆς, κατὰ τὸν Προφήτην, ἐστὶ πάντα ἀρετὴ «πάσαι αἱ ἐντολαὶ σου ἀληθῆς» καὶ, «ὁ νόμος σου ἀληθείᾳ ἐστίν».

Ὁρθὴ ἄρα ἐπιγνώσις τῶν ἐξ ἀποκαλύψεως θεῶν ἀληθειῶν, διαφωτίζουσα τὴν διάνοιαν, καὶ ζῶσα καὶ ἐνεργὸς ἀγάπη, ἐξαγιαζούσα τὴν καρδίαν καὶ ὑπὸ τῆς εἰς θεὸν ἐλπίδος κρατυνομένη συναπαρτίζουσιν ἡμῶν τὴν ἀληθινὴν κατὰ Χριστὸν πίστιν· ἐπομένως πίστις μὴ ζωογονουμένη ὑπὸ τῶν ἔργων τῆς ἀγάπης οὐκ ἐστὶ πίστις, ἀλλ' ἀπλὴ ἱστορικὴ ἢ λογικὴ γνῶσις, ὅπως ἀκαρπὸς, νεκρὰ καὶ ἀλυσιτελής! Ἄλλ' οὔτε πάλιν ἡ χριστιανικὴ πίστις συνίσταται εἰς ἐξωτερικοὺς νεκροὺς καὶ ἀγόνους τύπους, ὡς ὑπολαμβάνει, ἐξ ἀμαθείας, ὁ πολὺς ὄχλος· οὐδαμῶς ὁ τοιοῦτος Χριστιανισμὸς, ὁ περιοριζόμενος, δηλονότι, μόνον εἰς γονυκλισίας, νηστείας, μακρὰς προσιευχὰς καὶ τὰ παραπλήσια, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν εἰς μόνον τὰ ἔργα τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας, χωρὶς ἐνταυτῇ νὰ συνοδεύηται ὑπὸ τῶν ἔργων τῆς εὐαγγελικῆς ἀγάπης (ἦτις, προσεπειρήσθω, δὲν συνίσταται μόνον εἰς τὴν ἀποφυγὴν τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ ΚΑΙ εἰς τὴν πράξιν τοῦ ἀγαθοῦ) ὁ τοιοῦτος, φημί, Χριστιανισμὸς ἐστὶν ἀποτρόπαιος φαρισαϊσμὸς, βδέλυγμα παρὰ τῷ Κυρίῳ· «οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι Κύριε Κύριε εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς» διδάσκει ὁ Θεάνθρωπος. «οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου, φησὶ καὶ ὁ μέγας Ἀπόστολος, δίκαιοι παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιοθήσουσονται» καὶ, «γίνεσθε, λέγει καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβος, γίνεσθε ποιηταὶ λόγου, καὶ μὴ μόνον ἀκροαταὶ, παραλογιζόμενοι ἑαυτοὺς»· καὶ πάλιν (ὁ αὐτός) «εἴ τις δοκεῖ θρησκὸς εἶναι ἐν ὑμῖν. . . . ἀπατῶν καρδίαν αὐτοῦ, τούτου μάταιος ἡ θρησκεία. θρησκεία γὰρ καθαρὰ (ἀκούσατε καλῶς, χριστιανοί) θρησκεία καθαρὰ καὶ ἁμίαντος τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ αὕτη ἐστίν, ἐπισκέπτεσθαι ὄρ-

γραφοὺς καὶ χήρας ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν· συμφυὰ τούτοις καὶ ὁ ἠγαπημένος μαθητὴς τοῦ Κυρίου διδάσκει· «ὁ λέγων ὅτι τὸν Θεὸν ἀγαπῶ καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισεῖ ψεύστης ἐστίν· δηλονότι, ὁ λέγων ὅτι πιστεύω ὀρθῶς καὶ εὐσεβῶς εἰς Θεὸν, τιμῶν αὐτὸν διὰ τῶν ἔργων τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας, ἀλλὰ πράττει ἐναντία τῇ θεῖᾳ ἐντολῇ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης ἐστὶ ψευδευλαβῆς, θεοεμπαίκτης, ὑποκριτῆς, Φαρισαῖος!· Τοιαύτη ἐν συντόμῳ, εὐλογημένοι χριστιανοὶ μου, τοιαύτη ἡ φύσις καὶ ὁ χαρακτήρ τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Διὰ ταῦτα «ὁ ἀρχηγὸς καὶ τελειωτὴς αὐτῆς Ἰησοῦς» δὲν ἐδίδασκε μόνον τὰς ὑψηλὰς ἀληθείας τῆς πίστεως, δὲν ἐρώτιζε δηλονότι μόνον τὸν λόγον καὶ τὴν διάνοιαν τῆς ἐσκοτισμένης ἀνθρωπότητος, ἀλλ' ἐν ταύτῃ διέπλαττεν ἠθικῶς καὶ ἐξηγίαζε τὴν καρδίαν διὰ τῶν ἔργων τῆς ἀγάπης, ἅτινα ἀδιαλείπτως εἰργάζετο, ἀνορθῶν παραλυτικούς, τυφλοὺς τὸ φῶς παρεχόμενος, καὶ, ὅπως εἶπεν, πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἰώμενος. Ὡσαύτως καὶ οἱ θεοὶ Ἀπόστολοι δὲν ἐκέρυσσον μόνον τὸ Εὐαγγέλιον, ἀλλ' ἐν ταύτῃ εἰργάζοντο ἐνδειλεχῶς τὰ τῆς ἀγάπης ἔργα, ὑπερφυῶς θεραπεύοντες τοὺς ἀσθενεῖς καὶ πάσχοντας· τῷ παραδείγματι δὲ τοῦ Θεοανθρώπου καὶ τῶν ἱερῶν αὐτοῦ Ἀποστόλων κατακολουθῶντες καὶ οἱ ἀποστολικοὶ ἄνδρες καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας πολυειδῶς εὐεργέτουν τὴν ἀνθρωπότητα, περιθαλποῦντες ἀσθενεῖς, προστατεύοντες χήρας καὶ ὄρφανὰ, καὶ, ὅπως εἶπεν, μετὰ διαπύρου ζήλου καὶ αὐταπαρνήσεως τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην καλλιεργῶντες. Ἐκάστη μητρόπολις, ἡ ἐπισκοπὴ, ἦν τὸ πάλαι ἱερὸν ἄσυλον τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος· ἐκ τῶν προσόδων τῶν κτημάτων τῆς μητροπόλεως ἐτρέφοντο οἱ πτωχοί, τὸ δὲ βαλάντιον τοῦ ἐπισκόπου ἦν κοινὸν βαλάντιον τῶν πτωχῶν καὶ αἱ πρῶται δὲ ἱεραὶ μοναὶ κύριον ἔργον εἶχον τὴν καλλιέργειαν καὶ ἐπέκτασιν τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης. Τὰ πρῶτα δηλαδή μοναστήρια δὲν ἦσαν καταφύγια τῆς ὀκνηρίας, δεισιδαιμονίας καὶ ἀμαθείας, ὡς πολλὰ ἐξ αὐτῶν κατήντησαν κατὰ τοὺς μέσους μάλιστα αἰῶνας (ὁρ. Πτωχοπρόδρομον), ἀλλ' ἦσαν ἀκμαιότατα

Σπουδαστήρια πάσης θείας καὶ ἀνθρωπίνης ἐπιστήμης, καθὼς στεντοραίως κηρύττουσιν αἱ ἐν πολλοῖς ἐξ αὐτῶν ἐτι σωζόμεναι Βιβλιοθήκαι καὶ, καθόλου εἶπεν, Γυμνάσια ἱερά πάσης θεωρητικῆς ἅμα καὶ πρακτικῆς ἀρετῆς. Ἐν αὐτοῖς δὲ τὸ πλεῖστον ἐμορφώθησαν, κατὰ τε θεωρίαν καὶ πράξιν, οἱ θεόσοφοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ μεγάλοι εὐεργεταὶ τῆς ἀνθρωπότητος· τὰ μοναστήρια προσέτι ἦσαν Ξενῶνας εἰς τοὺς καταπεπονημένους ἔδοιπρους, Πτωχοτροφεῖα καὶ Γηροκομεία.

Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Ἐκκλησίας ἱεραὶ διακόνισσαι, ἐξ ὧν προήλθεν ἰσχυρῶς τὸ αὐστημα τῶν λεγομένων «καλογραιῶν τοῦ ἱλέους», κυριώτερον εἶχον ἔργον τὸ ἐπισκέπτεσθαι καὶ περιθαλπεῖν τοὺς ἀσθενεῖς· ἐπομένως αἱ ἱεραὶ ἐκεῖναι διακόνισσαι δὲν ὡμοιάζον βεβαίως πρὸς τὰς σημερινὰς ἐν Χίῳ γοῦν μοναζούσας, αἵτινες, ἐγκαθειργημέναι ἐν τοῖς μονηδίοις αὐτῶν, εἰς μόνους ἐξωτερικοὺς τινὰς θρησκευτικοὺς τύπους ἐνασχολοῦνται καὶ εἰς μόνους αὐτοὺς ἐκ προλήψεως καὶ ἀμαθείας περιορίζουσιν ἅπασαν τὴν μοναστικὴν πολιτείαν καὶ τὴν χριστιανικὴν τελειότητα· ἐν ᾧ ἠδύνατο πάντως νὰ χρησιμοποιήσωσιν ὅπως τὴν ἀλυσιτελεῖ αὐτῶν ὑπαρξίν, συμφυὰ τῇ ἱερᾷ αὐτῶν ἐπαγγελίᾳ, ἂν λ. γ. ἐναλλάξ, κατὰ τριμηνίαν, δύο ἢ τρεῖς ἐξ αὐτῶν ὑπρέτουν ἐν τῷ ἡμετέρῳ Νοσοκομείῳ ἀμισθί, ἀπλῶς διατρεφόμεναι ἐξ αὐτοῦ, καὶ περιθαλποῦσαι τοὺς ἐν αὐτῷ ἀσθενεῖς, ἀναπήρους καὶ γέροντας.

Ἐξ ὧν λοιπὸν εἴρηται μοι ἀποδεικνύεται ἐναργῶς ὅτι τὰ Νοσοκομεία καὶ τὰ λοιπὰ φιλάνθρωπικὰ καταστήματα ὀφείλουσι τὴν γένεσιν αὐτῶν καὶ προαγωγὴν εἰς μόνον τὸν Χριστιανισμόν, οὗτινος τὸν χαρακτήρα καὶ τὴν φύσιν ἐν ὀλίγοις διέγραψα· καὶ ἀληθῶς, τὸ ζωογόνον ἐκεῖνο πνεῦμα τῆς ἀγάπης, ἦν πρῶτον τὸ Εὐαγγέλιον ἀνεκέρυξεν, καὶ ἦτις οὕτως οἰκτρῶς σήμερον παραγνωρίζεται, τὸ πνεῦμα, λέγω, ἐκεῖνο τῆς ἀγάπης, ὑπὲρ ἐμόρφωσε καὶ ἀνέδειξε τοὺς Βασιλείους, τοὺς Ἰωάννας, τοὺς Σαμφῶν, τοὺς Ζωτικῶς καὶ πλείστους ἄλλους ἥρωας τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης καὶ αὐταπαρνήσεως, μεταγγισθὲν βαθμηδὸν καὶ εἰς τὰς

τέως βαρβάρους κοινωνίας τῆς Ἑσπερίας ἐξημέρωσε τὰ ἦθη καὶ συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν καθίδρυσιν παντοίων φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, ὧν βρῖθει ἡ χριστιανικὴ Εὐρώπη. Τὸ πνεῦμα δὲ ἐκεῖνο, τὸ ἅγιον, λέγω, πνεῦμα τῆς εὐαγγελικῆς ἀγάπης ἐξωογόνει καὶ τοὺς μακαρίους πατέρας ὑμῶν, οἵτινες πρῶτοι ἐν τῇ Ἀνατολῇ, μετὰ τὴν πάγκοινον τοῦ Γένους δυστυχίαν, ἀντὶ πάσης θυσίας ᾠκοδόμησαν Λωδοκομειον, Νοσοκομειον, Γηροκομειον, ἀνθαμιλλώμενα πρὸς πολλὰ τῶν τότε ἐν Εὐρώπῃ ὁμοίων καθιδρυμάτων, ἐν οἷς, πλὴν τῶν ἀνδρῶν, αἱ εὐγενέστεραι καὶ ἀριστοκρατικώτεραι οἰκοδέσποιναί ἐναλλάξ καὶ καθ' ὠρισμένον καιρὸν ἐπιστάτου, ἰδίαις χερσὶ περιθάλπουσαι τοὺς ἐν αὐτοῖς ὑπὸ διαφόρων νόσων συνεχομένους.

Μακάριαι ψυχαὶ τῶν ἰδρυτῶν τοῦ Νοσοκομείου τῆς Χίου, ἀληθεῖς πατέρες καὶ εὐεργέται τῆς φιλετάτης πατρίδος! δικαίως νῦν ἀπολαύετε τῶν ἀγαθοεργιῶν ὑμῶν τὴν ἀντιμισθίαν ἐν τῇ ἀτελευτήτῳ καὶ ἀλήκτῳ μακαριότητι, ὅτι ἐπληρώσατε τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου· πεινῶντας ἐθρέψατε, διψῶντας ἐποίησατε, ξένους συνηγάγητε, γυμνοὺς περιβάλατε, ἀσθενεῖς ἐπισκέψασθε· αἰωνία ἡ μνήμη ὑμῶν!

Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὴν φρικώδη καὶ ἀπαραδειγμάτιστον ἐκείνην τῆς πατρίδος πανωλεθρίαν οἱ ἐν τῇ διασπορᾷ φιλοπατρίδες Χιοί, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης ἀγόμενοι, ἐράμιλλοι τῶν πατέρων αὐτῶν ἐν ταῖς πρὸς τοὺς πάσχοντας ἀγαθοεργίαις ἐδείχθησαν. Παραλείπων, χάριν συντομίας, τὰς προγενεστέρας ὑπὲρ τοῦ ἡμετέρου Νοσοκομείου συνεισφοράς, παρατηρῶ ὅτι μόναι αἱ ἀπὸ τοῦ 1856 ἄχρι τοῦ παρελθόντος Ἰουνίου τοῦ 1870 συμποσοῦνται εἰς τριακοσίας καὶ ἐβδομήκοντα χιλιάδας γροσίων, ἐξ ὧν ᾠκοδομήθη ἡ μεγάλη αἴθουσα τοῦ Γηροκομείου, καὶ ἐσχάτως ἡ μεγαλοπρεπὴς καὶ εὐρυχωροτάτη δεξαμενὴ, πρὸς δὲ καὶ ἱκανὰ κοιμῆσθαι καὶ εὐάερα δωμάτια. Τοιοῦτοι δ' εὐεργέται τοῦ Νοσοκομείου, ἐράμιλλοι δηλονότι τῶν ἀειμνήστων πατέρων αὐτῶν, κατὰ τοὺς τελευταίους μάλιστα χρόνους ἐδείχθησαν οἱ ἐν Μασσαλίᾳ ἀδελφοὶ Ῥοδοκανάκαι, ὁ ἐν Κων-

σταντινουπόλει Μανουὴλ Σκυλίτζης, οἱ ἐν Μαγχεστρίᾳ καὶ Καλκούττᾳ συμπολίται, αἱ ἐν Τεργέστῃ καὶ Μασσαλίᾳ Κυρίαί, οἱ ἐν Ὀδησσῷ Στέφανος Κουμειᾶς καὶ Ματθαῖος Μαυρογορδάτος, ἡ ἐν Λίβερπουλ Βιεροῦ Ἀγελάστου, ὁ ἐν Μασσαλίᾳ Ζωρζῆς Τζιτζίνας, ὁ ἱερομόναχος Καλλίνικος Κριατζούλης, Ἀργυρῶ Κ. Σκαραμαγκᾶ, Δημήτριος Κ. Σκαραμαγκᾶς, Νικόλαος Ταμβάκος, Νικόλαος Φραγκόπουλος, Εὐστράτιος Μαυροκορδάτος, Ἀλεξανδρὸς Ράλλης, Ἰωάννης Ψυχάρης, Ζαννῆς Στεφάνοβιχ, Ζαννῆς Ράλλης, Ζωρζῆς Σιδερικουδῆς, ἡ ἐνάρετος συμβία Φιλίππου Πασπάτη καὶ ἄλλοι.

Καὶ οἱ μὲν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ συμπολίται ἐράμιλλοι τῶν ἀειμνήστων αὐτῶν τε καὶ ὑμῶν πατέρων ἀνεδείχθησαν ἐν ταῖς πρὸς τοὺς πάσχοντας καὶ ἐνδεῖς ἀγαθοεργίαις, καὶ ὁσημέραι τοιοῦτοι ἀναδείκνυνται, ἡμεῖς δὲ οἱ ἐν Χίῳ οἰκοῦντες τί ποιῶμεν ὑπὲρ αὐτῶν; Καὶ ὑπὲρ μὲν τῶν σχολείων ἱκανὰ ἤδη ἐπράξαμεν καὶ ἐπαινετὰ (χρὴ γὰρ τάληθθαι λέγειν), τὸ κατὰ δύναμιν ἕκαστος συνεισενιγλόντες, ὑπὲρ δὲ τοῦ Νοσοκομείου ἐπιτραπήτω μοι νῦν εἶπω ὅτι σμικρὰ, λίαν σμικρὰ καὶ μηδεμιᾶς μνήμης ἄξια. Ἐν ᾧ τὸ κατὰ στήμα ἐτησίως δαπανᾷ περὶ τὰς 60 χιλιάδας γροσίων, καὶ ὅμως αἱ πρόσοδοι αὐτοῦ μόλις ἀναβαίνουντι εἰς εἴκοσι χιλιάδας, τούτων δὲ, αἱ μὲν ἐνδεῖα προέρχονται ἐξ ἐμβατοικίων καὶ δίσκων ἐκκλησιῶν, αἱ δὲ ἐννεα ἔκ τῆς μεγαλοδορίας τοῦ Μεγαλειοτάτου Σουλτάνου. Ὡστε λοιπόν! . . . Ἄλλὰ καφὸς, καιρὸς πλέον νῦν παύσῃ ἡ τοιαύτη γλισχρότης· μὴ λέξεις παχείας προβαλλώμεθα, ἀδελφοί, ἀλλὰ πράγματα, πράγματα! . . . Τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος ἕκαστος ἔχει συνεχῶς ἐν τῷ στόματι, ἕκαστος ὑπὲρ τῶν κοινῇ συμφερόντων βουλευέται, καὶ ὅμως ὑπὲρ τῶν φιλανθρωπικῶν τῆς πατρίδος καταστημάτων ὀλίγοι, πάνυ ὀλίγοι, μεριμνῶσι, τὸ δὲ Νοσοκομεῖον κινδυνεύει νῦν διαλυθῆ! μὴ λόγους (πάλιν λέγω), ἀλλὰ πράγματα· ἀνοίξατε τὸ βαλάντιον οἱ μεγαλέμποροι καὶ οἱ μεγαλοκτήμονες, καὶ ὁ λαὸς εἶναι πρόθυμος νῦν μιμηθῆ τὸ παράδειγμα ὑμῶν τὴν πατρίδα, τὴν πατρίδα οἱ πάντες ἐν τῷ στόματι περιφέρουμεν, ἀλλὰ τότε μόνον θά

δειξωμεν ὅτι ἀληθῶς ἐσμὲν φιλοπάτριδες, ὅτι ἀληθῶς ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς πατρίδος μεριμνῶμεν, ἔταν ἀνοίξωμεν γενναιοφρόνως τὸ βαλάντιον καὶ σώσωμεν τὸ κινδυνεύον Νοσοκομειον, συνάμα δὲ καὶ τὴν τιμὴν τῆς πατρίδος· οἱ πάντες φωνάζομεν διὰ τὸ καλὸν τοῦ τόπου· ἔταν ὁμῶς ὁ λόγος καταντήσῃ εἰς χρηματικὴν εἰσφορὰν, ὦ! τότε ὑφούμεν τοὺς ὤμους, διαφόρους προφάσεις προφασίζόμενοι καὶ ὁποίας προφάσεις θεέ μου! ἐδῶ, Κύριοι, σιωπῶ ὁ λόγος μου δὲν ἀποβλέπει εἰς πάντα, οὐδὲν ὡς, οὐδαμῶς· ἀπίστω ἀπ' ἐμοῦ τοιαύτη ἀδικία ὑπάρχουσι, ναὶ ὑπάρχουσι πολλαὶ ἐπαινεταὶ ἐξαιρέσεις.

Ἀνάγκη λοιπὸν ὅπως σώσωμεν τὸ Νοσοκομειον ν' ἀνοίξωμεν ἔσον τάχος τὰ βαλάντια ἡμῶν καὶ γενναίως νὰ συνεισφέρωμεν ἕκαστοι· τότε δὲ καὶ οἱ ἔξω συμπολίται, ἐρῶντες τὴν ἡμετέραν ἀγαθὴν προαίρεσιν θέλουσι φανῆ πολλῶ γενναιότεροι καὶ φιλοτιμότεροι. Ἴδου, ἀδελφοί, ἰδου περίστασις ἀρμοδία παρουσιάζεται ἡμῖν ὥστε νὰ δεῖξωμεν τὴν ἀγαθὴν ἡμῶν προαίρεσιν, καὶ ὑπεκλαύσωμεν τὴν τῶν ἔξω συμπολιτῶν γενναιοδωρίαν. Αἱ εὐγενεῖς Κοσμητρίαι τῶν Νοσοκομείων Ἀργυρῶ Σκαραμαγκᾶ, Ζενοῦ Νιόταινα καὶ Ἀργυρῶ Τζαμπλάκου (ὧν τὸν ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ τούτου καθιδρύματος Θεοφιλῆ Ζηλον, καθὼς καὶ τὸν τῶν κυρίων ἐπιτρόπων δίκαιόν ἐστι δημοσίᾳ νὰ ἐπαινίσω) αἱ εἰρημέναι, λέγω, κοσμητρίαι πρόκειται νὰ περιέλθωσι κατ' αὐτάς καὶ ζητήσωσι τὰς προαιρετικὰς προσφοράς τῶν οἰκοδισποινῶν τῆς πόλεως καὶ τοῦ Κάμπου.

Φιλότιμοι καὶ εὐσεβεῖς Χῖται, ὧν ἡ εὐαίσθητος καρδίᾳ ζωηρότερον αἰσθάνεται τὰς ἀλγηδόνας καὶ τὰς ἐδύνας τῆς πασχύσης ἀνθρωπότητος— (οὕτω διαπέπλασται καὶ διαμεμώρωται ἡ γυνὴ ὑπὸ τῆς θείας Προνοίας) — δεῖξατε εὐγενῆ καὶ χριστιανικὴν ἀμιλλαν ἐν ταῖς ὑπὲρ τοῦ φιλανθρωπικοῦ τούτου ἰδρύματος χρηματικαῖς χορηγίαις· ἀνακουρίσατε, τὸ κατὰ δύναμιν, τὰ δεινὰ τῶν πασχόντων καὶ πασχουσῶν ὑμῶν ἀδελφῶν, τῶν ἀδελφῶν, λέγω, τοῦ Κυρίου· τὸ παράδειγμα ὑμῶν ἐστὶ λίαν παραμυθητικὸν καὶ μεγίστην ἐξεισπύροσιν ἐπὶ τῆς μελλούσης τύχης

τοῦ ἡμετέρου Νοσοκομείου. — Εὐσεβεῖς καὶ φιλοπάτριδες Χῖται, θέλιτε τάχα φανῆ κατώτεροι τῶν συμβίων ὑμῶν, ἔταν ἐφεξῆς οἱ τοῦ Νοσοκομείου ἐπίτροποι ζητήσωσι καὶ παρ' ὑμῶν τὴν ὑμετέραν προαιρετικὴν συνδρομὴν; βεβαίως δὲν θὰ καταδειχθῆτε! Κύριοι καὶ Κυρίαι, ἀγαπητὰ ἐν Κυρίῳ τέκνα, ἀναλογίσθητε εἰς εἰαν κατάστασιν περιήλθε σήμερον τὸ Νοσοκομειον, καὶ ἔτι ἀφ' ὑμῶν ἐξήρτηται ἡ ὑπαρξίς ἢ ἡ διάλυσις αὐτοῦ. Ἐάν φανῆτε γενναῖοι καὶ γενναῖαι, τὸ Νοσοκομειον ἐσώθη· διότι ἐξεῖ ἄμεσον παρακολούθημα τὴν γενναιοδωρίαν τῶν ἔξω συμπολιτῶν ἄλλως διαλύεται, ἀποσυντίθεται, καταστρέφεται· οἱ δὲ ἀσθενεῖς, τὰ ἐκθετα βρέφη, οἱ γέροντες, οἱ ἀνάπηροι, οἱ ἀδελφοὶ ὑμῶν καὶ ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου μένουσιν ἐκτεθειμένοι εἰς τὰς ἐδύνας· ὁποία ἀμαρτία! ὁποῖον αἰσχος! Ἄλλ' εἶναι δυνατὸν οἱ φιλόπτωχοι, οἱ φιλότιμοι, οἱ φιλόκαλοι, οἱ φύσει εὐσυμπαθεῖς Χῖται, ν' ἀνεχθῆτε τοιοῦτον ὄνειδος; Οὐδὲν ὡς, οὐδαμῶς, οὐδέποτε! Σπεύσατε οὖν ὡς τάχιστα, ἀγαπητὰ καὶ περιπόθητα ἐν Κυρίῳ τέκνα, σπεύσατε εἰς σωτηρίαν τοῦ ἱεροῦ τούτου καταστήματος, ἅμα δὲ καὶ εἰς διάσωσιν τῆς τιμῆς τῆς φίλης πατρίδος. Ἐλπίζω δὲ ὅτι ἡ πατρικὴ μου φωνὴ ἀκουσθήσεται ἐν ὑμῖν εὐαρέστως καὶ δὲν θέλω ἀναγκασθῆ νὰ ἐπανέλθω πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ θέμα, τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ κάμοί τε καὶ ὑμῖν λίαν ὀχληρὸν καὶ δυσάρεστον. Ἀγαπητοί μοι Χῖται! μὴ διαψεύσητε τὰς ἐλπίδας τοῦ πνευματικοῦ ὑμῶν πατρὸς καὶ ποιμένος· μὴ διαψεύσητε καὶ τὴν περὶ ὑμῶν ἀγαθὴν τοῦ κόσμου ὑπόληψιν!

Οὐράνιε Πάτερ, θεὲ τοῦ ἐλέους καὶ τῶν οἰκτιρῶν, ἐπάκουσον ἡμῶν δεομένων τῆς σῆς ἀγαθότητος· ἐξαπόστειλον τὴν θεῖαν χάριν καὶ τὴν οὐράνιον εὐλογίαν σου τοῖς λόγοις τε καὶ ἔργοις κοπιῶσι καὶ ἐργαζομένοις ὑπὲρ τοῦ Νοσοκομείου τῆς πόλεως ταύτης· εὐλόγησον, Δέσποτα, τὰ ἔργα τῶν χειρῶν πάντων τῶν πρὸς συντήρησιν καὶ προαγωγὴν αὐτοῦ συντελούντων, πλούσια τὰ ἐλέη σου παρεχόμενος· τοῖς δ' ἐξ ἡμῶν μεταστᾶσιν ἰδρυταῖς καὶ εὐεργέταις αὐτοῦ ἀπόδος, πανάγαθε Κύριε, μυριοπλάσιον τὴν ἀντιμισθίαν χάρισαι αὐτοῖς τὴν οὐράνιον καὶ ἀτελεύτητον βασι-

λείαν σου, ἧς τύχομεν πάντες εὐσεβῶς καὶ ὁσίως καὶ ἐν ἔργοις
 χριστιανικῆς ἀγάπης διαβιώσαντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυ-
 ρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ σοι πρέπει δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν
 τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώ-
 νων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ

ἐκφωνηθεὶς κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν
 τῇ 30 Ἰανουαρίου 1872 ἐν τῇ ἱερᾷ Μητροπόλει Χίου.

« Ἀπαύκασμά ἐστι φῶς ἀβύσσου σο-
 φίας καὶ ἑσπερον ἀκηλίωτον τῆς τοῦ
 Θεοῦ ἐνεργείας καὶ εἰκὼν τῆς ἀγαθότη-
 τος αὐτοῦ. »

(Σοφ. Σολ. Ζ'. 26).

Φαιδρὰν ἄγει σήμερον ἑορτὴν, εὐλογημένοι χριστιανοὶ μου, ἡ
 ἁγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, τὴν τῶν τριῶν μεγάλων Ἱεραρ-
 χῶν καὶ οἰκουμενικῶν διδασκάλων, Βασιλείου τοῦ Μεγάλου,
 Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ἑορτὴν
 συγχρόνως φαιδρὰν ἑορτάζει καὶ ἅπαν τὸ εὐσεβὲς ἡμῶν Γένος,
 τὴν τῶν ἐλληνικῶν ἐκπαιδευτηρίων. Τίς δὲ ὁ λόγος τῆς συνα-
 φείας καὶ τοῦ συνδέσμου τῶν δύο τούτων ἑορτῶν; τίς ὁ λόγος
 τῆς ἀπονιμομένης συγχρόνως τιμῆς εἰς τε τὴν ἱερὰν ἡμῶν θρη-
 σκαίαν καὶ τὴν ἐλληνικὴν ἐπιστήμην καὶ παιδείαν ἐν τῷ προσώ-
 πῳ τῶν τριῶν τούτων Ἱεραρχῶν; Ὁ λόγος τοῦ συνδέσμου ἀμφο-
 τέρων τῶν θεοδωρήτων τούτων ἀγαθῶν, τῆς ἀμέσως δηλονότι
 παρὰ Θεοῦ ἀποκεκαλυμμένης ἀληθείας διὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ
 Προφητῶν καὶ Ἀποστόλων καὶ τῆς ἐμμέσως διὰ τοῦ λόγου καὶ
 τῆς μεγαλοφυΐας τῶν μεγάλων διδασκάλων καὶ φιλοσόφων τῆς
 ἀρχαιότητος δημιουργηθείσης ἐπιστήμης ἐστὶν ὅπως ἐσωτερικῶς,
 ἅ τε δὴ ἑκατέρων τῶν ἀγαθῶν τούτων ἐκ τῆς αὐτῆς οὐρανοῦ
 πηγῆς ἀποβέοντων καὶ πρὸς τὸ αὐτὸ τέλος συμβαλλομένων, ἐ-

περ ἔστιν ἡ ἐξημέρωσις τῶν ἐθνῶν καὶ ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀναγέννησις καὶ ἀνάπλασις. Ἄνευ τῶν οὐρανίων ἀληθειῶν τῆς ἀποκεκαλυμμένης ἐν τε τῇ Π. καὶ τῇ Κ. Διαθήκῃ θρησκείας, κατὰ πρῶτιστον καὶ ὑψίστον λόγον, ἄνευ τῶν φωτῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καθ' ἐλάσσονα, σύμπασα ἡ ἀνθρωπότης ἤθελε περιέλθει εἰς πνευματικὴν, ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν ἀποκτῆνωσιν καὶ ἀγριότητα, ἕς τὸ τέλος ἀποσύνθεσις, ὄλεθρος, καταστροφή. Ὅτι δὲ ἀμφοτέρωθεν τὰ ἀγαθὰ ταῦτα, ἡ τε ἀγία Γραφή καὶ ἡ ἐλληνικὴ σοφία, ἐκ τῆς αὐτῆς οὐρανίου πηγῆς ἀπορρέουσι, τοῦ μὲν ἀμείσως, τοῦ δὲ ἐμμέσως, καὶ εἰς τὸ αὐτὸ τέλος ἀποσκοποῦσι, τοῦτο ἔρχομαι διὰ βραχείων δηλῶσαι.

« Ἀπαύγασμά ἐστι φωτὸς αἰδίου σοφία καὶ ἰσοπυρον ἀκηλίδωτον τῆς τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας καὶ εἰκὼν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ ».

Δύο μέσα μετεχειρίσθη, εὐλογημένοι χριστιανοὶ μου, ἡ ἀπειρος τοῦ Θεοῦ σοφία καὶ ἀγαθότης εἰς προπαρασκευὴν τῶν ἐθνῶν πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ Εὐαγγελίου. Τίνα δὲ εἰσι τὰ μέσα ταῦτα; Ἡ Παλαιὰ ἀγία Γραφή καὶ ἡ ἐλληνικὴ παιδεία καὶ ἐπιστήμη, ἡ καθόλου περὶ τὸ ἀληθές, τὸ καλὸν καὶ τὸ ἀγαθὸν ἀσχολουμένη. Ἐὰν δὲ ἡ τριάς αὕτη τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, ἡ οὕτω θαυμασίως καὶ ἑναρμονίως ἐκδηλωθεῖσα ἐν τε τῇ φιλοσοφίᾳ, τῇ φιλολογίᾳ, τῇ τέχνῃ, τῇ ἐπιστήμῃ, τῇ νομοθεσίᾳ, τῷ πολιτεύματι καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν ἐν τῷ καθόλου βίῳ, θεωρητικῷ τε καὶ πρακτικῷ, τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἀνήγαγεν αὐτοὺς (καθόσον ἦν τοῦτο ἐφικτὸν εἰς μόνον τὰς τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου δυνάμεις) εἰς τὸ ἑπακρον τοῦ πολιτισμοῦ, καθ' ὃν χρόνον τὰ λοιπὰ ἔθνη τοῦ κόσμου εἰς παντελεῖ ἀμαθίαν, βαρβαρότητα καὶ κακοδαμονίαν διέκειντο, εἰς πόσον ἀρὰ γε μακαριωτέραν κατάστασιν δὲν ἤθελε περιελάγει αὐτοὺς, ἂν αὕτη ἤδη τότε ἦν συντημένη ταῖς ἐκ τῆς θείας Γραφῆς φωτιστικαῖς τοῦ παναγίου Πνεύματος λαμπηδόσι; Τὸ δὲ θαυμαστόν, ὅτι καθ' ὃν χρόνον προήγετο ἡ Ἑλλάς διὰ τῶν προσπαθειῶν μόνου τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, δαιμονίως μεταρσιουμένη διὰ τῶν ἑαυτῆς φιλοσόφων, καὶ πρὸ

πάντων τοῦ Σωκράτους καὶ Πλάτωνος, εἰς αὐτὴν τὴν ἰδέαν τοῦ ἀπολύτου, τὴν ἰσχυρῶς κλονίσασαν τὰ θεμέλια τοῦ πολυθεϊσμοῦ, καὶ ἔκρουεν, οὕτως εἰπεῖν, τὰς πύλας τοῦ οὐρανοῦ, κατ' αὐτὸν δὴ τοῦτον τὸν χρόνον προήγετο καὶ ὁ θεῖος Λόγος διὰ τῶν ἀγίων Προφητῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, ἐξ ἀμέσου θείας ἐπιπνοίας καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος προσπαθείας· θρησκεία λοιπὸν καὶ ἐλληνικὴ σοφία πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν τείνουσαι, παραλλήλως καὶ ἁρμονικῶς συνεβάδιζον ἐν δυσι λίσαν ἀπ' ἀλλήλων ἀρεστηκυίας χώραις, τῇ Ἑλλάδι, φημί, καὶ τῇ Ἰουδαίᾳ.

Ἄλλὰ τί τὸ ἐκ τούτων τῇ ἀνθρωπότητι ὄφελος, ἂν αἱ θρησκευτικαὶ ἀλήθειαι τῆς Ἰουδαίας καὶ τὰ ἐκλαμπρα ἐπιστημονικὰ φῶτα τῆς Ἑλλάδος ἔμεινον διὰ παντός περιωρισμένα ἐντὸς τοῦ στενοῦ γεωγραφικοῦ αὐτῶν κύκλου; Οὐδὲν πάντως, οὐδέν. Ἐπρεπὲν ἀρα νὰ ἐξέλθωσιν ἐκ τῆς μικρᾶς αὐτῶν περιφέρειας, νὰ συναντηθῶσι καὶ δώσιν ἀλλήλοις τὸν ἐν τῷ προσδοκωμένῳ Λυτρωτῇ ἀσπασμὸν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ πόλει τοῦ ἀρχαίου κόσμου, τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, νὰ ἐκχυθῶσι καὶ ἐξαπλωθῶσιν ἀπ' ἀκρῶν ἕως ἀκρῶν γῆς, νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς προζύμη εἰς διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν τοῦ ἔλου ἀνθρωπίνου σφράγματος ζύμωσιν καὶ διάπλασιν, καὶ οὕτω νὰ προπαρασκευάσωσι τὰ ἔθνη πρὸς ἀποδοχὴν τῶν ὑψίστων ἀληθειῶν τοῦ Εὐαγγελίου, « ἐλθόντος τοῦ πληρώματος τῶν καρῶν ».

Πρὸς τὸν μέγαν λοιπὸν καὶ παγκόσμιον τοῦτον σκοπὸν ἐξαποπέλλει ἡ Πρόνοια τοῦ Ὑψίστου τὸν μέγαν ἐκείνον τῆς ἀρχαιότητος δορυκτῆτορα, τὸν Μακεδόνα, λέγω, Ἀλέξανδρον, ὅστις καταστρέψας ἐν βραχεί διαστήματι χρόνου τὸν μέγαν βασιλέα, πρὸς τιμωρίαν τῆς ἀδίκου κατὰ τῆς Ἑλλάδος βαρβαρικῆς ἐπιθέσεως, αἶρει διὰ χειρὸς στίβαράς τοὺς πολιτικούς ἐκείνους παναρχαίους φραγμούς, τοὺς διαχωρίζοντας ἀπ' ἀλλήλων τὰ ἔθνη, ἔξαιροι καὶ ρυθμίζει ἀνόμων καὶ κακονόμων ἀγρία φύλα, « σπείρει (κατὰ τὴν ἑκφρασίαν τοῦ Πλουτάρχου) τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν Ἀσίαν », εἰσάγει δηλονότι τὸν ἐλληνικὸν πολιτισμὸν, τὴν παιδείαν, τὴν γλώσσαν εἰς τὰς ἀγρίας ἐκείνας καὶ βαρβαροφώνους

φυλάς τῶν Ἀσιανῶν, καὶ οὕτω γίνεται « χεῖλος ἐν καὶ φωνὴ μία πᾶσιν » ἢ ἐλληνίζουσα! Ἱστοροῦσιν ὁ Ἀρειανὸς καὶ ὁ Πλούταρχος ὅτι ἐντὸς τῶν βασιλείων τῆς Περσιπόλεως, πρωτεύουσας τοῦ περσικοῦ κράτους, ἐδιδάχθησαν ἀπὸ σκηνῆς τὰ ἀριστουργήματα τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου, καὶ ὅτι ἡμέραν τινὰ παρέστησαν ἐνώπιον τοῦ Ἀλεξάνδρου τριάκοντα χιλιάδες περσοπούλων ὁμιλούντων ἐλληνιστί.

Καὶ ἀληθῶς, ὅστις διέλθῃ μετὰ προσοχῆς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀναλογισθῆ τὰς ταχείας αὐτοῦ προόδους ἐν τῇ Ἀσίᾳ, τὸ ὀλιγάριθμον καὶ ἀνεπαρκῆς τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν χρηματικῶν αὐτοῦ πόρων καὶ τὰ λοιπὰ φυσικὰ τε καὶ ἠθικὰ κωλύματα, ἀφ' ἑτέρου δὲ πάλιν τὰ μυριάριθμα τῶν βαρβάρων ἀριμάνεια στίφη καὶ τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν τοὺς ἀνεξαντλήτους, θέλει πάντως ὁμολογήσῃ, ὅτι τὰ κατορθώματα ταῦτα τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἡ ἐντεῦθεν προσγενομένη καθολικὴ τοῦ κόσμου ἠθικὴ, πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ μεταπολίτευσις καὶ μετάπλασις καὶ ἡ ἐξάπλωσις τῆς ἐλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης εἰς τὰς ἀγρίας ἐκείνας καὶ ἀτιθάσσους φυλάς τῆς Ἀσίας δὲν ἦσαν ἀποτελεσμα τυφλῆς εἰμαρμένης, ἀλλ' ἔργον « μεγάλης βουλῆς » ἔργον δηλονότι τῆς πανσόφου καὶ παντοδυνάμου Προνοίας, ἣτις « πόρρωθεν οἶδε προκαταβάλλειν τῶν μεγάλων πραγμάτων τὰς ἀφορμὰς » ὡς φησὶν ὁ Πολύβιος, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Μ. Βασίλειος.

Ὅτι δὲ ἡ μεταπολίτευσις αὕτη καὶ ἡ συγχώνευσις τῶν ἐθνῶν οὐκ ἦν ἔργον τύχης, ἀλλ' ἔργον τῆς θείας Προνοίας, δείκνυται ἐξ αὐτῆς τῆς ἀγίας Γραφῆς, ἣτοι ἐκ τῆς προφητείας τοῦ Δανιήλ, καθ' ἣν ὁ θεόπνευστος οὗτος προφήτης συνεχίζει τὴν ἱστορίαν τῶν μεγάλων πολιτικῶν τοῦ κόσμου μεταβολῶν προλέγει καὶ ταῦτα, πρὸ ἑκατὸν πενήκοντα ἐτῶν σχεδόν, πρὶν ἢ συμβῶσιν· ὅτι ἡ μεγάλη περσικὴ βασιλεία μέλλει ν' ἀνατραπῆ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου· καὶ τὸν μὲν βασιλέα τῆς Περσίας παρομοιάζει πρὸς κριόν, τὸν δὲ Μέγαν Ἀλέξανδρον πρὸς τράγον· ὅρα, λέγει, τὸν μέγαν ἐκεῖνον κατακτητὴν μετὰ πόσης ἔρμης ἐκ τῆς Δύσεως κινεῖται καὶ προχωρεῖ πρὸς τὴν Ἀνατολήν, ὡς νὰ

μὴ ἐγγίξῃ τὴν γῆν! ὁμοίος ἴστι, λέγει, ἐν τοῖς ταχυτάτοις καὶ ἔρμητικοῖς αὐτοῦ ἄλμασι πρὸς τοὺς τράγους· οὐδὲν δύναται ν' ἀναστειλῇ καὶ παρεμποδίσῃ τὴν θριαμβευτικὴν αὐτοῦ πορείαν, οὔτε τὰ ὄρη, οὔτε αἱ θάλασσαι, οὔτε οἱ κρημνοί· ἤδη ὁ μέγας καὶ ἀγέρωχος βασιλεὺς τῆς Περσίας κεῖται ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· ἐν τῇ θεᾷ αὐτοῦ, λέγει, ἐρεθίζεται ὁ τράγος, ἦτοι ὁ Ἀλέξανδρος, ἐξαγριόθῃ, τὸν συλλαμβάνει, τὸν βίπτει κατὰ γῆς, τὸν καταπατεῖ· οὐδεὶς δύναται νὰ τὸν ἐκσπάσῃ ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ· καὶ εἶδον, λέγει ὁ Δανιήλ, τὸν τράγον φθάνοντα ἕως τοῦ κριοῦ καὶ ἐξηγγριάνθη πρὸς αὐτὸν καὶ ἔπαισε τὸν κριόν, καὶ συνέτριψεν ἀμφότερα τὰ κέρατα αὐτοῦ καὶ οὐκ ἦν ἰσχύς τῷ κριῷ στήναι ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ ἔρριψεν αὐτὸν ἐπὶ τὴν γῆν καὶ συνεπάτησεν αὐτὸν καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐξαιρούμενος τὸν κριόν ἐκ χειρὸς αὐτοῦ· καὶ ὁ τράγος τῶν αἰγῶν ἐμεγαλύνθη ἕως σφόδρα καὶ ὅτε εἶδον τὴν θρασὶν ταύτην (προστίθησιν ὁ προφήτης) ἐταράχθη καὶ ἔπεσα κατὰ πρόσωπόν μου, καὶ ἐζήτησαν ἐξηγήσιν τοῦ ὄραματος· καὶ ἰδοὺ ἀκούω φωνὴν λέγουσαν πρὸς με· υἱὲ ἀνθρώπου, σύνες· ὁ κριὸς, ὃν εἶδες, ὁ ἔχων τὰ κέρατα, βασιλεὺς Μήδων καὶ Περσῶν ἴστιν, ὁ δὲ τράγος τῶν αἰγῶν βασιλεὺς Ἑλλήνων· (Δαν. η'. 7, 8, 17).

Ἐξ αὐτῆς ἄρα τῆς θείας Γραφῆς ἀποδεικνύεται ἐναργῶς, ὅτι ἡ ἀποστολὴ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὡς προέφη, ἦν ἔργον « μεγάλης βουλῆς », ἔργον τῆς πανσόφου καὶ παντοδυνάμου Προνοίας, πρὸς διάδοσιν τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν φωτῶν εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἅμα δὲ καὶ τῶν θρησκευτικῶν ἀληθειῶν τῆς Π. Διαθήκης, τοῦθ' ὅπερ τὰ μετὰ ταῦτα μάλιστα ἱστορικὰ γεγονότα ἐπικρατύνουσι, καὶ ἰδοὺ πως· Μόλις παρήλθον τριάκοντα ἔτη ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου συγχωνεύσεως τῶν ἐθνῶν καὶ τῆς ἐξαπλώσεως τῆς ἐλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης ἄχρι τῶν ἰσχυατιῶν τῆς Ἀσίας, καὶ ἰδοὺ, θεῖα πάντως ἐπινεύσει καὶ εὐδοκίᾳ, τῶν διαδόχων τῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ μεγαλόδοξος, λέγω, Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος, τῆ συνργείᾳ τοῦ σοφοῦ Δημητρίου τοῦ Φαληγρίου, ἐπιστάτου τῆς μεγάλης Ἀλεξανδρινῆς βιβλιοθή-

κης, μετεπέμψατο ἐκ τῆς γεραρᾶς καὶ περικλεοῦς πατρίδος τῶν ἱερῶν προφητῶν ἑβδομήκοντα ἀνδράς Ἰουδαίους ἑλληνιστάς, οἵτινες μεταφράζουσιν ἑλληνιστί, κατὰ θεῖαν ἐπίπνοιαν, τὰς ἑβραϊζούσας ἀγίας Γραφάς· οὕτω δὲ αἱ μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου εἰς μόνους τοὺς Ἰουδαίους γνωσταὶ θεόπνευστοι βιβλοὶ τῶν προφητῶν γίνονται ἀπὸ τοῦδε πᾶσι τοῖς ἔθνεσι προσिताὶ καὶ καταληπταὶ, ὡς μεταπεφρασμένα ὑπάρχουσαι εἰς γλῶσσαν ἤδη παγκόσμιον, παρά πάντων τῶν ἔθνῶν νοουμένην καὶ λαλουμένην, τὴν ἑλληνικὴν. « Ἐπειδὴ Χριστὸς ἤγγιζε παραγενέσθαι καὶ πρὸς ἑαυτὸν τὴν οἰκουμένην καλεῖν (γράφει ὁ φωτῶνιμος Φώτιος), ἡ ἑλληνικὴ δὲ γλῶσσα τῶν ἄλλων μᾶλλον τοῖς ἔθνεσιν ἐπιπόλαζε, τηνικαῦτα καὶ ἡ τῶν Ἑβραίων φωνὴ πρὸς τὴν Ἑλλήνων μετεβέβλητο πρὸ ἑναυτῶν οὐ πλέον τριακοσίων τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας· ἐχρῆν γὰρ ἐχρῆν, δι' ἧς ἱμελλε γλῶσσης τὰ πλείω τῶν ἔθνῶν εἰς θεογνωσίαν χειραγωγείσθαι, δι' αὐτῆς καὶ τοὺς χρησμοὺς προαγγέλλεσθαι, οἱ τὸν κοινὸν Λυτρωτὴν προσήτευον ». Τὰ αὐτὰ γράφει καὶ ὁ κλεινὸς γάλλος Rollin. « Ἡ θεῖα Πρόνοια, λέγει, προπαρασκεύασε τὰ ἔθνη πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος διὰ τῆς μεταφράσεως τῶν ἀγίων Γραφῶν, καὶ συνῆψε ταῦτα, διάφορα ὄντα τὰς διαλέκτους καὶ τὰ ἔθνη, εἰς μίαν κοινωνίαν, μίαν λατρείαν, μίαν διδασκαλίαν, διὰ μιᾶς μόνης γλῶσσης, τῆς ὠραιότερας, τῆς γονιμωτέρας, τῆς εὐηχοτέρας πασῶν, τῆς ἑλληνικῆς » (Hist. Ancien. Vol. VII p. 392).

Ἐκ τῶν εἰρημένων λοιπὸν κατάδηλον γίνεται, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ παιδεία καὶ ἡ γλῶσσα ὄργανον θεόχρηστον ἐχρημάτισαν τῆς θείας Προνοίας. Καθὼς δὲ τοιοῦτον ἐχρημάτισαν πρὸ τῆς ἐνσάρκου τοῦ Θεοῦ Λόγου οἰκονομίας, οὕτω καὶ μετὰ τὴν θεῖαν τοῦ Λυτρωτοῦ ἐνανθρώπησιν ὄργανον ἐπιτηδειότατον ἐχρημάτισαν πρὸς ἔκφρασιν, παγίωσιν καὶ διάδοσιν τῶν ὑψίστων δογματικῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀληθειῶν.

Ἐπιλείπει δὲ με ὁ χρόνος διηγούμενον, εὐλογημένοι χριστιανοί μου, τὰς ὑπηρεσίας, ἃς ἡ ἑλληνικὴ παιδεία εἰς τὸν ὀρθόδοξον Χριστιανισμὸν προσήνεγκεν ὡς πιστὴ αὐτοῦ φίλη καὶ ἀρωσιω-

μένην θιαραπινίς. Καὶ ποίησις, καὶ ῥητορεία, καὶ διαλεκτικὴ, καὶ ὠραιαί τέχναι καὶ ἀπαξ ἀπλῶς πάντα τὰ τῆς ἐλευθερίου ἑλληνικῆς παιδείσεως ζωτικὰ στοιχεῖα μετηγγίσθησαν, οὕτως εἶπεν, ἐν αὐτῇ τῇ οὐσίᾳ τῆς ὀρθοδοξίας (ὡς ὀρθῶς λέγει ὁ σοφὸς Ν. Ζαμπέλιος)· προσέτι πᾶσαι αἱ κρίσιμοι μάχαι τῆς ὀρθοδοξίας κατὰ τῶν αἵρέσεων συνήρθησαν ἐπὶ πεδίου ἑλληνικοῦ· ἐν ἑλληνικαῖς χώραις συνηγέρθησαν αἱ ἱεραὶ ἐκεῖναι ἀμφοικτυοναί, αἱ οἰκουμενικαί, λέγω, σύνοδοι· ἑλληνιστί συνετάχθησαν τὰ ἱερά αὐτῶν ψηφίσματα καὶ οἱ ὅροι· ἑλληνιστί συνετάχθη καὶ αὐτὸ τὸ πανάγραντον Σύμβολον καὶ « οἰκουμενικὸν μᾶθημα τῶν πιστῶν »· διὰ τῆς ἑλληνικῆς τέλος πάντων παιδείας καὶ γλῶσσης, εἰς ἃ διέπρεψαν οἱ θεοὶ ἡμῶν Πατέρες, καὶ πρὸ πάντων οἱ σήμερον ἑορταζόμενοι Ἱεράρχαι καὶ οἰκουμενικοὶ διδάσκαλοι, ἐξηπλώθη, ἐκρατύνθη καὶ ἑδοξάσθη τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, διασωθῆν ἀλύμαντον ἀπὸ τῶν παμποικίλων ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων αἵρετικῶν. Ἀλλὰ καθὼς ἡ ὀρθόδοξος πίστις, διωκομένη ὑπὸ τῶν καταχθονίων τούτων λεγεώνων τοῦ ἄδου, προσελάβετο ἰσχυρὸν σύμμαχον καὶ ἐπίκουρον πάντα τὰ τῆς ἑλληνικῆς παιδείσεως στοιχεῖα, καθαγιασθέντα ὑπὸ τῆς ἐνυποστάτου τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ὧν ζῶν καὶ δαψιλέστατον ἦσαν ταμίον οἱ Κλήμεντες, οἱ Πάνταινοι καὶ ὁ λοιπὸς θίασος τῶν ἀγίων Πατέρων, ἐξαιρέτως δὲ οἱ σήμερον ἑορταζόμενοι φωστῆρες τῆς οἰκουμένης, οὕτω πάλιν καὶ ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἐν καιροῖς ἀντιξέοις καὶ χαλεποῖς, καθ' οὓς ἐκινδύνευε ν' ἀπολεσθῆ πᾶν ζώπυρον τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, ἐχρημάτισεν ὄντως θεότευκτος κίβωτος, διασώσασα αὐτήν, ὑπὸ τὸ πεινχρὸν καλογηρικὸν βᾶσον, ἀπὸ τοῦ παγκοίνου κατακλυσμοῦ τῆς ἀμαθείας καὶ βαρβαρότητος· ἡ ἱερά δὲ αὕτη ἀλληλεγγύη ὀρθοδοξίας καὶ ἑλληνικῆς παιδείας, τῆς ἔσω καὶ τῆς θύραθεν σοφίας, καταφαίνεται ἐναργῶς ἐν ἐκάστη σχεδὸν σελίδι τῆς τε ἐκκλησιαστικῆς καὶ τῆς ἔθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας.

Τὴν ἱεράν δὲ ταύτην ἀλληλεγγύην καὶ τὸν στενὸν ἀμφοτέρων σύνδεσμον, ἐν ἡ πάνσοφος Πρόνοια τοῦ Ὑψίστου τρυφώκησε νὰ κρατύνῃ διὰ σκοπίμου συνδυασμοῦ καὶ ἀλληλουχίας τῶν ἱ-

στορικῶν γεγονότων, τὴν ἱεράν, λέγω, παύτην ἀλληλεγγύην καὶ τὸν στενὸν ἀμφοτέρων σύνδεσμον πάνυ καλῶς συνορώσα καὶ ἡ καθολικὴ συνειδήσις τοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶν Γένους ἀνέκαθεν καθιέρωσε τὴν ἡμέραν ταύτην οὐ μόνον ὡς θρησκευτικὴν ἑορτὴν, ἀλλ' ἅμα καὶ ὡς ἑορτὴν ἔθνικὴν τῶν ἐλληνίδων Μουσῶν, ἀναθεῖσα τὴν προστασίαν τῶν ἐλληνικῶν ἐκπαιδευτηρίων εἰς τοὺς τρεῖς μεγίστους Ἱεράρχας τῆς Ἐκκλησίας, εἰς πᾶσαν θεῖαν τε καὶ ἐλληνικὴν ἐπιστήμην ἐν ἑαυτοῖς συγκεντρώσαντας.

Ἴδού ἐν συνόψει, εὐλογημένοι χριστιανοί μου, ἰδοὺ οἱ λόγοι καὶ τὰ αἰτία τῆς ἐν τῇ παρούσῃ ἡμέρᾳ ἐνώσεως, ἢ μᾶλλον τῆς συναντήσεως τῶν δύο ἑορτῶν, τοῦθ' ὅπερ προῦθέμην ν' ἀποδείξω. Ἴδού δὲ καὶ ὁ λόγος, δι' ὃν τὸ ἔθνος ἡμῶν ἀπαιτεῖ τὴν ἐν ὀρθοδόξῃ καὶ ἅμα ἐλληνοπρεπεῖ μαθήσει διαπαιδαγωγῆσιν τῆς εὐσεβοῦς νεολαίας. Καὶ ὄντως ἀνευ τῆς παναρμονίου ἐνώσεως ἀμφοτέρων, δηλονότι θρησκευτικῆς ἀγωγῆς καὶ βασιμῶν ἐλληνικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀδύνατον, ἀδύνατον, ἀδελφοί, τὸ ἡμέτερον ἔθνος νὰ προσδεύσῃ. Τοῦτο δ' ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ οἱ πατέρες ὑμῶν, ἐν καιροῖς σιδηροῖς, καθ' οὓς σύμπασα ἡ Ἀνατολὴ κατέκειτο εἰς παχύτατον σκότος ἀμαθείας, δι' ἀδράς δαπάνης, διὰ πολυειδῶν κινδύνων καὶ μόχθων κατώρθωσαν ν' ἀνεγείρωσι περικαλλές καὶ εὐρύχωρον τέμενος τῶν ἐλληνίδων Μουσῶν, οὗτινος ἐδῶ ἐδῶ πλησίον ἴστανται τὰ εἰρεῖα, μαρτύρια ὡς ἀληθῶς ζωντανὰ τῆς δόξης, τῆς εὐνομίας καὶ τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ἅμα δὲ καὶ τῶν φρικωδῶν καὶ ἀνεπιλήστων παθημάτων τῆς φίλης πατρίδος! Ἐφρόντιζον δὲ οἱ ἀείμνηστοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, ὅπως οἱ ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ τούτῳ φοιτῶντες καταρτίζονται οὐ μόνον ἐν τοῖς μαθήμασιν, ἀλλ' ἐν ταύτῃ καὶ κατὰ Χριστὸν διαπαιδαγωγῶνται, πᾶν ὄφνητον καὶ ἐκφυλὸν δυνάμενον νὰ δηλητηριάσῃ τὰς ἀγνάς αὐτῶν ψυχὰς καὶ νὰ διασεισῇ τὸ τε θρησκευτικὸν καὶ τὸ ἔθνικόν αὐτῶν φρόνημα ὅλως ἀποδιοπομπούμενοι. Πρὸς δὲ τὴν ἱεράν καὶ ἔθνωφελῆ ταύτην πρόθεσιν τῶν ἱδρυτῶν καὶ συντηρητῶν τῶν Χείων ἐκπαιδευτηρίων ἀκριβῶς συμμορφούμενοι καὶ οἱ τῆνικαῦτα καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι μετὰ πολλῆς

προθυμίας συνημιλλῶντο ν' ἀναδείξωσι τοὺς παρ' αὐτοῖς μαθητευομένους ἀληθεῖς χριστιανούς, ἀπηλλαγμένους πάσης προλήψεως καὶ δεισιδαιμονίας, πρὸς δὲ καὶ χρηστὰ μέλη τῆς κοινωσίας. Πρὸς αὐτὰς δὲ ταύτας τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς πατρίδος ἀποδιδέποντες καὶ σήμερον οἱ ἐντιμότατοι ἱεροὶ, ὁ εὐπαιδευτὸς γυμνασιάρχης καὶ ὁ σύλλογος τῶν ἐλλογίμων καθηγητῶν καὶ διδασκάλων τῶν ἡμετέρων δημοσίων σχολείων παντὶ σθένει ἀντιφιλοτιμοῦνται πρὸς ἐκείνους, ὅπως ἀναδεικνύωσιν καὶ αὐτοὶ ἐκάστοτε νέους μεμορφωμένους θρησκευτικῶς τε καὶ ἐλληνοπρεπῶς.

Μακάριαι ψυχαὶ τῶν ἱδρυτῶν καὶ εὐεργετῶν τῶν Χείων ἐκπαιδευτηρίων εἴη τὸ ὄνομα ὑμῶν εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας! Ὑμεῖς ὀλιγαριθμοὶ ὄντες διὰ τῶν μικρῶν ὑμῶν πόρων, ἐν τῷ σμικρῷ τούτῳ τόπῳ κατώρθωσατε ὅ,τι περ οἱ λογαῖδες τοῦ ἔθνους, οἱ πρίγκηπες, φέρε, Μουρουζαὶ καὶ ἄλλοι ἑκατομμυριοῦχι τῶν χροῶν ἐκείνων ὁμογενεῖς καὶ πολλὰ παρὰ τοῖς κρατοῦσιν ἰσχύοντες μόλις κατώρθωσαν, ἐκ βάρων ἀνεγείραντες καὶ δι' ἀδράων δαπανῶν συντηροῦντες μέγα ἐκπαιδευτήριον οὐχ ἀπλῶς διὰ τὴν τῆς Χίου, ἀλλὰ διὰ πᾶσαν τὴν ἐλληνικὴν νεολαίαν ἐκπαιδευτήριον, ἀνώτερον μὲν ἴσως τοῦ τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Σμύρνης καὶ τῶν Ἰωαννίνων, ἐράμιλλον δὲ πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐπικροτήριον Μεγάλῃν τοῦ Γένους Σχολῆν, τὴν ὑπὸ τῶν ἀειμνήστων Μουρουζῶν ἀνεγερθεῖσαν καὶ προικισθεῖσαν. Πῶς μὴ θαυμάσωμεν τὴν φιλογένειαν, τὴν αὐταπάρνησιν, τὴν ὁμόνοιαν, τὸν ὑπὲρ τῆς εὐκλείας καὶ τῆς προόδου τοῦ ἔθνους θεοφιλῆ ὑμῶν ζῆλον; Δικαίως τὰ ὀνόματα ὑμῶν, δικαίως ἐνεγράφησαν χρυσοῖς γράμμασιν ἐν ταῖς ἀκαταστρέπτους δέλτοις τῆς ἔθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, παραπαιμφθέντα εἰς τὴν εὐλογίαν τῶν ἐπερχομένων γενεῶν. Αἰώνια ἡ μνήμη ὑμῶν ἀξιωμακάριστοι πατέρες τῆς Χίου! Ἀείμνηστε Ἀδαμάντιε Κοραῆ, εὐεργέτα τῆς πατρίδος καὶ τοῦ ἔθνους, πολλὰ ὑπὲρ αὐτῶν λόγῳ τε καὶ ἔργῳ ἐμόχθησας, φιλογενέστατε ἄνερ, ἅπασαν τὴν ζωὴν σου στωκρατικῶς ἀμειψάσας εἰς τὴν ἔθνικὴν πρόδον, εὐημερίαν καὶ ἀναγέννησιν, καὶ ξένος ἐν

Ξένη ὑπὲρ τούτων διαβιώσας· αἰωνία σου ἡ μνήμη, σοφώτατε τοῦ ἔθνους διδάσκαλε! Σκιαὶ ἱεραὶ τῶν ἀρχιδιδασκάλων τῆς Χίου, Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, Νεοφύτου τοῦ Βάμβα, τοῦ Βαρδαλάχου καὶ τῶν λοιπῶν μακαρίων τῆς Χίου καθηγητῶν, αἰωνία ἡ μνήμη ὑμῶν! Σοφὲ τοῦ Ὑψίστου ἀρχιερεῦ, Δωρόθεε Πρωίτε, καὶ σὺ μαθηματικώτατε Ἰωάννη Τσιλιπῆ, μάρτυρες γενναῖοι τοῦ Χριστοῦ, μύρον ἅγιον ἐκδυσάτωσαν τὰ ἀθλητικά ὑμῶν λείψανα! Πολλὰ μαρτύρια ἥρωικῶς ὑπεμείνατε! Καὶ σὺ μὲν Ἰωάννη Τσιλιπῆ « ἐν ὄρεσι καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὁπαῖς τῆς γῆς » ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, παρὰ τὸν Συκούστην, ἐνδαισιώμενος ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀμειλίχτου ἀπέθανες, κατὰ τὴν φοβερὰν ἐκείνην τῆς πατρίδος πανωλεθρίαν, μηδὲ ταφῆς γούν ἀξιοθεῖς! Σὺ δὲ πάλιν, ἱεράρχα Δωρόθεε, μετὰ πολλὰς ἡμέρας φρικτῆς ἀγωνίας καὶ πολυωδύνων βασάνων, ἀγγόνη ὡσπερ κακοῦργος παραδοθεὶς, ἐξέφυγες ἀπηνῶς εἰς τὰ πολύρλοισθα κύματα τοῦ Βοσπόρου, ἰχθύων κατὰβρωμα καὶ σὺ γεγονῶς! Αἰωνία ὑμῶν ἡ μνήμη, πολυάθλοι καὶ ἀήττητοι τῆς πίστεως μάρτυρες! Ἄλλ' εἰ καὶ ἡ ἀνθρώπινος δικαιοσύνη ὑμᾶς ἠδίκησεν, ἡ ἀπειρος ὁμοῦ τοῦ Ὑψίστου δικαιοσύνη ἀποδώσει ὑμῖν τὰ ἐπαθλα, ἀνθ' ὧν ὑπὲρ τοῦ φωτισμοῦ καὶ τῆς πνευματικῆς τοῦ Γένους ἀναγεννήσεως καρτερικῶς ὑπεμείνατε· πάντως ἀπόκειται ὑμῖν ὁ τῆς ἀθανασίας στέφανος « ἐν ἀποδώσει ὑμῖν ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὁ δίκαιος Κριτῆς », οὐ μόνον δὲ ὑμῖν, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς τε ἰδρυταῖς καὶ εὐεργέταις τῶν ὑπὲρ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ Γένους δημοσίων ἐκπαιδευτηρίων καὶ τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ γενναίως συναγωνισαμένοις καὶ συναθλήρασιν! Οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς γῆς ἡ ἱστορία ἐδικαίωσεν ἤδη ὑμᾶς, γεραίρουσα τοὺς θεοφιλεῖς ὑμῶν ὑπὲρ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ Γένους ἀγῶνας καὶ μνημονεύουσα τὰ ὀνόματα ὑμῶν μετ' εὐφημιῶν· ὁ Θεὸς μακαρίσει ὑμᾶς, ὁ Θεὸς μακαρίσει ὑμᾶς! εἴη τὸ ὄνομα ἀπάντων ὑμῶν μακαριστῶν εἰς τοὺς αἰῶνας!

Εἶδομεν ἀνωτέρω, εὐλογημένοι χριστιανοὶ μου, ὅτι ἡ ἐλληνικὴ παιδεία ὄργανον θεόχρηστον ἐχρημάτισε τῆς θείας Προνοίας

καὶ πρὸ τῆς ἐνσάρκου καὶ μετὰ τὴν ἐνσάρκον τοῦ Θεοῦ Λόγου οἰκονομίαν. Εἶδομεν προσέτι τὴν ἱεράν ἀλληλεγγύην θρησκείας καὶ ἐλληνικῆς παιδείας καὶ τὸν στενὸν ἐσωτερικὸν αὐτῶν σύνδεσμον, ἐν ἡ θεία Πρόνοια ἠδύοκῆσε νὰ συνάψῃ καὶ ἐνισχύσῃ μυστηριωδῶς διὰ σκοπιμωτάτης ἀλληλουχίας ἱστορικῶν γεγονότων (τοῦθ' ὅπερ ἰδίως καταφαίνεται ἐναργέστερον ἐν τῷ συνδυασμῷ τῆς ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου συγχωνεύσεως τῶν ἔθνων, τῆς δὲ αὐτοῦ μεταδόσεως τῆς ἐλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης ἄχρι τῶν ἐσχατιῶν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς ἀμέσως ἐπακολουθησάσης μεταφράσεως τῶν ἁγίων Γραφῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι φωνῇ). Εἶδομεν προσέτι τὸν λόγον, δι' ὃν οἱ πατέρες ὑμῶν καθιέρωσαν κατὰ τὴν παροῦσαν θρησκευτικὴν ἐορτὴν τελεῖσθαι συναμα καὶ τὴν ἐορτὴν τῶν ἐλληνικῶν ἐκπαιδευτηρίων ὑπαγαγόντες αὐτὰ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν τριῶν Μεγάλων Ἱεραρχῶν καὶ οἰκουμενικῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας.

Ταῦτα δὲ πάντα κατιδόντες καὶ πεισθέντες περὶ τῆς στενῆς συναφείας ἀμφοτέρων ὀρθοδοξίας καὶ ἐλληνικῆς παιδείας ἐννοοῦμεν ἤδη πάνυ καλῶς διὰ τίνα λόγον Κλήμησις ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ Πάνταινος, ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, ὁ Μ. Βασίλειος καὶ ἄλλοι τῶν Πατέρων συχνοὶ συνιστῶσι τοῖς πᾶσιν ὡς προεισαγωγὴν τῶν εὐαγγελικῶν ἀληθειῶν τὴν ἐλληνικὴν παιδείαν καὶ γλώσσαν· « Καὶ τοῖς ἔξω δὴ τούτοις μαθήμασι (τοῖς ἐλληνικοῖς) προτελεσθέντες, τῆνικαῦτα τῶν ἱερῶν καὶ ἀποφύτων ἀκουσόμεθα παιδευμάτων », φησὶν ὁ οὐρανοφάντωρ τῆς Ἐκκλησίας Πατὴρ (Λόγ. Παραιν. πρὸς τοὺς νέους)· ἐπομένως ἐννοοῦμεν ἤδη πάνυ καλῶς διὰ τίνα λόγον ὁ διχασμὸς αὐτῶν καὶ ἡ τῶν ὀθνείων καὶ ἐκφυλιῶν ἡθῶν καὶ ἰδεῶν ἀπομίμησις καὶ ἀπόμαξις, εἰς ἃ δυστυχῶς πολλοὶ τῶν νέων καὶ τῶν νεανίδων σήμερον ἐναδρύνονται, ἐστὶν ἐλευθριωτάτῃ τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει, καὶ ὅπως ἀντικειμένη τῇ προόδῳ καὶ εὐημερίᾳ αὐτοῦ. Τούτων τοίνυν καλῶς ἐννοηθέντων, ἄγε δὴ μοι σὺ ὁ τῆς καθολικῆς συνειδήσεως τοῦ ἔθνους καὶ τῶν πατρίων καταφρονῶν καὶ τὰ ὀθνεῖα καὶ ἐκφυλα ἀποθαυμάζων, εἰπέ μοι δύνασαι νὰ ὀνομασθῆς Ἑλληὴν καὶ ὀρθόδοξος χριστιαν-

νός; Ουδόλως, ούδαμῶς· εἶσαι πολέμιος, εἶσαι προδότης τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ ἔθνους, τῆς πατρίδος.

Ἀναλογίσθητε, γονεῖς, ὅποιαν βαρεῖαν εὐθύνην ἀναλαμβάνετε ἔσοι, ἀντί νά ἐκθρέψητε τὰ τέκνα ὑμῶν «ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου», ἀντί νά διαπαιδαγωγήσῃτε αὐτὰ ὀρθοδόξως καὶ ἑλληνοπρεπῶς, παραδίδετε αὐτὰ εἰς σχολεῖα ἀλλοιθνῶν καὶ ἑτεροδόξων· ἀναλογίσθητε, γονεῖς, ὅποιαν εὐθύνην ἀναλαμβάνετε ἔσοι παραδίδετε τὰ ἀπαλά καὶ ἀθῶα ταῦτα ὄντα εἰς τροφούς ἀλλοθρόους καὶ ἀλλοδόξους. Ἄλλ' ἴσως τινὲς σκανδαλισθέντες εἰπωσι τὰ τετριμμένα ἐκεῖνα «ἄφες τὸν ἄνθρωπον τοῦτον· ὁ παρῶν αἰὼν εἶνε αἰὼν τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς προόδου καὶ τῶν φώτων· αὐτὰ ὁποῦ μᾶς λέγει εἶνε ληρήματα (κουροφέξαλα), δὲν εἶνε τῆς ἐποχῆς, δὲν εἶνε τοῦ συρμοῦ». ἔχεις δίκαιον ἄθλιε! εἶνε τοῦ συρμοῦ βέβαια καθημένη ἡ θυγάτηρ σου παρὰ τὴν τράπεζαν λ. χ. νά μὴ ποιῇ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ νά μὴ εὐχαριστῇ τὸν δότηρα παντὸς ἀγαθοῦ, τὸναντίον δὲ καὶ νά ἐμπαίξῃ τοὺς τοῦτο πράττοντας! Εἶνε τοῦ συρμοῦ βέβαια νά ἀναγινώσκῃ ἀτελευτήτως τὰ ἄθλια ἐκεῖνα καὶ σκανδαλώδη μυθιστορήματα, ἵνα μάθῃ τί; ἐρυθριῶ, αἰσχύνομαί, σιωπῶ! . . . Εἶνε τοῦ συρμοῦ βέβαια νά παρουσιάζηται εἰς τὰ σαλόνια καὶ νά χορεύῃ τοὺς ἀσίμους ἐκείνους κορδακισμούς! Εἶνε τοῦ συρμοῦ βέβαια νά μὴ προσαγορεύῃ τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς οἰκείους ἑλληνοπρεπῶς πᾶτερ, μητέρα κ.τ.λ. κ.τ.λ. ἀλλὰ νά ἐκφωνῇ ἐπιδεικτικῶς καὶ μωρῶς τὰ παράστρεβλα καὶ δύστηνα ἐκεῖνα ξενικὰ προσρήματα· ναί, εἶνε τοῦ συρμοῦ βέβαια, τῆς σημερινῆς προόδου, τῶν σημερινῶν φώτων, νά ἀναμιγνύηται πολλάκις εἰς συνδιαλέξεις μηδόλως αὐτῇ προσηκούσας, ὅπως ἐπίδειξῃ τάχα πνεῦμα! ὦ! ἀλλ' ἀφίσταμαι. . . . Εἶδον, εὐλογημένοι χριστιανοί μου, τὸ λέγω μετὰ θλίψεως, εἶδον νέον ὁμογενῆ νά αἰσχύνηται νά ἑμιλήσῃ τὴν πατριὸν γλῶσσαν καὶ νά προσποιητῇ ὁ τρισαθλιὸς τὸν φραντζέζον! Καὶ ἄλλα δὲ ὅμοια παρατράγηδα καὶ εἶδον καὶ ἴκουσα, ἅτινα σιγῇ παύρομαι. . . . Εἶπατέ μοι, χριστιανοί, οἱ τοιοῦτοι γονεῖς οὐκ εἰσὶν ἀληθεῖς παιδοκτόνοι, ἀληθεῖς λυμεῖνες τῆς κοινωνίας,

ἀληθεῖς προδότες τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ ἔθνους, τῆς πατρίδος; Ἄνδρες δολοφόνοι τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, σύνετε!!! . . . Ἀναλογίσθητε προσέτι, γονεῖς, ὅποιαν εὐθύνην ἀναλαμβάνετε, ἔσοι τὰ τέκνα ὑμῶν ἀστύρικτα ὄντα εἰς τε τὴν πατρίαν εὐσεβίαν καὶ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα καὶ τὴν γλῶσσαν πέμπετε εἰς Εὐρώπην· οὐκ εἰμι φωτισμένος, οὐδαμῶς· τὸναντίον εἰμι φίλος, καὶ φίλος μάλιστα ἐθνουσιῶν τῆς ἀληθινῆς προόδου, τῶν ἀληθινῶν φώτων. Εὐχομαι πάντες οἱ γονεῖς ν' ἀποστέλλωσι τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς Εὐρώπην, πρὸς ἐκμάθησιν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν· ἀλλὰ πότε; ἀφ' οὗ πρότερον θεωρακίσωσιν αὐτὰ διὰ τοῦ διπλοῦ θώρακος τῆς κατὰ Χριστὸν ἀγωγῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστημονικῆς ἐκπαιδεύσεως· ἄλλως μὴ περιμένητε νά ἐπανίδῃτε, εἰμὴ ἐγωιστάς, ἀλαζόνας, δοκτρισύρους, καταφρονητάς τῶν πατρίων, ὕλιστάς, ἀθρήσκους, ἀθίους. . . .

Ἡ τοιαύτη δὲ ἀντορθόδοξος καὶ ἀνθελληνικὴ ἀγωγή καὶ ἐκπαίδευσις, ὁ τοιοῦτος πιθηκισμὸς καὶ ἡ δουλοπρεπὴς ἀπομίμησις τῶν ξένων ἠθῶν καὶ ἐθίμων, ἡ τοιαύτη ἀπόμαξις παντὸς κακοῦ, ὅπερ περιέχει ἡ εὐρωπαϊκὴ κοινωνία, ταῦτά εἰσι, χριστιανοί μου, ἡ φαγαινῶδες γάγγραινα ἡ καταβιβρώσκουσα ἐλεινῶς τὸ ἐθνικὸν ἡμῶν σῶμα! Ταῦτά εἰσι τὰ κυριώτερα αἴτια, δι' ἃ ὀπισθοδρομεῖ, φθίνει ὁσμημέραι τὸ ἡμέτερον Γένος! ἔτι δὲ μᾶλλον ὀπισθοδρομήσει (ὅ μὴ γένοιτο Χριστὲ Βασιλεῦ!) ἂν πρὸ πάντων αἱ ἐκκλησιαστικαὶ καὶ αἱ ἐθνικαὶ ἡμῶν ἀρχαὶ μὴ φροντίσωσιν ἐγκαίρως περὶ τῆς θεραπείας τοῦ κακοῦ διὰ καταλλήλων καὶ τελειοφύρων μέτρων.

Ἄλλ' ἀρέντες τὴν περὶ τούτων εἰδικωτέραν μέριμναν ταῖς ἀρμοδίαις ἀρχαῖς σπουδάσωμεν ἡμεῖς νά διατηρήσωμεν ἀλύμαντα τὰ ἡμέτερα Χῖα ἐκπαιδευτήρια, ἐπιβρώνοντες τὸν θεοφιλεῖ ζῆλον τῶν ἐφόρων καὶ τοῦ γυμνασιάρχου, τῶν μεριμνώντων ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως αὐτῶν καὶ προαγωγῆς, ὅπως ἂν καὶ εἰς τοῦπιόν ἐξέλθωσιν ἐξ αὐτῶν νέοι κατηρτισμένοι ἐν τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ, τῇ πατρίᾳ εὐσεβείᾳ καὶ τῇ ἑλληνοπρεπεῖ ἀγωγῇ καὶ παιδεύσει, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶν Γένους,

καὶ τῆς μερικῆς ἡμῶν πατρίδος, ἀνθαμιλλώμενοι ἅμα διὰ τῶν ἀναλόγων ἡμῶν συνδρομῶν πρὸς τοὺς ἐξω φιλοπατρίδας συμπολίτας, οἵτινες οὐ διαλείπουσι, καίπερ μακρὰν αὐτῆς διαμένοντες, οἱ πολλοὶ δὲ οὐδὲ τὴν Χίον ὄλωσ ἰδόντες, καὶ ὁμῶς ἐτησίως μὲν ὠρισμένα ποσὰ ἀποτίοντες ὑπὲρ τῆς συντηρήσεως αὐτῶν καὶ προαγωγῆς, ἐκτάκτως δὲ καὶ διὰ πλουσίων κληροδοτημάτων ταῦτα συντρέχοντες.

Ἅγιοι τρισμέγιστοι Ἱεράρχαι, Οὐρανοφάντορ Βασίλει, Θεολόγε Γρηγόριε καὶ Ἰωάννη Χρυσόστομε! εἰς τὴν ὑμετέραν προστασίαν καὶ πάλιν ἀνατιθέμεθα τὰ ἡμέτερα ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια· διαφυλάξατε αὐτὰ ἀπὸ πάσης ἐπηρείας, ἀπὸ παντὸς ἀντιξίου καὶ ἀνιάρου συναντήματος. Μακάριοι τῆς Χίου διδάσκαλοι, Δωρόθεε, Ἀθανάσιε, Νεόφυτε, Βαρδαλαίχε, καὶ σὺ ἀγαπητὴ ἐν Χριστῷ ἀδελφὴ καὶ προκάτοχε, μητροπολίττα τῆς Χίου ἱερομάρτυς, ὁ ἀδίκῳ θανάτῳ κατακριθεὶς Πλάτων, ἐνώσατε τὰς δεήσεις ὑμῶν πρὸς τὰς δεήσεις τῶν σήμερον ἑορταζομένων μεγάλων Ἱεραρχῶν καὶ οἰκουμενικῶν διδασκάλων καὶ καθικετεύσατε τὸν οὐράνιον Πατέρα τῶν φώτων, ἵνα καταπέμψῃ δαφιλῶς τὴν ἀγίαν αὐτοῦ χάριν καὶ εὐλογίαν ἐπὶ τὸν γυμνασιάρχην, τοὺς καθηγητὰς καὶ τοὺς διδασκάλους, καὶ ἐνισχύῃ αὐτοὺς εἰς τὸ ἐπιμοχθον ἔργον τῆς διανοητικῆς μορφώσεως καὶ τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς διαπλάσεως τῆς ὀρθοδόξου Χίης νεότητος. Δεήθητε τοῦ Ὑψίστου μετὰ τῶν τριῶν ἱερῶν προστατῶν τῆς παιδείας, ὅπως τὰς μὲν ψυχὰς τῶν ἐν Κυρίῳ ἀναπαυσαμένων ἰδρυτῶν τε καὶ εὐεργετῶν, ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων, τῶν ἡμετέρων σχολείων ἀναπαύσῃ ἐν κόλποις Ἀβραάμ, Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ, ἐν χώρᾳ ζώντων καὶ ἐν σκηναῖς δικαίων τοῖς δ' ἐφόροις καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὲρ αὐτῶν κοπιῶσι καὶ ἐργαζομένοις, καὶ τοῖς γενναίως ὑπὲρ αὐτῶν συνεισφέρουσι, τοῖς τε μακρὰν καὶ τοῖς ἐγγύς, ἀποδῶ τὴν ἀντιμισθίαν ἀπειροπλάσιον ἐν τε τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.

Αἰωνία ἡ μνήμη τῶν ἰδρυτῶν καὶ εὐεργετῶν τῶν Χίων ἐκπαιδευτηρίων, αἰωνία ἡ μνήμη, αἰωνία ἡ μνήμη!!!

ΛΟΓΟΣ

ἐκφωνηθεὶς τῇ Κυριακῇ τῶν Βαίων, 9 Ἀπριλίου τοῦ 1872,

ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τῆς Μητροπόλεως.

« Ὠσαννὰ τῷ Υἱῷ Δαβὶδ! »

Παράδοξος ἀντιθεσις ἰδιῶν καὶ αἰσθημάτων! « Ὠσαννὰ τῷ Υἱῷ Δαβὶδ », ἦτοι δεδοξασμένος εἶη ὁ υἱὸς τοῦ Δαβὶδ, κρᾶζουσιν οἱ παῖδες τῶν Ἰουδαίων, αὐτοὶ δὲ ὡς νόμιμον αὐτῶν βασιλεῖα μετὰ βαίων καὶ κλάδων ὑποδεχόμενοι τὸν υἱὸν τῆς Παρθένου στρωννύουσιν εἰς τὰς ὁδοὺς, δι' ὧν διέρχεται ἐπὶ πόλου ὄνου καθήμενος, τὰ ἱμάτια αὐτῶν, Ὠσαννὰ καὶ αὐτοὶ μετὰ τῶν παιδῶν ἀνακράζοντες. Καὶ ὁμῶς αὐτὸς οὗτος ὁ τῶν Ἰουδαίων λαὸς, ὃ τῆς ἀσταθείας τῶν φρενῶν! μόλις μετὰ ἐξ ἡμέρας ἀπὸ τῆς σήμερον, σινοεὶ ἐπιλανθανόμενος τῆς θριαμβευτικῆς ταύτης εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ αὐτοῦ προελύσεως, βλασφημεῖ, καθυβρίζει αὐτὸν ὡς πλάνον καὶ γόητᾶ καὶ ἀντάρτην τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐξουσίας, νόμιμον ἑαυτοῦ βασιλεῖα ἀνακτρώτων τῆς Ῥώμης τὸν Καίσαρα, καὶ ἀπαιτεῖ παρὰ Ποντίου Πιλάτου τοῦ ἀνθυπάτου τὴν εἰς τὸν σταυρικὸν θάνατον καταδίκην αὐτοῦ, κραυγάζων μανιωδῶς « ἄρον, ἄρον, σταύρωσον αὐτόν »!

Δὲν ἀπορεῖτε, χριστιανοί μου; Δὲν ἀγανακτεῖτε κατὰ τῆς ἰουδαϊκῆς ταύτης παλιμβουλίας καὶ ἀσταθείας; Βεβαίως ἀγανακτεῖτε, καὶ δικαίῳ τῷ λόγῳ. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ἀγανακτῆσῃ τις εὐλογώτερον καὶ δικαιοῦτερον ἐπὶ τῇ ἀσταθείᾳ καὶ παλιμβουλίᾳ τῶν σημερινῶν χριστιανῶν, ὅσοι οὐχὶ κατὰ διαλείμματα μακρὰ ἡμερῶν, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ, καθ' ἣν ὑμνολογοῦσι

τὸν Παντοδύναμον ἐν τῷ θεῷ αὐτοῦ ναῶ, καθυβρίζουσιν ἅμα τὴν θεῖαν αὐτοῦ μεγαλειότητα, ἀνασταυροῦντες αὐτὸν διὰ τῶν πονηρῶν αὐτῶν πράξεων; Μόλις ἐξέρχονται τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀμέσως ἐπιδίδονται εἰς διαφόρους κακίας καὶ μάλιστα ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς, ἣν ὤφειλον ν' ἀφιερώνωσιν εἰς ψυχωφελεῖς ἀναγνώσεις, ἐλεημοσύνας, ἐπισκέψεις ἀσθενῶν, παραμυθίαν χηρῶν καὶ ὀρφανῶν καὶ εἰς πᾶσαν ἀγαθὴν καὶ ἐνάρετον πρᾶξιν. Τῶν Ἰουδαίων ἄρα ἰουδαϊκώτεροι τὴν παλιμβουλίαν καὶ τὴν ἀσταθείαν εἰσιν οἱ τοιοῦτοι χριστιανοὶ καὶ ἀξιοὶ πολλῶ μείζονος καταδίκης καὶ κατακρίσεως.

Ἄλλὰ πόθεν προέρχεται ἡ τοιαύτη ἰουδαϊκὴ καὶ παλιμβουλος διαγωγή τῶν πλείστων χριστιανῶν; Πάντως ἐκ τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως θρησκευτικῆς ἀγωγῆς, ἐκ τῆς ὀλοσχεροῦς ἀγνοίας τοῦ πνεύματος τοῦ Χριστιανισμοῦ. Νομίζουσιν οἱ τάλαντες ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς συνίσταται ἀπλῶς εἰς τὸ προσέρχεσθαι εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς, προσφέρειν θυμιάματα καὶ κηρῶς, ποιεῖν ἀρτοκλασίας, προσφέρειν μηχανικῶς τινὰς προσευχάς, ἀσπάζεσθαι τὰς τῶν ἁγίων εἰκόνας, ἀπέχεσθαι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐλαίου κατὰ τὰς νηστεισίμους ἡμέρας, κατακορένυσθαι δ' ἐκ τῆς λαϊμάργου βρώσεως ὀκταπόδων, σπητιῶν καὶ ἄλλων ποικίλων δυσπέπτων καὶ τὴν υγείαν ὑπονομευόντων ἐδισμμάτων. Πόσον πλανῶνται οἱ δαίλαιοι! Ὁ Χριστιανισμὸς, ἀγαπητά μοι τέκνα, δὲν εἶνε Ἰουδαϊσμός· ὁ Χριστιανισμὸς δὲν συνίσταται εἰς ἀγόνους καὶ νεκροὺς ἐξωτερικοὺς τύπους· ὁ Χριστιανισμὸς δὲν εἶνε νεκρὸς μηχανισμὸς, ἔχει ἄλλ' εἶνε πνεῦμα, ἄλλ' εἶνε ζωὴ, ἄλλ' εἶνε δύναμις ἐνεργὸς, κατακυριεύουσα τοῦ νοῦ καὶ « ἄχρι μυελῶν καὶ ὀστέων καρδίας διήκουσα »· ὁ Χριστιανισμὸς εἶνε « πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη », εἶνε ἀγάπη πρὸς τὸν Θεόν, ἐλπίς ἀκράδαντος εἰς τὴν θεῖαν αὐτοῦ Πρόνοιαν, ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον, δικαιοσύνη, ἐπιείκεια, πραότης, ὑπομονή, ταπεινοφροσύνη, φιλανθρωπία, εὐσπλαγγνία, ἐλεημοσύνη, ἀνεξικακία, εὐκρίνεια, αὐταπάρνησις, θυσία ὑπὲρ τοῦ πλησίον καὶ τοῦ κοινῶ καλοῦ, σταύρωσις τῶν παθῶν· ὁ Χριστιανισμὸς, τέλος πάντων, εἶνε ἡ-

οική καὶ πνευματικὴ ἀναγέννησις διὰ τῆς χάριτος τοῦ παναγίου Πνεύματος τῆς ἐν τοῖς Μυστηρίοις τῆς Ἐκκλησίας μάλιστα ὑπερφυῶς τελεσιουργουμένη. Ἴδου ὁ ἀληθὴς Χριστιανισμός!

Ναί, ἀναγκαῖα εἶνε ἡ νηστεία· ἀλλὰ νηστεία κατὰ τὴν ἀληθινὴν τῆς λέξεως σημασίαν, καὶ οὐχὶ κατὰ τὴν σοφιστικὴν ἐκείνην, ἣν αὐτῇ οἱ πολλοὶ ἀποδίδουσι. Νηστεία ἀληθινὴ καὶ τῇ ἐκκλησιαστικῇ διατάξει συνάδουσα εἶνε ἡ περί τε τὸ ποῖόν καὶ τὸ ποσὸν τῆς βρώσεως ἐγκράτεια, ἡ τείνουσα εἰς τὴν σκόπιμον τῶν παθῶν χαλιναγωγῆσιν καὶ τὴν ἀπαρρηγόδοστον τῆς διανοίας πρὸς τὸ θεῖον ἀνάτασιν. Ἀναγκαῖά εἰσι καὶ πάντα τὰ διατεταγμένα ἔργα τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας, τίς ἑρθόδοξος ἀρνίεται τοῦτο; Ἄλλὰ πρέπει νὰ μάθωμεν ὅτι ταῦτά εἰσιν οὐχὶ ὁ κύριος σκοπὸς τῆς θρησκείας, ἀλλὰ μέσα διαπαιδαγωγοῦντα τὸν ἄνθρωπον αἰσθητικῶς πρὸς τὰ ὑπὲρ αἰσθησίν, ἐπενεργοῦντα ἀμέσως ἐπὶ τε τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας καὶ ἐπομένως συμβαλλόμενα εἰς τὴν ὑψώσιν τῆς διανοίας πρὸς τὸν Θεόν, εἰς τὴν ταπεινώσιν τοῦ γενητοῦ φρονήματος, εἰς τὴν διέγερσιν τῶν ἱερῶν συναισθημάτων, εὐλαβείας, ἀγάπης, κατανύξεως καὶ τῶν παραπλησίων καὶ, ἀπλῶς εἰπεῖν, εἰς τὴν πραγμάτωσιν τοῦ ἠθικοῦ ἀγαθοῦ καὶ τὴν κατὰ τὸ ἐρικτὸν ἐξομοίωσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Δημιουργόν, ὅπερ ἐστὶν ὁ σκοπὸς καὶ τὸ τέλος τῆς ἐξ ἀποκαλύψεως θείας πίστεως· αὐτὰ ὅμως καθ' ἑαυτὰ τὰ τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας ἔργα, ἀνεῦ τῆς ἐσωτερικῆς καὶ λογικῆς, τῆς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, ὅπως τὴν σήμερον μάλιστα ὑπὸ τῶν πολλῶν διαπράττονται, εἶνε βδέλυγμα παρὰ τῷ Θεῷ, αὐτόχρημα φαρισαϊσμός. Καὶ ὅμως εἰς ταῦτα καὶ μόνον συνίσταται ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἡ ἑρθόδοξία τῶν πλείστων χριστιανῶν! Καὶ πόθεν προέρχεται τοῦτο; Εἶπον ἀνωτέρω· τοῦτο προέρχεται ἐκ τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως θρησκευτικῆς ἀγωγῆς, ἐκ τῆς παντελοῦς ἀγνοίας τοῦ πνεύματος καὶ τῆς οὐσίας τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐντεῦθεν, χριστιανοὶ μου, ἐντεῦθεν προέρχεται καὶ ἡ πληθὺς ἐκείνη τῶν προλήψεων καὶ δεισιδαιμονιῶν, περὶ ὧν ἰδίως προτίθεμαι νὰ διαλάβω, προλήψεων καὶ δεισιδαιμονιῶν, αἵτινες ἡμαῦρῶσαν, ἐσκότισαν, διέ-

στρεψαν τὸ οὐράνιον πνεῦμα τῆς ἀμωμότητος θρησκείας τοῦ Θεανθρώπου.

Ἐπιλείπει με ὁ χρόνος, εὐλογημένοι χριστιανοί μου, ἀπαριθμοῦντάς τὰς παρά τοῖς πολλοῖς ἐπιπολαζούσας προλήψεις καὶ διδασκαμονίας διὰ τοῦτο θέλω ἀναφέρει ὀλίγας τινὰς σήμερον, καὶ ἀποτρέψει ὑμᾶς ἀπὸ τῶν τοιούτων κακῶν, ἅτινα ἀσχηματίζουσιν ὅτι ὑψηλόν, ὅτι θεῖον περιέχει τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον τοῦ Σωτήρος. Ἀκούσατε.

Ἡ φοίτησις εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς, ἡ ἐπίσκεψις αὐτῶν ἰδίως ἐν ταῖς ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσι τῶν ἁγίων, πρὸς δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ γινομένη « τοῦ ἐνδοξαζομένου ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ » καὶ πρὸς μίμησιν τῶν ἐναρέτων πράξεων τῶν ἑορταζομένων βασιῶν, διδασκαλῶν καὶ ἡρώων τῆς πίστεως, ἔστιν ἔργον ὄντως ψυχωφελές καὶ θεάριστον· τίς τὸ ἀρνίεται; Καὶ ἔμως τί συμβαίνει ἐν ταῖς τοιαύταις ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσιν; Οἱ πολλοὶ μόλις ἐξέλθωσι τῆς Ἐκκλησίας, ἐν ἧ τῷ μὲν σώματι πάρεισι, τῷ δὲ πνεύματι βυμβάζουσι περὶ τὰ ἔσον οὐπω τελεσθησόμενα, καὶ συνεργούμενοι περὶ τὰ ἱερά αὐτῶν περιούλια μετατρέπουσιν αὐτὰ εἰς ὀρχήστρας, παλαιστράς καὶ καπηλεία, ἐνθα παντὸς εἶδους θεάματα καὶ ἀκούσματα αἰσγρά τε καὶ ἀσεβῆ, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἔστι θεᾶσθαι καὶ ἀκούειν μετ' εὐσεβοῦς ἀγανακτήσεως. Οὕτω δὲ ὁ Θεὸς ἐν ταῖς τοιαύταις ἑορταῖς μυκτηρίζεται, οἱ ἑορταζόμενοι ἅγιοι περιυβρίζονται, ἡ ἀμώμητος ἡμῶν πίστις ἐξευτελίζεται! Ὅτι ὁ ἔλεγεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ μεγαλοφωνοτάτου τῶν προφητῶν Ἠσαίου πρὸς τοὺς παλαιοὺς Ἰουδαίους, ἀποδοκιμάζων τὰς θυσίας καὶ ἑορτὰς αὐτῶν, πολὺ δικαιότερον ἐφαρμόζεται σήμερον πρὸς τοὺς τοιούτους χριστιανούς· « Τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν; πλήρης εἰμί ὀλοκαυτωμάτων· στήαρ ἀρνῶν καὶ αἷμα ταύρων καὶ τράγων οὐ βούλομαι. . . . πατεῖν τὴν αὐλήν μου οὐ προσθήσει· ἐὰν φέρητέ μοι σερμίδαλιν, μάταιον θυμίαμα, βδέλυγμά μοι ἔστι· τὰς νεομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα καὶ ἡμέραν μεγάλην οὐκ ἀνέχομαι νηστείαν καὶ ἀργίαν καὶ τὰς ἑορτὰς ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχὴ μου » (κεφ. α'. 1). Μεταβῶμεν ἤδη εἰς ἕτερον.

Ἄπαντα ἡ Ὀρθόδοξος τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία διὰ τῆς Ζ'. Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐθέσπισε τὴν τιμητικὴν καὶ σχετικὴν τῶν σεπτῶν εἰκόνων προσκύντησιν « ἡ γὰρ τιμὴ τῆς εἰκόνος, φησὶν ὁ Μ. Βασίλειος, ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει ». Καὶ ὄντως ἀσπασόμενοι τὰς εἰκόνας δὲν προσκυνοῦμεν τὰ ξύλα καὶ τὰ χρώματα, ἀπαγε! ἀλλ' ἀναβιβάζομεν τὸν νοῦν ἡμῶν εἰς τὰ εἰκονιζόμενα πρόσωπα τῶν ἁγίων, ὑποθάλλοντες τοιοῦτοτρόπως καὶ ἀναζωπυροῦντες ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν τὴν χριστιανικὴν ἀγάπην, ἣτις καὶ πέραν τοῦ τάφου διήκει, συνάπτουσα καὶ συσχετίζουσα μυστηριωδῶς τὴν ἐπὶ γῆς στρατευομένην πρὸς τὴν ἐν οὐρανοῖς θριαμβεύουσαν Ἐκκλησίαν τῶν πρωτοτόκων. Ὅποιαν, ἀληθῶς, ἔποιαν ὑψηλὴν ἰδέαν περιέχει ὁ ἀσπασμὸς καὶ ἡ τιμὴ τῶν εἰκόνων, αἱ ἐπικλήσεις τῶν ἁγίων καὶ αἱ ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων δεήσεις! ἰδέαν, ἣν δυστυχῶς οἱ τῶν Προτεσταντῶν θεολόγοι, μ' ὄλην τὴν εὐρεῖαν αὐτῶν πολυμαθειαν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐννοήσωσι! Καὶ ἔμως πόσον καὶ ἡ περὶ τῶν εἰκόνων ὀρθὴ καὶ ἐμφιλότερος διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν πολλῶν χριστιανῶν παρενοήθη καὶ διαστράφη! Διὰ τοῦτο βλέπομεν πολλάκις ἀγύρτας, ψευδοκαλογήτρους καὶ ψευδοκαλογραίας, περιφέροντας ἐν ταῖς ἀγυῖαις καὶ ταῖς τριόδους εἰκόνας ἁγίων, ἀποδίδοντας εἰς αὐτὰς ἐξαιρετικὴν θαυματουργὴν δύναμιν, καὶ ταῦτα πάντα ἐπὶ αἰσγρά ἄργυρολογίᾳ ποιοῦντας. Παρατρέχω τοὺς ἰδρωτάς καὶ τὰ τριξήματα τῶν εἰκόνων καὶ ἄλλας ἀντιχριστιανικὰς δοξασίας, εἰς ἃς καταφέρει τὸν δύστηνον ἄνθρωπον ἡ ἀμάθεια, ὁ φανατισμὸς, ἡ θεοβλάβεια, ἡ καὶ ἡ ἀσεβῆς τῶν θεῶν καπηλεία, ἡ κατὰ τὸν Ἀπόστολον « τὴν εὐσέβειαν πορισμὸν ποιουμένη ». Ἴδωμεν καὶ ἕτερον ἁμοίας φύσεως αἰτοπον.

Ἡμεῖς οἱ ὀρθόδοξοι δοξάζομεν ὅτι ἡ θεία χάρις, καθὼς ἄλλοτε ἐνήργει διὰ τῆς Κολυμβήθρας τοῦ Σιλωάμ, οὕτω καὶ νῦν διὰ τῶν ἱερῶν ναμάτων τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, φέρε, Ζωοδόχου πηγῆς ἡ τῶν Βλαχιρνῶν ἐνεργουσα, παρέχει τοῖς μετὰ πίστει εἰς τὴν χάριν τῆς Θεοτόκου προσερχομένοις τὴν ἴασιν ἀπὸ πάσης μαλακίας. Καὶ ἔμως καρδοσκόποι τινὲς, τὰς τυχεύσας καὶ ἀμαρ-

τύρους και ὅλως τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀγνώστους πηγὰς ἐνδαιτήματα τῶν ἀγίων ἀνακτρώτοντες, καπηλεύουσι τὰ θεῖα, « πορισμὸν και οὔτοι ἀσυνειδήτως ποιούμενοι τὴν εὐσέβειαν ». Συμπληρώσωμεν ἤδη τὰ ἐν τῷ προομίῳ περὶ νηστείας ρηθέντα.

Ἄπαντες οἱ ὀρθόδοξοι ὁμολογοῦμεν ὅτι ἡ νηστεία, τουτέστιν ἡ ἐγκράτεια, εἶνε διάταξις τῆς Ἐκκλησίας, και ὅταν αὕτη σκοπίμως διενεργῆται, ὅπως οἱ Ἀπόστολοι και οἱ Πατέρις παραγγέλλουσιν, εἶνε λυσιτελής και ὠφέλιμος· διότι τότε συμβάλλεται πρὸς τὴν κατεύνασιν τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν, τὴν κατάνυξιν και συντριβὴν τῆς καρδίας, τὴν ταπεινοφροσύνην, τὴν ἀναπτέρωσιν τῆς διανοίας πρὸς τὸν Θεόν, ἀποσπῶσα αὕτην ἀπὸ τοῦ γηίνου τούτου κόσμου και μεταρσιοῦσα εἰς τὰς οὐρανίους χώρας τῆς αἰωνιότητος. Προσέτι, ἡ πείρα ἀποδεικνύει ὅτι οὐδεὶς μετὰ τὴν πολυφαγίαν και τὴν κραυπάλην ἐκτελεῖ ἔργον σπουδαῖον και ἀξιεπαινον· ἐξ ἐναντίας, ὅσοι διέπρεψαν ὡς σοφοὶ και σπουδαῖοι ἄνδρες, ἦσαν πάντοτε ἐχθροὶ τῆς γαστριμαργίας· διὰ τοι τοῦτο εἶχον καθαρὸν τὸν νοῦν, ζωηρὰν τὴν μνήμην, γόνιμον τὴν φαντασίαν. Ὁ περικλεῆς ἀστρονόμος και φυσιοδίφης Νεύτων οὐτ' ἐνεθυμείτο πολλάκις ἂν ἔφαγε. Πλὴν δὲ τούτων ἡ νηστεία, ὅπως ἐννοεῖ αὕτην ἡ θεοφρότιστος Ἐκκλησία, ἡ συνισταμένη ἐξ ἀθώων και ἀβλαβῶν βρωμάτων, μετρίως και τούτων λαμβανομένων, αἶον λαχάνων, ὀρύζης και τῶν ὁμοίων, ἡ τοιαύτη, λέγω, νηστεία οὐχ ἤττον ὠφελεῖ και σωματικῶς· διότι ἀφαιρεῖ τὴν ποικιλίαν τῶν βρωμάτων, τὰ καρυκεύματα, τὰ ποτὰ, ἄτινα διαφθείρουσι τοὺς χυμοὺς, μολύνουσι τὸ αἷμα, και γεννῶσι διάφορα ἀβρωπτήματα τοῦ στομάχου, τῶν ἐντέρων, τῶν νεφρῶν, τῆς καρδίας και τοῦ δέρματος, πολλάκις δὲ και αἰφνίδιον θάνατον ἐπιφέρουσιν. Ἄλλ' ὅποια τις εἶνε σήμερον ἡ νηστεία; Εἶνε ἀπλή μεταβολὴ βρωμάτων, και μάλιστα ἐπὶ τὸ τρυφηλότερον και ἡδυπαθέστερον. Νηστεύει, λέγει ὁ φαρισαῖος χριστιανὸς, ἀπέχεται κρέατος και τῶν λεγομένων πασχαλινῶν, και ὁμοῦς τρώγει κατὰ κόρον διάφορα βρώματα κεκαρυκευμένα, και ἰδίως θαλασσινα, ὡς κάλλιστα παρεσκευασμένα. Ἐκ δὲ τῆς εἰς ὑπερβολὴν και

μέχρι ῥήξειος γαστρὸς και ἐκστάσεως φρενῶν βρώσεως και πόσεως ἀποβλακοῦται, ἐκτρεπόμενος εἰς ὕβρεις βαναύσους και βλασφημίας φρικώδεις κατὰ τοῦ τιμίου Σταυροῦ, κατὰ τῶν ἀγίων, τῆς Θεοτόκου, αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· ὦ πλάνη! Ἄτερος πάλιν φαρισαῖος χριστιανὸς νηστεύει, ὡς ἀληθῶς ἐγκρατευόμενος ἐν ἄκρᾳ αὐστηρότητι, κατὰ τὴν ἱεράν τῆς Ἐκκλησίας διάταξιν, δὲν τρώγει, Θεὸς φυλάξει! οὐδὲ ἔλαιον ἀλλὰ κλέπτει, ἀλλ' ἀρπάζει, ἀλλ' ἀδικεῖ, ἀλλὰ καταβροχθίζει ἀσυνειδήτως τὸ ἀλλότριον, ἀλλὰ πίνει τοὺς ἰδρώτας και τὰ αἷματα τῶν χηρῶν και τῶν ὀρφανῶν, και τί κακὸν παραλείπει ἀτέλειστον; Και ὁμοῦς τοιαύτην νηστείαν νηστεύων, νηστείαν δηλονότι μόνον σωματικὴν, νομίζει ὅτι πράττει ἔργον ψυχωφέλις και θεάριστον· ὁ θεομπαίκτης! Τοιαύτην νηστείαν ἐνήστευον και οἱ πάλαι Ἰουδαῖοι, ἣν ἀποδοκιμάζων ὁ Θεὸς διὰ τοῦ αὐτοῦ Προφήτου ἔλεγε ταῦτα· « Ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν νηστειῶν ὑμῶν εὐρίσκετε τὰ θελήματα ὑμῶν και πάντα τοὺς ὑποχειρίους ὑμῶν ὑπονύσσετε . . . οὐ ταύτην τὴν νηστείαν ἐγὼ ἐξελεξάμην . . . οὐδ' ἂν κάμψης ὡς κρίκον τὸν τράχηλόν σου και σάκκον και σποδὸν ὑποστρώσης, οὐδὲ οὕτω καλέσετε νηστείαν δεκτὴν, οὐχὶ τοιαύτην νηστείαν ἐξελεξάμην, λέγει Κύριος· ἀλλὰ λύε πάντα σύνδεσμον ἀδικίας, διάλυε στραγγαλιὰς βιαίων συναλλαγμάτων, ἀποστείλε τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει και πᾶσάν σου συγγραφὴν ἀδικῶν διάσπα, διάθρυπτε πεινῶντι τὸν ἄρτον σου, και πτωχοὺς ἀστέγους εἰσάγαγε εἰς τὸν οἶκόν σου· ἐὰν ἴδῃς γυμνὸν, περιβαλε, και ἀπὸ τῶν οἰκειῶν τοῦ σπέρματός σου οὐχ ὑπερόψει . . . τότε βοήσῃ, και ὁ Θεὸς εἰσακούσεται σου· ἔτι λαλοῦντός σου, ἐρεῖ· ἰδοὺ πάρειμι » (νη'. 1). Ἡ δὲ προσευχὴ ἡμῶν ὅποια;

Ἡ ἀληθὴς προσευχὴ εἶνε ἀνάτασις τῆς διανοίας πρὸς τὸν Θεὸν μετὰ δοξολογίας ἐξ εὐγνωμόνος καρδίας προερχομένη, ἡ και μεθ' ἱκετηρίου ἐπικλήσεως τῆς θείας χάριτος και εὐσπλαγγνίας. Ἡ προσευχὴ ἐξομῶσι τὸν γετρὸν ἄνθρωπον πρὸς τοὺς οὐρανίους ἀγγέλους, προσπελάζει αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ὑψίστου, ἐξευμενίζει τὴν θεῖαν αὐτοῦ δικαιοσύνην, ἐπισπᾷ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν

τοῦ μετὰ κατανύψεως καὶ συντριβῆς καρδίας ἐξαιτουμένου τοῦ θεοῦ ἔλεος, τὴν οὐράνιον χάριν καὶ εὐλογίαν. Θαυμάσια εὐρίσκωμεν, ἀδελφοί μου, τὰ ἀποτελέσματα τῆς εὐλαβικοῦς καὶ ἐν πίστει γινομένης προσευχῆς· δι' αὐτῆς ἡ Ἄννα ἤξιώθη γεννηθῆσαι τὸν μέγαν προφήτην Σαμουὴλ· δι' αὐτῆς ὁ Ἐλκιὰς, δεινῶς ἤδη πάσχων, ἰατρεύθη· δι' αὐτῆς ὁ Μαρδοχαῖος καὶ ἡ Ἑσθήρ ἐλύτρωσαν τὸν ἰουδαϊκὸν λαὸν ἐκ τῆς ἐπιβουλῆς τοῦ Ἀμάν· δι' αὐτῆς ἡ Ἰουδῆθ ἐνίκησε τὸν Ὀλοφέρνην· δι' αὐτῆς οἱ τρεῖς Παῖδες ἐσώθησαν τοῦ καιομένου πυρὸς τὴν δύναμιν· δι' αὐτῆς ὁ Δαυιδ ἐβίβωσεν ἐν τῷ λάκκῳ τὰ στόματα τῶν λέόντων· δι' αὐτῆς ὁ Ἡλιοῦ κατεβίβασε πῦρ ἐκ τῶν οὐρανῶν· δι' αὐτῆς ὁ Μωϋσῆς ἐνίκησε τοὺς ἀλλοφύλους· κτλ. Ἄλλ' ἡ προσευχὴ ἡμῶν συνήθως ὅποια; ὦ, πόσον καὶ αὐτὴ, τὸ ἀγγελικόν, ὡς ἀληθῶς, τοῦτο ἔργον, παρά τοις πολλοῖς διεστράφη! Εἰσελθε εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ὑψίστου, καὶ ὄφει τὰ πάντα σχεδὸν μηχανικῶς καὶ καθ' ἕξιν τελούμενα· ὄφει λ. γ. τὸν ἀναγνώστην μηχανικῶς καὶ μετὰ καταπληκτικῆς παχύτητος ἀναγινώσκοντα τὸ ψαλτήριον καὶ τὰ ἀναγνώσματα τῶν Προφητῶν, ἅτινα ἀποτελοῦσιν οὐσιώδες μέρος τῶν ἱερῶν Ἀκολουθιῶν, τοὺς δὲ πλείστους τῶν ἱεροψαλτῶν κατατρώγοντας τοὺς πρὸ τῶν ἁσμάτων στίχους τῆς ἁγίας Γραφῆς ἢ καὶ παντάπασιν αὐτοὺς παραλιμπάνοντας, κατατρίβοντας δὲ τὸ πολὺ τῆς ὥρας, καὶ μάλιστα τύχῳσι καὶ κακέρωνοι, εἰς ἄσημα τερερίσματα. Διηγείται ὁ ἀοιδιμὸς Κοραῆς ὅτι κάποιος παπᾶ Τρέχας ἀνεγίνωσκεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πρωΐαν τινα τὸ ἱερὸν ψαλτήριον, ἐν δὲ τῷ ἀναγινώσκειν συνέβη νά σβύσῃ τὸ κηρίον ὅπερ ἐκράτει· διακόνος λοιπὸν τὴν ἀνάγνωσιν ἀνέβη ἐπὶ τὴν κρηπίδα, ἐν ἀνάψῃ τὸ κηρίον ἐκ τινος κανδήλας. Ἐπειδὴ δὲ παρήλθον λεπτά τινα ἕως οὐ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ ἀναλογιστὸν καὶ ἐπαναλάβῃ τὴν ἀνάγνωσιν, ὑπελόγησε πόσας σελίδας ἤθιλεν ἀναγνώσει ἐν τῷ διαστήματι τῶν λεπτῶν τούτων· ὅσας λοιπὸν ὑπελόγησε τοσαύτας παραδρομῶν, ἔρχετε τὴν ἀνάγνωσιν ἀπὸ τῆς ἐπομένης ταις παραλειφθείσαις σελίδος. ὦ πόσοι Παπατρέχαι ὑπάρχουσι δυστυχῶς καὶ σήμερον παρ' ἡμῶν! Ἄλλ' ἔρεϊς· καὶ

διὰ τί ὑμεῖς οἱ ἀρχιερεῖς χειροτονεῖτε τοιοῦτους; Ἐχεῖς δίκαιον ἀλλὰ ποῦ εὐρήσομεν, ἄνθρωπε, τοὺς λογίους; Πρέπει λοιπὸν ν' ἀρήσωμεν τοὺς χριστιανούς ἡμῶν ἀνευ ἱερῶν; Πράττομεν ὅτι, δυνάμειθα ὅπως χειροτονῶνται ἄνθρωποι ἀνεπιλήπτου, κατὰ τὴν κοινὴν μαρτυρίαν, διαγωγῆς, καὶ οἱ ὅπως οὖν περὶ τὸ πρακτικόν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀκολουθιῶν ἐντριβέστεροι, πρὸς δὲ καὶ ὅσοι εἶνε ἀπολύτως ἀναγκαῖοι πρὸς τὰς πνευματικὰς ἀνάγκας τῶν κωμοπόλειων καὶ χωριῶν, ἀποκρούοντες μάλιστα ἐνίοτε καὶ συστάσεις καὶ ἐκλιπαρήσεις τινῶν, σφόδρα ἐπὶ τούτῳ καθ' ἡμῶν δυσχεραίνοντων. Ὑποχρεοῦμεν προσέτι τοὺς χειροτονηθσομένους νά διδάσκωνται πρότερον ἐπὶ τινα καιρὸν τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα μαθήματα, εἰς τὴν ἱεράν κατήχησιν καὶ τὴν ἱεράν ἱστορίαν. Καὶ ἡμεῖς μὲν τοιοῦτους κατ' ἀνάγκην χειροτονοῦμεν· ἀλλ' ὑμεῖς οἱ τῶν ἄλλων προίχοντες, οἵτινες μάλιστα αἰτιάσθε τοὺς ἀρχιερεῖς, τοὺς ἐκ μεγίστης ἀνάγκης χειροτονοῦντας ἀνθρώπους οὐχ ἔσον δεῖ λογίους, πῶς δὲν προορίζετε ἐν ἕκ τῶν τέκνων ὑμῶν, ἀρ' οὐ ἐκπαιδευθῆ, εἰς τὸν ἱερὸν κλῆρον, ὡς ἔπραττον πολλοὶ τῶν ἀειμνήστων ὑμῶν πατέρων καὶ ὡς πράττουσιν οἱ Εὐρωπαῖοι καὶ σήμερον; Ἄλλ' ἴσως δὲν ἀποφασίζετε τοῦτο προβλέποντες ὅτι ἐν τῷ κλήρῳ τὰ τέκνα ὑμῶν δὲν θέλουσιν ὀλικῶς εὐτυχῆσαι· ἀλλὰ πταίομεν οἱ ἀρχιερεῖς διὰ τὴν ὡς ἐκ τῶν ἐθνικῶν περιστάσεων πνίαν, ἀπορίαν καὶ ἀναξιοπάθειαν τῶν παρ' ἡμῶν ἱερῶν; Τούλαχιστον, ὑμεῖς οἱ πλοῦστοι πῶς δὲν διευκολύνετε τὰ μέσα εἰς μόρφωσιν καὶ διατήρησιν λογίων κληρικῶν; Ἄλλ' ὑμεῖς ἔχετε, ὡς φαίνεται, τὴν τάσιν ἀπλῶς εἰς τὸ κατηγορεῖν καὶ φέγειν τὰ πάντα! Ὅστε λοιπὸν ἡ αἰτίασις στρέφει καθ' ὑμῶν, παρά παντὶ ὀφθῶς καὶ δικαίως λογιζομένη. Ἐρητίον ἤδη καὶ περὶ τῶν εἰς τὴν ἱεράν ἐξομολόγησιν συμβαινόντων ἀτοπήματων.

Ἡ ἐξομολόγησις εἶνε, ὡς γνωστὸν, ἐν ἕκ τῶν ἐπτὰ Μυστηρίων τῆς ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας· δι' αὐτῆς ὁ εὐλαβικῶς μετανοῶν ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις καὶ ἐλπίζων σταθερῶς καὶ ἀδιστακτικῶς εἰς τὴν θιαστήριον τοῦ Χριστοῦ θυσίαν, τὴν ἱεράπαξ τελεσθεῖσαν ἐπὶ τοῦ Γολγοθα, ἀποπλύνεται πάσης ἁμαρτίας διὰ τοῦ

παναγίου καὶ ζωοποιῦ Αἵματος τοῦ Κυρίου, « τοῦ ἐκχυθέντος ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς », καὶ λαμβάνει διὰ τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς μυστηριωδῶς, τῇ ἐπιφοιτήσει καὶ χάριτι τοῦ παναγίου καὶ τελεταρχικοῦ Πνεύματος, τὴν παντελεῖ ἄφεισιν τῶν ἀμαρτημάτων αὐτοῦ. Ἄλλ' ὅμως, ὅπως ἢ ἐξομολόγησις ἢ ἐνεργὸς καὶ τελειφόρος, ἀνάγκη ὁ μετανοῶν νὰ ἐξετάσῃ πρότερον τὴν ἑαυτοῦ συνειδήσιν, νὰ μελετήσῃ τὰς πράξεις, νὰ συντριβῇ τὴν καρδίαν καὶ νὰ ποιήσῃ ἀπόφασιν σταθερὰν τοῦ νὰ μὴ πράξῃ τι τοῦ λοιποῦ ἀντιβαίνον τῷ θεῷ νόμῳ. Ἄλλὰ πόσον καὶ τὸ Μυστήριον τοῦτο τῆς ἱερᾶς ἐξομολογήσεως διεστράφη! Διὰ τοῦτο βλέπομεν κατὰ τὰς παραμονὰς τῶν μεγάλων ἑορτῶν συνωθουμένους, κατὰ συνήθειαν ἀπλήν, ἀνδρας τε καὶ γυναῖκας περὶ τὸ κελλίον τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς, ἀνευ τινὸς προειτοιμασίας καὶ προκαθάρσεως, ἀνευ ταπεινώσεως, συντριβῆς καὶ κατανύξεως, ἀνευ συνδιαλλαγῆς μετὰ τοῦ πλησίον, ἀνευ σταθερᾶς τινος περὶ εἰλικρινοῦς ἐπιστροφῆς εἰς τὸν Θεὸν ἀποφάσεως, ἐξαγγέλλοντας δὲ μηχανικῶς καὶ καθ' ἑξὶν τὰ ἑαυτῶν ἀμαρτήματα. Τοιαύτη μηχανικὴ ἐξομολόγησις τί ὠφελεῖ τὸν ἐξομολογούμενον; Κατὰ τί οὗτος ἠθικῶς ἢ πνευματικῶς ἐβελτιώθη; Ἀπῆλθε τοῦ κελλίου τοῦ πνευματικοῦ πολλῶ χειρῶν ἢ ὅτε προσῆλθε, καὶ βαρυτέρας ποινῆς καὶ κατακρίσεως ἄξιος, ὡς αὐτὸν τὸν καρδιογνώστην καὶ παντεπόπτην Θεὸν ἀσεβῶς ἐκμυκτρίσας καὶ διαπαίζας! Μεταδῶμεν εἰς ἄλλο.

Ἄπασα ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία στέργει καὶ ἀσπάζεται τὸν μοναχικὸν βίον, οὐχὶ καὶ τὴν ἱεροσυντικὴν ἔννοιαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀληθῆ ὀρθόδοξον. Μοναχικὸς βίος σημαίνει αὐταπαρνησιν· τὸ ἐργάζεσθαι δηλονότι ὑπὲρ τῆς ὠφελείας τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας διὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος εἰς χώρας, φέρε, βαρβάρων καὶ ἀγρίων λαῶν, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, τὸ ἐργάζεσθαι μὲ θυσίαν καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ μετ' αὐταπαρνήσεως ποιεῖν, κατὰ τὰ εὐαγγελικὰ ἐκεῖνα βήματα, « ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ κτλ. », βήμα-

τα ὄντως θεῖα, ἅτινα τὸ πνεῦμα τοῦ μεσαιῶνος ὄλωσ παρεξήγησε! Τὰ μοναστήρια ἦσαν τὸ πάλαι ξενῶνες, σταθμοὶ τῶν καταπεπονημένων ὁδοιπόρων, ἦσαν σωφρονιστήρια, ἦτοι ἄσυλα ἱερὰ, εἰς ἃ οἱ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως διὰ βαρῆα ἐγκλήματα ἐλαυνόμενοι καταφεύγοντες μετέβαλον ἦθος καὶ πολιτείαν, πνευματικῶς ἀναγεννώμενοι καὶ ἠθικῶς ἀνακαινιζόμενοι ἦσαν προσέτι πανεπιστημεία, καὶ τοῦτο μαρτυροῦσιν αἱ ἐν αὐτοῖς ἐτι σωζόμεναι βιβλιοθήκαι, ἐνθα ἐμορφούντο οἱ ἱεροὶ ποιμένες καὶ οἱ κήρυκες τοῦ Εὐαγγελίου ἦσαν γυμναστήρια πάσης πρακτικῆς καὶ θεωρητικῆς ἀρετῆς, ἐργαστήρια τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, κατὰ τὴν πλατυτέραν τῆς λέξεως ἔννοιαν. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ μοναστήρια κατὰ τοὺς χρυσοὺς αἰῶνας τῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλ' ὅποια κατήντησαν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, ἢ ὅποια ὑπάρχουσι κατὰ τοὺς ἡμετέρους χρόνους τὰ πλεῖστα; Ἄλλ' ἀρέντες τὰ λοιπὰ μοναστήρια, ἐξετάσωμεν τὰ ἐν Χίφ. Ὅποια τις εἶνε σήμερον ἢ περιώνυμος Νέα Μονή; Πρὸ μὲν τῆς καταστροφῆς τῆς πατρίδος διατελοῦσα ὑπὸ τὴν ἐνδελεχῆ μέριμναν τῶν ἀειμνήστων ὑμῶν πατέρων, ἐξετέλει πως, ἐφ' ὅσον αἱ ἀνωμαλῖαι τῶν περιστάσεων συνεχώρουν, τὸν ἱερὸν προορισμὸν τῆς ὅποια δὲ κατήντησε σήμερον; Τὸ λέγω μετὰ λύπης· καταγώγιον, ἐκτὸς ὀλιγίστων ἐξαίρεσεων, ἀμαθῶν καὶ ἀξέστων ἀνθρώπων, ἀποστρεφόμενων τὰ φῶτα καὶ τὴν παιδείαν, εἰς βαναύσους δὲ μόνον ἀγροτικᾶς ἐργασίας ἀσχολουμένων, ἔστιν ὅτι δὲ συνερχομένων ἐν τῷ πανσέπτῳ ναῷ τῆς Νεαμονίτιδος Θεοτόκου καὶ μηχανικῶς καὶ καθ' ἑξὶν τὰς διατετυπωμένας ἀκολουθίας βατταρίζοντων! Ἐντεῦθεν οὐδεὶς εὖ φρονῶν, οὐδεὶς ἀνὴρ λόγιος ἀποφασίζει νὰ μονάσῃ ἐν αὐτῇ· καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ὀλίγιστοι λόγοι, οἵτινες ἐτίμων ἀληθῶς τὴν Μονήν, ἀποδυσπατήσαντες πρὸς τὴν ἀγροικίαν, ἀβελτηρίαν καὶ ἀγνωμοσύνην τῶν ἐν αὐτῇ ἐνδαιτωμένων, ἤναγκάσθησαν ν' ἀποσυρθῶσι τῶν κοινῶν τῆς Μονῆς πραγμάτων.

Τί δὲ ἡ γυναικεῖα μονὴ τῆς Καλιμασίας; Συμμόρφημα ναυαγίων τῆς κοινωνίας τὸ πλεῖστον, εἰς οὐδὲν ἄλλο ἀσχολουμένων, ἀλλὰ τὸ μὲν εἰς ἀγόνους τινὰς καὶ νεκροὺς θρησκευτικούς

τύπους, εἰς οὓς ἐξ ἀμαθείας περιορίζουσιν ἅπασαν τὴν χριστιανικὴν τελειότητα, τὸ δὲ εἰς ἀτελευτήτους ἐριδὰς καὶ διαπληκτισμούς. Ἄλλ' ἔρεις· ἵνα τί σὺ βλέπων ταῦτα κἀθησαι ἀργός καὶ ἀπαθὴς θεατὴς, καὶ δὲν ἐπιφέρεις τὴν δέουσαν θεραπείαν; Ἐἶπον, ἀγαπητά μοι τέκνα, ἐνήργησα, ἐπραξα πᾶν ὅ,τι ὤφειλον νὰ πράξω· ἀλλ' οὐδὲν δυστυχῶς κατώρθωσα· διότι εὐρον τὰς μονὰς ταύτας εἰς γαγγραινώδη κατάστασιν. Ὅταν δὲ ἡ πληγὴ καταντήσῃ εἰς γαγγραιναν, τότε οὐδὲν φάρμακον ἰσχύει· τὸ μόνον φάρμακόν ἐστίν ἡ ἐκ τοῦ ὅλου σώματος τομὴ τῶν σπυγμάτων μελῶν, καὶ ἡ προφύλαξις διὰ τῆς εἰς τὸ ἐξῆς καταλλήλου ὑγιεινῆς, ἣτοι διὰ βίαικῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ ὑπάρχοντος συστήματος, συνωδᾷ τῷ πνεύματι τῆς Ἐκκλησίας· ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀναγκάτως συναπαιτεῖται ἡ συνέργεια καὶ συναντιλήψις πάντων τῶν πεφωτισμένων πολιτῶν. Προσθετίον ἐν τέλει καὶ τὰ περὶ τὰς κηδεῖας ἀτοπήματα.

Μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν ἐθίμων, ἅτινα παρεδέξατο ἡ ἀγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία καὶ καθήγησεν, ὡς σύμφωνα πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, εἰσὶ καὶ τὰ περιδείπνα, αἱ κοινότερον λεγόμεναι μακαρίαί· τὰ δείπνα ταῦτα τῆς ἀγάπης περιτίθεντο τὸ πάλαι, κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀπόρους, οἵτινες, μεταλαμβάνοντες κοσμίως καὶ μετ' εὐχαριστίας ἐκ τῶν παρατιθεμένων ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ τετελευτηκότος χριστιανοῦ βρωμάτων, ἠύχοντο ὑπὲρ μακαρίας μνήμης καὶ αἰωνίου αὐτοῦ ἀναπαύσεως, ἐφ' ᾧ καὶ μακαρίαί τὰ δείπνα ταῦτα ἐπωνομάσθησαν· ἴθως ἐντως μακαριστὴν καὶ θαυμάσιον, ἀκραιβνὲς προῖν ἀκραιβνῶς χριστιανικῆς ἀγάπης! Ἄλλὰ καὶ τὸ ἅγιον τοῦτο ἔθνος ἐπέσον διαστράφη, παρ' ἡμῶν μαρτυροῦσι τὰ κατὰ τὰς κηδεῖας τῶν νεκρῶν ἐν τοῖς χωρίοις μάλιστα τῆς Χίου τελούμενα ὅλως ἀντιχριστιανικὰ καὶ παράλογα, ἅτινα διὰ τι τῶν προσπαθειῶν τῶν ἡμετέρων ἱερῶν προκατόχων καὶ τῶν ἀνευδότων ἡμῶν ἀγώνων ἐξ ὀλοκλήρου μὲν ἐκ τῶν βορείων χωρίων ἐξέλιπον, εἰς ὀλίγιστα δὲ τῶν Μαστιχοχωρίων κατὰ δυστυχίαν εἰσέτι διασῶζονται. Ἄλλὰ καὶ ταῦτα σὺν

θεῷ διὰ τοῦ χρόνου, καὶ πρὸ πάντων διὰ τῆς διαδόσεως τῶν γραμμάτων ἐξαλειφθήσονται· διότι προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας πρὸ αἰῶνων ἐρρίζωμέναι ἐν τῇ διανοίᾳ ὄχλου ἀμαθοῦς καὶ ἀπαιδεύτου δὲν δύναται τις εὐχερῶς καὶ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ, ὡς τινες τυχόν ὑπολαμβάνουσι, διὰ μόνων συμβουλῶν, παραινέσεων, ἀπειλῶν ἢ καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτιμιῶν νὰ καταστρέψῃ, ἐκτὸς ἂν ἤθελε προσφύγει εἰς βίαια καὶ καταναγκαστικά μέτρα, ὅπερ ἀτοπον καὶ ὅλως ἀνάριστον πνευματικῆ ἀρχῆς, στερουμένη μάλιστα τῆς ἐνεργοῦ συναντιλήψεως ἐπικούρου τινὸς ὑπερόχου. Τί δὲ συνέβαινον ἄλλοτε γενικῶς καὶ εἰς ὑπερβολὴν, ἢ τί συμβαίνει σήμερον μερικῶς ἐν τισὶ χωρίοις τῆς Χίου; Ἀκούσατε. Μετὰ τὴν κηδεῖαν τοῦ χριστιανοῦ συνήρχοντο πρότερον μὲν ἅπαντες οἱ χριστιανοὶ ἐν τοῖς πύργοις, σήμερον δὲ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ τετελευτηκότος οἱ γέροντες, οἱ ἐπίτροποι, οἱ λεγόμενοι ἡγούμενοι καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν προκρίτων τί δὲ γίνεται; Ἀφ' οὗ φαίγωσι καὶ πίωσι κατὰ κέρρον, δαπάναις τῆς πτωχῆς καὶ κατατεθλιμμένης οἰκογενείας, ἐπιδίδονται εἰς βαναύστους ὕβρεις, εἰς βαρβάρους διαπληκτισμούς, πολλάκις δὲ καὶ εἰς σφοδρὰ ζυλοκοπήματα, ἐνίοτε μάλιστα καταρῶνται ἀσυνειδήτως καὶ καταβλασφημοῦσι τὴν μνήμην τοῦ τεθνεώτος. Οὕτω δὲ αἱ μακαρίαί, τὰ δείπνα ἐκεῖνα τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης καὶ εὐλογίας, μετατρέπονται ἀνοσίως εἰς δείπνα κατάρας καὶ βλασφημίας!

Ἄλλ' ὦ Θεέ μου, Θεέ μου! Καὶ δυνάμεθα λοιπὸν τοιαῦτα φρονούντες, τοιαῦτα πράττοντες, νὰ ὀνομασθῶμεν χριστιανοί, καὶ χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι; Τοιαύτη προσευχὴ, τοιαύτη νηστεία τοιαῦται ἑορταί, τοιαύτη προσκύνησις εἰκόνων, τοιαύτη ἐξομολόγησις, τοιοῦτος μοναστικὸς βίος, τοιαύτη λατρεία, τοιαῦται ἀντιχριστιανικαὶ πράξεις ἔχουσι τι κοινὸν πρὸς τὴν Ὀρθοδοξίαν, τὸ Εὐαγγέλιον, τὸν Χριστιανισμόν, ὅστις ἐστὶ πνεῦμα καὶ ζωὴ, ἀνακαίνισις τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας, ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ἀναγέννησις τοῦ πεπαλαιωμένου ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας ἀνθρώπου, καὶ ἐξομώσις αὐτοῦ μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Δημιουργοῦ ἡμῶν; Ποῦ εἰσθε, Χρυσόστομε, Ἀθανάσιε, Βασίλειε, Γρηγόριε, Φώτιε;

Ποῦ εἰσθε, Πατέρες καὶ Οἰκουμενικοὶ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι; Ποῦ εἰσθε, ἅγιοι, τῆς πίστεως μάρτυρες, ἐξ ὧν οἱ μὲν ὅλον ὑμῶν τὸν βίον διηγύσατε τὸν καλὸν ἀγῶνα ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας κατὰ τῆς πλάνης καὶ τῶν αἵρέσεων, οἱ δὲ πάλιν ἀτρόμητοι ἐνώπιον τοῦ βήματος τῶν χριστομάχων τυράννων παρέστητε, ἀφειδῶς τὸ αἷμα ὑμῶν ὑπὲρ τῆς καλῆς ὁμολογίας ἐκχέαντες; Δεῦτε, κλαύσατε, θρηνήσατε ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ πωρώσει, ἐπὶ ταῖς ἡμετέραις πλάναις καὶ δεισιδαιμονίαις, δι' ὧν ἠσχημίσαμεν, ἡμαυρώσαμεν, διστρέψαμεν τὴν ἱεράν τῆς Ἐκκλησίας διδασκαλίαν!

Ἄλλ' ὦ πανάγαθε καὶ πολυεύσπλαγγε Κύριε, ρίψαι τῶν ψυχῶν ἡμῶν! ἀποκάθαρον ἡμᾶς πρεσβείαις τῶν Ἀποστόλων, τῶν διδασκάλων, τῶν ὁμολογητῶν καὶ μαρτύρων τῆς ἀγίας Σου πίστεως, ἀποκάθαρον ἡμᾶς τῇ φωτιστικῇ τοῦ παναγίου Σου Πνεύματος χάριτι ἀπὸ τῆς φοβερᾶς λύμης τῶν δεισιδαιμονιῶν καὶ προλήψεων, στήριξον ἡμᾶς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου ἣν ἐν τῇ ἀγίᾳ, τῇ ἀλανθάστῳ καὶ θεωρωτίστῳ Σου Ἐκκλησίᾳ ἀπιθησαύρισας, καὶ φωτίσον ἡμᾶς ποιεῖν αἰεὶ τὸ θέλημα Σου τὸ ἅγιον!

Ἀλλὰ πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθεισῶν δεισιδαιμονιῶν, αἵτινες κατεζόρωσαν τὴν ἱεράν τῆς Ἐκκλησίας παράδοσιν, παρεσέφησαν δυστυχῶς παρὰ τοῖς πολλοῖς καὶ πλείστοις ἄλλαι δεισιδαιμονίαι, εἰς ἐπίμετρον τῆς διαστροφῆς τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας αὐτῶν, οἷον γοητεῖαι, μαγγανείαι, διάφορα περὶ νηρηθῶν καὶ τῶν λεγομένων ἐξωτικῶν μυθάρια, προβασκάνια, καλλικάνθαροι, βρυκόλακες καὶ πλείστα ἕτερα ἐξοιδαινούσης φαντασίας ἀποκρήματα, λείψανα τῆς παλαιᾶς εἰδωλολατρίας!

Γραῖδιά τινα τοῦ Βροντάδου, ἀτινα ἐσχάτως ὑπέβαλον εἰς ἐκκλησιαστικὰ ἐπιτίμια, πιστεύουσι καὶ κηρύττουσιν ὅτι ὅσοι ἀποθνήσκουσι σάββατον ἐν τῇ κόμῃ ἐκείνῃ γίνονται βρυκόλακες καὶ ὅτι τὴν νύκτα μεταφέρονται ἀντικρὺ εἰς τὴν ξηρόνησον Γουβι, ἐνθα συνέστησαν ἤδη πολυάριθμον κοινωνίαν. Τὸ αὐτὸ ἐφρόνουσι τὸ πάλαι πολλοὶ ἀπλοικοὶ Μαστιγοχωρίται, ὅτι ὁγλαδὴ ὅσοι τῶν προκρίτων αὐτῶν ἦσαν ἀρπαγῆς καὶ φιλάδικοι, οὗτοι ἀπο-

θνήσκοντες ἐβρυκολακιάζον, καὶ μετεφέροντο νυκτὸς εἰς τὸ ἐρημον νηρηθῶν τὸ καλούμενον Βενέτικον! Τοιαῦτα ἐξαμβλώματα ἐγέννησεν ἡ ἀμάθεια, εὐλογημένοι χριστιανοὶ μου! Διὰ ταῦτα, γράμματα καὶ πάλιν γράμματα συνιστῶ ὑμῖν μόνῃ ἡ ὀρθῇ ἐκπαίδευσις τοῦ λαοῦ, ἡ ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τῆς ἀμωμότητος ἡμῶν πίστεως στηριζομένη, θέλει διασκεδάσει τὴν παχέαν ἀχλὺν τῆς πλάνης· μόνῃ ἡ ὀρθῇ ἐκπαίδευσις θέλει διανοίξει τὰ ὄμματα τῶν πολλῶν πρὸς τὸ ἀπλετον καὶ θεῖον φῶς τοῦ Εὐαγγελίου· μόνῃ ἡ ὀρθῇ ἐκπαίδευσις θέλει διδάξει τὸν λαὸν τὸ ἀληθὲς πνεῦμα τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως· μόνῃ ἡ ὀρθῇ ἐκπαίδευσις θέλει γνωρίσει εἰς αὐτὸν τὰ ἱερά αὐτοῦ καθήκοντα, τὰ πρὸς τὸν Θεόν, τὸν πλησίον, τὴν κοινωνίαν, τὴν πατρίδα, τὸ ἔθνος τὴν ἀνθρωπότητα· μόνῃ ἡ ὀρθῇ καὶ κατὰ Χριστὸν ἐκπαίδευσις θέλει μορφώσει καὶ ἀναδείξει ἀληθεῖς χριστιανούς λατρεύοντας τῷ Θεῷ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ· ἀνευ τῆς τοιαύτης θρησκευτικῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς ὀρθῆς ἐκπαιδεύσεως εἶναι ἀδύνατον, ἀδύνατον, ἀδελφοί μου, νὰ εὐδαιμονήσῃ τὸ ἔθνος καὶ νὰ διαλάμψῃ ἡ βαρυπενθὲς ἀγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία. Εὐκταῖον δὲ εἶναι νὰ κατασταθῇ ἡ κοινὴ ἐκπαίδευσις ὑποχρεωτικὴ καὶ ἀναγκαστικὴ, ὡς ἐγένετο ἤδη εἰς πολλὰς τῶν εὐνομούμενων καὶ εὐδαιμόνων ἐπικρατειῶν τῆς Εὐρώπης, ὑποστηριζομένων τελεσφόρως τῶν ἀρχιερέων, οἵτινες διὰ μόνων τῶν παραινέσεων καὶ συμβουλῶν μικρὰ δύνανται κατὰ τῆς πείσμονος ἀντιδράσεως τοῦ ὄχλου πρὸς πᾶν ὅ,τι καλὸν καὶ κοινωφελές, οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς συστηματικῆς ἀντενεργείας ἀρχοντίσκων τινῶν, τῶν ἐν τοῖς χωρίοις, εἰς τοὺς ὁποίους συμφέρει πάντως ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ τύφλωσις τοῦ λαοῦ· οἱ πάντες καυχώμεθα ὅτι ἐσμὲν χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι, οἱ μικρότεροι δὲ καὶ καταφρονοῦσι τῶν ἄλλων ἔθνων ὡς ἑτεροδόξων, μηδὲως ἀναλογιζόμενοι τοὺς τόπους καὶ τὰς περιστάσεις ἐν αἷς ἐγεννήθησαν καὶ ἀνετράφησαν. Καὶ ὅμως ὅπως πλανώμεθα! καὶ κατὰ θεωρίαν μὲν ἐσμὲν ὀρθόδοξοι· διότι ἡ ἀγία ἡμῶν Ἐκκλησία, εἰς ἣν πιστεύομεν, περιέχει τὸν θησαυρὸν τῆς πίστεως ἀσινῆ καὶ ἀδιαλώβητον· κατὰ πράξιν ὅμως πολὺ μακρὰν ἀπέχομεν

της Ὁρθοδοξίας: «δείξον μοι τὴν πίστιν σου ἐκ τῶν ἔργων σου», φησὶν ὁ θεὸς Ἰακώβος· ὁ Χριστιανισμὸς δὲν εἶνε μόνον θεωρία, ἤτοι λογικὴ καὶ ἱστορικὴ γνῶσις, ἀλλ' ἅμα θεωρία καὶ πράξις, δόγμα καὶ ἐντολαί. Καὶ διὰ μὲν τοῦ δόγματος φωτίζεται ὁ νοῦς καὶ καθοδηγεῖται εἰς τὴν ἀληθῆ ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν θείων αὐτοῦ τελειοτήτων· διὰ δὲ τῶν ἐντολῶν διαθερμαίνεται ἡ καρδία καὶ ἐργᾷ ἐνθουσιωδῶς εἰς τὴν πλήρωσιν τοῦ παναγίου αὐτοῦ θελήματος, συνεργούσης τῆς θείας τοῦ παναγίου Πνεύματος χάριτος. Οἱ Ἑλβετοὶ π. χ. εἰσὶ κατὰ θεωρίαν κακόδοξοι, ὡς σφαλλόμενοι εἰς τινὰς θεωρητικὰς ἀληθείας τῆς πίστεως, ἀλλὰ κατὰ πράξιν, ἐν τῷ πληρώσει δηλονότι τῶν θείων ἐντολῶν, εἰσὶν ὀρθόδοξοι καὶ ἔχει σύγκρισίν τινα ὁ ἡμέτερος ἀπαιδευτὸς ἔχλος, ὁ καὶ αὐτὴν τὴν θεωρίαν τῶν δογμάτων παντελῶς ἀγνοῶν, πρὸς τὸν ἑλβετικὸν λαόν, ὅστις, εἰ καὶ χωλαίνει ὁμολογουμένως περὶ τὸ δόγμα, καὶ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης ἀφύκτου, ὡς γεννηθεὶς καὶ ἀνατραφεὶς δηλονότι ἐν χώρᾳ ἑτεροδόξῳ, ἀλλ' ἔμως εἶνε θεοφοβούμενος, πρὸς ἐπιεικῆς, φιλόξενος, φιλόπατρις, φιλεργός, φιλόπυγος, εὐλαβὴς, τίμιος, ζηλωτὴς παντὸς ἰδιωτικοῦ καὶ δημοσίου καλοῦ, ὀρθρὸς ἐκτελεστὴς τῶν θείων τοῦ Δεκαλόγου ἐντολῶν, πλήρης ἀκραιφνοῦς καὶ ζεοῦσης χριστιανικῆς ἀγάπης! Ὡστε λοιπὸν, ἂν παρασταθῶσιν ἀμρότεροι οἱ λαοὶ οὗτοι ἐνώπιον τοῦ ἀπροσωπολήπτου βήματος τοῦ Χριστοῦ, πότερος φανήσεται μάλλον εὐπροσωπῶν; Ἀδυνατῶ μὲν νὰ εἰσδύσω εἰς τὰς βουλὰς τοῦ Ὑψίστου, ἀλλὰ τῷ ἔρῳ λόγῳ ὁδηγῶ χρώμενος καὶ ὑπὸ τῆς ἁγίας Γραφῆς ὁδηγούμενος φρονῶ ὅτι οἱ κακῶς δοξάζοντες Ἑλβετοὶ μάλλον ἔσονται εὐάριστοι καὶ εὐπρόσδεκτοι παρὰ τῷ Θεῷ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης, ἢ ἡμεῖς οἱ ψιλῶ τῷ ῥήματι ὀρθόδοξοι! Εἰς τοῦτο δὲ τὸ συμπέρασμα μάλιστα ἀγεί με ἡ παραβολὴ ἐκείνη τοῦ Σωτῆρος, καθ' ἣν πατὴρ ἔχων δύο τέκνα ἐνατείλατο αὐτοῖς ν' ἀπέλθωσιν εἰς τὸν ἀγρὸν πρὸς ἐργασίαν καὶ ὁ μὲν πρῶτος λόγῳ μὲν ἠρνήσατο, ἔργῳ δὲ, ὀλίγῳ ὕστερον μεταμεληθεὶς, τὴν ἐντολὴν τοῦ πατρὸς ἐξεπλήρωσεν ὁ δὲ, τῶναντίον, λόγῳ μὲν ἐφάνη πρόθυμος, ἔργῳ δὲ οὐδὲν ἔπραξεν.

« Ἄνθρωπος εἶχε τέκνα δύο, καὶ προσελθὼν τῷ πρώτῳ εἶπε· τέκνον, ὑπάγε σήμερον ἐργάζου ἐν τῷ ἀμπελῶνί μου· ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· οὐ θέλω· ὕστερον δὲ μεταμεληθεὶς ἀπήλθε· καὶ προσελθὼν τῷ δευτέρῳ εἶπεν ὡσαύτως· ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν ἐγὼ, Κύριε· καὶ οὐκ ἀπήλθε. Τίς ἐκ τῶν δύο ἐποίησε τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς; λέγουσιν αὐτῷ· ὁ πρῶτος». Ὡστε λοιπὸν, ἀδελφοί, τί ἄλλο ποιοῦμεν ἡμεῖς οἱ ἐπὶ ὀρθοδοξίᾳ καυχώμενοι, ἢ ὅ,τι ἐποίησεν ὁ πρῶτος, λόγῳ μὲν ψιλῶ ὁμολογούντες τὰ τοῦ Χριστοῦ, λόγῳ ψιλῶ τὴν προθυμίαν ἡμῶν ἐκραίνοντες, ἔργῳ δὲ οὐδὲν ὦν ἢ εἰς Χριστὸν ὀρθόδοξος ὁμολογία ἀπαιτεῖ πράσσοντες, ἢ μάλλον τὰ αὐτῇ ἐναντιώτατα κατεργαζόμενοι; Ὡμεν λοιπὸν, ἀδελφοί, μὴ ψιλῶ τῷ ῥήματι ἀλλ' ἔργῳ καὶ πράξει ὀρθόδοξοι, καλῶς εἰδότες ὅτι αἱ πράξεις τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας εἰσὶ βδέλυγμα παρὰ τῷ Θεῷ, ἄνευ τῆς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρείας, ἄνευ τῆς ἐσωτερικῆς καὶ λογικῆς, ἣν οὕτως ἔρριζει ὁ χρυσοῦρῆμων τῆς Ἐκκλησίας Πατὴρ· «Τί ἐστὶ λογικὴ λατρεία; ἡ πνευματικὴ διακονία, ἡ πολιτεία ἢ κατὰ Χριστὸν καθάπερ οὖν ὁ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ διακονούμενος ἱερωμένος, οἷος ἂν ᾖ, συστέλλεται τότε καὶ σεμνότερος γίνεται, οὕτω καὶ ἡμᾶς ἅπαντα τὸν βίον διακίεσθαι γρη, ὡς λατρεύοντας αὐτῷ καὶ ἱερωμένους· ἔσται δὲ τοῦτο, ἐὰν καθ' ἑκάστην ἡμέραν προσφέρῃς θύματα καὶ ἱερεὺς τοῦ οἰκείου σώματος γίνῃ καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς· οἷον ὅταν τὴν σωφροσύνην προσενέγκῃς, ὅταν ἐλεημοσύνην, ὅταν ἐπιεικειαν καὶ ἀνεξικακίαν· ταῦτα γὰρ πάντα ποιῶν ἀναφέρεις λογικὴν λατρίαν, τουτέστιν, οὐδὲν ἔχουσαν σωματικόν, οὐδὲν παχὺ, οὐδὲν αἰσθητόν». Ἀποσκορακίσωμεν, τέκνα ἀγαπητά, τὰς εἰρημένας καὶ τὰς παραπληθείας κακὰς ἐξεις καὶ δεισιδαιμονίας, ἐνστερνισώμεθα τὴν εὐαγγελικὴν ἀγάπην, ἣτις ἐστὶ τὸ κεφάλαιον καὶ ἡ κρηπίς τοῦ χριστιανισμοῦ, τὸ πλήρωμα πάσης ἀρετῆς καὶ ἀγιωσύνης· «πλήρωμα νόμου ἢ ἀγάπη». Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀνάγκη νὰ φωτισθῶμεν· ἀλλ' ὅπως φωτισθῶμεν, ἀνάγκη νὰ διαδοθῇ ἡ ὀρθὴ καὶ κατὰ Χριστὸν ἐκπαίδευσις εἰς τὸν λαόν, διὰ τῆς συστάσεως νέων σχολείων ἀρρένων τε καὶ θηλέων καὶ τῆς ἐπὶ τὰ

κρείττω προαγωγῆς τῶν ἤδη ὑπαρχόντων, καθισταμένης πρὸ πάντων ὑποχρεωτικῆς καὶ ἀναγκαστικῆς τῆς κοινῆς ἐκπαιδεύσεως, ὅπερ εὐχταιότατον, καθ' ὑψηλὴν ἐπίνευσιν τῆς Πολιτείας. Ἄλλὰ τόγ' ἐφ' ἡμῖν συντελείσωμεν, εὐλογημένοι χριστιανοί, εἰς τὸν κοινὸν φωτισμὸν, συντρέχοντες τὰ ἐκπαιδευτικὰ ἡμῶν καταστήματα, ἐπιμελούμενοι τῆς « ἐν παιδείᾳ καὶ νοουσιᾷ Κυρίου » ἀνατροφῆς καὶ ἐκπαιδεύσεως τῶν ἡμετέρων τέκνων, καὶ ἐναγκαλιζόμενοι τὴν ἀληθινὴν εὐσέβειαν, ἣτις δὲν συνίσταται μόνον εἰς τὴν ὀρθὴν εἰς Θεὸν πίστιν, ἀλλὰ συνάμα καὶ εἰς τὰ ἐξ αὐτῆς ἐγειρόμενα ἱερά συναισθήματα ἀγάπης, σεβασμοῦ, ἀφοσιώσεως καὶ ἀκραδάντου ἐλπίδος εἰς τὴν θείαν αὐτοῦ Πρόνοιαν, πρὸς δὲ καὶ ἀγάπης, δικαιοσύνης, μακροθυμίας πρὸς τὸν πλησίον. Προτερχώμεθα δὲ μετὰ παρόρησίας ἀνυποκρίτου καὶ υἱικοῦ θαύρου εἰς τὸν θεῖον αὐτοῦ ναόν, καλῶς εἰδότες ὅτι ὁ Ὑψιστος οὐκ ἔστι δεσπότης αὐθαίρετος καὶ τύραννος ἀδυσώπητος, ἀλλὰ Πατὴρ, καὶ Πατὴρ φιλοστοργότατος πάντων τῶν ἐπ' αὐτὸν εὐλικρινῶς πεποιθότων· λατρεύομεν τῷ ἐν Τριάδι Θεῷ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ· ἐν πνεύματι μὲν, διὰ τῆς μελέτης τῶν θείων αὐτοῦ τελειότητων καὶ τῆς πρὸς τὸν ἄνθρωπον παναγάθου αὐτοῦ οἰκονομίας καὶ τῶν ἄλλων ἀληθειῶν τῆς πίστεως, τῆς διὰ τοῦ αἰωνίου καὶ ἐνυποστάτου Λόγου ἡμῖν ἀποκαλυφθείσης· ἐν ἀληθείᾳ δὲ, διὰ τῆς πληρώσεως τῶν θείων αὐτοῦ ἐντολῶν, ὅτι ἀληθεία ἔστι πᾶσα ἀρετὴ, κατὰ τὸν Προφήτην· « πᾶσαι αἱ ἐντολαὶ Σου ἀλήθεια » καὶ, « ὁ νόμος Σου ἀλήθεια ἔστιν ». Ἄνευ τῆς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ ταύτης λατρείας, τῆς λατρείας δηλονότι τῆς λογικῆς καὶ ἐσωτερικῆς, πᾶσαι αἱ πράξεις τῆς ἐξωτερικῆς, ὅπως ὑπὸ τῶν πλείστων χριστιανῶν διαπράττονται, εἰσὶν ἀποτρόπαιοι παρὰ τῷ Θεῷ τῆς ἀληθείας, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀγάπης· λατρεύομεν αὐτῷ μὴ ἰουδαϊκῶς, ἀλλ' ἐν ἀγάπῃ, ἐν πραότητι, ἐν ἀμνησικακίᾳ, ἐν ταπεινοφροσύνῃ, ἐν χρηστότητι, ἐν συντριβῇ καρδίας καὶ ἐν δάκρυσι μετανοίας καὶ ἰσομολογήσεως προσευχόμενοι πρὸς τὸν κοινὸν Δημιουργὸν καὶ Παμβασιλέα, τὸν ἐν Τριάδι ἡμῖν ἀποκαλυφθέντα Θεόν, καὶ ταπεινῶς ἐξ-

αιτούμενοι τὴν θείαν αὐτοῦ χάριν καὶ τὸ ἀνεξάντλητον ἔλεος πάντοτε μὲν, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς ἐγγιζούσαις ἡμέραις τῶν ζωοποιῶν Παθῶν τοῦ Σωτῆρος, καθ' ἃς μέλλομεν νὰ κοινωνήσωμεν τῶν ἀχράντων αὐτοῦ Μυστηρίων εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· Ὡ ἡ δόξα, τὸ κράτος, ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνησις σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ. (1)

- Σελίς 1, στίχ. 4, αντί: Λόγος τοῦ Θεοῦ διατυπώσας παρέδωκεν, ἀνάγνωθι, Λόγος τοῦ Θεοῦ παρέδωκεν.
- 2, • 3, • ὕψος τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀναδεικνύει, ἀνάγνωθι, ὕψος τῶν ἀνθρώπων ἀναδεικνύων.
- 2, • 6, • οὐ καὶ τῷ πνεύματι μόνῳ τρέμει, ἀνάγνωθι, οὐ τῷ πνεύματι μόνῳ τρέμει.
- 3, • 13, • φανερός τε καὶ ἄφαντος, ἀνάγνωθι, φανερός τε καὶ ἄφαντος.
- 5, • 2, • καὶ νὰ ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ἀνάγνωθι, καὶ ἀγαπῶμεν ἀλλήλους.
- 7, • 12, • ἐκ τούτου συμπεραίνει, ἀνάγνωθι ἐκ τούτου συμπεράνατε.
- 7, • 17, • τῶν μεγάλων ἐκείνων καὶ περικλητῶν ἠθικολόγων, ἀνάγνωθι, τῶν μεγάλων καὶ περικλητῶν ἐκείνων ἠθολόγων.
- 8, • 20, • ἀσυγκρίτως λόγῳ εἰσι πρακτικώτερα, ἀνάγνωθι, ἀσυγκρίτως λόγῳ εἰσι πιστικώτερα.
- 9, • 10, • ὅτι μετενεχθέντα εἶμι, ἀνάγνωθι, ὅτι μετενεχθεῖσθε εἶμι.
- 13, • 1, • ἀγιότης, ἀνάγνωθι, ἁγιότης.
- 15, • 29, • οὐρανός ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἀνάγνωθι, οὐρανός ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ.
- 16, • 1, • ἕως τοῦ οὐρανοῦ, ἀνάγνωθι, ἕως τῶν οὐρανῶν.
- 16, • 8, • δεύτερον ἢ ἑνάστειρον ἢ φυσικόν καὶ ἤ. . . κόσμον, ἀνάγνωθι δεύτερον ἢ ἑνάστειρον ἢ φυσικόν καὶ αἰσθητῶν κόσμον.

(1). Πάντα σχεδὸν τὰ παροράματα ταῦτα εἶχον παρερρήσει ἐν τῷ εἰς ἀντιγραφῆς χειρογράφῳ ὅπερ ἀπεστάλη εἰς ἐκτύπωσιν, δὲν ἦτο δὲ δυνατόν νὰ διορθωθῶσιν ἀμέσως, τοῦ συγγραφέως, ὡς γνωστὸν μακρὰν τῆς πρωτευούσης καταλοῦντος. Ἡ διορθώσις ἑλλῶν μικροτέρων παροραμάτων ἀρίσται εἰς τὴν ἐπισηκῆ κρίσιν τοῦ ἀναγνώστου.

- Σελίς 20, στίχ. 4, αντί: επίκαιρα, ἀναγνώθῃ, ἐπίκαιρα.
 » 21, » 4, » « πᾶσα ἡ ἐντολή σου ἀλήθεια », ἀνάγνωθῃ « πᾶσαι αἱ ἐντολαί σου ἀλήθεια ».
 » 21, » 16, » ὅταν τις ὑπάγῃ, ἀνάγνωθῃ τὸ νὰ ὑπάγῃ τις.
 » 22, » 21, » ἐργασίαν, ἵνα ἐξαπατήσῃ, ἀνάγνωθῃ ἐργασίαν καὶ ἵνα ἐξαπατήσῃ.
 » 22, » 26, » Ὅστε λοιπὸν, ἀνάγνωθῃ Ἐπομένως.
 » 24, » 2, » ὅσον βασιτῆ ἡ ψυχὴ του, ἀνάγνωθῃ, ὅσα βασιτῆ κλ.
 » 24, » 17, » καὶ συγχωρεῖ κλέπτοντα ἢ τοκογλυφοῦντα ἢ ὀπιοσδήποτε, ἀνάγνωθῃ, καὶ συγχωρεῖ τὸν κλέπτοντα ἢ τοκογλυφοῦντα ἢ τὸν ὀπιοσδήποτε.
 » 25, » 6, » φαρισαϊκῶς ταύτης ἐννοουμένης, ἀνάγνωθῃ φαρισαϊκῶς καὶ ταύτας ἐννοουμένης.
 » 26, » 29, » μισεῖ καὶ ἀποστρέφεται καὶ βδελύσσεται, ἀνάγνωθῃ, μισεῖ, ἀποστρέφεται, βδελύσσεται.
 » 26, » 30, » τὸ λέγει, ἀνάγνωθῃ, τὸ εἶπεν.
 » 27, » 25, » καὶ ἄλλως εἶπεῖν, ἀνάγνωθῃ, ἄλλως εἶπεῖν.
 » 27, » 30, » Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀνάγνωθῃ, Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.
 » 30, » 4, » λόγον ἐπομένην, ἀνάγνωθῃ, λόγον ἐσομένην.
 » 30, » 15, » ἐνάρετος ἄνθρωπος, ἀνάγνωθῃ, ἐνάρετος χριστιανός.
 » 34, » 6, » (Ῥωμ. ιγ'. 10). ἀνάγνωθῃ (Ῥωμ. ιγ'. 8 10).
 » 34, » 10, » καταδυναστεία, ἀπλῶς εἶπεῖν, ἀνάγνωθῃ, καταδυναστεία καὶ ἀπλῶς εἶπεῖν.
 » 34, » 24, » τῶν θείων ἐντολῶν θελήματος ἁγιασμῶν, ἀνάγνωθῃ, τῶν θείων ἐντολῶν ἁγιασμόν.
 » 36, » 29, » τὸ δὲ χεῖριστον, ὅτι μεγαλαυχοῦσιν, ἀνάγνωθῃ, τὸ δὲ χεῖριστον καὶ μεγαλαυχοῦντας.
 » 39, » 1, » ἐπικαλεῖται δεσποδαιμονία, ἀνάγνωθῃ, ἀποκαλεῖται δεσποδαιμονία.
 » 39, » 15, » ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ μόνῳ, ἀνάγνωθῃ ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ τρόπῳ.
 » 41, » 6, » μόνον ἐφῆμερον εἴτε ἡμερήσιον, ἀνάγνωθῃ, μόνον τὸν ἐφῆμερον εἴτε ἡμερήσιον.
 » 44, » 10, » οὗτος δὲ τὸν κλέπτην, ἀνάγ. οὗτος δὲ ὁ κλέπτης.
 » 44, » 11, » ἄγγων ἀκολουθῶς κατορθοῖ, ἀνάγνωθῃ, ἄγγων ἀκολουθῶς τὸν ὀφειλέτην κατορθοῖ.
 » 44, » 22, » κάμνω μαζί του, ἀνάγν. κάμνω μαζί του καλῶς.
 » 46, » 23, » τὴν πρὸς τοὺς πένητας ἀσπλαγχτίαν αὐτοῦ, ἀνάγνωθῃ τὴν πρὸς τοὺς πένητας ὀλιγοψίαν αὐτοῦ.
 » 47, » 17, » τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα, ἀνάγν. τὸ πρὸς ζωῆς κίαν.

- Σελίς 51, στίχ. 29, αντί: πάσης χρησιμότητος, ἀνάγν. πάσης χρηστότητος.
 » 57, » 18, » καὶ σφοδρὰ ἐλέγχει, ἀνάγν. καὶ ἐλέγχει σφοδρῶς.
 » 59, » 11, » παραστησόμεθα πάντες, ἀνάγνωθῃ, παραστησόμεθα ἅπαντες.
 » 61, » 24, » Ὁ μὲν οὖν τοῦ Σωφρονίσκου, ἀνάγνωθῃ, Καὶ ὁ μὲν οὖν τοῦ Σωφρονίσκου.
 » 61, » 33, » τὸν νόμον ἀπαγορεύει, ἀνάγνωθῃ τὸν νόμον εἰς τοῦ νόμου πληρωτῆς ἀπαγορεύει.
 » 63, » 24, » ἁμαρτίας ἀνθρωπίνου, ἀνάγνωθῃ, ἁμαρτίας ἐλυχνίου τοῦ ἀνθρωπίνου.
 » 72, » 3, » τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δοξάν ἀποκαλυφθῆναι, ἀνάγνωθῃ, τοῦ νῦν καιροῦ ἀποκαλυφθῆναι.
 » 88, » 1, » ὁ ἄπειρος καὶ ἀνείδεῖς Θεός, ἀνάγνωθῃ, ὁ ἄπειρος καὶ ἀνείδεῖς Θεός.
 » 88, » 12, » (Ματθ. ρσ'). ἀνάγνωθῃ (Ματθ. κί.)
 » 88, » 13, » Ἄν μὴ ὑπῆρχεν, ἀνάγνωθῃ, Εἴ γε μὴ ὑπῆρχεν.
 » 39, » 3, » ἰδρωτάς, ἀνάγνωθῃ, ἰδρωτάς.
 » 90, » 29, » ἐνεργουμένης. Τὸν θεὸν δὲ, ἀνάγνωθῃ, ἐνεργουμένης. (Γαλ. ε'. 6.) Τὸν θεὸν δὲ.
 » 91, » 2, » (Ἰω. ιβ'). ἀνάγνωθῃ (Ἰω. δ'. 23, 24.)
 » 91, » 5, » εἰ νόμος Σου ἀλήθειά ἐστίν, ἀνάγνωθῃ, εἰ νόμος Σου ἀλήθειά ἐστίν (Ψαλ. μί.).

FRANCESCO MANGIOLIO

Πωλείται ἐπὶ τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, ἀρτι
ἡμισσεως ἀργυροῦ Μετζιδιέ.

Ἐύρισκεται ἐν τῷ ἐν Γαλιταῦ βιβλιοπωλειῷ τῶν κυρίων
Α. Παρωρίου καὶ Γ. Ἀλιμπέρτου.

ΣΥΜΜΑΝΟΓΛΙΟ
ΜΕΤΖΙΔΙΕ